REGESTA
PONTIFICVM ROMANORVM

IVBENTE REGIA SOCIETATE GOTTINGENSI

CONGESSIT

PAVLVS FRIDOLINVS KEHR

ITALIA PONTIFICIA

VOL. II

L A T I V M

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCCVII

ITALIA PONTIFICIA

SIVE

REPERTORIVM PRIVILEGIORVM ET LITTERARVM
A ROMANIS PONTIFICIBVS ANTE ANNVM MCLXXXXVIII
ITALIAE
ECCLESIIS, MONASTERIIS, CIVITATIBVS SINGVLISQVE PERSONIS
CONCESSORVM

IVBENTE REGIA SOCIETATE GOTTINGENSI

CONGESSIT

PAVLVS FRIDOLINVS KEHR

VOL. II

L A T I V M

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCCVII

PRAEFATIO.

In hoc Italiae pontificiae volumine altero acta Romanorum pontificum ante a. MCLXXXXVIII collegi, quae dioeceses respiciunt, prout sequitur: ex sedibus suburbicariis Ostiensem, Portuensem cum Caerensi antiquo episcopatu, Silvae Candidae, Albanensem cum Antianensi, Tusculanam, Praenestinam et Sabinensem; ex Campania Romana Tiburtinam, Veliternensem cum Trium Tabernarum olim episcopatu, Terracinensem cum Privernate et Setino, Signiensem, Anagninam cum Trevensi, Ferentinatem, Alatrinam et Verulanam; ex Tuscia Romana Nepesinam, Sutrinam, Civitatis Castellanae, Hortanam, Gallesanam, Tuscanensem cum episcopatibus Centumcellensi, Bledano et Viterbiensi, Balneoregiensem, Castrensem et Urbevetanam cum antiquo Volsiniensi episcopatu. Volumen inscripsi „Latium“, quamquam nomen hoc, nostris diebus in decretis publicis patrimonio olim b. Petri impositum, varias regiones continet, ut Tusciae civitates aliquot, quae nunquam Latinae gentis fuere. Pariter Urbs vetus hodie regioni Umbriae adscribitur, quum Aquaependentis oppidum, olim Urbevetanae dioecesis, et Volsiniorum urbs, eiusdem dioecesis, ad b. Petri patrimonium in Tuscia pertinuerint. Sabinensis quoque dioecesis pars septemtrionalis hodie eidem regioni Umbriae attribui solet. Me itaque vituperent, quod titulus voluminis vere neque antiquae neque hodiernae Latii provinciae respondeat; mihi vero in opere hoc non politicae, sed potius historiae ecclesiasticae rationibus dioecesiumque ordini inserviendum fuit!

Ceterum habes, candide lector, acta summorum pontificum num. 677, quorum 290 iam inveniuntur in regestis Jaffeanis; integra 340, autographa autem 72.

Denique adde notitias has, quae, completo volumine, mihi occurrerunt:

pag. 53 (Sabina): E. Melchiori Storia e topografia dell' antico municipio Romano di Forum novum in Sabina e del suo territorio (Foligno 1904—5).

pag. 57 (Farfa): H. Schuster L'abbaye de Farfa et sa restauration au XIe siècle sous Hugues I in: Revue Bénédictine XXIV (1907) 17 sq.

pag. 155 (Veroli): Gio. Batt. Necchiaroli Salome la santa .. protettrice della città di Veroli (In Roma 1730) p. 189 sq.

Scr. Romae kal. april. MDCCCCVII.

KEHR.

RERVM INDEX.

PATRIMONIA S. R. E. IN LATIO

DIOECESES SVBVRBICARIAE

OSTIA

PORTO

SILVA CANDIDA

ALBANO

TVSCVLANVM

PALESTRINA

SABINA

CAMPANIA ROMANA

TIVOLI

VELLETRI

TERRACINA

SEGNI

ANAGNI

FERENTINO

ALATRI

VEROLI

TVSCIA ROMANA

NEPI

SVTRI

pag.

CIVITA CASTELLANA

ORTE

GALLESE

TOSCANELLA

BAGNOREA

CASTRO

ORVIETO

LOCA INCERTA:

ELENCHVS PONTIFICVM ROMANORVM
QVORVM ACTA IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

(JK. = Jaffé-Kaltenbrunner; JE. = Jaffé-Ewald; JL. = Jaffé-Loewenfeld, Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII ed. Ph. Jaffé. Lipsiae 1885—88. — * = acta deperdita sive quorum simplex notitia habetur. — † = acta spuria. — Numeri documentorum, quorum autographa adhuc conservantur, typis crassioribus excussi sunt.)

			Gregorius I.	pag.
20	(590 dec.)	JE. 1079	Orvieto, {Episc. n. 1 Mon. s. Georgii n. 1	222 225
21	(590 dec.)	JE. 1080	Civitavecchia, Episc. n. 2	201
22	(591 mart.)	JE. 1104	Terracina, Episc. n. 2	114
*23	(591)	JE. —	Terracina, Episc. n. 3	114
24	(591 sept.—oct.)	JE. 1157	Terracina, Episc. n. 4	114
25	(591 dec.)	JE. 1161	Orvieto, Episc. n. 2	222
*26	(592 ian.)	JE. —	Nepi, Civ. n. 1	178
27	(592 ian.)	JE. 1166	Nepi, {Episc. n. 2 Civ. n. 2	177 178
28	(592 feb.)	JE. 1169	Velletri, Episc. n. 2	102
29	(592 mart.)	JE. 1179	Nepi, Episc. n. 3	177
30	(592 aug.)	JE. 1202	{Velletri, Episc. n. 3 Tres Tabernae n. 1	102 106
31	(592 oct.)	JE. 1215	Albano, Episc. n. 1	31
32	(592 nov.)	JE. 1217	Terracina, Episc. n. 5	115
33	(592 nov.)	JE. 1218	Terracina, {Episc. n. 6 Civ. n. 1	115 118
34	(593 ian.)	JE. 1224	Sabina, Episc. n. 2	54
35	(593 feb.)	JE. 1225	Tivoli, Cives singuli n. 1	79
36	(596 mart.)	JE. 1407	Orvieto, Episc. n. 3	222
†37	596 iun. 28	JE. †1421	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 1	85
38	(597 april.)	JE. 1462	Terracina, Episc. n. 7	115
*39	(598 april.)	JE. 1506	Terracina, {Episc. n. 8 Civ. n. 2	115 118
40	(598 april.)	JE. 1507	Terracina, Episc. n. 9	115
41	(599 ian.)	JE. 1621	{Patrimonium Tusciae n. 1 Bieda n. 1	10 205
42	(599 ian.)	JE. 1623	Porto, Episc. n. 1	18
*43	(600 iun.)	JE. —	Bagnorea, Episc. n. 1	216
44	(600 iun.)	JE. 1782	Bagnorea, Episc. n. 2	216
45	604 ian. 25	JE. 1991	Patrimonium Appiae n. 1	3
			Honorius I.	
46	626 mai. 12	JE. 2018	Patrimonium Tusciae n. 2	10
*47	(625—38)	JE. 2031	{Patrimonium Tusciae n. 4 Bieda n. 2	10 206
*48	(625—38)	JE. 2034	Patrimonium Tusciae n. 5	10
*49	(625—38)	JE. 2036	{Patrimonium Tusciae n. 3 Civitavecchia, Civ. n. 1	10 202
*50	(625—38)	JE. —	Eccl. s. Severini n. 1	78
			Donus.	
*51	(676—78)	JE. —	Eccl. s. Euphemiae in Via Appia n. 1	32
			Iohannes VII.	
52	705 iun. 30	JE. 2144	Farfa, Mon. s. Mariae n. 1	59
			Gregorius II.	
*53	(715—25?)	JE. —	Patrimonium Tusciae n. 6	11
54	725 april. 13	JE. 2173	Patrimonium Tusciae n. 7	11
*55	(728)	JE. 2176	Sutri, Civ. n. 1	183
*56	(715—31)	JE. 2190	{Patrimonium Labicanum n. 11 Anagni, Civ. n. 1	7 139

				pag.
*57	(715—31)	JE. 2191	Patrimonium Tusciae n. 12	12
*58	(715—31)	JE. 2194	Patrimonium Labicanum n. 8	7
*59	(715—31)	JE. 2195	Patrimonium {Appiae n. 10 Labicanum n. 1	4 6
*60	(715—31)	JE. 2196	Patrimonium Tusciae n. 11	12
*61	(715—31)	JE. 2197	Patrimonium Appiae n. 12	5
*62	(715—31)	JE. 2198	Patrimonium Tusciae n. 9	11
*63	(715—31)	JE. 2199	Patrimonium Tusciae n. 10	11
*64	(715—31)	JE. 2200	Patrimonium Labicanum n. 4	6
*65	(715—31)	JE. 2201	Patrimonium Tiburtinum n. 1	8
*66	(715—31)	JE. 2202	Patrimonium Labicanum n. 6	6
*67	(715—31)	JE. 2203	Patrimonium Labicanum n. 5	6
*68	(715—31)	JE. 2204	Patrimonium Appiae n. 6	4
*69	(715—31)	JE. 2206	Patrimonium Appiae n. 13	5
*70	(715—31)	JE. 2207	{Patrimonium Tusciae n. 13 Mon. s. Silvestri in Monte Soracte n. 2	12 190
*71	(715—31)	JE. 2208	Patrimonium Appiae n. 8	4
*72	(715—31)	JE. 2209	{Patrimonium Appiae n. 9 Aricia n. 1	4 34
*73	(715—31)	JE. 2210	Patrimonium Labicanum n. 7	6
*74	(715—31)	JE. 2211	Patrimonium Appiae n. 3	3
*75	(715—31)	JE. 2212	Patrimonium Labicanum n. 9	7
*76	(715—31)	JE. 2213	Patrimonium Labicanum n. 2	6
*77	(715—31)	JE. 2215	Patrimonium Appiae n. 7	4
*78	(715—31)	JE. 2219	Patrimonium Tusciae n. 8	11
*79	(715—31)	JE. 2220	Patrimonium {Labicanum n. 3 Tiburtinum n. 4	6 8
*80	(715—31)	JE. 2221	Patrimonium Appiae n. 11	4
*81	(715—31)	JE. 2223	Patrimonium Appiae n. 4	3
*82	(715—31)	JE. 2224	Patrimonium Appiae n. 5	4
*83	(715—31)	JE. 2225	{Patrimonium Labicanum n. 10 Palestrina, Civ. n. 1	7 49
*84	(715—31)	JE. 2226	Patrimonium Tiburtinum n. 3	8
*85	(715—31)	JE. 2227	Patrimonium Appiae n. 2	3
*86	(715—31)	JE. 2228	Patrimonium Tiburtinum n. 2	8
			Gregorius III.	
*87	(740—41)	JE. —	Gallese n. 1	195
			Zacharias.	
*88	(747)	JE. 2280	Mon. s. Silvestri in Monte Soracte n. 3	190
*89	(741—52)	JE. 2297	Patrimonium Labicanum n. 15	8
*90	(741—52)	JE. 2298	Patrimonium Labicanum n. 13	7
*91	(741—52)	JE. 2299	Patrimonium Labicanum n. 14	8
*92	(741—52)	JE. 2301	Patrimonium Labicanum n. 12	7
*93	(741—52)	JE. 2302	{Patrimonium Tiburtinum n. 6 Tivoli, Cives singuli n. 2	9 79
*94	(741—52)	JE. —	Patrimonium Appiae n. 14	5
*95	(741—52)	JE. —	{Patrimonium Appiae n. 15 Anzio n. 1	5 35
*96	(741—52)	JE. —	Patrimonium Tusciae n. 14	12
*97	(741—52)	JE. —	Patrimonium Tiburtinum n. 5	9
*98	(741—52)	JE. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 2	86

				pag.
			Paulus I.	
99	(761—62)	JE. 2349	Mon. s. Silvestri in Monte Soracte n. 4	190
*100	(762—67)	JE. —	Mon. s. Silvestri in Monte Soracte n. 5	190
*101	(757—67)	JE. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 2	59
			Hadrianus I.	
102	772 april. 22	JE. 2395	Farfa, Mon. s. Mariae n. 3	60
*103	(772—95)	JE. 2486	Patrimonium Tusciae n. 17	13
			Capracorum n. 1	29
*104	(772—95)	JE. 2487	Patrimonium Appiae n. 16	5
			Patrimonium Tusciae n. 16	12
			Ponte Galera n. 1	22
			Galera n. 1	28
*105	(772—95)	JE. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 4	60
*106	(772—95)	JE. —	Lupo n. 1	70
*107	(772—95)	JE. —	Capracorum n. 2	29
*108	(772—95)	JE. —	Patrimonium Appiae n. 17	5
*109	(772—95)	JE. —	Patrimonium Tusciae n. 15	12
			Leo III.	
110	(813 mai.)	JE. 2525	Farfa, Mon. s. Mariae n. 5	60
			Stephanus IV.	
111	817 ian. 23	JE. 2544	Patrimonium Sabinense n. 3	10
			Farfa, Mon. s. Mariae n. 6	60
			Paschalis I.	
112	817 feb. 1	JE. 2546	Farfa, Mon. s. Mariae n. 7	60
*113	(823)	JE. I 319	Farfa, Mon. s. Mariae n. 8	61
			Eugenius II.	
*114	(824)	JE. 2559	Farfa, Mon. s. Mariae n. 9	61
			Gregorius IV.	
115	(829 ian.)	JE. I 323	Farfa, Mon. s. Mariae n. 10	61
*116	(841—44)	JE. —	Ostia, Civ. n. 1	16
			Leo IV.	
*117	(852)	JE. 2617	Porto, Civ. n. 1	21
*118	(854 aug. 15)	JE. —	Civitavecchia, Civ. n. 2	202
119	(847—55) feb. 22	JE. 2655	Toscanella, Episc. n. 1	197
*120	(847—55)	JE. 2656	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 3	86
*121	(847—55)	JE. —	Mon. s. Michaelis q. d. Subripa n. 1	23
			Nicolaus I.	
*122	(863)	JE. 2754	Porto, Episc. n. 2	18
*123	(863)	JE. I 350	Anagni, Episc. n. 1	136
*124	(864 nov. 1)	JE. I 355	Porto, Episc. n. 3	18
†125	(858—67) aug. 20	JE. †2677	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 4	86
†126	(858—67)	JE. †2678	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 5	86
*127	(858—67)	JE. —	Tivoli, Episc. n. 2	76
			Iohannes VIII.	
*128	(876 april. 19)	JE. I 388	Porto, Episc. n. 4	19
129	(876 iun. 30)	JE. I 388	Porto, Episc. n. 5	19
130	(878 aug.—sept.)	JE. I 402	Porto, Episc. n. 6	19
131	(879 iun. 14)	JE. 3266	Roccantica, Eccl. s. Valentini n. 1	71

				pag.
†132	(873—82)	JE. 3363 3363a	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 6	87
133	(880?) ian. 1	JL. †4916a	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 7	87
*134	(872—82?)	JE. —	Tivoli, Episc. n. 3	76
			Marinus I.	
*135	(883—84)	JL. I 425	Porto, Episc. n. 7	19
			Hadrianus III.	
*136	(884—85)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 8	87
			Stephanus VI.	
*137	(896—97?)	JL. —	Mon. s. Michaelis q. d. Subripa n. 2	23
			Sergius III.	
138	905 mai. 23	JL. 3535	Patrimonium Tusciae n. 18 Silva Candida, Episc. n. 1	13 25
			Lando.	
*139	(913—14)	JL. —	Forum novum, Eccl. s. Salvatoris n. 1	73
			Iohannes X.	
140	926 ian. 18	JL. 3569	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 9	87
			Leo VII.	
141	936 iul. 11	JL. 3597	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 10	88
142	937 aug. 2	JL. 3601	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 11	88
143	938 feb. 9	JL. 3608	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 12	88
144	939 mai. 27	JL. 3615	Patrimonium Tiburtinum n. 7 Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 13	9 89
145	939 mai. 29	JL. 3615a	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 14	89
*146	(936—39)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 15	89
*147	(936—39?)	JL. —	Tivoli, Episc. n. 4	76
			Marinus II.	
148	944 mai.	JL. 3626	Sabina, Episc. n. 3	54
*149	945	JL. —	Tivoli, Episc. n. 5	76
			Agapitus II.	
*150	(953 mai. 11)	JL. —	Tivoli, Episc. n. 6 Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 16	76 89
			Iohannes XII.	
151	958 mai.	JL. I 464	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 17	89
152	958 mai. 10	JL. 3684	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 18	89
*153	(964 feb.)	JL. I 467	Ostia, Episc. n. 3	15
			Iohannes XIII.	
154	970 dec. 17	JL. 3742	Palestrina, Civ. n. 2	49
155	(971 mart. 20)	JL. —	Vicovaro, Mon. ss. Cosmae et Damiani n. 1 Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 19	83 90
			Benedictus VI.	
156	973 nov. 26	JL. 3769	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 20	90
157	973(?) dec. 21	JL. †3793	Tivoli, Episc. n. 7	77

				pag.
			Benedictus VII.	
*158	979(?) dec. 4	JL. I 482	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 21	90
159	(983 april.)	JL. I 483	Vicovaro, Mon. ss. Cosmae et Damiani n. 2	83
			Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 22	90
			Bonifatius VII.	
160	984 dec. 31	JL. 3824	Eccl. s. Benedicti in Osa n. 1	45
*161	(974–85)	JL. 3825	Patrimonium Tusciae n. 19	13
			Pietra Pertusa n. 1	29
			Iohannes XV.	
*162	(985–88)	JL. —	Crescentius comes n. 1	120
163	992 iun. 25	JL. 3843	Porto, Episc. n. 8	19
164	993 feb. 23	JL. —	Tivoli, Episc. n. 8	77
			Gregorius V.	
*165	(996)	JL. —	Nepi, Mon. s. Mariae et s. Blasii n. 1	178
*166	(996)	JL. —	Nepi, Mon. s. Mariae et s. Blasii n. 2	178
167	996 iul.	JL. 3869	Nepi, Mon. s. Mariae et s. Blasii n. 3	178
168	997 iun. 28	JL. 3877	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 23	91
169	(998 april. 9)	JL. I 492	Farfa, Mon. s. Mariae n. 11	61
*170	(998)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 12	62
*171	(996–99)	JL. —	Patrimonium Sabinense n. 4	10
*172	(996–99)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 13	62
*173	(996–99)	JL. —	Arsoli n. 1	99
†174	(996–99?)	JL. —	Terracina, Civ. n. 3	118
			Silvester II.	
175	(999 dec. 2)	JL. I 497	Farfa, Mon. s. Mariae n. 14	62
176	1000 dec. 26	JL. 3912	Daiferius comes n. 1	121
*177	(999–1000)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 15	62
*178	(999–1002?)	JL. —	cf. Cori, Eccl. s. Mariae	107
			Iohannes XVIII.	
179	1005 iul. 21	JL. 3945	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 24	91
180	1005 iul.	JL. 3946	Porto, Episc. n. 9	20
*181	(1004–09)	JL. 3965	Trisulti, Mon. s. Bartholomaei n. 1	153
			Sergius IV.	
182	(1009–12)	JL. 3979	Farfa, Mon. s. Mariae n. 16	62
			Corneto n. 1	204
			Benedictus VIII.	
183	1013 april. 24	JL. 3997	Farfa, Mon. s. Mariae n. 17	62
*184	(1013 mai. 23)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 18	63
185	1013 iun. 2	JL. 3998	Farfa, Mon. s. Mariae n. 19	63
*186	(1014 feb.)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 20	63
*187	(1014 mart.)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 21	63
188	1014 iul. 18	JL. 4006	Farfa, Mon. s. Mariae n. 22	63
189	1014 aug. 2	JL. I 508	Farfa, Mon. s. Mariae n. 23	64
*190	(1012–15?)	JL. —	Tivoli, Cives singuli n. 3	79
191	1015 sept.	JL. 4007a	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 25	91
192	(1015 dec. 4)	JL. I 508	Farfa, Mon. s. Mariae n. 24	64
†*193	(1016)	JL. —	Orvieto, Episc. n. 4	223

				pag.
194	1017 april. 26	JL. —	Tusculanum, Mon. s. Mariae in Hierusalem n. 1	40
195	1017 mai. 24	JL. 4021	Farfa, Mon. s. Mariae n. 25	64
196	1018 aug. 1	JL. 4024	Porto, Episc. n. 10	20
*197	(1012—24)	JL. —	Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 1	42
			Iohannes XIX.	
*198	1024 dec. 17	JL. —	Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 2	42
199	1025 mai.	JL. 4067	Porto, Episc. n. 11	20
200	1026 dec. 14	JL. 4075	{Silva Candida, Episc. n. 2 Galera n. 2	25 28
201	1026 dec. 17(31)	JL. 4076	Silva Candida, Episc. n. 3	26
202	1027 aug. 13	JL. —	Tusculanum, Mon. s. Mariae in Hierusalem n. 2	40
203	1029 iun. 12	JL. 4088	Tivoli, Episc. n. 9	77
*204	(1030 mai. 28)	JL. —	{Tivoli, Episc. n. 10 Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 26	77 91
*205	(1024—30)	JL. —	Montecelio, Mon. s. Vincentii n. 1	82
*206	(1024—33)	JL. 3523	Frosinone n. 1	164
*207	(1024—33)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 26	64
			Benedictus IX.	
*208	(1033?)	JL. —	Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 3	42
209	1037 mai.	JL. 4109a	Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 4	42
*210	(1033—37)	JL. —	Silva Candida, Episc. n. 4	26
211	1037 nov.	JL. 4110	Silva Candida, Episc. n. 5	26
*212	1042 mart. 30	JL. 4111a	{Toscanella, Episc. n. 2 Castro, Episc. n. 1	197 218
*213	(1033—48)	JL. —	Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 5	43
			Gregorius VI.	
214	(1045—46)	JL. 4126	Farfa, Mon. s. Mariae n. 27	64
			Leo IX.	
215	1049 feb. 26	JL. 4154	Farfa, Mon. s. Mariae n. 28	64
*216	(1049 april. 9—15)	JL. —	{Porto, Episc. n. 12 Silva Candida, Episc. n. 6	20 27
217	1049 april. 22	JL. 4163	Porto, Episc. n. 13	21
*218	(1050 mai.)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 27	92
*219	(1050?)	JL. I 541	Subiaco, {Mon. s. Benedicti n. 28 Universitas n. 1	92 99
220	(1051 april. 29)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 29	65
221	1051 oct. 31	JL. 4263	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 29	92
†*222	1051 (oct. 31)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 30	92
223	1051 nov. 21	JL. 4263a	Farfa, Mon. s. Mariae n. 30	65
224	(1051)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 31	65
225	(1051)	JL. —	{Sabina, Episc. n. 4 Farfa, Mon. s. Mariae n. 32	55 65
226	1051 dec. 11	JL. 4264	Farfa, Mon. s. Mariae n. 33	65
227	(1052)	JL. 4275	Terracina, {Episc. n. 10 Civ. n. 4	115 118
228	1053 april. 14	JL. —	Castro, Episc. n. 2	218
*229	(1054 mart.)	JL. —	Anagni, Episc. n. 2	136
230	(1049—54)	JL. 4315	Farfa, Mon. s. Mariae n. 34	66
*231	(1049—54)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 35	66

				pag.
*232	(1049—54)	JL. —	Casamari, Mon. ss. Iohannis et Pauli n. 1	168
*233	(1049—54)	JL. —	Mon. s. Augustini de Monte alto n. 1	220
*234	(1049—54)	JL. —	Acquapendente, Mon. s. Sepulcri n. 1	228
			Victor II.	
235	1057 mai. 8	JL. 4366	Silva Candida, Episc. n. 7	27
*236	(1055—57)	JL. —	Acquapendente, Mon. s. Sepulcri n. 2	228
			Stephanus IX.	
*237	(1057—58)	JL. —	Acquapendente, Mon. s. Sepulcri n. 3	228
			Nicolaus II.	
*238	(1060 ian.)	JL. 4430	Farfa, Mon. s. Mariae n. 36	66
*239	(1060 mart.)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 37	66
*240	(1060 mart. 29)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 38	66
*241	(1060 april. 8)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 39	66
242	1060 april. 18	JL. 4455	Roccantica, Communitas n. 1	72
243	1060 april. 28	JL. I 563	Farfa, Mon. s. Mariae n. 40	66
*244	(1060 april. 30)	JL. 4434	Farfa, Mon. s. Mariae n. 41	67
*245	(1060 iul. 6)	JL. I 563	Farfa, Mon. s. Mariae n. 42	67
246	(1060 iul.)	JL. 4438	Farfa, Mon. s. Mariae n. 43	67
247	(1060 sept. 14)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 44	67
*248	(1059—61)	JL. 4450	Anagni, Episc. n. 3	137
*249	(1059—61)	JL. —	Casamari, Mon. ss. Iohannis et Pauli n. 2	168
*250	(1059—61)	JL. —	Acquapendente, Mon. s. Sepulcri n. 4	228
			Alexander II.	
251	(1064—65)	JL. 4544	Silva Candida, Episc. n. 8	27
252	1065 iun. 11	JL. 4569	Velletri, Eccl. cathedr. n. 1	103
*253	(1068?)	JL. —	Subiaco, {Mon. s. Benedicti n. 31 Universitas n. 2}	93 99
254	(1072 oct. 8)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 45	67
*255	(1061—73)	JL. 4743	Anagni, Episc. n. 4	137
*256	(1061—73)	JL. —	Sabina, Episc. n. 5	55
*257	(1061—73)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 46	67
*258	(1061—73)	JL. —	{Tivoli, Episc. n. 11 Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 32}	78 93
*259	(1061—73)	JL. —	Terracina, Episc. n. 11	115
*260	(1061—73)	JL. —	Casamari, Mon. ss. Iohannis et Pauli n. 3	168
*261	(1061—73)	JL. —	Mon. s. Augustini de Monte alto n. 2	220
*262	(1061—73)	JL. —	Acquapendente, Mon. s. Sepulcri n. 5	228
			Gregorius VII.	
263	(1073 dec. 10)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 47	68
*264	(1074?)	JL. —	Alatri, Episc. n. 1	148
*265	(1078 mart. 3)	JL. I 625	Farfa, Mon. s. Mariae n. 48	68
*266	(1079)	JL. —	Segni, Episc. n. 1	132
267	(1080 iul. 20)	JL. I 636	Ceprano, Eccl. s. Magni n. 1	175
268	1081 iun. 18	JL. —	Veroli, Episc. n. 1	156
*269	(1073—85)	JL. 5297	Velletri, Civ. n. 1	104
*270	(1073—85)	JL. 5298	Anagni, Episc. n. 5	137
*271	(1073—85)	JL. —	{Tivoli, Episc. n. 12 Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 33}	78 93

				pag.
*272	(1073—85)	JL. —	Tivoli, Episc. n. 13	78
			Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 34	93
*273	(1073—85)	JL. —	Mon. s. Mamiliani n. 1	219
			Victor III.	
*274	(1086—87)	JL. 5343	Anagni, Episc. n. 6	137
			Urbanus II.	
275	(1088)	JL. 5353	Terracina, Episc. n. 12	116
276	1088 aug. 23	JL. 5365	Anagni, Episc. n. 7	137
277	1089 iul. 8	JL. 5403	Velletri, Eccl. cathedr. n. 2	104
			Velletri, Civ. n. 2	104
278	1097 iul. 2	JL. 5686	Veroli, Episc. n. 2	156
279	1097 (sept.—dec.)	JL. 5691	Veroli, Episc. n. 3	156
*280	(1088—99)	JL. —	Terracina, Episc. n. 13	116
			Clemens III (Wibertus).	
*281	(1080—84)	JL. —	Acquapendente, Mon. s. Sepulcri n. 6	228
*282	(1080—84)	JL. —	Acquapendente, Mon. s. Sepulcri n. 7	229
283	1084 nov. 4	JL. —	Acquapendente, Mon. s. Sepulcri n. 8	229
284	(1089)	JL. 5329	Ostia, Episc. n. 4	15
			Paschalis II.	
285	1101 april. 6	JL. 5865	Velletri, Civ. n. 3	105
*286	(1102)	JL. —	Orvieto, Episc. n. 5	223
*287	(1103)	JL. 6304	Segni, Episc. n. 2	132
288	(1107?)	JL. †6203	Albano, Civ. n. 1	32
289	1108 sept. 4	JL. 6204	Veroli, Episc. n. 4	156
*290	(1099—1109)	JL. —	Civitella n. 1	50
			Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 35	93
*291	(1099—1109)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 36	93
			Trevi n. 1	145
292	1109 iun. 4	JL. 6239	Anagni, Episc. n. 8	137
*293	1109 aug. 28	JL. I 738	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 37	94
*294	1109 sept. 7	JL. I 738	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 38	94
*295	(1109)	JL. —	Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 6	43
296	(1110)	JL. —	Ninfa n. 1	109
297	(1111 feb. 13)	JL. —	Albano, Episc. n. 2	31
298	(1111) iul. 5	JL. 6301	Tusculanum, Episc. n. 1	38
			Velletri, Episc. n. 4	103
299	1111 oct. 18	JL. —	Lando n. 1	164
*300	(1099—1111)	JL. —	Ceprano, Eccl. s. Paterniani n. 1	174
*301	(1111)	JL. —	Veroli, Episc. n. 5	156
			Ceprano, Eccl. s. Paterniani n. 2	174
*302	(1111)	JL. —	Veroli, Episc. n. 6	157
			Ceprano, Eccl. s. Paterniani n. 3	174
303	1114 april. 11	JL. 6377	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 39	94
304	(1114 oct.—nov. 5)	JL. I 753	Veroli, Episc. n. 7	157
*305	(1114)	JL. —	Cori, Mon. s. Trinitatis n. 1	108
†306	1116 april. 24	JL. 6502*a*	Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 7	43
*307	(1116)	JL. —	Aricia n. 2	34
*308	(1099—1116?)	JL. —	Sutri, Episc. n. 1	183
			Toscanella, Episc. n. 3	197

				pag.
*309	(1099—1116?)	JL. —	Sutri, Episc. n. 2	183
			Toscanella, Episc. n. 4	197
310	(1116?)	JL. —	Sutri, Episc. n. 3	183
			Toscanella, Episc. n. 5	197
311	1117 aug. 24	JL. 6560	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 40	94
312	1117 dec. 16	JL. I 767	Palestrina, Episc. n. 2	48
*313	(1100—17)	JL. —	Ferentino, Civ. n. 1	147
*314	(1111—18)	JL. —	Monte Circeo n. 1	122
*315	(1099—1118)	JL. 6579	Anagni, Episc. n. 9	138
*316	(1099—1118)	JL. 6588	Frosinone n. 2	165
*317	(1099—1118)	JL. —	Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 8	43
*318	(1099—1118)	JL. —	Cave n. 1	49
319	(1099—1118)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 49	68
*320	(1099—1118)	JL. —	Terracina, Episc. n. 14	116
*321	(1099—1118)	JL. —	Viterbo, Eccl. s. Xysti n. 1	210
			Gelasius II.	
*322	(1118)	JL. —	Terracina, Civ. n. 5	119
			Monte Circeo n. 2	122
			Calixtus II.	
323	1121 iun. 15	JL. 6910	Veroli, Episc. n. 8	157
324	1122 oct. 2	JL. 6983	Casamari, Mon. ss. Iohannis et Pauli n. 4	168
*325	(1124)	JL. —	Galera n. 3	28
*326	(1122—24)	JL. —	Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 9	43
*327	(1120—24)	JL. —	Porto, Episc. n. 14	21
			Silva Candida, Episc. n. 9	27
*328	(1120—24)	JL. —	Piperno, Civ. n. 1	124
*329	(1120—24)	JL. —	Anagni, Episc. n. 10	138
*330	(1120—24)	JL. —	Mon. s. Augustini de Monte alto n. 3	220
			Honorius II.	
*331	(1125)	JL. —	Cave n. 2	49
332	(1125 april. 6)	JL. —	Cave n. 3	49
333	1125 nov. 28	JL. 7221	Veroli, Episc. n. 9	157
*334	(1125)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 50	68
*335	(1124—26)	JL. —	Galera n. 4	28
*336	(1124—30)	JL. —	Piperno, Civ. n. 2	124
*337	(1124—30?)	JL. —	Sezze, Eccl. s. Mariae n. 1	128
			Anacletus II.	
338	(1130) mai. 15	JL. 8390	Farfa, Mon. s. Mariae n. 51	68
339	1133 sept. 7	JL. I 918	Anagni, Episc. n. 11	138
340	1137 april. 22	JL. 8432	Piperno, Eccl. s. Mariae n. 1	123
			Innocentius II.	
341	1133 april. 18	JL. —	Viterbo, Eccl. s. Xysti n. 2	211
342	(1139 april. 3)	JL. —	Galera n. 5	28
			Pratica n. 1	34
			Mentana n. 1	55
			Tivoli, Civ. n. 1	78
343	1139 nov. 18	JL. 8052a	Viterbo, Eccl. s. Laurentii n. 1	209
344	(1140 mart. 14)	JL. —	Astura n. 1	35
345	1140 iun. 11	JL. 8098	Mon. s. Mamiliani n. 2	219

				pag.
346	(1140)	JL. —	Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 10	44
347	1142 feb. 18	JL. —	Eccl. s. Mariae et s. Luciae in Perlata n. 1	200
348	1142 april. 3	JL. 8222	Viterbo, Eccl. s. Laurentii n. 2	209
*349	(1133—42)	JL. —	Castro, Episc. n. 3 Mon. s. Columbani n. 1	218 218
350	(1143)	JL. —	Tivoli, Civ. n. 2	79
351	(1143)	JL. —	Tivoli, Civ. n. 3	79
*352	(1143)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 41	94
353	(1139—43)	JL. —	Poli n. 1	80
*354	(1138—43)	JL. —	Sutri, Civ. n. 2	183
*355	(1133—43)	JL. —	Civitavecchia, Civ. n. 3	202
*356	(1130—43)	JL. —	Fossanova, Mon. s. Stephani n. 1	126
*357	(1130—43)	JL. —	Alatri, Episc. n. 2 Trisulti, Mon. s. Bartholomaei n. 2	148 153
*358	(1130—43)	JL. —	Mon. s. Augustini de Monte alto n. 4	220
*359	(1130—43)	JL. —	Orvieto, Episc. n. 6	223
*360	(1130—43)	JL. —	Acquapendente, Mon. s. Sepulcri n. 9	229
			Celestinus II.	
361	1144 feb. 27	JL. 8504	Veroli, Episc. n. 10	157
*362	(1143—44)	JL. —	Domus hospitalis de Cantaro n. 1	33
*363	(1143—44)	JL. —	Poli n. 2	80
*364	(1143—44)	JL. —	Terracina, Episc. n. 15	116
*365	(1143—44)	JL. —	Veroli, Episc. n. 11 Eccl. s. Petri de Canneto n. 1	158 166
*366	(1143—44)	JL. —	Acquapendente, Mon. s. Sepulcri n. 10	229
*367	(1143—44?)	JL. —	Sezze, Eccl. s. Mariae n. 2	128
			Lucius II.	
368	1144 mai. 21	JL. 8618	Acquapendente, Mon. s. Sepulcri n. 11 Mon. s. Mariae de Massapaludis n. 1	229 229
369	(1144) oct. 10	JL. 8655	Terracina, Civ. n. 6	119
370	(1144 nov. 20)	JL. —	Corneto n. 2	204
371	(1144)	JL. —	Veroli, Episc. n. 12	158
372	(1145) ian. 2	JL. —	Bieda n. 3	206
373	(1145) ian. 31	JL. 8710	Monte Circeo n. 3	122
*374	(1144—45)	JL. —	Domus hospitalis de Cantaro n. 2	33
*375	(1144—45)	JL. —	Toscanella, Mon. s. Iusti n. 1	199
			Eugenius III.	
376	1145 mai. 8	JL. —	Viterbo, Eccl. s. Angeli n. 1	211
377	1145 iun. 28	JL. —	Viterbo, Eccl. s. Xysti n. 3	211
*378	(1145)	JL. —	Viterbo, Mon. s. Martini in Monte n. 1	214
379	(1146 dec. 6)	JL. —	Vetralla n. 1	207
*380	(1147 ian.)	JL. —	Acquapendente, Mon. s. Sepulcri n. 12	229
381	(1148 aug. 30)	JL. —	Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 11	44
382	(1149) ian. 2	JL. 9317	Orte, Episc. n. 1 Orte, Eccl. cathedr. n. 1	193 193
383	(1149 iun. 2)	JL. —	Vetralla n. 2	207
384	(1150) feb. 5	JL. —	Tusculanum, Episc. n. 2 Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 12	38 44
385	(1150)	JL. —	Terracina, Civ. n. 7	119
*386	(1145—51)	JL. —	Ferentino, Civ. n. 2	147
*387	(1145—51)	JL. —	Ferentino, Civ. n. 3	147

				pag.
*388	1151 april. 22	JL. —	Eccl. s. Crucis in Castro n. 1	165
389	1151 iul. 23	JL. —	Ferentino, Civ. n. 4	147
*390	1151 oct. 27	JL. II 73	Casamari, Mon. ss. Iohannis et Pauli n. 5	169
391	(1151 nov. 23)	JL. —	Tivoli, Cives singuli n. 4	79
392	(1151 dec. 10)	JL. 9509	Tusculanum, Civ. n. 1	39
*393	(1151)	JL. —	Casamari, Mon. ss. Iohannis et Pauli n. 6	169
394	(1152 ian. 31)	JL. —	Valmontone n. 1	134
395	(1152 aug. 3)	JL. —	Monte San Giovanni n. 1	171
396	(1152 aug. 28)	JL. —	Veroli, Episc. n. 13 Monte San Giovanni n. 2	158 171
397	(1152 dec. 29)	JL. —	Tusculanum, Civ. n. 2	39
*398	(1152?)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 42	95
399	(1153)	JL. —	Vetralla n. 3	207
400	(1145—53)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 52	68
*401	(1145—53)	JL. —	Domus hospitalis de Cantaro n. 3	33
*402	(1145—53)	JL. —	Ninfa n. 2	109
*403	(1145—53)	JL. —	Mon. s. Mariae Fallerense n. 1	188
*404	(1145—53)	JL. —	Viterbo, Eccl. s. Laurentii n. 3	210
*405	(1145—53)	JL. —	Orvieto, Episc. n. 7	223
*406	(1145—53)	JL. —	Orvieto, Eccl. cathedr. n. 1	224
			Anastasius IV.	
407	(1153 aug. 29)	JL. II 759	Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 13 Tivera n. 1	44 108
408	(1153 nov. 4)	JL. —	Monte San Giovanni n. 3	171
409	(1154 ian. 22)	JL. —	Veroli, Episc. n. 14	158
410	(1154) feb. 11	JL. —	Domus hospitalis s. Mid... in Vallario n. 1	70
411	(1154) feb. 22	JL. —	Bocchignano n. 1	70
412	(1154) feb. 28	JL. —	Roccantica, Eccl. s. Valentini n. 2	72
413	1154 mart. 9	JL. 9837	Veroli, Episc. n. 15	158
414	1154 mai. 10	JL. 9897	Mon. s. Petri de Villa magna n. 1	140
415	1154 sept. 15	JL. 9926	Domus hospitalis de Cantaro n. 4	33
416	1154 nov. 25	JL. —	Mon. s. Mariae de Marmossole n. 1	111
417	(1153—54)	JL. —	Mon. s. Mariae de Monte Dominico n. 1	81
418	(1153—54)	JL. —	Veroli, Episc. n. 16	158
419	(1153—54)	JL. —	Veroli, Episc. n. 17	158
*420	(1153—54)	JL. —	Sabina, Episc. n. 6	55
*421	(1153—54)	JL. —	Eccl. s. Petri de Canneto n. 2	166
*422	(1153—54)	JL. —	Casamari, Mon. ss. Iohannis et Pauli n. 7	169
			Hadrianus IV.	
†*423	1154	JL. —	Orvieto, Mon. s. Iohannis evang. n. 1	225
424	1155 ian. 12	JL. 9978	Mon. s. Mariae Fallerense n. 2	188
425	(1155 mart. 15)	JL. —	Veroli, Episc. n. 18 Monte San Giovanni n. 4	159 171
426	(1155) mart. 18	JL. —	Viterbo, Eccl. s. Xysti n. 4	211
*427	(1155 iun. 1)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 53	69
428	(1155) iun. 1	JL. 10071	Farfa, Mon. s. Mariae n. 54	69
*429	(1155 iun.—iul.	JL. —	Tivoli, Cives singuli n. 5	80
*430	(1155 iun.—iul.)	JL. —	Tivoli, Cives singuli n. 6	80
*431	(1155 iul. 9)	JL. —	Tusculanum, Civ. n. 3	39
432	1155 sept. 30	JL. 10091	Anagni, Episc. n. 12	138
*433	(1155)	JL. —	Cave n. 4	49

				pag.
434	(1156 iun.)	JL. —	Cave n. 5	50
435	1156 oct. 15	JL. 10207	Orvieto, Eccl. cathedr. n. 2	224
†*436	(1156)	JL. —	Orvieto, Episc. n. 8	223
*437	(1154—57)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 43	95
			Marano n. 1	100
438	(1157 ian. 17)	JL. —	Poli n. 3	81
439	(1157 ian. 17)	JL. —	Poli n. 4	81
440	1157 feb. 9	JL. —	Mon. s. Mariae de Marmossole n. 2	111
441	(1157 april. 8)	JL. —	Monte Libretti n. 1	55
			Monte San Giovanni n. 5	172
442	(1157 april. 8)	JL. —	Monte Libretti n. 2	56
			Monte San Giovanni n. 6	172
443	(1157 april. 8)	JL. —	Monte Libretti n. 3	56
			Monte San Giovanni n. 7	172
444	(1157 april. 8)	JL. —	Monte Libretti n. 4	56
			Monte San Giovanni n. 8	172
445	(1157 april. 8)	JL. —	Monte Libretti n. 5	56
			Monte San Giovanni n. 9	172
446	1157 mai. 4	JL. —	Bocchignano n. 2	70
447	(1157 oct. 11)	JL. —	Bolsena, Burgus n. 1	227
448	(1157)	JL. —	Monte Libretti n. 6	56
449	(1157)	JL. —	Carpineto Romano n. 1	143
450	(1155—58) aug. 26	JL. 10331	Alatri, Episc. n. 3	148
			Trisulti, Mon. s. Bartholomaei n. 3	153
*451	(1154—58)	JL. —	Fossanova, Mon. s. Stephani n. 2	126
*452	(1158)	JL. —	Sutri, Episc. n. 4	183
453	(1158 feb.)	JL. —	Orvieto, Civ. n. 1	226
454	1158 mai. 14	JL. 10408	Mon. s. Petri de Villa magna n. 2	140
455	(1158) iul. 12	JL. 10423	Sutri, Episc. n. 5	183
456	(1158 iul. 17—22)	JL. 10423*a*	Civita Castellana, Civ. n. 1	185
457	(1158 iul. 18)	JL. —	Norchia n. 1	205
458	(1158 aug. 25)	JL. —	Corchiano n. 1	190
459	(1158 aug. 27)	JL. II 134	Corchiano n. 2	191
460	(1158) aug. 29	JL. 10334*a*	Civita Castellana, Civ. n. 2	186
461	(1158 aug. 30)	JL. —	Corchiano n. 3	191
462	(1158 sept. 27)	JL. II 134	Acquapuzza n. 1	130
463	1158 oct. 3	JL. —	Fossanova, Mon. s. Stephani n. 3	126
464	(1158 oct.)	JL. —	Bolsena, Burgus n. 2	227
465	(1159 ian. 18)	JL. —	Veroli, Episc. n. 19	159
			Monte San Giovanni n. 10	172
466	1159 feb. 17	JL. —	Orte, Eccl. cathedr. n. 2	193
467	(1159 april. 7)	JL. —	Riano n. 1	181
468	(1159 april. 18)	JL. —	S. Maria de Canneto etc. n. 1	71
*469	(1159 mai. 11)	JL. —	Anagni, Episc. n. 13	138
470	(1159) mai. 11	JL. —	Mon. s. Petri de Villa magna n. 3	140
471	(1159 mai. 26)	JL. —	Ostia, Civ. n. 2	16
472	(1159 iul. 13)	JL. —	Sgurgola n. 1	142
473	(1154—59)	JL. —	Tusculanum, Episc. n. 3	38
			Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 14	44
*474	(1154—59)	JL. —	Porto, Episc. n. 15	21
			Silva Candida, Episc. n. 10	27
*475	(1154—59)	JL. —	Terracina, Civ. n. 8	119
*476	(1154—59)	JL. —	Valmontone n. 2	134

				pag.
477	(1154—59)	JL. —	Valmontone n. 3	134
*478	(1154—59)	JL. —	Guarcino n. 1	151
*479	(1154—59)	JL. —	Eccl. s. Petri de Canneto n. 3	166
*480	(1154—59)	JL. —	Casamari, Mon. ss. Iohannis et Pauli n. 8	169
*481	(1150—58)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 55	69
482	(1150—58)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 56	69
			Alexander III.	
*483	(1159)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 44	95
484	(1159—60)	JL. 10608	Veroli, Episc. n. 20	159
*485	(1159-60)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 45 Trevi n. 2	95 145
*486	(1159—60)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 46 Trevi n. 3	95 145
487	(1160?) iul.	JL. —	Fumone n. 1	150
*488	(1159—61)	JL. —	Anagni, Episc. n. 14	138
489	(1160—61)	JL. 10641	Veroli, Episc. n. 21	159
490	1161 sept. 24	JL. 10678	Anagni, Episc. n. 15	138
*491	(1161 oct. 25)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 47 Trevi n. 4	95 145
*492	(1162—65)	JL. —	Veroli, Episc. n. 22	159
493	(1168—69) april. 28	JL. 11527	Albano, Episc. n. 3	31
494	(1167—69) dec. 12	JL. 11470	Veroli, Episc. n. 23 Veroli, Civ. n. 2	159 163
495	(1167—69) dec. 22 (?)	JL. 11480	Velletri, Eccl. cathedr. n. 3 Velletri, Civ. n. 4	104 105
496	1170 mai. 9	JL. 11789	Casamari, Mon. ss. Iohannis et Pauli n. 9	169
497	(1170 aug. 8)	JL. II 238	Tusculanum, Civ. n. 4	39
*498	(1170 mart.—sept.)	JL. —	Veroli, Domus leprosorum n. 1	162
*499	(1170 oct.)	JL. —	Tusculanum, Civ. n. 5	39
500	1171 feb. 27	JL. —	Fossanova, Mon. s. Stephani n. 4	126
501	1171 dec. 24	JL. —	Orvieto, Eccl. cathedr. n. 3	224
502	(1171—72) aug. 18	JL. —	Aricia n. 3	34
503	(1171—72?)	JL. 12129	Velletri, Episc. n. 5 Velletri, Eccl. cathedr. n. 4	103 104
*504	(1172)	JL. —	Tusculanum, Civ. n. 6	39
*505	(1159—73)	JL. —	Terracina, Episc. n. 16 Petrus de Roberto n. 1	116 121
*506	(1159—73)	JL. —	Alatri, Civ. n. 1	150
*507	(1159—73)	JL. —	Frosinone n. 3	165
*508	1173 feb. 8	JL. II 263	Ceprano, Eccl. s. Paterniani n. 4	174
*509	(1173 aug. 7)	JL. 12233a	Alatri, Civ. n. 2 Frosinone n. 4	150 165
*510	(1173—74)	JL. —	Alatri, Civ. n. 3 Frosinone n. 5	150 165
511	1174 ian. 7	JL. 12326	Anagni, Civ. n. 2 Mon. s. Petri de Villa magna n. 4	139 141
512	1174 mart. 7	JL. —	Orte, Eccl. cathedr. n. 3	193
*513	(1159—75)	JL. —	Piperno, Civ. n. 3	124
514	(1175) mart. 14	JL. —	Terracina, Civ. n. 9	119
515	(1175) aug. 11	JL. —	Sermoneta n. 1	129
516	1175 aug. 25	JL. —	Guarcino n. 2	151

				pag.
517	1175 nov. 15	JL. 12521a	Mon. s. Salvatoris de Mileto n. 1	125
518	(1160—76) mart. 30	JL. 12547	Mon. s. Petri de Villa magna n. 5	141
519	(1160—76) april. 30	JL. —	Trisulti, Mon. s. Bartholomaei n. 4	153
*520	(1173—76)	JL. —	Tivera n. 2	108
521	(1173—76) aug. 26	JL. 12664	Terracina, Episc. n. 17 Petrus de Roberto n. 2	116 121
522	(1173—76) sept. 17	JL. 12624	Mon. s. Mariae de Marmossole n. 3	112
523	(1176)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 48	96
524	1176 feb. 14	JL. —	Veroli, Domus leprosorum n. 2	162
525	1176 iul. 11	JL. 12724 12725	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 49 Marano n. 2	96 100
*526	(1161—76?)	JL. —	Rojate n. 1	51
*527	(1176?)	JL. —	Rojate n. 2	51
528	(1159—77) dec. 19	JL. —	Veroli, Episc. n. 24 Eccl. s. Petri de Canneto n. 4	160 166
529	(1177) ian. 21	JL. —	Veroli, Mon. s. Erasmi n. 1	162
*530	(1177)	JL. —	Rojate n. 3	51
*531	(1165—78)	JL. —	Veroli, Episc. n. 25	160
*532	(1172—78)	JL. —	Castel Gandolfo n. 1	33
533	(1174—78) feb. 25	JL. 13004	Terracina, Episc. n. 18 Terracina, Civ. n. 10	116 119
534	(1178 ian. 11)	JL. 13009a	Falvaterra n. 1	173
535	1178 feb. 21	JL. 13027	Mon. s. Heliae Fallerense n. 1	180
536	1178 feb. 22	JL. 13028	Terracina, Episc. n. 19 Terracina, Eccl. cathedr. n. 1	116 117
537	1178 april. 2	JL. 13038a	Toscanella, Mon. s. Iusti n. 2	199
538	1178 dec. 21	JL. 13125	Viterbo, Eccl. s. Xysti n. 5	211
*539	(1178)	JL. —	Rojate n. 4	51
540	(1178)	JL. 13016	Cave n. 6	50
*541	(1178)	JL. —	Viterbo, Civ. n. 1	213
*542	(1178)	JL. —	Nepi, Civ. n. 3	178
543	(1178)	JL. 13103	Nepi, Episc. n. 4 Nepi, Civ. n. 4	177 178
544	(1178)	JL. 13090	Orvieto, Episc. n. 9	223
545	(1178)	JL. 13091	Orvieto, Episc. n. 10	223
546	(1178—79) april. 24	JL. —	Veroli, Episc. n. 26	160
547	(1178—79) mai. 18	JL. —	Aricia n. 4	34
548	(1178—79) iun. 8	JL. 13268	Aricia n. 5	34
549	1179 ian. 30	JL. 13286	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 50	96
550	1179 iul. 3	JL. 13450	Mon. s. Mariae Fallerense n. 3	188
*551	1179 sept. 30	JL. —	Anagni, Episc. n. 16	139
552	(1179 oct. 11)	JL. 13474	Larianum n. 1 Norba n. 1	105 110
553	(1179) oct. 12	JL. —	Veroli, Episc. n. 27 Eccl. s. Petri de Canneto n. 5	160 166
554	(1170—80) nov. 27	JL. 13532	Veroli, Civ. n. 3	163
555	(1171—80) oct. 15	JL. 13585	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 51	96
556	1180 mart. 16	JL. 13632	Toscanella, Eccl. s. Mariae n. 1	198
*557	(1175—81)	JL. —	Terracina, Episc. n. 20 Piperno, Civ. n. 4	116 124
558	(1176—81)	JL. 14067	Palestrina, Episc. n. 3 Ponza-Affile n. 1 Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 52	48 52 96
*559	(1177—81)	JL. —	Civitavecchia, Civ. n. 4	203

				pag.
560	(1181) ian. 4	JL. 14356	Palestrina, Episc. n. 4	48
561	(1181) mai. 19	JL. —	Ceprano, Eccl. s. Paterniani n. 5	174
562	1181 iun. 28	JL. 14405	Viterbo, Eccl. s. Laurentii n. 4	210
*563	1181 iul. 15	JL. —	Viterbo, Eccl. s. Mariae Novae n. 1	212
*564	(1181 iun.—aug.)	JL. —	Viterbo, Eccl. s. Fortunati n. 1	212
*565	(1181)	JL. —	Viterbo, Civ. n. 3	213
566	(1159—81)	JL. —	Terracina, Episc. n. 21	117
567	(1159—81)	JL. —	Anagni, Episc. n. 17	139
568	(1159—81)	JL. 14123	Ceprano, Mon. s. Nicolai n. 1	175
569	(1159—81)	JL. 14124	Veroli, Episc. n. 28	160
570	(1159—81)	JL. —	Terracina, Civ. n. 11	120
*571	(1159—81)	JL. 13738	Anagni, Civ. n. 3 Sgurgola n. 2	139 143
*572	(1159—81)	JL. —	Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 15	45
*573	(1159—81)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 57	69
*574	(1159—81)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 53	97
*575	(1159—81)	JL. —	Velletri, Episc. n. 6	103
*576	(1159—81)	JL. —	Terracina, Episc. n. 22	117
*577	(1159—81)	JL. —	Terracina, Civ. n. 12	120
*578	(1159—81)	JL. —	Piperno, Civ. n. 5	124
*579	(1159—81)	JL. —	Fossanova, Mon. s. Stephani n. 5	127
*580	(1159—81)	JL. —	Segni, Episc. n. 3	132
*581	(1159—81)	JL. —	Vico n. 1	152
*582	(1159—81)	JL. —	Veroli, Eccl. cathedr. n. 1	161
*583	(1159—81)	JL. —	Veroli, Civ. n. 4 Bauco n. 1	163 170
*584	(1159—81)	JL. —	Viterbo, Mon. s. Martini in Monte n. 2	214
*585	(1159—81)	JL. —	Mon. s. Augustini de Monte alto n. 5	220
*586	(1159—81)	JL. —	Orvieto, Episc. n. 11	223
*587	(1159—81)	JL. —	Castrum Palatiolum n. 1	230
†*588	(1159—81)	JL. —	Soriano n. 1	194
589	(1159—81?)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 54	97
*590	(1159—81?)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 55	97
			Innocentius III (Lando).	
*591	(1180)	JL. —	Viterbo, Civ. n. 2	213
			Lucius III.	
*592	(1181 sept.—nov.)	JL. 14508	Sezze, Civ. n. 1 Sermoneta n. 2	128 129
*593	(1181 sept.—nov.)	JL. —	Sezze, Civ. n. 2 Sermoneta n. 3	128 129
*594	(1181 sept.—nov.)	JL. —	Sezze, Civ. n. 3 Sermoneta n. 4	129 129
595	1181 dec. 18	JL. 14539	Mon. s. Petri de Villa magna n. 6	141
*596	(1181)	JL. —	Palestrina, Episc. n. 5 Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 56	48 97
*597	(1181)	JL. —	Palestrina, Episc. n. 6 Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 57	48 97
598	(1182) ian. 8	JL. 14556	Veroli, Civ. n. 5 Bauco n. 2	163 170
599	(1182 nov. 11)	JL. —	Carpineto Romano n. 2	143
600	1182 nov. 20	JL. —	Guarcino n. 3	152

				pag.
601	1182 dec. 2	JL. 14709	Segni, Episc. n. 4	132
602	1182 dec. 3	JL. 14710	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 58	97
*603	(1182—83)	JL. —	Viterbo, Mon. s. Martini in Monte n. 3	214
†604	(1182—83)	JL. —	Gens Comitum n. 1	133
605	(1183) iun. 30	JL. 14894	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 59	97
*606	(1181—83)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 60 Arsoli n. 2	98 99
*607	(1181—83)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 61 Arsoli n. 3	98 99
608	(1181—83)	JL. —	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 62 Arsoli n. 4	98 100
*609	(1181—83)	JL. —	Alatri, Episc. n. 4 Trisulti, Mon. s. Bartholomaei n. 5	149 154
610	(1183) sept. 5	JL. 14912	Alatri, Episc. n. 5 Trisulti, Mon. s. Bartholomaei n. 6	149 154
611	(1183) sept. 22	JL. 14913	Terracina, Eccl. cathedr. n. 2	117
*612	(1183)	JL. —	Tusculanum, Civ. n. 7	39
613	(1183)	JL. II 455	Piperno, Eccl. s. Mariae n. 2	124
*614	(1183)	JL. —	Ninfa, Eccl. s. Angeli n. 1	110
*615	(1183)	JL. II 457	Segni, Episc. n. 5	132
*616	(1181—84)	JL. —	Veroli, Episc. n. 29	160
*617	(1181—84)	JL. —	Monte San Giovanni n. 11	173
618	(1184) april. 13	JL. —	Veroli, Domus leprosorum n. 3	162
619	(1184) april. 23	JL. —	Casamari, Mon. ss. Iohannis et Pauli n. 10	169
620	(1184) mai. 23	JL. 15047	Veroli, Episc. n. 30 Veroli, Eccl. cathedr. n. 2	161 161
*621	(1184—85)	JL. —	Terracina, Civ. n. 13	120
*622	(1181—85)	JL. —	Sabina, Episc. n. 7	55
*623	(1181—85)	JL. —	Fossanova, Mon. s. Stephani n. 6	127
*624	(1181—85)	JL. —	Piperno, Civ. n. 6 Fossanova, Mon. s. Stephani n. 7	124 127
*625	(1181—85)	JL. —	Sezze, Civ. n. 4	129
*626	(1181—85)	JL. —	Casamari, Mon. ss. Iohannis et Pauli n. 11	169
*627	(1181—85)	JL. —	Mon. s. Mariae Fallerense n. 4	188
*628	(1181—85)	JL. —	Orvieto, Episc. n. 12	224
			Urbanus III.	
*629	(1185—87)	JL. —	Casamari, Mon. ss. Iohannis et Pauli n. 12	170
			Clemens III.	
*630	(1188)	JL. —	Casamari, Mon. ss. Iohannis et Pauli n. 13	170
631	1188 mart. 11	JL. 16170	Mon. s. Mariae Fallerense n. 5	189
632	(1188 mai. 11)	JL. —	Casamari, Mon. ss. Iohannis et Pauli n. 14	170
633	1188 mai. 22	JL. 16242	Mon. s. Petri de Villa magna n. 7	141
634	(1188 mai. 31)	JL. —	Tusculanum, Civ. n. 8	40
635	1188 iul. 23	JL. —	Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 16	45
*636	1188 dec. 19	JL. 16367	Segni, Episc. n. 6	133
637	1189 ian. 31	JL. —	Mon. s. Michaelis q. d. Subripa n. 3	23
638	1189 april. 20	JL. 16403	Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 63	98
639	1189 sept. 13	JL. —	Civita Castellana, Episc. n. 1	185
*640	(1188—90)	JL. —	Veroli, Episc. n. 31	161
641	(1190—91)	JL. *16650	Veroli, Episc. n. 32	161
*642	(1188-91)	JL. —	Terracina, Civ. n. 14	120

				pag.
643	(1187—91)	JL. 16550	Alatri, Episc. n. 6	149
*644	(1187—91)	JL. —	Lariano n. 2	106
*645	(1187—91)	JL. —	Orvieto, Episc. n. 13	224
			Celestinus III.	
646	(1191 april. 19)	JL. —	Tusculanum, Civ. n. 9	40
647	1191 aug. 7	JL. —	Roccantica, Eccl. s. Valentini n. 3	72
648	1191 oct. 21	JL. 16749	Mon. s. Petri de Villa magna n. 8	141
649	1191 oct. 25	JL. 16752	Mon. s. Petri de Villa magna n. 9	142
650	1192 april. (29)	JL. 16860a	{Civitella n. 2 {Subiaco, Mon. s. Benedicti n. 64	50 98
651	(1192 mai.)	JL. —	Viterbo, Eccl. s. Mariae Novae n. 2	212
652	1192 oct. 11	JL. 16924	Alatri, {Episc. n. 7 {Civ. n. 4	149 150
*653	(1192 aug.—sept.)	JL. —	Viterbo, {Episc. n. 1 {Civ. n. 4	208 213
*654	(1191—93)	JL. —	Orvieto, Episc. n. 14	224
655	1193 april. 10	JL. —	Roccantica, Eccl. s. Valentini n. 4	72
656	(1193 april. 14)	JL. —	Astura n. 2	35
657	(1193 iun. 28)	JL. —	Orvieto, Episc. n. 15	224
658	(1193)	JL. —	Scorosa n. 1	230
659	1194 feb. 5	JL. 17073	Mon. s. Petri de Villa magna n. 10	142
*660	(1194)	JL. —	Orvieto, Episc. n. 16	224
661	(1195 ian. 11)	JL. —	Civita Castellana, Civ. n. 3	186
662	(1195 ian. 20)	JL. —	Civita Castellana, Civ. n. 4	186
663	(1195 feb. 1)	JL. —	Civita Castellana, Civ. n. 5	186
664	(1195 feb. 7)	JL. —	Civita Castellana, Civ. n. 6	187
665	(1195 feb. 7)	JL. —	Civita Castellana, Civ. n. 7	187
666	(1195 feb. 26)	JL. —	Civita Castellana, Civ. n. 8	187
667	1196 feb. 28	JL. 17337	Mon. s. Benedicti in Valle Subpentonia n. 1	180
668	1197 iul. 1	JL. —	Orte, {Eccl. cathedr. n. 4 {Mon. s. Georgii n. 1.	193 194
*669	(1191—97)	JL. —	Farfa, Mon. s. Mariae n. 58	69
*670	(1191—97)	JL. —	Montasola n. 1	73
*671	(1191—97)	JL. —	M. de Romania n. 1	74
*672	(1191—97)	JL. —	Vicovaro, Mon. ss. Cosmae et Damiani n. 3	83
*673	(1191—97)	JL. —	Terracina, Episc. n. 23	117
*674	(1191—97)	JL. —	Fossanova, Mon. s. Stephani n. 8	127
*675	(1191—97)	JL. —	Anagni, Episc. n. 18	139
*676	(1191—97)	JL. —	Viterbo, Civ. n. 5	213
*677	(1191—97)	JL. —	Mon. s. Augustini de Monte alto n. 6	220

LATIVM

Flaminius Filonardus Antiquitates Campaniae a. 1599, ms. olim Trebiae (cf. Casimiro [1] p. 146; [2] p. 208; ubi hodie sit nescimus). — Dom. Ant. Pierantoni da Trevi Memorie del Lazio vol. I—XXV, ms. s. XVIII, Trevi Bibl. della Collegiata di S. Maria (cf. Casimiro [1] p. 71; [2] p. 112; H. Dessau in C. I. L. XIV 353). — Ferd. Ughelli Italia sacra sive de episcopis Italiae et insularum adiacentium I [1] (Romae 1644); [2] (cura et studio Nic. Coleti. Venetiis 1717). — F. Bonaventura Theuli Apparato minorico della provincia di Roma (In Velletri 1648). — Athanasius Kircher Latium, id est nova et parallela Latii tum veteris tum novi descriptio (Amstelodami 1671). — Giac. Fil. Ameti Il Lazio con le sue cospicue strade antiche e moderne e principali casali e tenute di esso (In Roma 1693). — P. M. Corradini et G. R. Volpi Vetus Latium profanum et sacrum vol. I—XI (Romae 1704—45). — Dom. Georgii Dissertatio historica de cathedra episcopali Setiae civitatis in Latio [1] (Romae 1727) p. 1 sq.; [2] (Romae 1751) p. 1 sq. — F. Casimiro Memorie istoriche delle chiese e dei conventi dei frati Minori della provincia Romana [1] (In Roma 1744); [2] (Roma 1845). — Gius. Morozzo Analisi della carta corografica del patrimonio di S. Pietro (In Roma 1791). — (L. Ranghiasci) Bibliografia storica delle città e luoghi dello stato pontificio (In Roma 1792); Supplemento (In Roma 1793). — Mar. Candidi Dionigi Viaggi in alcune città del Lazio (Roma 1809). — Pasq. Cayro Notizie storiche delle città del Lazio vecchio e nuovo vol. I. II (Napoli 1816). — Ant. Nibby Viaggio antiquario ne' contorni di Roma vol. I. II (Roma 1819). — Nic. M. Nicolai Storia de' luoghi una volta abitati nell' agro Romano in: Dissert. dell' Accad. Rom. di archeologia I (1821) 547 sq.; II (1825) 465 sq.; III (1829) 1 sq.; IV (1831) 137 sq.; V (1835) 31 sq.; 201 sq. — Ant. Coppi Continuazione delle memorie sui luoghi una volta abitati ed ora deserti nell' agro Romano ib. VII (1836) 327 sq.; VIII (1838) 33 sq.; IX (1840) 521 sq. — Gabr. Calindri Saggio statistico storico del pontificio stato (In Perugia 1829). — Gius. Marocco Monumenti dello stato pontificio e relazione topografica di ogni paese vol. I—XIV (Roma 1833—37). — Ant. Nibby Analisi storico-topografico-antiquaria della carta de' dintorni di Roma vol. I—III [1] (Roma 1837); [2] (Roma 1848—49). — Gaet. Moroni Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da S. Pietro sino ai nostri giorni XXXVII (Venezia 1846) 207 sq. — Gius. Cappelletti Le chiese d' Italia I—VI (Venezia 1844—47). — Aug. Theiner Codex diplomaticus dominii temporalis s. sedis. Recueil de documents pour servir à l'histoire du gouvernement temporel des états du Saint-Siège extraits des archives du Vatican vol. I—III (Rome 1861—62). — Ant. Coppi Documenti storici del medio evo relativi a Roma ed all' agro Romano in: Dissert. dell' Accad. Rom. di archeologia XV (1865). — Gius. Tomassetti Della Campagna Romana nel medio evo in: Archivio della Soc. Rom. II—XXIX sq. (1879—1906 sq.). — T. Terrinoni I sommi pontefici della Campania Romana vol. I. II (Roma 1888—89). — Bened. Spila Memorie storiche della provincia riformata Romana vol. I. II (Roma 1891—96). — L. Duchesne Le sedi epi-

scopali nell' antico ducato di Roma in: Archivio della Soc. Rom. XV (1892) 475 sq. — Ces. De Cupis Saggio bibliografico degli scritti e delle leggi sull' agro Romano (Roma 1903). — I vescovi di Campagna, i corepiscopi e vescovi cardinali nell' antichità in: Civiltà cattolica 1904 Ottob. 15; 1905 Genn. 21; Marzo 18.

Latium sive provincia Romana, quae in privilegiis ab imperatoribus Romanae ecclesiae concessis ita designatur „tota terra, quae est ab Aquapendente usque ad Ceperanum“ (cf. Ficker Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens II 298 sq.), comprehendebat Tusciam Romanam, Maritimam, territorium Sabinense et Campaniam Romanam.

Antequam vero ad singulas Latii dioeceses accedamus, documenta spectantia ad patrimonia, quae ecclesia Romana in Latio olim possidebat, colligemus.

PATRIMONIA S. R. E.

L. A. Muratori Antiquitates italicae medii aevi V (Diss. LXIX) 797 sq. — Giac. Fil. Ameti Patrimonio di S. Pietro, olim Tuscia suburbicaria, con le sue più cospicue strade antiche e moderne e principali casali e tenute di esso (In Roma 1696). — Fr. A. Zaccaria Dissertatio de patrimoniis S. R. E. ad Iohannem VIII ex Holstenii schedis aliisque monumentis etiam editis collecta in: De rebus ad historiam atque antiquitates Ecclesiae pertinentibus dissertationes latinae II (Fulginei 1781) 68 sq. — C. H. Sack De patrimoniis ecclesiae Romanae circa finem saec. VI in: Commentationes quae ad theologiam historicam pertinent tres (Bonnae 1821). — Analecta iuris pontificii Ser. IV (Romae 1860) 1907 sq.: Domaines temporels de l'Eglise. — H. Grisar Ein Rundgang durch die Patrimonien des heil. Stuhles um das Jahr 600 in: Zeitschrift für kath. Theologie I (1877) 321 sq. 341 sq. 526 sq. — W. Wisbaum Die wichtigsten Richtungen und Ziele der Thätigkeit des Papstes Gregors des Grossen (Köln 1884). — K. Schwarzlose Die Patrimonien der römischen Kirche bis zur Gründung des Kirchenstaats (Berlin 1887). — K. Schwarzlose Die Verwaltung und finanzielle Bedeutung der Patrimonien der römischen Kirche in: Zeitschrift für Kirchengeschichte XI (1890) 62 sq. — P. Fabre De patrimoniis Romanae ecclesiae (Lille 1892). — I. Doizé Les patrimoines de l'eglise Romaine au temps de S. Grégoire in: Etudes. Revue fondée par les Pères de la Compagnie de Jésus. 1904 iun. 5. — I. Doizé Deux études sur l'administration temporelle du pape Grégoire le Grand (Paris 1904).

Temporibus Gregorii I memorantur haec patrimonia S. R. E. in Latio: Appiae, Savinense atque Cartiolanum (in Gregorii I reg. lib. III ep. 21 Mon. Germ. Epp. I 179; cf. etiam Vitam Gregorii M. auctore Iohanne diac. lib. II c. 53). In excerptis autem ex Honorii I, Gregorii II et Zachariae regestis inveniuntur patrimonia Appiae, Labicanum, Tiburtinum, Tusciae, quibus adicimus patrimonium Sabinense, de quo Liber pontificalis et pontificum Romanorum epistolae ad Francorum reges. Denique in Iohannis VIII concilio Ravennae a. 877 celebrato haec S. R. E. patrimonia nominantur: Appiae videlicet et Lavicanense vel Campaninum, Tyburtinum, Traiectanum *(Traetto)*, Theatinum *(Chieti)*, utrumque Savinense et Tusciae (cf. Zaccaria II 159; Mansi XVII 335 sq.; Watterich I 642. Deusdedit lib. III c. 85 [51] edd. Martinucci p. 262; Wolf v. Glanvell p. 291. J. p. 269. JE. I p. 394).

Patrimoniis S. R. E. administrandis subdiaconi aut notarii S. R. E. praefuere, quibus pontifices per praecepta singularia curam patrimonii delegarunt (cf. praeceptum ordinatori eunti in patrimonium in Diurni form. LI. LII (ed. Sickel p. 41. 42) et apud Deusdedit lib. III c. 145. 146 [124. 125] (edd. Martinucci p. 298; Wolf v. Glanvell p. 331) et litteras commendaticias in Diurni form. LIII—LVI (ed. Sickel p. 43—46) et apud Deusdedit lib. III c. 147—149 [126—128] (edd. Martinucci p. 299; Wolf v. Glanvell p. 332—333). Praeterea multae Gelasii I, Pelagii I et Gregorii I epistolae ad curatores patrimoniorum missae in illorum regestis inveniuntur, quas suo loco offeremus. Adnotare quoque iuvat „Iuramentum totius patrimonii b. Petri", cuius formula exstat apud Deusdedit lib. III c. 283 [155] (edd. Zaccaria II 163; Rozière Liber diurnus p. 253; Martinucci p. 338; Wolf v. Glanvell p. 392), apud Albinum lib. X c. 38 et Cencium c. 161 (ed. Fabre-Duchesne I 421).

Patrimonium Appiae.

1 *604 ian. 25*

Gregorius I Felici subdiac. et rectori patrimonii Appiae: praecipit, ut massam Aquas Salvias cum omnibus fundis suis et duos hortos inter Tiberim et porticus ecclesiae s. Pauli positos, simul et terrulas q. v. Fossa latronis, a sese ecclesiae s. Pauli de Urbe donatas, ad nomen huius ecclesiae tradat.

v. Roma, Eccl. s. Pauli extra muros n. 3.

*2 *(715—31)*

Gregorius II locat Stephano exconsuli fundum Flabis et fundum Horrea, sita V mil. ab urbe Roma via Latina.

Deusdedit lib. III c. 251 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 326; Wolf v. Glanvell p. 374). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 353). — Regg. J. 1715. JE. 2227.

cf. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. III 143; VIII 399.

*3 *(715—31)*

Gregorius II locat Gemmulo diac. fundum Dometiorum, via Ardeatina mil. plus minus VIIII ab urbe Roma, ex corpore suburbani patrimonii Appiae.

Deusdedit lib. III c. 235 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 324; Wolf v. Glanvell p. 370). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 352). — Regg. J. 1699. JE. 2211.

cf. Tomassetti l. c. II 398. — An Gemmulus idem sit ac Gemmulus ille diaconus s. sedis apostolicae, postea archidiaconus, qui s. Bonifatio a. 745 duas epistolas misit et ab eo aliam recepit (Mon. Germ. Epp. III 308. 327. 390), in dubio relinquo.

*4 *(715—31)*

Gregorius II locat Genesiae h. f. fundos Capitonianum, Dostianum, Viricaria, Tatianum cum omnibus suis, etiam et aquimolis, pos. in massa Camustis iuxta campum Barbaricum, ex corpore patrimonii Appiae.

Deusdedit lib. III c. 247 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 326; Wolf v. Glanvell p. 373). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 353). — Regg. J. 1711. JE. 2223.

cf. Tomassetti l. c. II 140; VIII 52 sq.

*5 *(715—31)*

Gregorius II locat Cali h. f. coloniam massae Cilianae patr. Appiae.

Deusdedit lib. III c. 248 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 326; Wolf v. Glanvell p. 373). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 353). — Regg. J. 1712. JE. 2224.

cf. Tomassetti l. c.

*6 *(715—31)*

Gregorius II locat Carae religiosae coloniam q. d. Pofinis, via Latina mil. ab Urbe plus minus XII, post absidam basilicae s. Petri intra massam Marulis.

Deusdedit lib. III c. 228 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 323; Wolf v. Glanvell p. 368). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 352). — Regg. J. 1692. JE. 2204.

cf. Tomassetti l. c. VIII 415.

*7 *(715—31)*

Gregorius II locat monasterio s. Agnetis q. d. Duo furna massam Marulis et massam Sestianam, utrasque patrimonii Appiae.

v. Roma, Mon. s. Agnetis ad Duo furna n. 1 (cf. Tomassetti l. c. VIII 415).

*8 *(715—31)*

Gregorius II locat Petro magnifico tribuno coloniam, positam in massa Paulis, ex corpore patrimonii Appiae.

Deusdedit lib. III c. 232 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 324; Wolf v. Glanvell p. 369). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 352). — Regg. J. 1696. JE. 2208.

cf. Tomassetti l. c. II 401; VIII 430.

*9 *(715—31)*

Gregorius II locat Basilio v. h. coloniam Aluini ex corpore massae Ocris patr. Appiae in Aricia.

Deusdedit lib. III c. 233 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 324; Wolf v. Glanvell p. 369). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 352). — Regg. J. 1697. JE. 2209.

cf. Tomassetti l. c. II 152.

*10 *(715—31)*

Gregorius II locat Eustachio presb. coloniam, pos. in fundo Offiliano cum prato et saliceto suo . ., ex corpore massae Nevianae patr. Appiae.

Deusdedit lib. III c. 219 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 322; Wolf v. Glanvell p. 366). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 351). — Regg. J. 1683. JE. 2195.

cf. Tomassetti l. c. II 155. — v. Patrimonium Labicanum n. 1.

*11 *(715—31)*

Gregorius II locat Theodosiae h. f. fundum Antinianum, via Appia mil. ab urbe Roma plus minus XX, ex corpore massae Nevianae patr. Appiae.

Deusdedit lib. III c. 245 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 325; Wolf v. Glanvell p. 373). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 353). — Regg. J. 1709. JE. 2221.

cf. Tomassetti l. c. II 155.

*12 (715—31)

Gregorius II locat Bonifatio notario seu Claudiae iugalibus eorumque filiis ac nepotibus fundum Cocceianum et Folianum ex corpore massae Fonteianae patr. Appiae.

Deusdedit lib. III c. 221 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 323; Wolf v. Glanvell p. 366). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 351). — Regg. J. 1685. JE. 2197.

cf. Tomassetti l. c. II 395; XIX 327 (cf. etiam Patrimonium Tusciae n. 9).

*13 (715—31)

Gregorius II locat Iohanni consuli fossam q. d. Vaianicum iuxta campum Veneris, mil. ab urbe Roma plus minus XX, ex corpore massae Fonteianae patr. Appiae.

Deusdedit lib. III c. 230 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 324; Wolf v. Glanvell p. 369). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 352). — Regg. J. 1694. JE. 2206.

cf. Nibby Analisi [2] I 370; Tomassetti l. c.

*14 (741—52)

Zacharias noviter ordinat domum cultam Lauretum, adiciens ei et massam Fontiianam q. cogn. Paunaria.

Laud. in Vita Zachariae (Lib. pontif. ed. Duchesne I 432). — Reg. JE. —.

cf. Deusdedit lib. III c. 188 [149] (edd. Martinucci p. 315; Wolf v. Glanvell p. 352). Albinus lib. X. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 346). — De loco cf. Nibby Analisi [2] II 202; Duchesne l. c. I 438 not. 40; R. Lenti Memoria storica e topografica dell' antica città di Laurento (Roma 1845). Contra Tomassetti l. c. III 318 sq.; XIX 317 putat, hanc domum cultam Lauretum sitam fuisse in via Aurelia (patr. Tusciae).

*15 (741—52)

Zacharias massas q. v. Antius et Formias statuit domos cultas.

v. Albano, Anzio n. 1.

*16 (772—95)

Hadrianus I domocultam q. v. Calvisianum cum fundis et casalibus, vineis, olivetis, aquimolis et omnibus ei pertinentibus, pos. via Ardeatina mil. ab urbe Roma plus minus XV . ., statuit per apostolicum privilegium sub validis anathematis obligationibus, ut in usu et propria utilitate S. R. E. perenniter permaneat.

Laud. in Vita Hadriani I (Lib. pontif. ed. Duchesne I 502). — Regg. J. 1904. JE. 2487.

cf. Deusdedit lib. III c. 189 [149] (edd. Martinucci p. 315; Wolf v. Glanvell p. 352). Albinus lib. X. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 346). — De loco cf. Nibby Analisi [2] III 101; Tomassetti l. c. II 402.

*17 (772—95)

Hadrianus I domocultam s. Edisti via Ardeatina, pos. ab urbe Roma mil. XVI, iure perpetuo statuit permanendum.

Laud. in Vita Hadriani I (Lib. pontif. ed. Duchesne I 505). — Reg. JE. —.

cf. Deusdedit lib. III c. 189 [149] (edd. Martinucci p. 315; Wolf v. Glanvell p. 352). Albinus lib. X. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 346). — De loco cf. Tomassetti l. c. II 403.

Patrimonium Labicanum.

*1 *(715—31)*

Gregorius II locat Eustachio presb. fundum Casa Cantari et fundum Vivarium ex corpore massae Silanis et 6 uncias fundi Lauretis cum oliveto suo . . et fundum Marcianum ex corpore massae Gallorum patr. Lavican.

Deusdedit lib. III c. 219 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 322; Wolf v. Glanvell p. 366). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 351). — Regg. J. 1683. JE. 2195.

cf. Tomassetti l. c. IX 421; XXV 83. — v. Patrimonium Appiae n. 10.

*2 *(715—31)*

Gregorius II locat diaconiae s. Eustachii fundum Clivus, fundum Querquetum et Placionianum ex corpore massae Calcianae patr. Lavican.

v. Roma, Eccl. s. Eustachii iuxta templum Agrippae n. 1. — De loco cf. Nibby Analisi [2] III 239; Tomassetti l. c. XXV 94.

*3 *(715—31)*

Gregorius II locat diaconiae s. Eustachii fundos ex corpore massae Calcianae et ex corpore massae Pontianae patr. Lavican.

v. Roma, Eccl. s. Eustachii iuxta templum Agrippae n. 2.

*4 *(715—31)*

Gregorius II locat Studiosae tribunae seu Petro iugalibus eorumque filiis ac nepotibus fundum Serrulas, fundum Sisinianum ex corpore massae Silanis patr. Lavican.

Deusdedit lib. III c. 224 [199] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 323; Wolf v. Glanvell p. 367). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 351). — Regg. J. 1688. JE. 2200.

cf. Nibby Analisi [2] II 62; Tomassetti l. c. IX 421.

*5 *(715—31)*

Gregorius II locat Gemulo militi fundum Mauricis, fundum Via nova, via Praenestina mil. plus minus VIIII, ex corpore massae Varvarianae patr. Lavican.

Deusdedit lib. III c. 227 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 323; Wolf v. Glanvell p. 368). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 352). — Regg. J. 1691. JE. 2203.

cf. Tomassetti l. c.

*6 *(715—31)*

Gregorius II locat Heraclio praeposito coquinae dominicae fundum Casa Siri ex corpore massae Porculis patr. Lavican.

Deusdedit lib. III c. 226 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 323; Wolf v. Glanvell p. 368). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 352). — Regg. J. 1690. JE. 2202.

cf. Nibby Analisi [2] II 357 (Monte Porzio); Tomassetti l. c. IX 372 sq.

*7 *(715—31)*

Gregorius II locat Georgio presb. fundum Crispinis et Amonetis, via Lavicana mil. plus minus XIII, ex corpore massae Fistis patr. Lavican.

Deusdedit lib. III c. 234 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 324; Wolf v. Glanvell p. 369). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 352). — Regg. J. 1698. JE. 2210.

cf. Tomassetti l. c. XXVI 165.

**8* *(715—31)*

Gregorius II locat Blando massam Iuniorum patr. Lavican.

Deusdedit lib. III c. 218 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 322; Wolf v. Glanvell p. 366). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 351). — Regg. J. 1682. JE. 2194.

cf. Tomassetti l. c. IX 421.

**9* *(715—31)*

Gregorius II locat Sergiae h. f. fundum Severianum ex corpore massae Iuniorum patr. Lavican.

Deusdedit lib. III c. 236 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 324; Wolf v. Glanvell p. 370). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 352). — Regg. J. 1700. JE. 2212.

cf. Tomassetti l. c.

**10* *(715—31)*

Gregorius II locat Anualdo tribuno fundum Casa maior et Longoieianum ex corpore patrimonii Lavicani, territorio Praenestino mil. ab urbe Roma plus minus XXI.

Deusdedit lib. III c. 249 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 326; Wolf v. Glanvell p. 374). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 353). — Regg. J. 1713. JE. 2225.

cf. Nibby Analisi [2] I 295; Tomassetti l. c. XVIII 126.

**11* *(715—31)*

Gregorius II locat in 29 annos Anatholio tribuno fundum Meianula cum casis et vineis et omnibus suis pertinentiis ex corpore massae Peltianae, territorio Anagnino patr. Lavican.

Deusdedit lib. III c. 214 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 322; Wolf v. Glanvell p. 365). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 351). — Regg. J. 1678. JE. 2190.

cf. Tomassetti l. c.

**12* *(741—52)*

Zacharias locat Ysidoro fundum Sororum et fundum Virorum, via Lavicana mil. plus minus XIIII.

Deusdedit lib. III c. 257 [149] ex registro Zachariae (edd. Martinucci p. 327; Wolf v. Glanvell p. 375). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 354). — Regg. J. 1764. JE. 2301.

cf. Tomassetti l. c. XXVI 166.

**13* *(741—52)*

Zacharias locat Christoforo [militi] massam Gallis et fundum Digitorum et fundum Gabiis cum lacu et fundum Metiorum, fundum Barbulianum qui et Sentianus, fundum Lucretianum qui et Musta, fundum Lampidiorum qui et Furnellus, fundum Flavianum qui et Casa monachorum, fundos Medianam, Formicis, Aurefilis, sitos in Bursano territorio Gabinate, ex corpore patrimonii Lavicani.

Deusdedit lib. III c. 254 [149] ex registro Zachariae (edd. Martinucci p. 326; Wolf v. Glanvell p. 375). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 354). — Regg. J. 1761. JE. 2298.

cf. Nibby Analisi [2] II 88 sq.; Tomassetti l. c. XXIX 68.

14 *(741—52)*

Zacharias locat Alfio militi fundum Familicanum in annos 29 ex corpore massae Appianae patr. Lavican.

Deusdedit lib. III c. 255 [149] ex registro Zachariae (edd. Martinucci p. 326; Wolf v. Glanvell p. 375). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 354). — Regg. J. 1762. JE. 2299.

cf. Tomassetti l. c.

15 *(741—52)*

Zacharias locat Philicario comiti massam Pelagianam patr. Lavican.

Deusdedit lib. III c. 253 [149] ex registro Zachariae (edd. Martinucci p. 326; Wolf v. Glanvell p. 374). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 353). — Regg. J. 1760. JE. 2297.

cf. Tomassetti l. c.

Patrimonium Tiburtinum.

1 *(715—31)*

Gregorius II locat Annae religiosae et aliis duabus personis fundum Argenti, Verclanum, Lugeranum, Collibertorum, Toleranum et fundum Truci Trasissessanum et Possessianum ex corpore massae Sabinensis, via Tiburtina mil. ab Urbe plus minus X, ex corpore patrimonii Tiburtini.

Deusdedit lib. III c. 225 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 323; Wolf v. Glanvell p. 367). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 351). — Regg. J. 1689. JE. 2201.

cf. Tomassetti l. c.

2 *(715—31)*

Gregorius II locat Leontio militi fundum Annias et fundum Spatianum, sitos via Numentana mil. ab urbe Roma plus minus XI.

Deusdedit lib. III c. 252 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 326; Wolf v. Glanvell p. 374). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 353). — Regg. J. 1716. JE. 2228.

cf. Tomassetti l. c. XIV 89.

3 *(715—31)*

Gregorius II locat Mamelo fundum Funianum, via Praenestina mil. plus minus XV, ex corpore massae Alianae patr. Tiburtin.

Deusdedit lib. III c. 250 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 326; Wolf v. Glanvell p. 374). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 353). — Regg. J. 1714. JE. 2226.

cf. Tomassetti l. c.

4 *(715—31)*

Gregorius II locat diaconiae s. Eustachii fundos ex corpore massae Alianae patr. Tiburtin.

v. Roma, Eccl. s. Eustachii iuxta templum Agrippae n. 2.

*5 (741—52)

Zacharias praedium a Theodoro filio Megisti cata Xanthi, situm V ab Urbe mil. via Tiburtina, b. Petro relictum, magnae constructionis fabricis atque picturis decorat ampliatque in eo fines ex omni parte .., praedia et domum cultam b. Petro eundem locum iure perpetuo statuit permanendum, quae et domus culta s. Caeciliae .. vocatur.

Laud. in Vita Zachariae (Lib. pontif. ed. Duchesne I 434). — Reg. JE. —.

cf. Deusdedit lib. III c. 188 [149] (edd. Martinucci p. 314; Wolf v. Glanvell p. 351). Albinus lib. X. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 346). — Auctor Vitae Zachariae (l. c.) narrat, Theodorum, maiorem filium Megisti cata Xanthi, praedium suum, ubi etiam oratorium s. Caeciliae, b. Petro reliquisse.

*6 (741—52)

Zacharias locat Urso fundum Ananvilas cum appendice suo Cucunulis qui et Corcorulis et tabernale, pos. in civitate Tiburtina, ex corpore massae Intromuranae patr. Tiburtin.

Deusdedit lib. III c. 258 [149] ex registro Zachariae (edd. Martinucci p. 327; Wolf v. Glanvell p. 376). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 354). — Regg. J. 1765. JE. 2302.

7 939 mai. 27

Leo VII Leoni abbati mon. Sublacen. etc.: concedit massam q. d. Iubenzana et Intermurana cum omnibus fundis suis.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 13.

Patrimonium Sabinense.

In territorio Sabinensi Romanam ecclesiam olim patrimonium possedisse, ex Gregorii I regestis colligitur, ubi mentio fit Urbici, quondam defensoris de patrimonio Savinensi atque Cartiolano (v. Tivoli, Tiburtini cives n. 1). Hoc Sabinense patrimonium, per annos XXX ecclesiae Romanae ablatum, Liutprandus rex Langobardorum, Zacharia papa impetrante, b. Petro iterum concessit (Lib. pontif. ed. Duchesne I 428). Eius restitutionem Hadrianus I a. 778, 781 et 782 a Carolo rege Francorum et Langobardorum pluribus epistolis petiit (Cod. Carol. epp. 60. 68. 69. 70. 71. 72, edd. Mon. Germ. Epp. III 586. 597—602. J. 1854. 1865. 1866. 1864. 1870. JE. 2423. 2433. 2434. 2436. 2440). In privilegiis autem ecclesiae Romanae ab imperatoribus concessis totum territorium Sabinense a Carolo imp. b. Petro donatum fuisse legimus. Utriusque patrimonii Sabinensis in concilio Ravennae a Iohanne VIII celebrato mentio fit, sed de eisdem duobus patrimoniis in Sabina nullam aliam notitiam habemus. Silvester II denique ad Ottonem III imp. litteras misit, ut bona in Sabino sita sibi restitui iuberet (J. 2997. JL. 3913).

Episcopatus et territorii Sabinensis regio septemtrionalis, ubi Malleanum, Farfa, Rocca antiqua sita sunt, hodie provinciae Umbriae adscribitur.

1 (495) iul. 28

Gelasius I actoribus urbicis: testatur, eos intulisse rationibus ecclesiae ex praestatione fundi Claculas de fructibus anni consulatus Asterii et Praesidii de indictione tertia auri sol. 30. — Constat vos. Notavi 5 kal. aug. Flavio v. c.

Deusdedit lib. III c. 121 [101]. — Edd. Opp. Leonis M. edd. Ballerini III p. CCCIV. Zaccaria Dissert. II 88. Mansi VIII 142 n. 1 = Migne LIX 155. Thiel Epp. I 447 n. 31. Martinucci p. 288. Wolf v. Glanvell p. 321. — Regg. J. 396. JK. 666.

Fundum Claculas eundem esse ac fundum Caculas in territorio Nomentano, qui in Vita Silvestri I laudatur (Lib. pontif. ed. Duchesne I 175; Mommsen p. 56), opinatur Zaccaria l. c. p. 88 not. 7; cf. Tomassetti l. c. XIV 102.

2 *(495) iul. 28*

Gelasius I Vincomalos: testatur, eum intulisse rationibus ecclesiae ex praestatione fundi (Claculas) *ut supra n. 1.* — Constat intulisse. Notavi die 5 kal. aug.

Deusdedit lib. III c. 122 [101]. — Edd. Opp. Leonis M. edd. Ballerini III p. CCCIV. Zaccaria Dissert. II 89. Mansi VIII 142 n. 2 = Migne LIX 155. Thiel Epp. I 448 n. 32. Martinucci p. 288. Wolf v. Glanvell p. 321. — Regg. J. 397. JK. 667.

3 *817 ian. 23*

Stephanus IV Ingoaldo abb. Farfen. etc.: concedit fundos propriis nominibus expressos ex patrimonio Sabinensi, ita sane ut singulis quibusque indictionibus pensionis nomine 10 auri sol. persolvantur.

v. Farfa, Mon. s. Mariae n. 6.

**4* *(996—99)*

Gregorius V locat in fundo Gabiniano territorio Sabinensi terras, vineas, silvas inter affines designatos.

Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 350). — Reg. JL. —.

cf. Wolf v. Glanvell p. 363 not. ad c. 207. — Gabinianum hodie Gavignano.

Patrimonium Tusciae.

1 *(599 ian.)*

Gregorius I Eugenio notario (defensori Tusciae): praecipit, quatenus monachis in Blerana civitate appendicem q. d. Agellus ex corpore massae Gratilianae debeat contradere.

v. Bieda n. 1.

2 *626 mai. 12*

Honorius I Servodei notario: concedit casale q. app. Aurelianum, pos. via Portuen. iuxta ss. Abdon et Sennen, diebus vitae eius.

v. Roma, Primicerius et notarii S. R. E. n. 4.

**3* *(625—38)*

Honorius I locat Epifanio massam Stracesim cum prato suo et omnibus sibi pertinentibus, pos. in territorio Centumcellensi.

v. Civitavecchia, Civitas n. 1.

**4* *(625—38)*

Honorius I locat Epifanio defensori Tusciae massam Gracilianam apud Bleranam civitatem.

v. Bieda n. 2. — cf. n. 1.

**5* *(625—38)*

Honorius I locat Munerio notario fundum Paternum et Gaianum et Ciprianum et Paternum et Arbatianum.

Deusdedit lib. III c. 211 [149] ex registro Honorii (edd. Martinucci p. 322; Wolf v. Glanvell p. 364). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 351). — Regg. J. 1578. JE. 2034.

Locus tamen horum fundorum incertus est.

6 (715—25?)

[Gregorius II?] Sergio presb. et vestarario: per emunitionem concedit fundum Capanianum cum domo sua et vinea, pos. via Flaminea XIIII plus minus mil. ab hac urbe Roma, ex corpore patrimonii Tusciae.

v. Roma, Vestararii n. 1. — cf. n. 7.

7 725 april. 13

Gregorius II Stephano presb. atque aliis duabus successim personis: concedit fundum Capanianum cum domo sua et vinea, pos. via Flaminea mil. XIIII plus minus, ex corpore patrimonii Tusciae, diebus vitae eius, ita sane ut ab eo singulis quibusque indictionibus pensionis nomine rationibus ecclesiasticis 3 auri sol. persolvantur. — Quotiens illa. Dat. id. april., ind. 8.

Deusdedit lib. III c. 140 [119] ex registro Gregorii iunioris. — Edd. Baluze Misc. [1] VII 122 ex cod. 2576 bibl. Colbert. ut bullam Hadriani I; [2] III 3 = Galletti Del vestarario p. 29. Leonis M. Opp. edd. Ballerini III p. CCCVI = Mansi XII 249 = Migne LXXXIX 528 n. 18. Zaccaria Dissert. II 137. Martinucci p. 295. Wolf v. Glanvell p. 327. — Regg. J. 1666. JE. 2173.

De loco, hodie Campagnano, cf. Nibby Analisi [2] I 358 sq.; Tomassetti l. c. VII 224.

**8 (715—31)*

Gregorius II locat Eustachio presb. fundum Laurentium et fundum Maurorum extra portam s. Pancratii via Aurelia ex corpore fundi suburbani patrimonii Tusciae.

Deusdedit lib. III c. 243 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 325; Wolf v. Glanvell p. 371). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 353). — Regg. J. 1707. JE. 2219.

cf. Tomassetti l. c. III 319. 330. — Fortasse eidem Eustachio presb. Gregorius II fundos ex corpore patrimonii Labicani (n. 1) et coloniam ex corpore patrimonii Appiae locavit (n. 10).

**9 (715—31)*

Gregorius II locat Bonifatio notario et Claudiae iugalibus eorumque filiis ac nepotibus fundum Gratinianum et fundum Rosarium cum domibus et vineis, mil. plus minus VII, ex corpore patrimonii suburbani Tusciae.

Deusdedit lib. III c. 222 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 323; Wolf v. Glanvell p. 367). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 351). — Regg. J. 1686. JE. 2198.

cf. Tomassetti l. c. III 143. — Eisdem Bonifatio et Claudiae Gregorius II fundos ex corpore patrimonii Appiae (n. 12) locavit.

**10 (715—31)*

Gregorius II locat Gennadio tribuno et Luciae eorumque filiis ac nepotibus fundum Porcianum et Leonianum et fundum Graecorum et Tutitianum, via Clodia mil. plus minus VIIII, ex corpore patrimonii Tusciae.

Deusdedit lib. III c. 223 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 323; Wolf v. Glanvell p. 367). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 351). — Regg. J. 1687. JE. 2199.

cf. Tomassetti l. c. V 68 sq.

*11 (715—31)

Gregorius II locat Leoni notario et Leontiae iugalibus eorumque filiis ac nepotibus fundum Ripacesarium cum silvis, glandaretis et terris sationalibus, situm via Aurelia mil. plus minus X, ex corpore suburbani patrimonii Tusciae.

Deusdedit lib. III c. 220 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 323; Wolf v. Glanvell p. 366). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 351). — Regg. J. 1684. JE. 2196.

cf. Tomassetti l. c. III 325.

*12 (715—31)

Gregorius II locat Exhilarato et Gaudioso casale Pondera Agellione et casale Pompeianum, Caleianum et fundum Fortunae, pos. territorio Foro Claudiensi, ex corpore massae Tusciae.

Deusdedit lib. III c. 215 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 322; Wolf v. Glanvell p. 365). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 351). — Regg. J. 1679. JE. 2191.

cf. Tomassetti l. c. V 111 sq.

*13 (715—31)

Gregorius II locat monasterio s. Silvestri in Monte Siracte fundum Scantianum ex corpore massae Castellianae patr. Tusciae.

v. Civita Castellana, Mon. s. Silvestri in Monte Soracte n. 2.

*14 (741—52)

Zacharias constituit domum cultam in quartodecimo miliario ab hac Romana urbe, patrimonio Tusciae; constitutionibus obligat usui ecclesiae permanendum, tam loca, quae ab Anna, relicta quondam Agathonis primicerii, b. Petro esse videntur concessa.

Laud. in Vita Zachariae (Lib. pontif. ed. Duchesne I 434). — Reg. JE. —.

cf. Deusdedit lib. III c. 188 [149] (edd. Martinucci p. 315; Wolf v. Glanvell p. 351). Albinus lib. X. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 346). — De loco cf. Tomassetti l. c. III 324; V 73 sq.

*15 (772—95)

Hadrianus I domocultam apud ecclesiam s. Leucii, via Flaminea mil. ab urbe Roma plus minus V, aedificat et b. Petro in perpetuum concedit et in ea fines ampliat, tam ex hereditate quondam Paschalis quamque ex commutatione heredum quondam Luciae seu Iohannis primicerii.

Laud. in Vita Hadriani I (Lib. pontif. ed. Duchesne I 509). — Reg. JE. —.

cf. Deusdedit lib. III c. 189 [149] (edd. Martinucci p. 315; Wolf v. Glanvell p. 352). Albinus lib. X. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 346). — De loco cf. Tomassetti l. c. VII 186 sq.

*16 (772—95)

Hadrianus I domocultas, videlicet Galeriam, pos. via Aurelia mil. ab urbe Roma plus minus X ad s. Rufinam, . . aliam Galeriam, pos. via Portuensi mil. ab urbe Roma plus minus XII, . . statuit per apostolicum privilegium sub validis anathematis obligationibus, ut in usu et propria utilitate sanctae Romanae ecclesiae perenniter permaneant.

v. Silva Candida, Galera n. 1 et Porto, Ponte Galera n. 1.

**17* *(772—95)*

Hadrianus I constituit domocultam q. v. Capracorum, pos. territorio Vigentano mil. ab urbe Roma plus minus XV.

v. Silva Candida, Capracorum n. 1.

18 *905 mai. 23*

Sergius III Idebrando coep. s. Silvae Candidae etc.: concedit massam q. app. Cesana cum fundis et colonis suis in territorio Nepesino ex corpore patrimonii Tusciae.

v. Silva Candida, Episc. n. 1. — De loco cf. Nibby Analisi [2] I 458 sq.

**19* *(974—85)*

Bonifatius VII locat castellum Petra Pertusa, situm in territorio Silvae Candidae.

v. Silva Candida, Pietra Pertusa n. 1.

DIOECESES SVBVRBICARIAE

OSTIA

(Hostia. Ostia)

Ughelli [1] I 64 sq.; [2] I 47 sq. — Piazza Gerarchia card. p. 11 sq. — Fausti Ant. Maroni Commentarius de ecclesiis et episcopis Ostiensibus et Veliternis (Romae 1766). — Nic. M. Nicolai Storia de' luoghi una volta abitati nell' agro Romano in: Dissert. dell' Accad. Rom. di archeologia II (1825) 471 sq. — A. Nibby Viaggio antiquario ad Ostia ib. III (1829) 269 sq. — C. Fea Storia delle saline d'Ostia (Roma 1831). — Marocco Monumenti VII 60 sq. — A. Nibby Analisi [2] II 426 sq. — Moroni Dizionario L 43 sq. — Cappelletti I 439 sq. — G. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. XIX (1896) 331 sq.; XX (1897) 45 sq. (ubi fusius de scriptoribus, qui de Ostia tractarunt).

Episcopatus Ostiensis.

Ostiensis ecclesia, dignitate sua inter omnes orbis episcopos, uno Romano pontifice excepto, praefulget. Ostiensis nempe episcopus praeclaro munere gaudebat, et Romanum pontificem electum consecrandi (cf. Diurni formulam LVII (ed. Sickel p. 47) „tunc episcopus Ostiensis consecrat eum pontificem") et imperatorem consecrandum sacro oleo inungendi. Inter septem episcopos cardinales, qui adsistunt pontifici, primum et principalem locum obtinuit; is est enim sacri collegii cardinalium decanus.

Sed tamen tantae huius episcopatus dignitati sedes exigua, incolis carens, a barbaris atque a Saracenis totiens vastata, pestifero aëre invasa, minime respondebat; itaque Eugenius III a. 1150, ut credunt, Ostiensem episcopum ditiori civitate Veliternensi auxit, unde titulus „s. Ostiensis et Veliternensis ecclesiae episcopus" (cf. Velletri).

Ostiensis episcopi sedes olim basilica illa fuisse videtur, quam a Constantino M. sub titulo ss. Petri et Pauli et Iohannis bapt. constructam refert Vita Silvestri I (Lib. pontif. ed. Duchesne I 183; Mommsen p. 67). Postea cathedralis ecclesiae dignitatem obtinuit basilica b. Aureae, quam Sergius I (l. c. Duchesne I 376; Mommsen p. 215) et Leo III (Duchesne II 14) restaurarunt.

Misera profecto sorte Ostiensis ecclesiae historia afflicta est; nullum enim archivum tum episcopatus tum civitatis restat, quod antiqua privilegia revelet (cf. Bethmann in Archiv XII 480). Attamen Ostiensem ecclesiam a Romanis pontificibus amplissimis privilegiis fuisse honestatam, ex re ipsa manifestum est. Benedictus IX quoque in privilegio suo a. 1037 nov. ecclesiae s. Silvae Candidae concesso (JL. 4110) expressis verbis de eis loquitur, episcopo Silvae Candidae id confirmans, quod antecessores sui sacrosanctis Albanensi, Ostiensi et Portuensi episcopis dederant.

**1* *(336)*
Marcus „constituit, ut ep. Hostiae, qui consecrat episcopum *(i. e. Romanum)*, palleum uteretur et ab eodem episcopus urbis Romae consecraretur".

Laud. in Vita Marci (Lib. pontif. ed. Duchesne I 80. 81. 202; Mommsen p. 73. 247). — Reg. JK. —.

2 *(494—95)*
Gelasius I Bellatori ep.: praecipit, ut Laurentio (archidiacono) servet canones, licet Maroni quaecumque sint pro utilitatibus ecclesiasticis exequenda committat. — Non solum vetusti.

Coll. Britt. Gelasii I ep. 26. — Ed. Loewenfeld Epp. p. 8 n. 14. — Regg. Ewald in N. Archiv V 516 n. 26. JK. 662.

Adnotare iuvat, Gregorium I a. 598 epistolam pro Gregorio expraefecto ad diversos episcopos scripsisse, inter quos ad Gloriosum Ostiensem (Reg. Gregorii I lib. IX ep. 45. J. 1173. JE. 1569).

**3* *Roma S. Pietro 964 feb.*
Iohannes XII in concilii Romani actione tertia Siconem ep., qui Ostien. ecclesiae irregulariter praefuit et Leonem curialem et laicum in pontificali honore consecraverit, omni ministerio sacerdotali carere atque privatum fore statuit.

Acta concilii edd. Baronius Ann. ad a. 964 c. 13. Mansi XVIII 471. Watterich I 677. Mon. Germ. Const. I 532. — Regg. J. p. 323. JL. I p. 467.

4 *(1089)*
Clemens III *(Wibertus)* O(ttoni) olim dicto Hostien. ep. *(Urbano II)* et sequacibus eius: praecipit, ut ad synodum in ecclesia b. Petri celebrandam securi penitus veniant, ut de eo, quod sanctam ecclesiam perturbaverint, rationem reddant. — Licet synodali.

Insert. Clementis III encyclicae ad omnes orthodoxos fratres missae J. 4005. JL. 5330. — Edd. Mansi XX 599 = Migne CXLVIII 836 n. 6. Jaffé Bibl. rer. Germ. V 150 n. 73. Mon. Germ. Lib. de lite I 625. — Regg. J. 4004. JL. 5329.

Civitas Ostiensis.

Gregoriopolis.

Ostia, a Saracenis devastata et ab incolis deserta, a Gregorio IV denuo erigitur sub nomine Gregoriopolis (n. 1), sed non viguit, licet Nicolaus I eam, in ruinis iacentem, fortiori firmiorique fabrica reaedificaverit (Lib. pontif. ed. Duchesne II 164).

*1 *(841—44)*

Gregorius IV „fecit . . in civitate Hostensi civitatem aliam a solo valde fortissimam. . . Cui etiam a noviter civitati constructae hoc nomen in sempiternum statuit permanendum, scilicet ut ab hominibus, sive Romanis sive aliis nationibus, a proprio, quod ei erat nomine, id est Gregorio, Gregoriopoli vocitetur".

Laud. in Vita Gregorii IV (Lib. pontif. ed. Duchesne II 82). — Reg. JE. —.

2 *Laterano 1159 mai. 26*

In Lateranensi palatio, in consistorio, in domo scilicet nova q. d. Leonis pp., coram Ubaldo presb. card. tit. s. Crucis q. d. Ierusalem et Iacinto diac. card. s. Mariae in Cosmidin atque Bosone diac. card. ss. Cosmae et Damiani, ipsius d. papae magistro camerario, et in praesentia iudicum, cives Hostienses, videlicet Capascia procurator eiusque socii, promittunt Hadriano IV eiusque successoribus, quod omni anno amodo inantea dabunt duas platratas lignorum et suis sumptibus afferent a Marmorata sive a ripa Romea, unam in nativitate Domini, aliam in pascha. — Ego Andreas scrin. S. R. E. et s. Lat. pal. complevi.

Albinus lib. XI c. 50. Cencius Lib. censuum S. R. E. c. 117. 118. — Edd. Muratori Antiq. I 675 = Maroni p. 112 n. 2. Nicolai p. 563 n. 2. Fea p. 68. Fabre-Duchesne I 398; II 135. — Reg. Tomassetti l. c. XX 57. JL. —.

In Cencii Lib. censuum S. R. E. sub episcopatu Hostiensi (Fabre-Duchesne I 9) ita notatur: „Homines eiusdem civitatis in festo nativitatis Domini et pasce II plactatas lignorum".

PORTO

(Portus)

Ughelli [1] I 129 sq.; [2] I 110 sq. — Piazza Gerarchia card. p. 53 sq. — Casimiro Memorie istoriche delle chiese e conventi dei frati Minori della provincia Romana [1] p. 272 sq.; [2] p. 380 sq. — Const. Ruggeri De Portuensi s. Hippolyti ep. et mart. sede. Dissertatio posthuma ab Achille Ruschio absoluta (Romae 1771). — A. Nibby Ricerche della Via Portuense e della antica città di Porto (Roma 1827). — A. Nibby Analisi [2] II 602 sq. — A. Coppi in Dissert. dell' Accad. Rom. di archeologia VIII (1838) 33 sq. — Moroni Dizionario LIV 202 sq. — Cappelletti I 493 sq. — G. B. De Rossi I monumenti cristiani di Porto in: Bullett. di archeol. crist. Ser. I a. IV (1866) 37 sq. — G. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. XXIII (1900) 143 sq., ubi plura de auctoribus, qui de Portu Romano scripserunt.

Episcopatus Portuensis.

Portuensis ecclesiae episcopi, quorum primus s. Hippolytus fuisse traditur (cf. Dessau in C. I. L. XIV 7 sq.), secundum post Ostiensem inter cardinales episcopos locum obtinuerunt. Eorum ditioni praeter Portum subiecta quoque fuit Transtiberina civitas una cum insula Lycaonia, ubi in ecclesia s. Iohannis palatium Portuensis episcopi fuit, ut legimus in ecclesiae Portuensis privilegiis et apud Cencium (ed. Fabre-Duchesne I 10): „Sciendum quod episcopus Portuensis debet habere in die lunae post pascha par cirothecarum, cum quibus cantet missam, et nullus alius in Transtiberim nisi summus pontifex consecrare ecclesias aut benedicere." Calixtus II ecclesiam Silvae Candidae, cunctis incolis destitutam, propter temporis qualitatem et vicinitatem locorum Portuensi ecclesiae univit (n. 14), ita ut eius praesul deinde appellaretur „Portuensis et s. Rufinae episcopus".

Ecclesiam cathedralem s. Hippolyti a Leone III donis auctam in eius Vita legimus (Lib. pontif. ed. Duchesne II 12). Alia b. Nymphae ecclesia et alia b. Mariae ecclesia in civitate Portuensi in Vita Leonis IV (l. c. II 113. 122) memorantur. Monasterium b. Laurentii positum in insula Portus Romani iam temporibus Hadriani I invenitur. Praeterea xenodochium in Romano Portu a Pammachio constructum esse ad eos excipiendos, qui ad limina apostolorum proficiscerentur, b. Hieronymus narrat (Ep. 66). Basilicam ss. Eutropio, Bonosae et Zosimae dedicatam, a Donato ep. Portuen., praeterea ignoto, a

fundamentis constructam esse legimus in inscriptione, quae hodie exstat in episcopio Portuensi (edd. De Rossi in Bullett. di archeol. crist. a. 1866 p. 46; H. Dessau in C. I. L. XIV 175 n. 1937).

Portuensis ecclesiae archivum, nescimus quo tempore, omnino periit. Sed saec. XIII exstabant antiqua Portuensis et Silvae Candidae privilegia, quae Gregorius IX a. 1236 ex ipsis tomis transcribi et regestis suis inseri iussit (cf. Auvray Les registres de Grégoire IX t. II 586 sq.). Ex eiusdem Gregorii IX regestis Panvinius, Massarellus, Contelorius, Ughellus aliique hauserunt. Adnotare denique iuvat, Portuensis ecclesiae inventarium librorum, saec. XI, inveniri in cod. bibl. Universitatis Monacensis mb. 2° 292 (ed. G. Swarzenski in Röm. Quartalschr. XIV (1900) 128 sq.).

B = Reg. Gregorii IX a. X: Reg. Vat. t. 18; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 413.
C = Miscellanea, s. XVII, Roma Bibl. capitolare di S. Pietro in Vaticano, cod. H 61; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 128.
D = (F. Ughelli) Privilegia pontificum varia, s. XVII, cod. Vat. Barb. 3222 (XL 19, olim 3640); cf. PflugkH. Iter p. 94.
E = Portuen. ep. et s. Silvae Candidae etc. bullarum copiae, s. XVII, cod. Vat. Regin. 385 p. I; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 57.
M = Onuphrii Panvinii Schedae, s. XVI, Roma Arch. Vat. Misc. Arm. XI t. 34 [M^1] et Arm. XV t. 128 [M^2]; cf. Gött. Nachr. 1901 p. 2 sq.
N = Angeli Massarelli Miscellanea vol. I, s. XVI, San Severino Bibl. comunale; cf. Gött. Nachr. 1898 p. 505 sq.

1 *Roma (599 ian.)*

Gregorius I Felici ep. Portuen.: Iohannem, iuris ecclesiastici famulum, natione Savinorum, ex massa Flaviana, annorum 18, iure directo donat. — Caritatis vestrae gratia. Actum Romae.

Reg. Gregorii I lib. IX ep. 98. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. XII n. 46. Mansi X 338 n. 52. Migne LXXVII 1251 n. 46. Mon. Germ. Epp. II 107. — Regg. J. 1480 ad a. 602. JE. 1623.

Eidem Felici aliisque episcopis Gregorius I a. 598 epistolam misit, ut Gregorio expraefecto reliquias martyrum concederent (J. 1173. JE. 1569).

**2* *(863)*

Nicolaus I Rhadoaldum ep., Roma elapsum, destinatis in diversa loca cum epistolis missis revocat.

Laud. in Nicolai I epistola a. 866 nov. JE. 2821. — Regg. J. 2080. JE. 2754.

Rhadoaldus cum Zacharia ep. Anagnino a Nicolao I a. 860 Constantinopolim legatus fuit, ut causam Ignatii diligentius perquireret (cf. JE. 2682. 2683. 2813), sed maligna praevaricatione pontificis neglexit mandata. A. 862 una cum Iohanne ep. Ficoclensi in Gallia legationis munere functus, corruptionis crimine convictus est (cf. JE. 2698. 2699. 2701. 2726).

**3* *Laterano (864 nov. 1)*

Nicolaus I in concilio Romano Rhadoaldum ep. deponit et excommunicat.

Laud. in Nicolai I epistola a. 866 nov. JE. 2821. — Regg. J. p. 246. JE. I p. 355.

*4 *Roma S. Maria della Rotonda 876 april. 19*

Iohannes VIII in synodo Romana Formosum ep., quia propriam parochiam deseruit, Urbe discessit et contra salutem reipublicae conspiravit, omni ecclesiastica communione privatum esse decernit.

Laud. in Iohannis VIII epistola a. 876 april. 21 ad universos Gallos et Germanos J. 2270. JE. 3041. — Regg. Werminghoff in N. Archiv XXVI 647. J. p. 264. JE. I p. 388.

Acta synodalia de Formoso ep., quae ex cod. Merseburgen. 104 E. L. Richter Marburger Rectoratsprogramm a. 1843 p. 4 et denuo E. Dümmler Auxilius und Vulgarius (Leipzig 1866) p. 157 ediderunt, fide carere Hefele, Dümmler aliique contendunt. — De re cf. Dümmler l. c. p. 4. 56 et Geschichte des ostfränkischen Reiches [2] III 27 not. 1.

5 *Roma S. Pietro 876 iun. 30*

Iohannes VIII in synodo Romana Formosum, iam dudum depositum *(n. 4)*, nunc vero, quia monasteria, quibus praefuit, sacrilege depraedasse et exspoliasse contraque interdictum apostolicum sacris misteriis communicasse et missarum sollemnia non solum pervicaciter celebrasse, verum etiam sententias sedis apost. in se et complices suos prolatas scindere faciens suspectis mulieribus virisque sacrilegis adhaesisse et cum eis ad exterminium s. sedis apost. desperabiliter coniurasse reperitur, iterato ab omni ordine sacerdotali deponit.

Acta synodalia de Formoso ep. edd. Richter l. c. p. 5 et Dümmler l. c. p. 157. — Regg. Werminghoff in N. Archiv XXVI 650. J. p. 264. JE. I p. 388.

6 *Troyes 878 (aug.—sept.)*

Iohannes VIII in synodo Trecensi sententias contra Formosum quondam ep. Portuen. eiusque complices prolatas confirmat.

Acta concilii edd. Mansi XVII 349. Migne CXXVI 963 n. 380 (cf. Werminghoff in N. Archiv XXVI 653; Dümmler Geschichte des ostfränk. Reiches [2] III 83 sq.). — Regg. J. p. 275. JE. I p. 402. 403.

Eodem anno, die 14 septembris, Formosum iam depositum et anathematizatum iuravisse, se neque orationis causa aliquando Romam venturum neque aliquo modo sacrum ordinem repetiturum neque in iudicio potentum recuperationis locum oraturum esse, sed tantummodo laicam communionem receptam finetenus custodire promisisse, Acta synodalia de Formoso ep. (de quibus supra n. 4. 5) narrant.

*7 *(883—84)*

Marinus I Formosum de iuramento, quod invitus dederat (in synodo Trecensi; *cf. supra n. 6*) solvit et in pristinum gradum restituit.

Laud. ab Auxilio in libello Infensor et defensor c. 32 (edd. Mabillon Vet. Anal. p. 51; Migne CXXIX 1101). — Regg. J. p. 293. JE. I p. 425.

cf. Dümmler Auxilius und Vulgarius p. 6. In memoriam revocare iuvat, a. 964 feb. in actione secunda concilii Romani (cf. Episcopatus Ostien. n. 3; J. p. 323. JL. I p. 467) a Iohanne XII celebrati Benedictum Portuensem episcopum, qui super Leonem curialem et neophytum orationes dederat, se peccasse confessum esse.

8 *992 iun. 25*

Iohannes XV Gregorio coep. etc.: concedit terram s. Lateranen. palatii ad fossatum faciendum et licentiam tollendi aquam ex fluvio Traiano, sub censu 6 den. solvendo. — Quoniam semper sunt. Scr. p. m. Stephani scrin. s. pal., in m. iun. et ind. ss. 5. Dat. 7 kal. iul. p. m. Iohannis ep. s. Nepesin.

eccl. et bibl. s. sedis apost., a. pont. d. n. Iohannis ss. XV pp. 7, in mense et ind. ss. 5.

Insert. bullae Gregorii IX a. 1236 aug. 20: B f. 253. [C f. 183. D f. 222. E f. 49. M² f. 138 Exc. N f. 14 Exc.]. — Edd. Ughelli ¹ I 134; ² I 114 ex B = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 287 n. 4 = Bull. Rom. ed. Taur. I 458 n. 4, = Cappelletti I 503. Marini Pap. dipl. p. 59 n. 36 ex B = Migne CXXXVII 843 n. 11. — Regg. Tomassetti l. c. XXIII 157. Auvray II 597 n. 3562. J. 2942. JL. 3843.

9 *1005 iul.*

Iohannes XVIII Benedicto ep. etc.: concedit medietatem de campo q. v. Stagnellum maledictum, ubi nunc salinarum fila noviter construuntur, quem benedictum de cetero vocari iubet, cum medietate filarum atque pensionum et omnis publicae functionis. — Quotiens illa a. Scr. p. m. Petri not. et scrin. S. R. E., in m. iulio, ind. ss. 3.

Insert. bullae Gregorii IX a. 1236 sept. 24: B f. 252'. [C f. 181. D f. 220'. E f. 47'. M² f. 145 Exc. N f. 14' Exc.]. — Edd. Ughelli ¹ I 140 ut bullam Iohannis XIX; ² I 119. Marini Pap. dipl. p. 70 n. 44 ex B ad a. 1025 = Migne CXXXIX 1482 n. 5. — Regg. Auvray II 596 n. 3560. J. 3019. JE. 3946.

10 *1018 aug. 1*

Benedictus VIII Benedicto ep. etc.: confirmat episcopium s. Portuen. ecclesiae foris civitatem Portuensem et possessiones nominatim illustratas et concedit omnes res et facultates de illis hominibus, qui sine herede et intestati ac subito praeoccupati iudicio mortui fuerint in tota Portuen. civitate seu in Transtiberim vel in insula Licaonia, ex iure s. palatii Lateranen. totum castaldicum Portuen., totam insulam Licaoniam et omnem ordinationem episcopalem in tota Transtiberim et alia iura. — Quotiens illa a. Scr. p. m. Georgii not. reg. atque scrin. s. apost. sedis, in m. iul., ind. 1. Dat. kal. aug. p. m. Bosonis ep. et bibl. s. apost. sedis.

Insert. bullae Gregorii IX a. 1236 sept. 24: B f. 245'. [C f. 139. D f. 191. E f. 25. M² f. 146 Exc. N f. 6' Exc.]. — Edd. Ughelli ¹ I 135; ² I 116 ex B = Laderchi S. Caeciliae virg. acta II 1, = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 329 n. 14 = Bull. Rom. ed. Taur. I 527 n. 14. Marini Pap. dipl. p. 65 n. 42 ex B = Urlichs Cod. urbis Romae topogr. p. 203, = Migne CXXXIX 1617 n. 22. — Regg. Casimiro ¹ p. 268. 273; ² p. 375. 381. Tomassetti l. c. XXIII 158. Auvray II 592 n. 3553. J. 3071. JL. 4024.

11 *1025 mai.*

Iohannes XIX Benedicto ep. etc.: repetit Benedicti VIII privilegium *(n. 10)*. — Quoniam semper sunt. Scr. p. m. Sergii scrin. S. R. E., m. maio, ind. 8.

Insert. bullae Gregorii IX a. 1236 sept. 24: B f. 239'. [C f. 107. D f. 166. E f. 4. M² f. 159 Exc.]. — Edd. Marini Pap. dipl. p. 70 n. 43 ex B = Urlichs Cod. urbis Romae topogr. p. 254, = Migne CXLI 1115 n. 1. — Regg. Ughelli ¹ I 141; ² I 120. Tomassetti l. c. XXIII 160. Auvray II 590 n. 3547. J. 3094. JL. 4067.

**12* *Laterano (1049 april. 9—15)*

Coram Leone IX in synodo in ecclesia Salvatoris celebrata querimonia Iohannis Portuen. ep. contra Crescentium s. Silvae Candidae ep. de ecclesia s. Iohannis bapt. et s. Adalberti in insula Licaonia definitur.

Laud. in n. 13. — Reg. JL. —.

13 *1049 april. 22*

L e o IX Iohanni Portuen. eccl. antistiti, a sede Tuscanensi ad Portuensem translato etc.: confirmat episcopatum Portuen. cum omnibus possessionibus nominatim illustratis. — Supplicantium desideriis. Subscr. 16 ep. Dat. 10 kal. maii p. m. Petri diac. bibl. et canc. s. apost. sedis, a. d. Leonis VIIII pp. [I], ind. 2.

Insert. bullae Gregorii IX a. 1236 aug. 21: B f. 243'. [C f. 126. 145. D f. 182. E f. 18. M[1] f. 85 et M[2] f. 150 Exc. N f. 6' Exc.]. — Edd. Ughelli [1] I 142; [2] I 120 ex B = Laderchi S. Caeciliae virg. acta II 5, = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 368 n. 12 = Bull. Rom. ed. Taur. I 594 n. 12, = Mansi XIX 680 n. 14, = Cappelletti I 505 Exc. Marini Pap. dipl. p. 84 n. 49 ex B = Migne CXLIII 598 n. 7. — Regg. Casimiro [1] p. 272. 274; [2] p. 380. 383. Höfler Die deutschen Päpste II 371. Auvray II 591 n. 3551. J. 3165. JL. 4163.

**14* *(1020—24)*

C a l i x t u s II decernit, Portuensem b. Ypoliti et ss. Rufinae et Secundae in Silva Candida ecclesias sub unius gubernatione antistitis perpetuis temporibus permanere.

Laud. in bulla Gregorii IX a. 1236 aug. 2 Potthast Reg. 10217 (Ughelli [1] I 104; [2] I 89 ad a. 1120; Auvray II 594 n. 3558). — Reg. JL. —.

**15* *(1154—59)*

H a d r i a n u s IV confirmat Portuensis et Silvae Candidae ecclesiarum unionem.

Laud. ut supra n. 14. — Reg. JL. —.

Civitas Portuensis.

Portuensis civitas ad Tyberis fluminis fauces condita, temporibus Gregorii IV a Saracenis devastata (Lib. pontif. ed. Duchesne II 81), a Leone IV restituta et Corsis ex Corsica insula ab eisdem Saracenis occupata Romam fugientibus privilegio pontificali concessa est (n. 1). Sed ne nova quidem haec civitas permansit.

Portuensis civitatis neque veteris neque novae monumentum ullum ad nos pervenit.

**1* *(852)*

L e o IV Corsis „pontificale quod secundum promiserat praeceptum ob serenissimorum Lotharii et Ludovici maiorum imperatorum suamque simul mercedem perpetuamque memoriam praeceptum emisit, hoc scilicet tenore et placito anteposito, ut tamdiu firmum manere ac stabile, quousque sanctae sedis praesulibus populoque Romano in cunctis oboedientes ac fideles exsisterent; et si, quod absit, omnem praecepti seriem irrefragabiliter non custodirent, sancitum est in eodem, ut vacuum et inane consistat. Loca vero, quae eis data sunt et a missis pontificalibus consignata tam ex proprio iure ecclesiastico quamque venerabilium monasteriorum, immo et singulorum hominum, qui finitimi exsistebant, in concesso eis pontificali privilegio specialiter adscripta leguntur".

Laud. in Vita Leonis IV (Lib. pontif. ed. Duchesne II 126). — Regg. J. 1980. JE. 2617.

Gurdimer comes.

*1 *(558—60)*

Pelagius I Gurdimeri comiti: scribit „ista prata in via Portuensi, quae Epreiana vocantur, primotica sunt". — Ista prata.

Coll. Britt. Pelagii 1 ep. 62. — Regg. Ewald in N. Archiv V 559 n. 62. JK. 1034.

Ponte Galera.

(Galeria)

Huius nominis duo loca cognoscimus, alterum in via Cornelia prope s. Rufinam (i. e. Silvam Candidam), alterum in via Portuensi, ubi influit Galera flumen Tyberim, in dioecesi Portuensi, hodie Ponte Galera (cf. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. XXIII (1900) 134 sq.). — In ambobus his locis Hadrianus I domus cultas condidit (n. 1). Tota Galeria cum colonis et colonabus suis etiam nominatur inter possessiones monasterii s. Pauli de Urbe in Gregorii VII privilegio (v. Roma, Eccl. s. Pauli extra muros n. 16).

*1 *(772—95)*

Hadrianus I domocultam Galeriam, pos. via Portuen. mil. ab urbe Roma plus minus XII, cum fundis et casalibus, vineis, aquimolis seu monasterio b. Laurentii, pos. in insula Portus Romani, cum vineis ei pertinentibus simulque et lecticaria q. v. Asprula . . statuit per apostolicum privilegium sub validis anathematis obligationibus, ut in usu et propria utilitate sanctae Romanae ecclesiae perenniter permaneat.

Laud. in Vita Hadriani I (Lib. pontif. ed. Duchesne I 502). — Regg. J. 1904. JE. 2487.

cf. Deusdedit lib. III c. 189 [149] (edd. Martinucci p. 315; Wolf v. Glanvell p. 352). Albinus lib. X. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 346).

CERVETRI.

(Caere)

Piazza Gerarchia card. p. 82 sq. — L. Canina Descrizione di Cere antica (Roma 1838). — Nibby Analisi ² I 335 sq. — Cappelletti I 547 sq. — G. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. IV (1881) 244 sq.

Caere quae et Agylla, antiquissima Tuscorum urbs, episcopi sedes fuit usque ad tempora Leonis IX (cf. Ughelli ² X ª 33 sq.; Giorgi Diss. hist. de cathedra episc. Setiae p. 26; L. Duchesne in Arch. della Soc. Rom. XV (1892) 485). Sed huius episcopatus documenta omnino desiderantur.

Civitatis quoque historia in medii aevi saeculis paene ignota remanet. In Clementis III autem privilegio abbati monasterii s. Michaelis q. d. Subripa concesso Caere vetus inter possessiones huius monasterii memoratur. Castrum vero Caere saec. XII a Romanis pontificibus Petro Latronis concessum fuit, ut patet ex Albino et Cencio (ed. Fabre-Duchesne I 10; II 109):

„Petrus Latro II morabutinos pro castro Cere."

At privilegium de re ad nos minime pervenit.

Monasterium s. Michaelis q. d. Subripa iuxta Cerveterem.

Valde antiquum videtur fuisse hoc monasterium, olim monachorum ordinis s. Benedicti (cf. Lubin p. 377). Anno 1256 april. 23 „monasterium s. Angeli sub Ripa situm prope castrum Cerveteris, Portuen. dioec., ad Romanam ecclesiam nullo medio pertinens, quod olim ordinis s. Benedicti esse consueverat, cum ecclesia, domibus et claustro ac terris“ fuit subiectum ab Alexandro IV monialibus ordinis Cisterciensis in monasterio s. Pancratii de Urbe degentibus (cf. Bourel de la Roncière Les registres d'Alexandre IV t. I 383 n. 1281).

Monasterii s. Michaelis monumenta olim adservabantur in tabulario s. Pancratii de Urbe usque ad a. 1849, quando ecclesia haec cum archivo in obsidione Urbis destructa fuit. Sed habemus adhuc apographa transcripta a monachis Benedictinis ex congregatione s. Mauri de Gallia (cf. Roma, Eccl. s. Pancratii in Via Aurelia).

B = Ms. latin 11887 (résidu Saint-Germain-des-Prés) Paris Bibl. nat.

**1* *(847—55)*

Leo IV concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 3. — Reg. JE. —.

**2* *(896—97?)*

Stephanus VI (?) *ut supra n. 1.*

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

Cui Stephano (V—IX) attribuenda sit haec bulla, in dubio versatur. Lubinius, nescio quo argumento, eam Stephano VI tribuit.

3 *Laterano 1189 ian. 31*

Clemens III abbati etc.: mon. s. Michaelis ad exemplar Leonis IV *(n. 1)* et Stephani *(n. 2)* sub apost. protectione suscipit et confirmat regulam s. Benedicti et possessiones propriis expressas vocabulis et iura. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Clemens etc. Subscr. 13 card. Dat. Lat. p. m. Moisi S. R. E. subdiac. vices agentis cancellarii, 2 kal. feb., ind. 7, a. inc. d. 1188, pont. v. d. Clementis pp. III a. 2.

B f. 20 n. 11. — Ed. Gött. Nachr. 1905 p. 369 n. 40. — Reg. JL. —.

SILVA CANDIDA

Ughelli [1] I 103 sq.; [2] I 90 sq. — Piazza Gerarchia card. p. 61 sq. — Giorgi Diss. hist. de cathedra episc. Setiae p. 24 sq. — A. Nibby Analisi [2] III 41 sq. — A. Coppi in Dissert. dell' Accad. Rom. di archeologia VII (1836) 389 sq. — Moroni Dizionario LIV 222 sq. — Cappelletti I 508 sq. — G. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. III (1880) 306 sq.; IV (1881) 217 sq. — L. Duchesne ib. XV (1892) 484.

Episcopatus Silvae Candidae sive s. Rufinae.

S. Silvae Candidae episcopus, olim cardinalium episcoporum coetui adscriptus, sedem habuit in antiquissima ecclesia ss. Rufinae et Secundae, quae, ut credunt, erecta fuit a Iulio I in fundo q. v. Bucceia sive Buxus. Renovata ab Hadriano I (Lib. pontif. ed. Duchesne I 508) et ditata a Leone IV (l. c. II 122), fuit circiter a. 900 a Saracenis destructa; Sergius III vero, considerans desolationem huius ecclesiae, eam restauravit (n. 1). Postea Petrus episcopus, qui vixit sub Benedicto IX, episcopalem suam sedem muro et fossato circumvallavit atque populo et sacerdotibus bene et sufficienter replevit (n. 5). Etiam in urbe Roma episcopus sedem aliam habuit apud ecclesiam ss. Adalberti et Paulini in insula Lycaonia, contradicente tamen episcopo Portuensi in synodo Romana a. 1049 coram Leone IX (n. 6). Silvae Candidae episcopo basilicam s. Petri in Vaticano et quinque iuxta eam monasteria et cunctas civitatis Leoninae ecclesias subiectas fuisse, ex amplissimo Iohannis XIX privilegio discimus (n. 3). Benedictus IX insuper constituit Silvae Candidae episcopum eiusque successores bibliothecarios S. R. E., ut merito qui in apostolica ecclesia desudant, in apostolicis scriptis fideles testes semper exsistant (n. 5). Inter quos Humbertus et Mainardus peculiari memoria digni. Sed mox Silvae Candidae ecclesia honorem suum amisit. Calixtus II enim ecclesiam, cunctis incolis destitutam, Portuensi ecclesiae univit (n. 9).

Aliam ecclesiam in Silva Candida, ss. Cosmae et Damiano dedicatam, Vita Leonis IV (Lib. pontif. ed. Duchesne II 113) commemorat.

Amplissimis privilegiis Romani pontifices Silvae Candidae episcopatum decorasse novimus. Iohannes XIX enim confirmavit ei privilegia, sicut a praedecessoribus concessa sunt (n. 3). Habuit igitur praeter Sergii III (n. 1) alia privilegia antiqua, quorum memoria deperdita est.

Quae vero adhuc habemus privilegia, Gregorius IX a. 1236 una cum privilegiis pro Portuensi ecclesia confirmavit (cf. Auvray Les registres de Grégoire IX t. II 586 sq.).

B = Reg. Gregorii IX a. X: Reg. Vat. t. 18; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 413.
C = Miscellanea, s. XVII, Roma Bibl. capitolare di S. Pietro in Vaticano, cod. H 61; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 128.
D = (F. Ughelli) Privilegia pontificum varia, s. XVII, cod. Vat. Barb. 3222 (XL 19, olim 3640); cf. PflugkH. Iter p. 94.
E = Portuen. ep. et s. Silvae Candidae etc. bullarum copiae, s. XVII, cod. Vat. Regin. 385 p. I; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 57.
F = Fel. Contelori in Fontanini Varia, s. XVII, San Daniele Bibl. comunale, cod. XXX; cf. Gött. Nachr. 1899 p. 261.
G = Iac. Grimaldi Instrumenta antiquissima in corticibus arborum et membranis descripta, a. 1617, cod. Vat. lat. 6438; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 17.
H = I. Grimaldi Catalogus omnium archipresbyterorum ss. Vaticanae bas., a. 1620, Roma Bibl. cap. di S. Pietro in Vaticano, cod. H 1 [H^1], et eiusdem operis alterum exemplar, a. 1635, cod. Vat. Barb. 2719 (XXXIV 36, olim 1147) [H^2].
I = Miscellanea, s. XVIII, Roma Arch. capitolare di S. Giovanni in Laterano, cod. FF XXVI; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 537.
K = Cop. s. XVII Roma Arch. Vat. Instrumenta miscellanea; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 121.
L = Onuphrii Panvinii De rebus antiquis memorabilibus et praestantia basilicae s. Petri in Vaticano libri 7, s. XVI, cod. bibl. s. Petri G 10 et cod. Vat. lat. 6781; de aliis codd. cf. Roma, Eccl. s. Petri in Vaticano (p. 132).
M = Onuphrii Panvinii Schedae, s. XVI, Roma Arch. Vat. Misc. Arm. XI t. 34 [M^1] et Arm. XV t. 128 [M^2]; cf. Gött. Nachr. 1901 p. 2 sq.
N = Angeli Massarelli Miscellanea vol. I, s. XVI, San Severino Bibl. comunale; cf. Gött. Nachr. 1898 p. 505 sq.

1 *905 mai. 23*

Sergius III Idebrando coep. etc.: concedit ob desolationem ecclesiae ss. Rufinae et Secundae q. app. Silva Candida, quam passa est a nefandissima Saracenorum gente, sicut ruina ipsius loci testatur, massam q. app. Cesana cum fundis et colonis suis in territorio Nepesino ex corpore patrimonii Tusciae. — Convenit apostolico moderamini. Scr. p. m. Melchisedech protoscrin. s. sedis apost., in m. maio, ind. ss. 8. Dat. 10 kal. iun. p. m. Theophilacti cancellarii (*l.* sacellarii) s. sedis apost., a. Deo prop. pont. d. Sergii ss. pont. et univ. III pp. in sacr. sede b. Petri apost. 3, in mense et ind. ss. 8.

Insert. bullae Gregorii IX a. 1236 iul. 29: B f. 239. [C f. 102'. D f. 150. E f. 1. F p. 70. M^2 f. 132 Exc. N f. 5' Exc.]. — Edd. Ughelli [1] I 106 ex B (kal. iun.); *[2] I 91 = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 237 n. 1 = Bull. Rom. ed. Taur. I 379 n. 1, = Cappelletti I 509 Exc., = Migne CXXXI 973 n. 3. G. M. Tommasi Opp. VII 27 (Romae 1754) ex F. Marini Pap. dipl. p. 32 n. 24 ad a. 906 ex B. — Regg. Galletti Del primicero p. 139. Auvray II 588 n. 3545. J, 2715. JL. 3535.*

2 *Laterano 1026 dec. 14*

Iohannes XIX, residens in eccl. s. Silvestri infra palatium Lateranen., una cum Theobaldo Belliternen., Petro Praenestinen., Benedicto Portuen., Theubaldo Albanen., Petro Hostien., Dominico Lavicanen., Benedicto archidiac., Crescentio atque Rainerio, Gregorio diac., Petro card. s. Damasi, Francone card. s. Sixti, Tuidiscio card. s. Marcelli aliisque, definit causam inter Petrum ep. et presbyteros s. Nicolai de Galeria de ecclesia s. Andreae. Accepta virga investit episcopum de universa tertia omnium ecclesiarum Galeriae. — Ego

Iohannes. Scr. a Georgio scrin. S. R. E. Subscr. 19 ep., card. aliique. Dat. 19 kal. ian. p. m. Bosonis ep. s. Tyburtin. eccl. et bibl. s. apost. sedis.

Insert. bullae Gregorii IX a. 1236 sept. 24: B f. 253'. [C f. 187. D f. 151. E f. 51. L. M² f. 156' Exc. N f. 13 Exc.]. — Edd. Ughelli ¹ I 114 ex B; ² I 98 = Mansi XIX 487, = Migne CXLI 1132 n. 5. Marini Pap. dipl. p. 71 n. 45 ex B. — Regg. Auvray II 598 n. 3564. J. 3098. JL. 4075.

3 *1026 dec. 17 (31)*

Iohannes XIX Petro ep. etc.: confirmat episcopatum cum omnibus possessionibus, fundis et plebibus, nominatim illustratis et concedit ecclesiam ss. Rufinae et Secundae iuxta palatium Lateranen. et ecclesiam s. Mariae (*an* Martinae?) in monte q. d. Augustus infra civitatem Romanam, monasteria quinque iuxta ecclesiam s. Petri omnemque consecrationem in ecclesia s. Petri aut in ceteris ecclesiis in tota civitate Leoniana, paterentatum eiusdem ecclesiae s. Petri et suorum monasteriorum et cuncta ecclesiastica iudicia ipsorum seu totius civitatis Leonianae, primum locum in ungendo et consecrando imperatorem et cuncta sacra officia seu misteria, si pontifex aegritudine vel aliqua cura impeditus facere non poterit; concedit ecclesiam ss. Adalberti et Paulini in insula Licaonia, ut sit episcopale domicilium et congruum receptaculum. — Convenit apostolico moderamini. Scr. p. m. Georgii not. reg. atque scrin. S. R. E., in m. dec. et ind. ss. 10. Subscr. 20 card. Dat. 16 kal. ian. p. m. Bosonis ep. s. Tiburtin. eccl. et bibl. s. apost. sedis. — Dat. 2 kal. ian. p. m. Benedicti ep. Portuen. et vice Peregrini Colonien. archiep., bibl. s. apost. sedis, a. pont. d. n. Iohannis ss. pont. et univ. XIX pp. in sacr. sede b. Petri apost. 3, m. dec., ind. 10.

Insert. bullae Gregorii IX a. 1236 sept. 24: B f. 241'. [C f. 113'. D f. 173'. E f. 11. G f. 23. H¹ f. 4. H² f. 3'. I f. 147. L. M² f. 156 Exc. N f. 11']. — Edd. Ughelli ¹ I 108 ex B; ² I 93 = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 334 n. 1 = Bull. Rom. ed. Taur. I 535 n. 1, = Moretti Ritus dandi p. 66 Exc., = Migne CXLI 1125 n. 4, = Hinschius Kirchenrecht I 330 not. 3 = Galante Fontes iuris can. p. 459. Mabillon Mus. ital. II 154 ex B. Bull. Vat. I 17 ex B = Martorelli Storia del clero Vaticano p. 92. Marini Pap. dipl. p. 73 n. 46 x B = Urlichs Cod. urbis Romae topogr. p. 204 Exc. — Regg. Auvray II 590 n. 3549. J. 3099. JL. 4076.

cf. Roma, Eccl. s. Petri in Vaticano n. 18.

**4* *(1033—37)*

Benedictus IX investit Petrum ep. per Benedictum oblationarium de terranea domo, ubi offitiales commanebant, cum omnibus suis pertinentiis, pos. Galeriae secus ecclesiam b. Nicholai.

Laud. in n. 5. — Reg. JL. —.

5 *1037 nov.*

Benedictus IX Petro ep.: repetit Iohannis XIX privilegium *(n. 3)*, auctum aliis possessionibus et iuribus, et censet, non solum Petrum, sed omnes eius successores s. sedis apost. bibliothecarios esse perpetuo. — Convenit apostolico moderamini. Scr. p. m. Sergii scrin. et not. s. pal., m. nov., ind. ss. 6. Subscr. 7 episcopi, cardinales aliique.

Insert. bullae Gregorii IX a. 1236 aug. 2: B f. 248. [C f. 155. D f. 202. E f. 33'. F p. 54. K. M² f. 137 Exc. N f. 14 Exc.]. — Edd. Ughelli ¹ I 116 ex B; ² I 100 = Bull.

Rom. ed. Cocquelines I 344 n. 2 = Bull. Rom. ed. Taur. I 552 n. 2, = Moretti Ritus dandi p. 67 Exc., = Migne CXLI 1347 n. 3. Bull. Vat. I 20 ex B = Martorelli Storia del clero Vaticano p. 93 Exc. Marini Pap. dipl. p. 79 n. 48 ex B = Urlichs Cod. urbis Romae topogr. p. 205 Exc. — Regg. Casimiro [1] *p. 273;* [2] *p. 381. Auvray II 594 n. 3557. J. 3125. JL. 4110.*

cf. Roma, Eccl. s. Petri in Vaticano n. 20. — Sententiam, quam Pflugk-Harttung in Mittheilungen des österr. Instituts XXVII (1906) 52 contra privilegii fidem profert, reprobandam esse mihi persuasissimum est.

**6* *Laterano (1049 april. 9—15)*

Coram Leone IX in synodo in ecclesia Salvatoris querimonia Iohannis Portuen. ep. contra Crescentium s. Silvae Candidae ep. de ecclesia s. Iohannis bapt. et s. Adalberti in insula Licaonia definitur.

v. Porto, Episc. n. 12.

7 *1057 mai. 8*

Victor II Humberto coep. etc.: concedit quicquid auri, argenti, pallii seu cerae vel quarumcumque rerum omnino iactatum vel positum fuerit vel oblatum certis diebus in toto altari maiore s. Petri sive in eius confessione. — Officii nostri. Scr. p. m. Gregorii not. et scrin. S. R. E., in m. maio, ind. 10. Dat. 8 id. maii p. m. Aribonis diac., a. 3 d. pp. Victoris II, ind. 10.

Insert. bullae Gregorii IX a. 1236 sept. 24: B f. 247'. [C f. 151. D f. 199. E f. 31. F p. 54. M[1] *f. 85' et M*[2] *f. 164 Exc. N f. 7 Exc.]. — Edd. Ughelli* [1] *I 128 ex B;* [2] *I 109 = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 394 n. 5 = Bull. Rom. ed. Taur. I 638 n. 5, = Bull. Vat. I 37, = Mansi XIX 835 = Migne CXLIII 828 n. 16. Marini Pap. dipl. p. 86 n. 50 ex B. — Regg. Piazza p. 62. Auvray II 593 n. 3555. J. 3310. JL. 4366.*

cf. Roma, Eccl. s. Petri in Vaticano n. 23. — De textu cf. Gött. Nachr. 1900 p. 107 sq.

8 *(1064—65)*

Alexander II Mainardo Rufinae ep.: scribit de securitate a prioribus curiae regis in papam et a legatis Romanis in regem de vita et membris, honore et captura facienda. — Quia vetus consuetudo.

Coll. Britt. Alexandri II ep. 22. — Edd. Ewald in N. Archiv V 332 n. 22 = Mon. Germ. Constit. I 551 n. 387. — Reg. JL. 4544.

**9* *(1020—24)*

Calixtus II decernit, Portuensem b. Ypoliti et ss. Rufinae et Secundae in Silva Candida ecclesias sub unius gubernatione antistitis perpetuis temporibus permanere.

v. Porto, Episc. n. 14.

**10* *(1154—59)*

Hadrianus IV confirmat Portuensis et Silvae Candidae ecclesiarum unionem.

v. Porto, Episc. n. 15.

Galera.

(Galeria)

Domus culta — Eccl. s. Nicolai — Comites Galeriae.

De Galeria in via Portuensi, hodie Ponte Galera, iam supra disserui (p. 22). Alterius Galeriae in via Cornelia prope s. Rufinam prima memoria invenitur in Vita Hadriani I (n. 1), qui ibi domum cultam instituit. In hac Galeria plures quoque ecclesiae memorantur, s. Nicolai cum suo archipresbytero et s. Andreae (n. 2), et ibidem inde a saec. XI comites Galeriae habitarunt, quorum primus Iohannes Tocco a. 1026 in placito Iohannis XIX (n. 2) occurrit. Post quem invenimus Girardum Rainerii comitem, qui Benedicti X antipapae partes contra Nicolaum II sustinuit (Ann. Romani in Lib. pontif. ed. Duchesne II 331. 334. 335). Sub Calixto II et Honorio II comites Galeriae cum clericis s. Mariae Novae de Urbe contendebant (n. 3. 4). Inde a saec. XIII gens Ursinia Galeriam tenuit; cf. Piazza Gerarchia card. p. 89 sq.; Coppi in Dissert. dell' Accad. Rom. di archeologia VII (1836) 349 sq.; Nibby [2] II 92 sq.; Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. III (1880) 311 sq.; IV (1881) 228 sq.; V (1882) 71 sq.; XXIII (1900) 134 sq.

**1* *(772—95)*

Hadrianus I domocultam Galeriam, pos. via Aurelia (*l.* Cornelia) mil. ab urbe Roma plus minus X ad s. Rufinam, cum fundis et casalibus, vineis, olivetis, aquimolis vel omnibus ei pertinentibus .. statuit per apostolicum privilegium sub validis anathematis obligationibus, ut in usu et propria utilitate sanctae Romanae ecclesiae perenniter permaneat.

Laud. in Vita Hadriani I (Lib. pontif. ed. Duchesne I 502). — Regg. J. 1904. JE. 2487. cf. Deusdedit lib. III c. 189 [149] (edd. Martinucci p. 315; Wolf v. Glanvell p. 352). Albinus lib. X. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 346).

2 *Laterano 1026 dec. 14*

Iohannes XIX in synodo Lateranensi una cum cardinalibus et iudicibus definit causam inter Petrum ep. Silvae Candidae et presbyteros s. Nicolai de Galeria de ecclesia s. Andreae.

v. Silva Candida, Episc. n. 2.

**3* *(1124)*

Calixtus II mittit litteras comitibus Galeriae, ut massam Careia diu iniuste detentam ecclesiae s. Mariae Novae de Urbe restituant.

v. Roma, Eccl. s. Mariae Novae n. 3.

**4* *(1124—26)*

Honorius II praecipit comitibus Galeriae, ut massam Careia denuo invasam ecclesiae s. Mariae Novae de Urbe restituant.

v. Roma, Eccl. s. Mariae Novae n. 6.

5 *Laterano (1139 april. 3)*

Praesidente Innocentio II in concilio Lateranensi, Azo abbas mon. s. Pauli de Urbe querimoniam facit contra comitem Galeriae de castro Galeriae.

v. Roma, Eccl. s. Pauli extra muros n. 20.

Pietra Pertusa.

(Petra Pertusa)

De hoc loco cf. N. M. Nicolai in Dissert. dell' Accad. Rom. di archeologia V (1835) 319 sq.; Nibby Analisi [2] II 560 sq.; Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. VII (1884) 205 sq.

*1 (974—85)

Bonifatius VII locat castellum Petra Pertusa cum omnibus ei pertinentibus, cum placito et districto eorum et glandatico et herbatico tam de eodem castello quam de villis ad se pertinentibus. Situm est in territorio Silvae Candidae.

Deusdedit lib. III c. 194 [149] ex tomo charticio in chartulario iuxta Paladium (edd. Martinucci p. 317; Wolf v. Glanvell p. 357); Albinus lib. X c. 30; Cencius c. 71 (edd. Coppi in Dissert. dell' Accad. pontif. di archeol. XV (1864) 198 n. 6; Fabre-Duchesne I 348). — Regg. J. 2926. JL. 3825.

Capracorum.

Domus culta — Eccl. s. Cornelii.

Hanc domum cultam, positam in territorio Vegentano (*Veji*), miliario ab urbe Roma plus minus XV, in via Cassia, Hadrianum I ex hereditaria parentum suorum successione tenuisse et postea per apostolicum privilegium b. Petro obtulisse, ipsa Vita Hadriani I narrat (Lib. pontif. ed. Duchesne I 501. 502). Castrum Capracorum Hadrianum I canonicis s. Petri in Vaticano donasse, Petrus Mallius et Maphaeus Vegius affirmant (Roma, Eccl. s. Petri in Vaticano n. 11). Denique plebs s. Cornelii in Capracorio memoratur in privilegiis pro episcopatu Silvae Candidae. De loco cf. Marini Pap. dipl. p. 240 sq.; Coppi in Dissert. dell' Accad. pontif. di archeol. IX (1839) 521 sq.; Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. V (1882) 137 sq.; Duchesne Lib. pontif. I 518 not. 52.

*1 (772—95)

Hadrianus I domocultam Capracorum cum massis, fundis, casalibus, vineis, olivetis, aquimolis et omnibus ei pertinentibus statuit per apostolicum privilegium sub magnis anathematis obligationibus, ut in usu Christi pauperum perenniter permaneat.

Laud. in Vita Hadriani I (Lib. pontif. ed. Duchesne I 501). — Regg. J. 1903. JE. 2486.

cf. Deusdedit lib. III c. 189 [149] (edd. Martinucci p. 315; Wolf v. Glanvell p. 352). Albinus lib. X. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 346).

*2 (772—95)

Hadrianus I in domoculta q. app. Capracorum ecclesiam, a sese aedificatam, b. Petro dedicat, recondens in ea reliquias et corpora martyrum, videlicet s. Cornelii, s. Lucii, s. Felicis et s. Innocentii.

Laud. in Vita Hadriani I (Lib. pontif. ed. Duchesne I 506). — Reg. JE. —.

ALBANO

(Albanum. Alba)

Dom. Jacovacci Istoria d' Albano, della Riccia, di Nemi, Genzano etc., ms. s. XVII, teste Jozzi p. 7). — Dom. Dotti Serie de' vescovi di Albano, ms. s. XVII olim penes card. Garampi, teste Lucidi p. 5). — Ughelli [1] I 285 sq.; [2] I 247 sq. — Piazza Gerarchia card. p. 283 sq. — G. A. Riccy Memorie storiche dell' antichissima città di Alba longa e dell' Albano moderno (In Roma 1787). — E. Lucidi Memorie storiche dell' antichissimo municipio ora terra dell' Ariccia e delle sue colonie Genzano e Nemi (In Roma 1796). — Marocco Monumenti VII 15 sq. — A. Nibby Analisi [2] I 78 sq. — Moroni Dizionario I 183 sq. — Fr. Giorni Storia di Albano (Roma 1842). — Cappelletti I 655 sq. — Oliverio Jozzi Series pontificum Albanorum (Romae 1901, ubi fusius de scriptoribus, qui de historia episcopatus et civitatis Albanensis egerunt).

Episcopatus Albanensis.

Albanensis quoque ecclesia inter antiquiores Romanae provinciae ecclesias memoratur, et episcopus Albanensis unus e septem cardinalibus episcopis recensetur, qui in ordinatione Romani pontificis orationem primam dandi ius praecipuum habuit (cf. Diurni form. LVII, ed. Sickel p. 47).

Episcopium Albanense temporibus Leonis III igne absumptum est una cum ecclesia cathedrali b. Pancratii, quam idem pontifex instauravit et ad meliorem statum deduxit (Lib. pontif. ed. Duchesne II 32). Praeterea basilicam s. Iohannis bapt. in civitate Albanensi, a Constantino M. imp. conditam (Lib. pontif. ed. Duchesne I 184; Mommsen p. 69. 247; cf. Franconi La catacomba e la basilica Constantiniana di Albano (Roma 1877) et G. B. De Rossi in Bullett. di archeol. crist. a. 1869 p. 76 sq.), et basilicam b. Petri in Albano, a Leone III instauratam (l. c. Duchesne II 12), in Libro pontificali memoratas invenimus. Porro in territorio Albanensi, in possessione Mefontis, Hormisdam papam basilicam quandam condidisse, eius Vita docet (l. c. Duchesne I 269; Mommsen p. 126).

Albanensem ecclesiam apostolicis privilegiis honestatam fuisse, ex Benedicti IX bulla pro ecclesia Silvae Candidae a. 1037 (JL. 4110) constat, qua huic ecclesiae ea confirmavit, quae antecessores sui sacrosanctis Albanensi, Ostiensi et Portuensi episcopis concesserant. Multa insuper privilegia pontificum Romanorum, in quibus distinguebantur fines Albanensis dioecesis,

laudantur ab Innocentio III in privilegio a. 1201 aug. 31 monasterio Cryptaeferratae concesso. Sed omnia omnino desiderantur.

Quae enim hodie in archivis tum episcopii tum civitatis reperiuntur, minimi pretii sunt (cf. Bethmann in Archiv XII 480).

1 *(592 oct.)*

Gregorius I clero, ordini et plebi consistenti Albano: enuntiat, se Hominembonum sacerdotem in episcopum ordinasse. — Probabilibus desideriis.

Reg. Gregorii I lib. III ep. 11. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. III n. 11. Mansi IX 1120 n. 11. Troya I 281 n. 97. Migne LXXVII 613 n. 11. Mon. Germ. Epp. I 170. — Regg. J. 850. JE. 1215.

Integrum textum praebet Diurni formula VI (ed. Sickel p. 5). — Episcoporum, qui Hominibono successerunt, series lacunarum plena et valde incerta est. In memoriam autem revocamus, a. 964 feb. in actione secunda concilii Romani a Iohanne XII celebrati (cf. Episcopatus Ostien. n. 3; J. p. 323. JL. I p. 467) Gregorium Albanensem episcopum, qui super Leonem curialem et neophytum (i. e. Leonem pp. VIII) orationes dederat, se peccasse confessum esse.

2 *(1111 feb. 13)*

Iohannes Tusculan. ep. vices agens d. Paschalis II Richardo ep.: narrat quae facta sint in basilica b. Petri circa captivitatem pontificis, pugnam postero die inter Romanos et Heinrici V imp. milites pugnatam etc. — Quoniam ut ait.

Edd. Baronius Ann. ad a. 1111 c. 3. Mansi XXI 59. Migne CLX 1037. — Reg. JL. —.

Paschalem II Labicano ep. (i. e. Iohanni Tusculanen. ep.) ecclesiarum curam commisisse, eius Vita narrat (Lib. pontif. ed. Duchesne II 299). Richardus Albanen. ep. autem tunc legationis munere in Francia fungebatur. Duas eius epistolas v. ap. Mansi XXI 9 sq. et alias duas in Lamberti Atrebaten. epp. ap. Migne CLXII 679. 687.

3 *Benevento (1168—69) april. 28*

Alexander III W. ep. Albanen., vicario suo (*al.* Bituricen. archiep.): mandat, quatenus N. clerico poenitentiam condignam imponat. — Ex tenore tuarum. Dat. Beneventi 4 kal. maii.

Decr. Gregorii IX lib. I t. 11 c. 4 (Friedberg II 118) et in aliis collectionibus (cf. Mansi XXII 428 c. 3. 4 = Migne CC 97 n. 25). — Regg. J. 7152. JL. 11527.

Civitas Albanensis.

Civitatem ipsam cum burgo, thermis, monte q. d. Sol et Luna, palatio et omnibus appendiciis et cum omni iure in comitatu, castellania et moneta, bannis, placitis, plateatico, guerra, pace, hoste, calvalcada, glandatico, herbatico, ruspatico etc. ab Innocentio III Albanensi episcopo concessam esse, ex Honorii III privilegio a. 1217 iul. 24 Potthast Reg. 5583 constat.

Unicum privilegium ante a. 1200 civibus Albanensibus concessum legitur in tabula marmorea, quae, parieti adfixa, primum in cathedralis ecclesiae s. Pancratii fronte adservabatur; deinde a. 1719, quando Fabritius card. Paolucci ecclesiam ipsam renovavit, interius translata est, prope fontem

baptismatis ad dexteram ingredientis, ubi adhuc exstat. Maxima autem litterarum pars ibidem insculpta procul dubio saeculo XII referenda est; reliqua, alba tunc relicta, — fortasse quod autographum in membrana scriptum lacunas aut foramina aut alia huiusmodi praeberet — tantum a. 1787 arbitrio, cuiusnam ignoramus, iuxta rei sensum adiecta est. Notae etiam chronologicae „Datum Albani an. MCVIII" ab eodem auctore additae sunt. Ceterum textum, prouti erat ante a. 1787, ediderunt Riccy, qui suam ipsius lectionem lacunis substituendis etiam proposuit, non tamen meliore fortuna quam incertus ille auctor, deinde Giorni et Nibby. Circa documenti veritatem nos nullum dubium agitamus; res enim narrationi in Vita Paschalis II satis respondet (Lib. pontif. ed. Duchesne II 299: „Albam Maritimamque fidem servantium hostilibus irruptionibus depopulatam . . . Albae vero domnus papa tanta devotione susceptus est, quanto desideriis exspectatus; et soluto donativo, quod heredariis militibus debebatur, Romam venit").

1 *(1107 ex.?)*

Paschalis II populo Albani: iubet propter multa flagitia multaque damna civibus illata, ut in posterum nulli civi Albani [vectigal aliquod imponatur]. — Quoniam statuta nostrae. ⟨Dat. Albani a. 1008.⟩

Tabula marmorea in ecclesia cathedrali. — Edd. Riccy p. 198. Giorni p. 232. Nibby Analisi ² I 82. — Reg. JL. † 6203 ad a. 1108.

Ecclesia s. Euphemiae in Via Appia.

Haec ecclesia non longe ab Albanensi civitate, in possessione Lacus Turni sita (cf. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. II 147 et Duchesne Lib. pontif. I 200 not. 104; 348 not. 3), erecta fuit a Dono (n. 1).

**1* *(676—78)*

Donus dedicat ecclesiam s. Eufimiae pos. via Appia.

Laud. in Vita Doni (Lib. pontif. ed. Duchesne I 348; Mommsen p. 192). — Reg. JE. —.

Domus hospitalis de Cantaro.

Ex privilegio Anastasii IV (n. 4) colligitur, Iohannem Crassum, civem, ut puto, Romanum, temporibus Celestini II in allodio b. Petri in via publica ante Cantarum iuxta civitatem Albanensem domum hospitalem ad receptionem pauperum solatiumque peregrinorum propriis sumptibus construxisse. Hunc Iohannem Crassum non invenio in documentis Romanis. Etiam de historia domus huius hospitalis nihil prorsus scimus. Sed quum Anastasii IV bulla circa eam in tabulario Cavensi exstet, concludendum esse autumo, hanc domum hospitalem monasterio Cavensi subiectam fuisse. Locus ipse Cantarus occurrit inter possessiones ecclesiae s. Mariae Transtiberim in Calixti II bulla a. 1123 iun. 7 JL. 7075 et basilicae s. Mariae Maioris de Urbe in Celestini III privilegio a. 1192 ian. 4 JL. 16797; memoratur quoque in Romani presbyteri

s. Nicolai in carcere Tulliano charta (ed. Torrigio Le sacre grotte Vaticane [2. 3] p. 321). De eius situ cf. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. II (1879) 148.

Apud Albinum et in Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 10; II 109) ita notatur:

„Hospitale de Cantaro unam libram cerae".

A = Orig. SS. Trinità di Cava Arch. abbaziale.

**1* *(1143—44)*

Ex praecepto Celestini II Iohannes Crassus construit hospitalem domum in via publica ante Cantarum iuxta civitatem Albanensem in allodio b. Petri.

Laud. in n. 4. — Reg. PflugkH. Iter p. 234 n. 385. JL. —.

**2* *(1144—45)*

Lucius II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 4. — Reg. PflugkH. Iter p. 237 n. 406. JL. —.

**3* *(1145—53)*

Eugenius III *ut supra n. 2.*

Laud. in n. 4. — Reg. PflugkH. Iter p. 245 n. 458. JL. —.

4 *Laterano 1154 sept. 15*

Anastasius IV Iohanni Crasso priori hospitalis de Cantaro, Iohanni presb., Adae et Nicolao clericis eiusdem hospitalis etc.: ad exemplar Lucii II *(n. 2)* et Eugenii III *(n. 3)* domum hospitalem, a Iohanne Crasso ex praecepto Celestini II *(n. 1)* constructam, ab omni gravamine seu exactione cuiuslibet personae liberam, sub b. Petri, cuius iuris est, protectione suscipit, sub censu annuo unius cerae persolvendo. — Sicut religiosum est. Ego Anastasius etc. Subscr. 6 card. Dat. Lat. p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 17 kal. oct., ind. 3, inc. d. a. 1154, pont. v. d. Anastasii IIII pp. a. 2.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 157 n. 147 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 252 n. 501. JL. 9926.

Castel Gandolfo.

Unicum documentum, quod sequitur, ex Cencio sumpsimus.

**1* *(1172—78)*

Angelus de Candolfo et Cencius de Candolfo proclamant contra Alexandrum III et S. R. E. pro damnis sibi illatis in guerra inter Romanam ecclesiam et Romanum populum, specialiter de quodam castro destructo et de 1000 libr. Proven., pro recompensatione damni et de turri de Gentiano *(Genzano)* diruta etc.

Laud. in Petri et Nycolai Candulfi instrumento refutationis a. 1217 ian. 4 ap. Cencium Lib. cens. S. R. E. c. 22 (edd. Ratti Storia di Genzano p. 99 n. 3. Fabre-Duchesne I 255). — Reg. JL. —.

cf. Gregorovius Gesch. der Stadt Rom [4] V 216 not. 1; Nibby Analisi [2] I 425 sq.

Aricia.

Dom. Jacovacci Storia di Ariccia, s. XVII, Aricia Bibl. Chigi (teste Lucidi p. 3). — E. Lucidi Memorie storiche dell' antichissimo municipio ora terra dell' Ariccia e delle sue colonie Genzano e Nemi (In Roma 1796). — N. Ratti Storia di Genzano (Roma 1797). — Nibby Analisi [2] I 244 sq.

Aricia, antiquissima civitas, a Paschale II Ptolomaeo comiti ex gente comitum Tusculanorum concessa (n. 2), ab Alexandro III Malabrancae eiusque filiis in feudum data (n. 3—5), ab Honorio III denique a. 1223 b. Petro restituta est (cf. Cencii Lib. cens. S. R. E. c. 203 ed. Fabre-Duchesne I 455).

**1* (715—31)*

Gregorius II Basilio v. h. locat coloniam Aluini ex corpore massae Ocris patr. Appiae in Aricia.

v. Patrimonium Appiae n. 9.

**2* (1116)*

Paschalis II concedit Ptolomaeo comiti Arichiam.

v. Roma, Comites de Tusculano n. 2.

3 Tusculano (1171—72) aug. 18

Alexander III Malebranche Romano civi: obligat Ariciam pro 100 libr. Proven.

v. Roma, Gens Malabranca n. 1.

4 Laterano (1178—79) mai. 18

Alexander III Corrado, Gregorio et Petro, filiis quondam Malabranche, Romanis civibus: obligat castrum Aritiae pro 100 libr. Proven.

v. Roma, Gens Malabranca n. 3.

5 Laterano (1178—79) iun. 8

Alexander III Corrado, Gregorio et Petro, filiis quondam Malabrancae: concedit in feudum castrum Ariciae cum omnibus iustitiis et consuetudinibus.

v. Roma, Gens Malabranca n. 4.

Pratica.

(Castrum Patrica)

Castrum Pratica in loco, ubi olim Lavinia civitas, situm, a Marino II monachis s. Pauli de Urbe concessum (cf. Gregorii VII privilegium a. 1073—85 mart. 14 JL. 5200), saec. XII a Baronzinis usurpatum (n. 1), postea in possessionem familiae Capranica devenit, denique feudum familiae Borghese factum est (cf. Nibby Analisi [2] II 206 sq.; Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. XIX (1896) 313 sq.).

1 Laterano (1139 april. 3)

Praesidente Innocentio II in concilio Lateranensi, Azo abbas mon. s. Pauli de Urbe querimoniam facit contra Baronzinos de parte quadam in castro q. v. Patrica.

v. Roma, Eccl. s. Pauli extra muros n. 20.

ANZIO.
(Antium)

Giov. Batt. Rasi Sul porto e territorio di Anzio (Pesaro 1832). — Nibby Analisi [2] I 166 sq. — Franc. Lombardi Cenni storici di Anzio antico e moderno (Roma 1847). — Moroni Dizionario II 231 sq. — Franc. Lombardi Anzio antico e moderno. Opera postuma (Roma 1865). — Giov. Matteucci Cenni storici dell' Anzio antico, Nettuno e Porto d' Anzio (Roma 1872). — C. Soffredini Storia di Anzio, Satrico, Astura e Nettuno (Roma 1879). — Salv. Grilli Anzio (Roma 1885).

Antiquissima Volscorum urbs saec. V et VI sedes episcopalis fuit, sed nullum documentum inde ad nos pervenit (cf. Ughelli [2] X[a] 13 sq.; Giorgi Diss. hist. de cathedra episc. Setiae p. 8; L. Duchesne in Arch. della Soc. Rom. XV (1892) 500).

**1* *(741—52)*
Zacharias „massas q. v. Antius et Formias suo studio iure b. Petri adquisivit, quas et domos cultas statuit. Et . . apostolicae exarationis constituta faciens atque sacerdotale collegium aggregans, sub anathematis interdictionibus statuit, nulli quoquo modo successorum eius pontificum vel aliae cuilibet personae licere ipsas domus cultas ab usu ecclesiae quoquo modo alienare".

Laud. in Vita Zachariae (Lib. pontif. ed. Duchesne I 435). — Reg. JE. —.
cf. Deusdedit lib. III c. 188 [149] (edd. Martinucci p. 314; Wolf v. Glanvell p. 352). Albinus lib. X. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 346).

Astura.

De loco cf. Nic. M. Nicolai in Dissert. dell' Accad. Rom. di archeologia III (1829) 1 sq.; Nibby Analisi [2] I 266 sq.; C. Soffredini Storia di Anzio, Satrico, Astura e Nettuno (Roma 1879).

1 *1140 mart. 14*
In praesentia Innocentii II iudicatum celebratur super controversia inter Riccardum abbatem mon. ss. Bonifatii et Alexii de Urbe et Tholomaeum comitem de Tusculana circa insulam de Asturia.

v. Roma, Mon. ss. Bonifatii et Alexii in monte Aventino n. 4 et Comites de Tusculano n. 3.

2 *1193 april. 14*
Ante praesentiam Petri Portuen. et s. Rufinae ep. Leo Fraiapane obligat Centio diac. card. s. Luciae in Silice et d. papae camerario ad opus et utilitatem Celestini III eiusque successorum totam medietatem suam, mixtam cum alia medietate Manuelis fratris sui, videlicet totius roccae et castri Asturae, pro 150 libris Proven. senatus.

v. Roma, Gens Fraiapana n. 19.

Ecclesia s. Donati de Maritimis.

Quae scimus de situ et historia huius ecclesiae, notat Fabre-Duchesne Lib. cens. S. R. E. I 10 not. 1.

Privilegium quoddam protectionis conici potest ex Albini et Cencii nota; sed a quo pontifice concessum fuerit ignoramus. Legimus apud Albinum et Cencium (ed. Fabre-Duchesne I 10; II 109):

„Ecclesia sancti Donati de Maritimis I marabotinum“.

TVSCVLANVM

(Frascati)

Ughelli [1] I 259 sq.; [2] I 225 sq. — Piazza Gerarchia card. p. 249. — Gaspar Stefanuccius Series chronologica Tusculauorum antistitum ex probatis auctoribus excerpta (Appendix Synodus Tusculanae. Romae 1764). — Dom. Barnaba Mattei Memorie istoriche dell' antico Tuscolo oggi Frascati (In Roma 1711). — Marocco Monumenti VII 89 sq. — Nibby Analisi [2] III 293 sq. — Moroni Dizionario XXVII 148 sq.; 180 sq. — Cappelletti I 625 sq. — G. B. De Rossi Il Tuscolo, le ville Tuscolane e le loro antiche memorie cristiane in: Bullett. di archeol. crist. Ser. II a. III (1872) 85 sq.; IV (1873) 83 sq. — G. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. IX (1886) 40 sq. (ubi de scriptoribus, qui historiam Tusculanam tractarunt). — G. B. Lugari L'origine di Frascati e la distruzione del Tuscolo (Roma 1891). — Dom. Seghetti Memorie storiche di Tuscolo antico e nuovo (Roma 1891).

Episcopatus Tusculanus.

Tusculanensis episcopus inter episcopos cardinales S. R. E. locum obtinebat. Sedem episcopalem olim apud Frascatum constitutam contendit Ughelli, sed potius in vico q. d. Labicum fuisse, gravibus demonstrat argumentis L. Duchesne (Lib. pontif. II 136 not. 26 et p. 307 not. 20). Labicanenses enim episcopos inde a saec. VIII usque ad saec. XI invenimus nominatos, sed nullum huius aetatis documentum ex eorum archivo ad nos pervenit. De Labico eiusque episcopis cf. Ughelli [2] X[a] 119; Giorgi Diss. hist. de cathedra episcopali Setiae p. 16 sq.; Franc. Ficoroni Le memorie ritrovate nel territorio della prima e seconda città di Labico [1] (Roma 1745); [2] (Roma 1748); Franc. Ant. Vitale De oppido Labici dissertatio (Romae 1778); Bertarelli Intorno l'antico e nuovo Labico (Roma 1845); Nibby Analisi [2] II 157 sq.; Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. XXV (1902) 94 sq.; XXVI (1903) 165 sq. Ultimus episcoporum, qui Labicanenses appellati sunt, Bovo fuit, cui Paschalis II ab Urbe discedens ecclesiarum curam commisit (Lib. pontif. ed. Duchesne II 299); postea episcopos Tusculanenses semper invenimus. Civitate vero Tusculana a. 1191 a Romanis funditus eversa, episcopus Tusculanensis sedem habuit in oppido Frascati, quod primum in Vita Leonis IV memoratum legimus. Paulus III denique a. 1537 oppidum Frascati in civitatem, et parochialem b. Mariae ecclesiam dicti oppidi in cathedralem erexit, quam institutionem Sixtus V a. 1586 confirmavit, ut in bulla apud Ughelli [1] I 261; [2] I 227.

Ecclesiae b. Mariae in Frascata iam mentio fit in Vita Leonis IV, qui eam ditavit (Lib. pontif. ed. Duchesne II 121). Ecclesia quoque s. Vincentii in Frascata ab eodem pontifice aucta fuit (l. c. II 130). Praeterea basilicam s. Sebastiani in Frascata a Leone IV (l. c. II 114. 120) et a Benedicto III (l. c. II 146) locupletatam fuisse, ex Libro pontificali deducitur.

Magnitudini ac splendori Tusculanensis ecclesiae documenta minime respondent. Archiva enim tum episcopatus tum civitatis antiquioribus privilegiis omnino carent (cf. Bethmann in Archiv XII 480), quamquam non est dubium, quin Tusculanenses episcopi, ut reliqui suburbicarii, confirmationes habuerint possessionum et finium dioecesis.

1 *Terracina (1111) iul. 5*

Paschalis II Iohanni Tusculano, Leoni Velletren. et cardinalibus in unum congregatis consortium scribit de emendatione privilegii ab Heinrico V imp. ipsi extorti.

v. Roma, S. R. E. cardinales n. 12. — Epistolas duas Iohannis Marsicani ep. Tusculanen., qui Paschalis II vices egit, edd. Baronius Ann. ad a. 1111 c. 11. 13; Mansi XXI 59; Migne CLX 1037.

2 *Laterano (1150) feb. 5*

Eugenius III Nicholao abbati mon. s. Mariae Criptaeferratae etc.: decidit litem inter eum et Ymarum Tusculan. ep. super parochiali iure ipsius monasterii, ea ratione ut monasterium Criptaferratense liberum sit a potestate episcopi Tusculan., sed de cappellis s. Benedicti et s. Pancratii episcopo partem decimarum et oblationum solvat.

v. Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 12.

3 *(1154—59)*

Hadrianus IV Ignatio abbati s. Mariae Criptaeferratae etc.: confirmat convenientiam a cardinalibus promulgatam de controversia, quae inter papam et Ymarum ep. super mon. s. Mariae de Criptaferrata et mon. s. Mariae de Pesclo diutius agitatur, ea ratione ut sententia super mon. de Criptaferrata ab Eugenio III *(n. 2)* promulgata irrefragabiliter servetur, dispositionem autem et ordinationem monasterii de Pesclo papa episcopo abrenuntiare debeat.

v. Grottaferrata, Mon. s. Mariae n. 14.

Civitas Tusculana.

Tusculanum vetustissimam repetit originem. Hanc civitatem a Tertullo Romano patricio et senatore b. Benedicto donatam fuisse, monachi Sublacenses contendebant, sed famosam eius donationem omnino falsam esse nemo est quin dubitet; carent quoque fide antiqua pontificum Romanorum privilegia monasterio Sublacensi concessa, in quibus civitas Tusculana inter monasterii possessiones confirmatur (cf. P. Egidi L' abbazia Sublacense e la signoria di Tuscolo in: Arch. della Soc. Rom. XXV (1902) 470 sq.). Saec. X, XI et XII comites illi de Tusculano dominationem civitatis et territorii obtine-

bant (cf. Roma, Comites de Tusculano). A. 1170 denique Raino, tunc dominus Tusculani, Alexandro III renuntiavit civitatem Tusculanam cum arce (n. 4), unde gravissima inter pontificem et Romanos contentio orta est, cui tandem, post varias pugnas et treugas, a. 1191, pace inter Celestinum III et senatum populumque Romanum (n. 9) inita, eversio civitatis Tusculanae incolarumque excidium finem imposuit.

Archivum civitatis procul dubio a. 1191 in eversione Tusculani periit. Documenta, quae sequuntur, iam collegi in I volumine sub „Comites de Tusculano“ (p. 186), „Gens Fraiapana“ (p. 191) et „Senatus populusque Romanus“ (p. 178).

1 *Piombinara 1151 dec. 10*

Odo de Columpna, consentiente fratre suo Carsidonio, concedit Bernardo card. s. Clementis, mandato Eugenii III, ex contractu permutationis medietatem totius Tusculanae civitatis et arcis etc.

v. Roma, Comites de Tusculano n. 5.

2 *1152 dec. 29*

Oddo Fraiapane profitetur, se recepisse a Bernardo card. s. Clementis, mandato Eugenii III solvente, 30 libr. den. Papien. pro omni iure pignoris Tusculanae civitatis, quam ab Oddone de Columpna intus et foris habebat *(n. 1)*.

v. Roma, Gens Fraiapana n. 2.

**3* *(1155 iul. 9)*

Hadrianus IV concedit et in feudum dat Ionathae, filio quondam Tholomaei de Tusculana, totam partem civitatis Tusculanae cunctis diebus vitae eius.

v. Roma, Comites de Tusculano n. 6. 7.

4 *1170 aug. 8*

Rayno, filius quondam Tholomaei de Tusculano, renuntiat Alexandro III et S. R. E. civitatem Tusculanam cum arce etc.

v. Roma, Comites de Tusculano n. 8.

**5* *(1170 oct.)*

Alexander III populo Romano: promittit, quod de civitate Tusculana Romana civitas bonum assidue consequetur et nihil mali ulterius exinde ei proveniet.

v. Roma, Senatus populusque Romanus n. 13.

**6* *(1172)*

Inter Alexandrum III et populum Romanum sponte convenit, ut pro urbis Romanae honore ac pace pontifex muros Tusculanae civitatis ad aestimatam mensuram usque ad inferiores partes arcis permittat dirui.

v. Roma, Senatus populusque Romanus n. 14.

**7* *(1183)*

Lucius III senatoribus urbis Romae mittit nuntios, ut civitas Tusculana a Romanorum manibus liberetur.

v. Roma, Senatus populusque Romanus n. 17.

8 *1188 mai. 31*
Senatus populusque Romanus promittunt, se reddituros esse Clementi III senatum et Urbem etc. et tenimenta intra et extra Tusculanum.

v. Roma, Senatus populusque Romanus n. 18.

9 *1191 april. 19*
Senatores almae Urbis constituunt, ut Celestinus III et Romana ecclesia teneant et habeant atque possideant omnia tenimenta Tusculani, sicut in privilegiis finis factae inter Romanam ecclesiam et Urbem apparet.

v. Roma, Senatus populusque Romanus n. 19.

Monasterium s. Mariae in Hierusalem.

In Tusculanensi territorio plures olim ecclesiae exstiterunt, ecclesia s. Agathae subtus civitatem Tusculanensem a. 1064 ian. 30 et mai. 24 a Gregorio illustri, Gregorii consulis filio, et ab Octaviano, Alberici consulis filio, monasterio Casinensi concessa (Gattula Hist. Cassin. p. 232. 234), ecclesia s. Mariae q. v. ex Vineis in territorio Tusculanensi ab eodem Gregorio a. 1068 feb. 18 eidem monasterio donata, ecclesia s. Trinitatis intus castello Tusculanensi a. 1065 dec. 26 a Petro consule Casinensi coenobio concessa, excepta ecclesia s. Andreae pos. iuxta viam Lavicanen. in loco ubi dicitur Hierusalem, denique monasterium s. Mariae et s. Crucis q. app. Hierusalem, quod Benedictus VIII a. 1017 Petro abbati sub regula s. Benedicti commisit (n. 1). Saec. XI ex. a Gregorio illustri viro eiusque filio Ptolomaeo oblatum fuisse monasterio Casinensi, ex Chron. Casinen. lib. III c. 59. 60 (Mon. Germ. Scr. VII 709; cf. Gattula l. c. p. 236; Mattei p. 112) colligitur. De huius monasterii situ cf. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. IX (1886) 84 sq.

Documenta, quae ad monasterium Hierusalem spectant, maxima ex parte in tabulario Casinensis monasterii adservantur. Quae vero sequuntur, in tabulario canonicorum ecclesiae Anagninae invenimus (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 303).

A = Orig. Anagni Arch. capitolare.

1 *1017 april. 26*
Benedictus VIII donat Petro rel. presb., monacho atque coangelico abbati monasterium s. Mariae q. app. Hierusalem, pos. territorio Tusculanensi in loco q. app. Hierusalem. — Quia inter omnia. Ego Leo scrin. S. R. E. complevi.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 305 n. 1 ex A. — Reg. JL. —.

Documentum hoc, ut n. 2, non privilegii pontificii formam et tenorem sequitur, sed in forma chartae privatae datum est.

2 *1027 aug. 13*
Iohannes XIX et Albericus comes s. Lateranen. palatii, germani fratres, tradunt Abun[dio (?) abbati mon. s. Mariae in Hierusalem] terram quandam novellam, pos. territorio Tusculanensi in loco ubi dicitur Monte de Theodora. — Quoniam certum est. Ego Iohannes scrin. S. R. E. complevi.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 307 n. 2 ex A. — Reg. JL. —.

De forma cf. n. 1.

Grottaferrata.
Monasterium s. Mariae de Cryptaferrata.

Lubin p. 115. — Piazza Gerarchia card. p. 279 sq. — G. Sciommari Note ed osservazioni istoriche spettanti all' insigne badia di Grottaferrata ed alla vita che si prepone di S. Bartolomeo IV abbate (In Roma 1728). — G. Piacentini De sepulcro Benedicti IX P. M. in templo monasterii Cryptaeferratae detecto diatriba (Romae 1740). — (G. Serianni e G. Quinzani) Alla Santità di N. S. Benedetto XIV tra l'abbazia di Grottaferrata e la chiesa vescovile di Frascati (In Roma 1746. Exemplar exstat in archivo Vaticano, Fondo Basiliani; cf. Batiffol l. c. et Benedicti XIV bullam a. 1747 april. 5 in Bullario Benedicti XIV [4] t. II 125 const. XXXIII). — P. P. Rodotà Dell' origine, progresso e stato presente del rito greco in Italia II (In Roma 1760) 183 sq. — Marocco Monumenti VII 74 sq. — Nibby Analisi [2] II 132 sq. — Moroni Dizionario XXXIII 44 sq. — C. Mencacci Cenni storici della badia di S. Maria di Grottaferrata (1875). — A. Rocchi La badia di S. Maria di Grottaferrata [1] (Roma 1884); [2] (Roma 1904). — G. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. VIII (1885) 478 sq. 482 sq. et in Studi e documenti di storia e diritto VII (1886); VIII (1887). — P. Batiffol Ungedruckte Papst- und Kaiserurkunden aus Basilianischen Archiven in: Röm. Quartalschrift II (1888) 36 sq. — A. Rocchi De coenobio Cryptoferratensi eiusque bibliotheca et codicibus praesertim graecis commentarii (Tusculi 1893). — A. Palmieri L'abbaye de Grottaferrata et son IXe centenaire (Petriburgi 1904). — Attilio Rossi Il cenobio basiliano di Grottaferrata in: Rivista d'Italia VII (1904) 11 sq.

Cryptoferratensis monasterii ex ordine s. Basilii s. Nilus abbas conditor fuit. Qui ex Mercuriensi haud procul a Rossano coenobio propter frequentiores Saracenorum incursiones circiter a. 980 primum in Campaniam, deinde in Latium aufugit, ubi prope Tusculanam civitatem „in agro Romano", in fundo quodam, a Gregorio comite Tusculano, patre Benedicti VIII, Iohannis XIX et Alberici ducis Romanorum, ipsi oblato, clarissimum s. Mariae monachorum graecorum monasterium a. 1004 instituit. Hoc fuit rectum ab abbatibus graecis usque ad a. 1462, quando iubente Pio II Bessarioni celeberrimo illi cardinali in commendam datur, cui successit Iulianus card. de la Rovere, deinde papa sub nomine Iulii II, qui abbatiam castello munivit eamque Iohanni card. Colonna in commendam dedit. A. 1626 transivit ad Franciscum card. Barberini. Ultimus cardinalium commendatariorum fuit Hercules Consalvi, quo mortuo, Leo XII commendam suppressit abbatiamque in pristinum fere statum renovavit. Floret monasterium nostris quoque diebus sub proprio abbate, nullius dioecesis, et apostolicae sedi immediate subiectum.

Magna pars archivi Romam in aedes Barberinianas, Francisco card. seniore abbate commendatario, translata fuit (cf. Rocchi Comment. p. 244. 300 not. 3), ubi remansit usque ad a. 1903, quando transiit in Vaticanam bibliothecam. Quae in monasterio remanserunt, igne consumpta sunt. Alia, quae servabantur in archivo generali ord. s. Basilii Romae, disparuerunt temporibus Napoleonis I. Denique Cryptoferratense documentum unum exstat in archivo familiae Colonna, eo fortasse reconditum ab aliquo huius familiae cardinale commendatario.

De archivi parte, quae nunc est in bibliotheca Vaticana, cf. Gött. Nachr. 1901 p. 244; 1903 p. 547. — De codicibus bibliothecae Cryptoferra-

tensis, quorum pars altera in bibliothecam Vaticanam transivit, altera in monasterio remansit, cf. Blume Iter II 191 sq.; Bethmann in Archiv XII 480; A. Rocchi Codices Cryptenses seu abbatiae Cryptae Ferratae in Tusculano (Tusculani 1883); P. Batiffol La Vaticane de Paul III à Paul V d'après des documents nouveaux (Paris 1890) p. 98 sq.

A = Orig. Roma Bibl. Vat. Arch. Barberini.
A[1] = Orig. Roma Arch. Colonna.
B = Cop. Roma Bibl. Vat. Arch. Barberini.
C = Liber perantiquus bullarum Cryptoferratae, laudatus ab abbate Menniti et a Rodotà, olim in archivo collegii s. Basilii de Urbe, nunc desideratur.
D = Platea sive regestum Bessarionis, ch. s. XV, Grottaferrata Bibl. abbaziale (sig. Z δ XII); cf. Rocchi Codd. Crypt. p. 13.
E = Summa bullarum et constitutionum apostolicarum pro ordine s. P. Basilii Magni aliorumque collectaneorum eumdem ordinem spectantium a P. D. Petro Menniti eiusdem ordinis abbate generali digesta a. 1707, ch. s. XVIII in., Roma Arch. Vat. Fondo Basiliani; cf. Batiffol in Röm. Quartalschrift II 38 sq.
F = St. Borgia Copia dell' archivio del monistero di Grottaferrata, s. XVIII, Roma Bibl. Vat. Museo Borgia; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 78.
G = Codex diplomatico-historicus Cryptoferratensis auctore A. Rocchi, s. XIX, Grottaferrata Bibl. abbaziale.

***1** *(1012—24)*

Benedictus VIII confert duas petias vinearum iuxta vineas monasterii positas.

Laud. in n. † 7. — Reg. JL. —.

Licet spurium sit Paschalis II privilegium, ex quo sumpsimus notitiam hanc, eam tamen, quia ex Calixti II bulla deperdita (n. 9) emanasse videtur, veram et fide dignam autumo.

***2** *1024 dec. 17*

Iohannes XIX dedicat mon. Cryptoferratense.

Notitia in antiquo typico s. Bartholomaei abbatis s. XI (cod. A β V; cf. Rocchi Codd. Crypt. p. 21). — Edd. Sciommari p. 105. Placentini p. 32. — Regg. Tomassetti l. c. p. 487 n. 3. Rocchi Comment. p. 17. JL. —.

Codex praebet a. 6533, i. e. a. post Christum 1025.

***3** *(1033?)*

Benedictus IX assensum praebet, ut Albericus *(ipsius pater † 1033?)* ecclesiam ab eo fundatam in castro q. d. Pauli monasterio conferat.

Laud. in Innocentii III bulla a. 1201 aug. 31 „Constitutus in praesentia" Potthast Reg. 1480. — Regg. Sciommari p. 198. Batiffol p. 39 n. 1. Rocchi Comment. p. 17. JL. —.

De castro q. d. Pauli cf. Tomassetti l. c. p. 430 sq.

4 *1037 mai.*

Benedictus IX Bartholomaeo spirituali patri nec non Cyrillo egumeno etc.: concedit terram, quanta infra descriptos fines continetur, cum ecclesia s. Michaelis, ita sane ut homines ibidem habitantes securi maneant et nullus ex officiis apostolicis habeat licentiam eos ad placitum provocare aut sub aliqua districtione constringere, sed quicquid sacro palatio exhibere debuerant, ut ceteri Albanorum, monasterio specialiter exsolvant. — Cum magna nobis. Scr. p. m. Sergii scrin. et not. S. R. E., m. maio, ind. ss. 5.

A. [B s. XVII]. — Ed. Studi e doc. VII 103 n. 1 ex A. — Regg. Tomassetti l. c. p. 488 n. 4. Rocchi Comment. p. 17. JL. 4109a.

De re cf. Tomassetti in Studi e doc. VIII 213 sq.

*5 *(1033—48)*

Benedictus IX confirmat concessionem a Dominico Lavicano ep. factam, ita scilicet ut liceat abbati et fratribus a quocumque velint episcopo tam ordinationem clericorum quam consecrationem altarium in monasterio ipso eiusque ecclesiis obtinere, in quibus etiam monachis tertiam partem mortuariorum indulget.

Laud. in Innocentii III bulla Potthast Reg. 1480 (ed. Serianni e Quinzani n. 10). — Reg. JL. —.

In variis codd. (cf. Friedberg II 603) loco „Benedictus pp." legitur „C. pp." Itaque Lucidi Mem. stor. dell' antichissimo municipio ora terra dell' Ariccia p. 414 not. contendit, hanc bullam Celestino II tribuendam esse; constat vero, Dominicum Labicanensem ep. vixisse temporibus Iohannis XIX et Benedicti IX.

*6 *(1109)*

Paschalis II praecepto et auctoritate interveniente, transactio inter Nicolaum abbatem et Romanum card. s. Praxedis de Urbe definitur.

v. Roma, Eccl. s. Praxedis n. 3.

†7 *Laterano 1116 april. 24*

Paschalis II Nicolao abbati etc.: mon. b. Mariae sub apost. protectione suscipit, confirmat universas possessiones propriis vocabulis nominatas, concedit liberam sepulturam. — Piae postulatio voluntatis. Scr. p. m. Gervasii scrin. reg. et not. s. pal. Ego Pascalis etc. Subscr. 7 card. Dat. Lat. p. m. Iohannis [card.] et canc., 8 kal. mad., ind. 9, inc. d. a. 1[116], pont. aut. d. Pascalis II pp. a. 17.

A. [Insert. in bullam Calixti III a. 1455 mai. 19: Reg. Lat. t. 498 f. 193']. — Ed. Studi e doc. VII 105 n. 2 ex A. — Regg. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. VIII 489 n. 9; XXVI 177. Rocchi Comment. p. 23. JL. 6502a ad 1115 nov.—1116 feb.

Spurium, confectum auxilio privilegii Calixti II (n. 9), quod hodie periit, et circa notas chronologicas adhibito privilegio Paschalis II, quod pariter nunc frustra desideratur (= n. 8?). — De locis cf. Tomassetti in Studi e doc. VIII 214 sq.

*8 *(1099—1118)*

Paschalis II concedit privilegium super possessione tenimentorum Corbariae, s. Laurentii, Calvini, Astici et Squarciarelli.

E f. 19, ubi legimus: Haec bulla etiam interiit et solum exstat memoria in libro perantiquo msc. fol. ultimo *(= C). — Reg. Batiffol p. 39 n. 2 ex E. JL. —.*

*9 *(1122—24)*

Calixtus II censet, ut mon. sub tutela et iurisdictione S. R. E. ac dictionibus conservetur, statuit, ut nullus episcopus praeter Romani pontificis licentiam in ipsum excommunicationis seu interdictionis sententiam inferre praesumat, et constituit, ut electus in eodem monasterio a Romano pontifice sit consecrandus.

Laud. in n. 12, ubi additur: In ipso etiam privilegio, quod Egidius Tusculanus ep... propria manu subscripsit. *E f. 19' Reg. — Regg. Batiffol p. 40 n. 4 ex E = Robert Bullaire du pape Calixte II t. II 459 n. 446. Rocchi Comment. p. 23. JL. —.*

10 *1140*
Monachi in coenobio s. Mariae de Criptaferrata constituti conqueruntur Innocentio II de iniustitia et malitia, quam Phtolomaeus *(comes Tusculanus)* quotidie in ipsos exercet.

Libellus querulus exstat Romae Arch. Vat. Arm. XIII c. VI n. 22. — Edd. C. Soffredini Storia di Anzio, Satrico, Astura e Nettuno (Roma 1879) p. 189 n. 1. D. Seghetti Tuscolo e la badia Sublacense (Roma 1880) p. 65 not. 2. Studi e doc. VII 111 n. 4. — Regg. Pertz in Archiv VII 22. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. VIII 489 n. 12. Seghetti Mem. stor. di Tuscolo p. 139. Rocchi Comment. p. 28. 292. JL. —.

De re cf. Alibrandi in Studi e doc. VIII 201 sq. et Tomassetti ib. p. 222 sq.

11 *1148 aug. 30*
Conradus Savinen. ep. et Eugenii III vicarius decidit litem inter ecclesias s. Iohannis ante portam Latinam et s. Praxedis ex una et ecclesiam s. Mariae Criptaeferratae ex parte altera super duabus partibus ecclesiae s. Primitivi.

v. Roma, Eccl. s. Praxedis n. 6.

12 *Laterano (1150) feb. 5*
Eugenius III Nicholao abbati eiusque fratribus: decisionem litis, quae inter monasterium et Ymarum Tusculanum ep. acta est super parochiali iure ipsius monasterii et quarundam ecclesiarum, litteris mandari praecipit, et ad exemplar Calixti II *(n. 9)* monasterium sub tutela et iurisdictione S. R. E. ac dictionibus liberum esse censet. — Ne oblivionis obscuritas. Dat. Lat. non. feb.

A. [Insert. in bullam Gregorii IX a. 1231 mart. 30: 2 Origg. et cop. s. XVII. Insert. in bullam Alexandri IV a. 1259 aug. 26: Orig. et cop. s. XVII. C f. 7. 16'. 25. D f. 75. 77. 83'. 84'. E f. 20. 24 Reg.]. — Edd. Sciommari p. 205 Exc. Serianni e Quinzani n. 1 = Batiffol p. 41 n. 6. — Regg. Suarez Praeneste p. 210. Rodotà II 184. Batiffol La Vaticane de Paul III à Paul V p. 101 not. 1. Rocchi Comment. p. 23. 29. JL. —.

13 *1153 aug. 29*
In praesentia Anastasii IV et cardinalium et totius curiae, Nicolaus abbas locat Ubaldo presb. card. tit. s. Praxedis totam partem tenimenti de s. Primo, recipiens econtra 30 libras affortiatorum, quas dat Anastasio pp. pro locatione Tiberiae.

v. Roma, Eccl. s. Praxedis n. 9.

14 *(1154—59)*
Hadrianus IV Ignatio abbati etc.: confirmat convenientiam a cardinalibus promulgatam de controversia, quae inter papam et Ymarum Tusculanum ep. super mon. s. Mariae de Criptaferrata et mon. s. Mariae de Pesclo diutius agitatur, ea ratione ut sententia super mon. de Criptaferrata ab Eugenio III promulgata *(n. 12)* irrefragabiliter servetur, dispositionem autem et ordinationem monasterii de Pesclo papa episcopo abrenuntiare debeat. — Indecens valde esset.

Insert. in Gregorii IX bullam a. 1231 mart. 29: Orig. Insert. in Alexandri IV bullam a. 1259 aug. 28: Orig. [C f. 13'. 18'. D f. 81'. 86'. E f. 20. 23'. 25' Reg. F]. — Edd. Serianni e Quinzani n. 2 = Batiffol p. 45 n. 7 ad a. 1158 mart. 29. — Regg. Rodotà II 185. Rocchi Comment. p. 30. JL. —.

*15 (1159—81)
Alexander III confirmat refutationem de ecclesia s. Primi factam ab abbate Criptaeferratae.

v. Roma, Eccl. s. Praxedis n. 13.

16 Laterano 1188 iul. 23
Clemens III abbati et conventui: mandat, quatenus nec praetextu cuiuslibet laicae personae nec alia quacumque occasione quisquam eorum thesaurum, possessiones, frumentum, ordeum et alia bona monasterii sine licentia Romani pontificis et communi consensu capituli locare, infeudare, pignorare, vendere vel quomodolibet alienare praesumat. — Sine ammiratione. Dat. Lat. 10 kal. aug. pont. n. a. 1.

A[1]. [D f. 71' ut bulla Clementis V]. — Ed. Gött. Nachr. 1901 p. 270 n. 12 ex A[1]. — Reg. JL. —.

Ecclesia s. Benedicti in Osa.

Temporibus Bonifatii VI, a. eius 1, ind. 15, m. madio, Iohannes (Paganus) nob. vir et Crescentius, germani fratres, donant Alloni seu Petro atque Iohanni presbyteris nec non et Benedicto seu Dominico eorumque successoribus locum quendam, ubi sunt parietes antiqui et in deserto positi, ad ecclesiam restaurandam et allevandam, positum territorio Romano in loco q. v. Campus laci Vurrani (i. e. Burani), et offerunt terras ad excolendum . . ad proprietatem eiusdem ecclesiae in honore s. Benedicti construendae. Notae chronologicae huius documenti (edd. Allodi e Levi Il regesto Sublacense p. 195 n. 144 ad a. 896 mai.; Regg. Ferrucci Investigazioni [2] p. 59 ad a. 972 et Federici Doc. Sublacen. n. 106 ad a. 974) corruptae sunt; sed tamen constat chartulam hanc a. 984 adscribendam esse, quo anno a Bonifatio VII confirmata est (n. 1). — Ecclesia s. Benedicti in Osa, quo tempore ignoramus, in possessionem Sublacensis monasterii cessit. In nota monasteriorum a Sublacensi dependentium ita appellatur: „in Osa eccl. s. Benedicti q. d. s. Crux“ (Allodi e Levi p. 224 n. 183). Vestigia huius ecclesiae hodie minime reperiuntur.

C = Regestum Sublacense, s. XI—XII, Subiaco Archivio abbaziale di S. Scolastica.

1 984 dec. 31
Bonifatius VII Petro presb. seu Alloni et Iohanni, Benedicto presb. [seu Dominico] habitatori(bus) Galligani castelli etc.: concedit locum quendam secus rivum q. v. Osa, in quo adsunt antiquae parietinae destructae, ad ecclesiam in honore s. Benedicti a noviter dedicandam. — Cum magna nobis. Scr. p. m. . . not. reg. et scrin. S. R. E., in m. dec., ind. ss. 13. Dat. 2 kal. ian. p. m. Iohannis ep. et bibl. s. apost. sedis.

C f. 209'. — Edd. Allodi e Levi p. 244 n. 202 ex C. — Regg. Ferrucci Investigazioni stor.-critiche su Bonifacio VII [2] p. 60 ex C. Federici Doc. Sublacen. n. 126. JL. 3824.

Basilicae ss. Nicandri, Eleutherii et Andreae in villa Pertusa in Via Labicana.

Nihil scimus de his basilicis, quarum unica notitia in Vita Gelasii occurrit. Earum quoque locus incertus est (cf. Duchesne Lib. pontif. I 256 not. 12).

*1 *(492—96)*

Gelasius I dedicat basilicas ss. Nicandri, Eleutherii et Andreae in via Labicana in villa Pertusa.

Laud. in Vita Gelasii I (Lib. pontif. ed. Duchesne I 255; Mommsen p. 117). — Reg. JK. —.

PALESTRINA
(Praeneste)

Ughelli [1] I 219 sq.; [2] I 191 sq. — I. M. Suarez Praenestes antiquae libri 2 (Romae 1655). — Pennazza Historiae Praenestinae libri 6, s. XVII, cod. Vat. Barb. 2697 (XXXIV 14, olim 3622; cf. H. Dessau in C. I. L. XIV 293). — Piazza Gerarchia card. p. 213 sq. — L. Cecconi Storia di Palestrina città del prisco Lazio (In Ascoli 1756). — A. Petrini Di S. Agapito Prenestino, della basilica a lui eretta a Palestrina e delle sue reliquie ivi venerate (In Roma 1793). — P. Petrini Memorie Prenestine (In Roma 1795). — Marocco Monumenti VIII 7 sq. — Nibby Analisi [2] II 475 sq. — Moroni Dizionario LI 26 sq. — Cappelletti I 593 sq. — Arcangelo Scognamiglio Della primitiva basilica del martire S. Agapito (Roma 1865). — O. Marucchi Notizie sul martire S. Agapito (Roma 1874). — Emmanuel Fernique Étude sur Préneste, ville du Latium in: Bibliothèque des écoles d'Athènes et de Rome (Paris 1880). — O. Marucchi Guida archeologica dell' antica Preneste (Roma 1885).

Episcopatus Praenestinus.

Sedes episcopalis Praenestina inter antiquiores recensenda eiusque civitatis episcopus unus est e septem purpuratis episcopis, qui suburbicarii appellantur. Ecclesiae cathedralis s. Agapiti, ubi sedes episcopii, mentio iam fit in Vita Leonis III, qui eam et dotavit et instauravit (Lib. pontif. ed. Duchesne II 12. 29); dedicatur a. 1117 a Paschale II (n. 2). Praeterea basilicam s. Secundini, positam in Penestrina, ab Hadriano I renovatam legimus in Libro pontificali (ed. Duchesne I 510). Dedicationem cuiusdam templi a Iucundo ep., praeterea ignoto, celebratam commemorat inscriptio (edd. Scognamiglio p. 10; Marucchi Guida p. 150; Dessau in C. I. L. XIV 348 n. 3415). Urbs floruit usque ad a. 1298, quando Bonifatius VIII in acerrimo illo bello contra Columpnenses eam funditus evertit et solo aequavit, cathedrali s. Agapiti ecclesiae uni parcens. Ipse autem sequenti anno novam urbem condidit, cui Civitas papalis nomen dedit eoque episcopalem sedem transtulit.

An in destructione illa archiva deperdita sint nescimus, sed probabile quidem videtur. Certe inde ab a. 1597 archiva desiderantur, prout constat ex Praenestinae ecclesiae status relatione (Roma Arch. Vat. Misc. Arm. VII t. 18; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 385): „Archivum episcopale non habetur, vix una capsa processuum et actorum diversorum seu filsarum et unus codex regesti collationum et quaedam visitationes ordinaria et apostolica auctoritate

factae. Non reperiuntur ullae litterae apostolicae nec privilegia nec scripturae aliquae alicuius considerationis nec inventaria bonorum ecclesiae nec ulla prorsus vetera monumenta". Quae verba ipsi nos, licet inviti, repetere cogimur. Cf. etiam Bethmann in Archiv XII 483.

1 *(558)*

Pelagius I Mauro ep.: testatur, eum de patrimonio Hisdevalde, quod per I—VI indictiones tenuerat, pro indictionibus I—IV id quod exactum fuerat persolvisse. — Fraternitatem tuam.

Coll. Britt. Pelagii I ep. 1. Deusdedit lib. III c. 124 [103]. — Edd. Suarez p. 144. Pennazza f. 468'. S. Leonis M. Opp. edd. Ballerini III p. CCCV. Zaccaria Dissert. de rebus eccl. II 93. Mansi IX 736 = Migne LXIX 417. Martinucci p. 289. Wolf v. Glanvell p. 322. — Regg. Ewald in N. Archiv V 533 n. 1. J. 625 ad a. 556. JK. 951.

2 *Palestrina 1117 dec. 16*

Paschalis II dedicat ecclesiam superiorem et altare s. Agapiti, intervenientibus Maifredo Tiburtino, Berardo Marsicano, Petro Anagnino ep. et S. R. E. cardinalibus presbyteris et diaconis.

Tabula marmorea in ecclesia cathedrali. — Edd. Oldoinus ap. Ciaconium [4] I 866. Ughelli [1] I 225; [2] I 198. Suarez p. 35. Cecconi p. 245. P. Petrini p. 402 n. 10. Cappelletti I 604. Scognamiglio p. 19. Marucchi Guida p. 165 = Duchesne Lib. pontif. II 310 not. 59. — Regg. J. p. 517. JL. 1 p. 767.

cf. Vitam Paschalis II (Lib. pontif. ed. Duchesne II 305) et Petrini p. 121.

3 *(1176—81)*

Alexander III presbyteris Pontiae et Afilae: mandat, quatenus 4 feria proxime sequentis hebdomadae se apostolico conspectui praesentent, cum in causa inter Praenestin. ep. et Sublacen. abbatem sit testimonium eorum necessarium.

v. Ponza — Affile n. 1.

4 *Tusculano (1181) ian. 4*

Alexander III P(aulo) ep. et aliis, quibus relictae sunt res bo. me. Iohannis ss. Iohannis et Pauli card. presb. dispensandae: mandat, quatenus libros illius priori s. Fridiani Lucen. reddant.

v. Lucca, Eccl. s. Frigdiani.

**5* *(1181)*

Lucius III committit Gratiano ss. Cosmae et Damiani diac. card. controversiam inter Paulum ep. et Symonem abbatem Sublacen. de iure parochiali in duobus castris Pontiae et Affidae.

Laud. in Alexandri IV bulla a. 1255 aug. 23 Potthast Reg. 15996. — Reg. JL. —.

**6* *(1181)*

Lucius III confirmat compositionem amicabilem inter Paulum ep. et Symonem abbatem Sublacen. de eadem causa a. 1181 factam.

Laud. in Alexandri IV bulla a. 1255 aug. 23 Potthast Reg. 15996, cui inserta est Pauli ep. epistola ad Symonem abbatem de hac re. — Reg. JL. —.

Civitas Praenestina.

*1 *(715—31)*

Gregorius II locat Anualdo tribuno fundum Casa maior et Longoieianum ex corpore patrimonii Lavicani, territorio Praenestino mil. ab urbe Roma plus minus XXI.

v. Patrimonium Labican. n. 10.

2 *970 dec. 17*

Iohannes XIII Stephaniae senatrici eiusque filiis ac nepotibus: concedit civitatem Praenestinam cum omni publica datione et functione, sub censu annuo 10 aur. sol.

v. Roma, Gens Crescentia n. 1.

Cave.

Marocco Monumenti VIII 158 sq. — G. Senni Memorie di Genazzano e de' vicini paesi (Roma 1838) p. 189 sq. — Nibby Analisi [2] I 445 sq. — Moroni Dizionario XI 38 sq.

Cave oppidum, quod iuris fuit b. Petri, subicitur a Paschale II, Petro de Columpna invasore expulso, cuius oppida Columpnam et Zagarolum ipse pontifex cepit, ut legimus in Vita Paschalis II (Lib. pontif. ed. Duchesne II 298). In ecclesia inscriptio adservatur, quae narrat, Ugonem Praenestinensem ep. a. 1094 april. 2 altare dedicasse (edd. Marocco VIII 169; Armellini in Cronachetta mensuale Ser. V t. III (1890) 167).

Documenta, quae ad Cave oppidum eiusque dominos spectant, paene omnia ex archivo s. Mariae in Via lata de Urbe sumpsimus (cf. vol. I p. 79).

*1 *(1099—1118)*

Paschalis II mittit Laviniam abbatissam mon. ss. Cyriaci et Nicolai in Via lata in possessionem duarum partium castelli de Cave et roccae ipsius.

v. Roma, Mon. ss. Cyriaci et Nicolai in Via lata n. 3.

*2 *(1125)*

Honorius II mittit nuntios ad castellum de Cave, ut intra spatium 8 dierum Caloleus de Cave cum suis consortibus ad curiam veniat, responsuri abbatissae mon. ss. Cyriaci et Nicolai in Via lata.

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

3 *Laterano 1125 april. 6*

Coram **Honorio** II causa inter Mariam abbatissam mon. ss. Cyriaci et Nicolai in Via lata et Caloleum de Cave eiusque consortes, Nauclerium et Udemundum aliosque, de duabus partibus castelli de Cave cum ecclesia s. Stephani et s. Sabini et de duabus partibus de rocca de Cave agitur.

v. Roma, Mon. ss. Cyriaci et Nicolai in Via lata n. 5.

*4 *(1155)*

Hadrianus IV mittit Cencium Petri de Nicolao, Oddonem scriniarium et Sicum Quartinum, ut Caloleus et Odemundus cum eorum consortibus veniant

infra 15 dies, responsuri super querela Mariae abbatissae mon. ss. Cyriaci et Nicolai in Via lata.

Laud. in n. 5. — Reg. JL. —.

5 *1156 iun.*

Coram Hadriano IV eadem causa agitur *ut supra n. 3.*

v. Roma, Mon. ss. Cyriaci et Nicolai in Via lata n. 7.

6 *(1178)*

Alexander III nobilibus viris dominis Cavensibus: mandat, quatenus hominibus de Roiata vivam guerram facientes, eos, ubicumque possint, viriliter impugnent. — Quanto nobis et.

Reg. Alexandri III ep. 38 (in cod. coll. Trinit. Cantabrig. (R 9. 17) s. XII f. 121'). — Ed. Loewenfeld Epp. p. 150 n. 265. — Reg. JL. 13016.

Evocatio haec ad bellum contra Raonem de Roiata a. 1178 spectat; cf. infra sub Rojate.

Civitella.

De Bertraimo, quem Landonis de Civitella filium putat, cf. Mirtii Chron. Sublacen. (ed. Allodi p. 209). Ad hunc Landonem notitiam referendam esse puto, quae in actis concilii Romani a. 1081 feb. a Gregorio VII celebrati (Reg. Gregorii VII lib. VIII n. 20a, ed. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 452) invenitur: „Anathematizavit item Ildimundum et Landum Campaninos omnesque adiutores eorum". Ildemundus videtur fuisse pater Philippi de Marano (v. Tivoli, Marano). — Castri Civitella, quod hodie Bellegra appellatur (cf. Casimiro Mem. istor. dei frati Minori [1] p. 70 sq.; [2] p. 112 sq.; Marocco Monumenti X 17 sq.; Nibby Analisi [2] I 466 sq.), historiam illustrat monumentum illud, quod offert Allodi p. 298, quo a. 1230 mai. 22 concordia inter Landonem abbatem Sublacen. et dominos de Civitella initur.

*1 *(1099—1109)*

Paschalis II Bertrahimo commonitorias dirigit litteras, ut sine mora abbati Sublacen. castrum Giranum et castrum Ceretum liberum assignet.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 35.

2 *Laterano 1192 april. (29)*

Celestinus III nobilibus viris dominis de Civitella: mandat, ut R(omano) abbati et fratribus Sublacen. roccam s. Stephani contra iustitiam eis ablatam reddant vel in proximo festo ascensionis Domini *(mai. 14)* apostolico se conspectui praesentent.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 64.

Rojate.

(Roiata)

Castrum Roiata (cf. Marocco Monumenti X 181 sq.; Nibby Analisi [2] III 27 sq.), quod ad ius Romanae ecclesiae spectabat, Alexander III a. 1179 ian. 30 monasterio Sublacensi concessit; quod confirmavit Lucius III a. 1182

dec. 3 (v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 50. 58). Sed domini de Roiata auctoritati Romani pontificis adversati sunt. Contra eos Alexander III a. 1178 dominos de Cave ad bellum evocavit (v. Cave n. 6). Denique Rao, filius Landulfi domini de Roiata, a. 1180 mai. 21 Simoni abbati Sublacensi fidelitatem iuravit (v. Reg. Sublacen. edd. Allodi e Levi p. 206 n. 159). Teste Mirtio (Chron. Sublacen. ed. Allodi p. 272) ipse Rao a. 1181 moritur. Eius filia Gemma a. 1181 mai. 17 Simoni abbati pro 40 libris Proven., secundum quod praeceptum fuit a Iohanne card. de Anagnia tit. s. Marci, renuntiavit omni iuri, quod habuit in castro Ruiate etc. (v. Reg. Sublacen. edd. Allodi e Levi p. 198 n. 150).

Roccam de Roiata tunc ad dioecesim Praenestinam pertinuisse, constat ex Pauli ep. Praenestini epistola ad Simonem abbatem Sublacen. (ed. P. Petrini p. 403 n. 13).

*1 *(1161—76?)*
Alexander III compellit ecclesiastica sententia Landulfum de Roiata, qui nepotes et consortes suos portionibus ipsorum in castro Roiate et Rocca sicca per violentiam spoliavit.

Laud. in Alexandri III privilegio a. 1179 ian. 30 monasterio Sublacensi concesso (v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 50). — Reg. JL. —.

*2 *(1176?)*
Alexander III Raonem, filium quondam Landulfi, crebro commonet, ut consortibus suis restituat portiones a patre Landulfo ablatas.

Laud. ut supra n. 1. — Reg. JL. —.

*3 *(1177)*
Iohannes tit. ss. Iohannis et Pauli presb. card., vicarius Alexandri III (tunc in Venetiarum partibus exsistentis), Raonem contumacem auctoritate apostolica subicit excommunicationi.

Laud. ut supra n. 1. — Reg. JL. —.

*4 *(1178)*
Alexander III (ad Urbem redux) mandat Raoni, ut a vanitate sua vel praesumptione desistat et quod tam nequiter commiserat, emendet.

Laud. ut supra n. 1. — Reg. JL. —.

Ponza — Affile.

(Pontia — Afila. Affida. Effide)

Pontia et Afila antiquissimam repetunt originem (cf. Marocco Monumenti X 63 sq. 71 sq.; Nibby Analisi [2] I 37 sq.). Afilanum territorium iam in Vita Xysti III (Lib. pontif. ed. Duchesne I 233; Mommsen p. 97) occurrit, et locus q. d. Enfide in Gregorii I Dialog. lib. II c. 1. Afile ex corpore massae Pontianae patrimonii Labicani a Gregorio II diaconiae s. Eustachii de Urbe locatum ex Deusdedit comperimus (v. Roma, Eccl. s. Eustachii iuxta templum Agrippae n. 2). A. 1109 aug. 26 Paschalem II, facta ob-

sidione, oppida Pontiae et Efides recepisse eaque Iohanni abbati Sublacensi a. 1109 sept. 7 commisisse, Albinus et Cencius adnotant ex registro Paschalis II (Muratori Antiq. I 619; Fabre-Duchesne I 407); qui rem privilegio suo a. 1117 aug. 24 confirmavit (v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 40). Ab abbatia Sublacensi Ildemundus eiusque filius Philippus de Marano haec castra tenuerunt (Reg. Sublacen. edd. Allodi e Levi p. 246 n. 206). Sed temporibus Alexandri III eundem Philippum castra Pontiae et Effidae invasisse, monachi Sublacenses in libello querulo exposuerunt (l. c. n. 48). Postea inter Praenestinum episcopum et Sublacensem abbatem controversia orta est de iure parochiali in castellis Pontiae et Affidae, quam Lucius III Gratiano ss. Cosmae et Damiani diac. card. commisit (v. Palestrina, Episc. n. 5). Compositionem a. 1181 de re factam, qua Paulus episcopus Simoni abbati omne ius parochiale concessit, retenta tamen episcopatui suo correctione clericorum et laicorum in omnibus criminalibus delictis et reservatis sibi decimis et mortuariis, idem Lucius III confirmavit (l. c. n. 6).

1 *(1176—81)*

Alexander III presbyteris Pontiae et Afidae (Pontii et Asilii *codd.*): mandat, quatenus 4 feria proxime sequentis hebdomadae se apostolico conspectui praesentent, cum in causa, quae inter Praenestin. ep. et Sublacen. abb. de iure parochiali vertitur, eorum testimonium sit necessarium. — Cum super causa.

Decr. Gregorii IX lib. II t. 21 c. 2 et in aliis collectionibus. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 105. Mansi XXII 305. Friedberg II 341. — Regg. J. 9123. JL. 14067.

SABINA

Fabianus Nucula De Sabinensi episcopatu, s. XVII, in Miscellanea f. 182 sq. Napoli Bibl. Brancacciana III C 5 (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 216). — F. Nucula Istoria ecclesiastica di Sabina, s. XVII, in Miscellanea f. 648 sq. ib. III D 4. — Ughelli [1] I 179 sq.; [2] I 153 sq.; X[2] 72 sq. (Cori); X[2] 101 sq. (Fornovo); X[2] 146 sq. (Mentana). — Dom. Magri Coniecturae et observationes de Sabinensi episcopatu (Viterbii 1666 apud Fr. M. Brancatium De optione sex episcopatuum S. R. E. cardinalium disceptatio (Viterbii s. a.) et apud Kircherum Latium vetus p. 224 sq.). — Piazza Gerarchia card. p. 123 sq. — Giorgi Diss. hist. de cathedra episc. Setiae p. 20 sq. — P. L. Galletti Gabio antica città di Sabina scoperta ove è ora Torri (In Roma 1757). — F. A. Maroni De ecclesia et episcopis Sabinensibus (Romae 1758). — P. L. Galletti Memorie di tre antiche chiese di Rieti (In Roma 1765). — (Fr. P. Sperandio) Sabina sagra e profana, antica e moderna (In Roma 1790) p. 192 sq. — Giancolombino Fatteschi Memorie istorico-diplomatiche riguardanti la serie de' duchi .. del ducato di Spoleto (In Camerino 1801). — G. A. Guattani Monumenti Sabini I—III (In Roma 1827—32). — Marocco Monumenti I 78 sq. — Fil. Mercuri La vera località di Curi in Sabina .. di scoperte nel romitorio di S. Maria dell' Arci dimostrata (Roma 1838). — Moroni Dizionario XXVI 13 sq.; LX 9 sq. — Cappelletti I 551 sq. — L. Duchesne in Arch. della Soc. Rom. XV (1892) 495 sq. — H. Grisar in Civiltà catt. a. 1896 t. III 219 sq. — Series episcoporum Sabinorum typis descripta iussu M. card. Mocenni (Romae 1901). — A. Stegensek Santa Maria in Vescovio, Kathedrale der Sabina in: Röm. Quartalschr. XVI (1902) 7 sq. — A. M. Bernasconi I santuarii della b. Vergine in Sabina (Siena 1906).

Episcopatus Sabinensis.

Tres episcopatus in Sabinensi territorio olim exstitisse notum est, unum in oppido Cures cum ecclesia cathedrali s. Anthimi, alterum in Foro novo, hodie Vescovio prope Torri, cum ecclesia cathedrali s. Euthymii, tertium in oppido Nomentum, hodie Mentana. Sed iam saec. X unum invenimus episcopatum Sabinensem cum sede episcopali et ecclesia cathedrali ad honorem b. Mariae in oppido Foro novo (cf. n. 3). Hic episcopus Sabinensis inter S. R. E. cardinales episcopos locum habuit et adhuc tenet. Sedes episcopalis autem ab Alexandro VI a. 1495 in oppidum Magliano translata est, ubi hodie permanet.

Archivi Sabinensis episcopatus monumenta antiquiora perierunt (cf. Bethmann in Archiv XII 493; Gött. Nachr. 1901 p. 204). Codicem quoque, ex quo Galletti Marini II bullam (n. 3) edidit, „Confines episcopatus Sabinensis“ inscriptum, olim penes Garampium, frustra quaesivi. Alexandri II privilegium (n. 5), etiamtum saec. XIV in archivo s. sedis conservatum, periit et ipsum. In oppido Magliano, ubi hodie est sedes episcopalis, neque apud

archivum cancellariae episcopalis neque ecclesiae cathedralis s. Liberati neque civitatis documentum ullum antiquum continetur. Pariter tum in actis visitationis card. Corsini, quae Malleani penes cancellarium episcopi exstant, tum in actis visitationum a. 1594. 1636. 1660. 1683. 1686. 1687, quae Romae in archivo Vaticano, in codice 1753 bibliothecae Carpegna, s. Angeli Arm. IX ord. sup. 3. 4, Misc. Arm. VII t. 21. 22, adservantur, privilegium nullum pontificum Romanorum ante Innocentium III invenimus. Denique frustra perlustravimus Constitutiones episcopatus Sabinensis, s. XVI, cod. Vat. Ottobon. 818 (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 62) et Documenta Sabinensia inde ab a. 1087 in Hieronymi Amati Miscellan., s. XIX in., cod. Vat. lat. 9782 f. 10 sq. (l. c. p. 29).

1 *(558—60)*

Pelagius I Bono ep. Sabinati: mandat, ut Rufinum monachum sabbato veniente diaconum faciat, mediana hebdomada deinde se eum consecraturum dicit presbyterum, quatenus superveniente festivitate paschali sacra ministeria in basilica s. Laurentii, in possessione viri magnifici Theodori fundata, a persona competenti valeant adimpleri. — In parochia tua.

Coll. Britt. Pelagii I ep. 23. Gratiani Decr. C. XVI qu. 1 c. 31. — Edd. Ughelli [2] X[a] 74. Bull. Rom. ed. Taur. App. I 323 n. 37. Cappelletti I 559. Thiel Epp. I 454 n. 41 inter Gelasii I epistolas. Friedberg I 769. — Regg. Ewald in N. Archiv V 546 n. 23. J. 433 ad a. 492—96 inter Gelasii I acta. JK. 995.

In memoriam revocamus Innocentii I rescriptum Florentio ep. Tiburtino missum, quo eum ab invadenda Ursi episcopi Nomentana sive Feliciensi parochia dehortatur (v. Tivoli, Episc. n. 1).

2 *593 ian.*

Gregorius I Gratioso ep. Nomentano: committit curam gubernationemque s. Anthemii ecclesiae in Curium Sabinorum territorio constitutae. — Postquam hostilis.

Reg. Gregorii I lib. III ep. 20. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. III n. 20. Ughelli [2] X[a] 73. 147. Piazza Gerarchia card. p. 162. Mansi IX 1124 n. 20. Sperandio p. 335 n. 10. Cappelletti I 597. Troya I 283 n. 100. Migne LXXVII 619 n. 20. Mon. Germ. Epp. I 178. — Regg. J. 860. JE. 1224.

3 *944 mai.*

Marinus II Iohanni ep. Sabinen. etc.: confirmat episcopatum Sabinensem, qui est ad honorem s. Mariae, quae ponitur in Foro novo, sub designatione terminorum. — Convenit apostolico moderamini. Scr. p. m. Leonis not. reg. et scrin. S. R. E., in m. maio, per ind. 2. Dat. . . . p. m. Gregorii secundicerii s. sedis apost., a. Deo prop. pont. d. Marini ss. pont. [et] univ. pp. in sacr. sede b. Petri apost. 2, in mense et ind. ss.

Edd. Galletti Mem. di tre chiese di Rieti p. 154 ex cod. Garampi, ubi inscribitur „Confines episcopatus Sabinensis“ = Sperandio p. 331 n. 6 = Migne CXXXIII 872 n. 6, = Michaeli Mem. stor. della città di Rieti II 211. — Regg. Galletti Del primicero p. 100. J. 2779. JL. 3626.

Meminerint lectores, iam ad Leonem ep. Sabinensem, qui una cum Petro Forosemproniensi ep. legationis munere apud Carolum II imp. fungebatur, Iohannem VIII epistolam scripsisse, J. 2276. JE. 3047.

4 *(1051)*
[Iohannes ep. Sabinen.] proclamationem facit ad Leonem IX et ad synodum contra abbatem Farfen. de ecclesia s. Michaelis sita in monte q. d. Tancia, cuius altaris auctor et dedicator creditur fuisse Silvester pp.

v. Farfa, Mon. s. Mariae n. 32. — De loco cf. Sperandio p. 138 sq.

*5 *(1061—73)*
Alexander II concedit privilegium.

Laud. in inventario archivi Vaticani a. 1339 (Ehrle in Archiv für Litteratur- und Kirchengesch. I 335; Reg. Clementis V t. I p. CCXXVI) et in inventario a. 1366 (Muratori Antiq. VI 189 VII); cf. Gött. Nachr. 1900 p. 114. — Reg. JL. —.

*6 *(1153—54)*
Anastasius IV episcopatus terminos describit et ecclesias ei pertinentes enumerat, inter quas ecclesiam s. Angeli de Tancia.

Laud. in Innocentii III bulla a. 1209 aug. 4 Potthast Reg. 3792 (Reg. Vat. t. 7 A f. 117). — Reg. JL. —.

*7 *(1181—85)*
Lucius III iniungit Sabinensibus, ut ad recuperationem Tanciae, quam monasterium Farfense iniuste tenet, intendant.

Laud. ut n. 6. — Reg. JL. —.

Hoc Lucii III rescriptum Innocentius III irritum fecit, ex eo quod Lucius III mandatum dedisset, ut ait Innocentius, circumventus, credens, prout ei suggestum fuerat, ad Sabinensem episcopatum praedictum locum et ecclesiam pertinere.

Mentana.

(Nomentum)

In oppido Nomentum olim sedem episcopalem fuisse, iam supra diximus (p. 53). Castrum Nomentanum ad ius et ditionem monasterii b. Pauli de Urbe pertinuisse, ex documento, quod sequitur, colligimus (cf. Nibby Analisi [2] II 409 sq.; Marocco Monumenti II 160 sq.).

1 *Laterano (1139 april. 3)*
Praesidente Innocentio II in concilio Lateranensi, Azo abbas mon. s. Pauli querimoniam facit contra Octavianum, filium Odonis de Numentana, de castro Numentano.

v. Roma, Eccl. s. Pauli extra muros n. 20.

Monte Libretti.

(Castrum de Brittis)

Castrum de Brittis, hodie Monte Libretti, non procul ab oppido Palombara (cf. Galletti Gabio p. 43; Nibby Analisi [2] II 347 sq.; Marocco Monumenti II 115 sq.; Moroni Dizionario LXXVI 41 sq.; E. Celani in Studi e doc. XIII (1892) 401 sq.; XVI (1895) 91 sq.; B. Ghetti Ricerche storiche (Fano 1906) 29 sq.), ab Hadriano IV a. 1157 est acquisitum, ut patet ex documentis, quae ex Albino et Cencio sumpsimus.

1 *1157 april. 8*
Adinulfus, filius quondam Pandulfi de Aquino, permutat Hadriano IV, intervenientibus pro eo procuratorio nomine Rolando tit. s. Marci S. R. E. can-

cellario et Ubaldo tit. s. Crucis presb. card., sextam integram partem duorum castrorum, unius destructi et unius integri, cum rocca sua etc., pos. in territorio Sabinensi in loco q. d. Britti. Pro qua recipit sextam partem castri q. v. Mons s. Iohannis pos. in territorio Campanino.

Albinus lib. XI c. 36. Cencius c. 107. — Edd. Muratori Antiq. III 797. Fabre-Duchesne I 391. — Reg. JL. —.

2 *(1157 april. 8)*

Rolandus apost. sedis cancellarius tit. s. Marci card. et Ubaldus tit. s. Crucis, procuratores Hadriani IV, ex ipsius mandato et praecepto, permutant Landulfo (*l.* Adinulfo), filio quondam Pandulfi de Aquino, sextam partem castri q. v. Mons s. Iohannis. Pro qua recipiunt sextam partem duorum castrorum q. v. Britti.

Albinus lib. XI c. 37. Cencius c. 108. — Ed. Fabre-Duchesne I 392. — Reg. JL. —.

3 *(1157 april. 8)*

Rainaldus de Aquino, praesente Filippo sacellario apost. sedis iudice, permutat Hadriano IV, interveniente pro eo curatorio nomine Ubaldo presb. card. tit. s. Crucis, medietatem duorum castrorum in loco q. d. Britti. Pro qua recipit medietatem integram castri q. v. Mons s. Iohannis.

Albinus lib. XI c. 39. Cencius c. 110. — Ed. Fabre-Duchesne I 393. — Reg. JL. —

4 *(1157 april. 8)*

Ubaldus card. tit. s. Crucis, procurator Hadriani IV, ex ipsius mandato et praecepto, in praesentia Filippi s. sedis apost. sacellarii iudicis, permutat Rainaldo de Aquino medietatem totius castri q. v. Mons s. Iohannis. Pro qua recipit medietatem duorum castrorum q. v. Britti.

Albinus lib. XI c. 38. Cencius c. 109 et c. 346. — Ed. Fabre-Duchesne I 392. 587. — Reg. JL. —.

5 *(1157 april. 8)*

Landulfus et Lando, germani fratres, filii quondam Pandulfi de Aquino, permutant Hadriano IV, interveniente procuratorio nomine Ubaldo presb. card. tit. s. Crucis, duas partes medietatis duorum castrorum in loco q. d. Britti. Pro quibus recipiunt duas partes medietatis castri q. v. Mons s. Iohannis.

Albinus lib. XI c. 40. Cencius c. 111. — Ed. Fabre-Duchesne I 394. — Reg. JL. —.

Ubaldi card. charta desideratur.

6 *(1157)*

Ingo diac., d. papae capellanus, iurat Hadriano IV eiusque successoribus fidelitatem, pro eo quod castrum de Brittis tenendum et custodiendum ipsi commisit.

Albinus lib. XI c. 24. — Ed. Fabre-Duchesne II 127. — Reg. JL. —.

Apud Albinum lib. XI c. 41 exstat aliud documentum a. 1156 oct. 21, quo Leonardus archipresbyter s. Mariae castri Brittorum et Bretus vicecomes eiusdem castri, procuratores Raynaldi, Landulfi atque Landonis eius nepotum et Adinulfi fratris eorum, obligant tenimentum de Brittonibus (ed. Fabre-Duchesne II 133).

Farfa.
Monasterium s. Mariae.

Mabillon Ann. ord. s. Benedicti [1] II 44 sq.; [2] II 41 sq. — Lubin p. 127. — (Sperandio) Sabina sagra e profana p. 138 sq. — G. Colucci Memorie istoriche dell' antica badia di Farfa disposte nella serie de' suoi abati in: Delle antichità Picene XXXI (Fermo 1797). — G. Marocco Monumenti II 175 sq. — G. Marocco Istoria del celebre imperial monastero Farfense (Roma 1834). — M. Marini Serie cronologica degli abbati del monastero di Farfa (Roma 1836). — Moroni Dizionario XXIII 181 sq. — A. Dantier Les monastères bénédictins d'Italie [2] (Paris 1867) II 477 sq. — E. Bernabei Storia della badia di Farfa in Sabina (cf. Arch. stor. ital. Ser. III t. XXV a. 1877 p. 498). — G. Palmieri Serie degli abbati di Farfa in: Il Muratori I (Roma 1892). — G. Palmieri Contributo alla storia del monastero di Farfa ib. II. III (1893—95).

Monasterium s. Mariae in fundo Acutiano territorii Sabinensis conditum, ut fertur, a Laurentio episcopo Syro, temporibus Iuliani imperatoris, sed a barbaris dirutum, denuo a Thoma Maurianensi sub auspiciis Faroaldi ducis Spoletani saec. VII ex. constructum et monachis iuxta regulam s. Benedicti viventibus commissum fuit (v. Libellus constructionis Farfen. auctore anonymo monacho Farfensi saec. IX in Acta SS. ord. s. Benedicti I 231 sq.; Mon. Germ. Scr. XI 523 sq.; Balzani Il Chronicon Farfense vol. I in Fonti per la storia d'Italia XXXIII 1 sq.). Primum ab abbatibus ex Langobardorum gente rectum et a ducibus Spoletanis, quorum sub tutela floruit, multis donationibus auctum, Langobardorum regno collabente, Hadrianus I a. 774 sub dominio pontificum Romanorum subiugavit, sed paulo post Carolus M. ad regnum Langobardorum revocavit, sicque monasterium Farfense sub protectione imperatorum remansit usque ad saec. XII, et potentia, divitiis, amplitudine aliisque praerogativis primum fere inter Italiae abbatias locum obtinuit. Circiter a. 1000 novam Cluniacensium institutionem, Silvestro II collaudante (n. 15), accepit (cf. E. Sackur Die Cluniacenser I 350 sq.). At vero, quum propter imperii extenuationem abbates Romanorum pontificum ditioni se dedidissent, cum libertate paulatim pristina potentia gloriaque privati sunt. Iam apud Deusdedit, Albinum et Cencium legimus: „Monasterium Farfense b. Petri iuris est, quoniam in eius patrimonio et territorio situm est" (Martinucci p. 315; Wolf v. Glanvell p. 353; Fabre-Duchesne I 346; cf. l. c. I 243 ex Polyptico Benedicti canonici, ut putat Duchesne). Magis magisque senescens, abbatibus commendatariis datur, inter quos Franciscum card. Barberini commemoramus; postea monachis Teutonicis reformandum committitur (cf. J. Schmidlin Ein Kampf um das Deutschtum im Klosterleben Italiens. Subiaco und Farfa im 16. Jahrhundert in: Histor. Jahrbuch XXIV 15 sq. 254 sq. 558 sq.); denique transit ad congregationem s. Iustinae de Padua, quae monasterium usque ad suppressionem rexit.

Farfensis monasterii archivum, olim inter omnia locupletissimum et ditissimum, innumera et regum imperatorumque diplomata ac pontificum

Romanorum privilegia et chartas privatas inde a saec. VIII continens, incuria abbatum et temporum iniquitate miserrimam sortem passum est. Perpauca enim documentorum autographa ad nos pervenerunt, quorum altera pars, congregatione monachorum suppressa, adservatur inter chartas R. archivi Romani (cf. Giorgi in Arch. della Soc. Rom. II 444 sq. et Gött. Nachr. 1901 p. 241), altera in archivo Barberinorum, a Francisco card. Barberini abbate commendatario eo translata, unde a. 1902 transivit in bibliothecam Vaticanam (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 547); ibi praeter multas scripturas et acta visitationum Innocentii III privilegium confirmationis a. 1198 sept. 7 invenimus. Documenta quaedam exstant quoque in archivo Vaticano, inter quae Urbani IV privilegium amplissimum a. 1262 feb. 23 (ed. P. Guiraud in Arch. della Soc. Rom. XV (1892) 280) adnotamus. Documentis itaque aut dispersis aut deperditis, celeberrimum illud Regestum Farfense, a Gregorio de Catino monacho Farfensi saec. XI ex. congestum, ex quo Panvinius, Mabillon, Margarini, Muratori, Galletti, Fatteschi, Troya aliique hauserunt et nos quoque maximam partem nostrorum documentorum sumpsimus, superstitisse vehementer laetamur (cf. H. Brunner in Mittheilungen des österr. Instituts II (1881) 1 sq.).

De archivo et codicibus cf. G. di Costanzo L'Odeporico II in Arch. stor. per le Marche e per l' Umbria II (1885) 673; Blume Iter II 172 sq.; Bethmann in Archiv XII 489 sq.; Giorgi in Arch. della Soc. Rom. II (1879) 409 sq.; Gött. Nachr. 1903 p. 144.

C = (Regestum Farfense) Liber gemniagraphus sive cleronomialis ecclesiae Farfensis auctore Gregorio de Catino, mb. s. XI ex., cod. Vat. lat. 8487. — Edd. I. Giorgi e U. Balzani Il regesto di Farfa vol. II—V in: Biblioteca della R. Soc. Rom. di storia patria (Roma 1879—1892); cf. Bethmann in Mon. Germ. Scr. XI 548 sq.; Giorgi in Arch. della Soc. Rom. II 424 sq.; Balzani in Fonti per la storia d'Italia XXXIII, praef. p. XXV sq. [Codicis huius apographa habemus plura: cod. Vat. lat. 7165 s. XVII; cod. Bibl. Querinianae Brixiae A IV 24 s. XVII (Margarini); cod. Vat. Arch. Misc. Arm. XI t. 199 s. XVIII; cod. Vat. lat. 7854—66 A s. XVIII (Galletti).]

D = Chronicon Farfense auctore Gregorio de Catino, mb. s. XII in., Roma Bibl. Vittorio-Emanuele cod. 297 (cod. Farf. 1). — Edd. Muratori Scr. rer. ital. II[b] 287 sq. ex cod. Caracciolano; U. Balzani in Fonti per la storia d'Italia XXXIII. XXXIV (Roma 1903) vol. I. II. [Apographum praeter codicem Neapolitanum, quo Muratorius usus est, exstat in cod. Vat. Barb. 2499 (XXXIII 19); de aliis codd. cf. Bethmann in Mon. Germ. Scr. XI 557.]

E = Liber floriger chartarum coenobii Farfen., mb. s. XII, ib. cod. 299 (cod. Farf. 3); cf. Bethmann in Mon. Germ. Scr. XI 557 sq. et in Archiv XII 489; Balzani l. c. praef. p. XXX sq. (cf. I 121 not.).

F = Liber largitorius sive liber notarius sive emphiteuticus monasterii Farfen., mb. s. XII, ib. cod. 298 (cod. Farf. 2); cf. Bethmann in Mon. Germ. Scr. XI 552 sq. et in Archiv XII 489; Balzani l. c. praef. p. XXVII sq. (cf. I 112 not.).

G = Vita s. Gregorii M. auctore Iohanne diac., mb. s. XII, Windsor Eton College cod. 124, ubi plura documenta ad Farfense monasterium spectantia leguntur; cf. H. Grisar in Röm. Quartalschrift IX (1895) 240 sq. et Analecta Romana I (Roma 1899) 465 sq.; Kehr in Quellen und Forschungen IX (1906) 170 sq.

H = Instrumenta monasterii Farfen., ch. s. XIV, penes D. Gregorium Palmieri, monachum ord. s. B. in monasterio b. Pauli de Urbe; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 130.
I = Archangelus de Alexandris Chronicon sacri ac regalis monasterii Farfen. a. 1627, cod. Vat. Barb. 2350 (XXXII 141, olim 920); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 85. — cf. eiusdem auctoris opus Tabulae annales sacri regalisque coenobii Farfen., s. XVII, Napoli Bibl. Brancacciana III E VI.
K = (Fel. Contelori) Privilegia s. Pauli de Urbe et abbatiae Farfen. etc. p. 84 sq., s. XVII, Roma Arch. Vat. Misc. Arm. VII t. 132.
L = Liber primus iurium diversorum abbatiae Farfen., s. XVII, Roma Bibl. Vat. Arch. Barberini; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 547.
M = Raccolta e serie di diverse bolle pontificie et altri privilegii concessi all' abbadia di Farfa, s. XVIII, ib.
N = G. C. Fatteschi Monumenta Farfensia, s. XVIII, Roma Bibl. Vittorio-Emanuele codd. 2113—14 (codd. Sessor. 218. 219). — cf. eiusdem Miscellanea Farfensia, s. XVIII, ib. cod. 2123 (cod. Sessor. 220); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 143.
O = Onuphrii Panvinii Schedae, s. XVI, Roma Arch. Vat. Misc. Arm. XI t. 34 [O^1] et Arm. XV t. 128 [O^2]; cf. Gött. Nachr. 1901 p. 2 sq.
P = C. Margarini Thesaurus historicus sacrae et politicae veritatis vol. I. II, s. XVII, Roma Arch. Vat. Arm. LIV t. 1. 2; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 377.
Q = L. A. Muratori Carte, s. XVIII, Modena Arch. di stato; cf. PflugkH. Iter p. 54; Gött. Nachr. 1897 p. 245.
R = P. L. Galletti Miscellanea vol. X, s. XVIII, cod. Vat. lat. 7931 [R^1] et eiusdem Storia genealogica dei conti Tuscolani vol. II, s. XVIII, cod. Vat. lat. 8043 [R^2]; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 25.

Excerpta et notitiae ex Chron. Farfen. inveniuntur in cod. Vat. Barb. 640 (XIV 13) f. 127 sq. (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 80), ex Reg. Farfen. in P. L. Galletti Miscellanea vol. V. XXXI, codd. Vat. lat. 7926. 7952, in eiusdem Spicilegio, cod. Vat. lat. 8054, (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 22. 24. 25) et in cod. Vat. Barb. 2375 (XXXII 166) f. 276 sq. (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 85). Cf. codd. Vat. lat. 7854—70 (Galletti).

1 *705 iun. 30*

Iohannes VII Thomae abbati etc.: statuit, ut quaecumque in monasterio conquisita sunt vel postmodum conquirentur, nullus praesumat usurpare vel subtrahere, et interdicit, ne ullus sibi ius aliquod vendicet. — Salubre nimis est. Dat. 2 kal. iul., imp. d. n. piiss. pp. aug. Tyberio a. 8, pc. eius a. 6, sed et Theodosio atque Constantino.

C f. 12' n. 3. [D f. 30. E f. 6 Exc. I f. 8. K p. 84 (2 mai.). *N p. 3 n. 2. P I f. 28. Q]. — Edd. Mabillon Ann. ord. s. Bened.* [1] *II 756* [*] *n. 79 ex C;* [2] *II 703 n. 78. Muratori Scr. II*[b] *331 ex D = Troya Cod. dipl. Longob. III 60 n. 374. Bull. Rom. ed. Cocquelines I 133 = Bull. Rom. ed. Taur. I 213. Giorgi e Balzani II 23 n. 2 ex C. Balzani I 137 ex D. — Regg. Muratori Antiq. V 687. Bethmann in N. Archiv III 243 n. 40. J. 1646. JE. 2144.*

Praecedit epistola Faroaldi ducis Spoletani ad Iohannem papam. Quae contra fidem huius epistolae et bullae Iohannis VII profert Di Meo Annali II 219, nullius momenti sunt.

**2* *(757—67)*

Paulus I privilegium concedit.

Laud. in n. 28. 31. 33 aliisque. — Reg. JE. —.

3 *772 april. 22*

Hadrianus I Probato abbati etc.: constituit ex sua persona Miccionem notarium regionarium et priorem vestiarii s. ecclesiae eiusque successores vestiarii priores, ut quotiens quaecumque causa monasterio accesserit, confestim ad eos omni in tempore monachi atque missi monasterii adveniant suasque illis referant causas et ab ipsis prioribus vestiarii proprias iustitias recipiant. — Cum maxima nobis. Dat. 10 kal. mai., imp. d. n. piiss. aug. Constantino a Deo cor. magno imp. a. 53 et pc. eius a. 33, sed et Leone magno imp. eius filio a. 21, ind. 10.

C f. 34 n. 99. [D f. 43. E f. 8' Exc. K p. 88. N p. 74 n. 91. Q]. — Edd. Margarini Bull. Cas. II 13 n. 16 ex C (10 kal. mart.). *Muratori Scr. II*^{b} *346 ex D. Bull. Rom. ed. Cocquelines I 158 n. 1* (10 kal. mart.) *= Bull. Rom. ed. Taur. I 254 n. 1. Galletti Del vestarario p. 25 ex C = Troya V 646 n. 958. Giorgi e Balzani II 83 n. 90 ex C* (10 kal. mart.). *Balzani I 156 ex D. — Regg. Muratori Antiq. V 692. J. 1837. JE. 2395 ad feb. 20.*

**4* *(772—95)*

Hadrianus I concedit duos casales, Valerianum et Secundilianum cum domibus, vineis, olivetis atque colonis, et confirmat alios fundos.

Laud. in n. 6. 7. 28. 31. — Reg. JE. —.

5 *Laterano 813 mai.*

Coram Leone III, residente in sacro palatio Lateranensi, causa inter Maurum, filium b. m. Suabini de Castro, et Benedictum abbatem de rebus et substantiis in territorio Biterbensi vel in Tuscana agitur.

C f. 95' n. 216. [N p. 178 n. 208. P I f. 263]. — Edd. Galletti Del vestarario p. 31 ex C. Troya Della condizione de' Romani vinti da' Longobardi [1] *(Napoli 1841) p. 446 n. 8 ex C;* [2] *(Milano 1844) p. 366 n. 8. Giorgi e Balzani II 162 n. 199 ex C. — Regg. Muratori Antiq. V 699. Hübner Gerichtsurkunden n. 690. J. 1927. JE. 2525.*

6 *817 ian. 23*

Stephanus IV Ingoaldo abbati etc.: confirmat fundos propriis nominibus expressos ex patrimonio Sabinensi, ita sane ut singulis quibusque indictionibus pensionis nomine 10 auri sol. persolvantur. — Cum magna nobis. Scr. p. m. Christophori scrin., in m. ian., ind. 10. Dat. 10 kal. feb. p. m. Theodori nomenculatoris s. sedis apost., imp. d. Hludovico piiss. pp. aug. a Deo cor. magno pacif. imp. a. 3 et pc. eius a. 3, ind. 10.

C f. 104 n. 242. [D f. 59. E f. 12 Exc. K p. 98. N p. 202 n. 231. O^{2} *f. 123' et f. 125' Exc. P I f. 283]. — Edd. Muratori Scr. II*^{b} *366 ex D = Migne CXXIX 973. Bull. Rom. ed. Cocquelines I 164 = Bull. Rom. ed. Taur. I 262. Galletti Del primicero p. 174 n. 1 ex C. Giorgi e Balzani II 183 n. 224 ex C. Balzani I 179 ex D. — Regg. Muratori Antiq. V 700. Galletti Gabio p. 76 not. 2. Galletti Del primicero p. 163. J. 1932. JE. 2544.*

7 *817 feb. 1*

Paschalis I Ingoaldo abbati etc.: confirmat castella et villas, campos et silvas, prata et aquas, vineta et oliveta et aquimola tam in comitatu Sabinensi nec non et Narniensi sive in comitatu Reatino vel Furconino, Asculano, Firmano, Aprutiensi et Pinnensi et Balbensi et Teatino, Romano etiam et Tuscano. — Cum magna nobis. Scr. p. m. Christophori scrin. S. R. E., in m.

feb., ind. ss. 10. Dat. kal. feb. p. m. Theodori nomenculatoris s. sedis apost., imp. d. Hludovico piiss. pp. aug. a Deo cor. magno pacif. imp. a. 3, ind. 10.

C f. 105' n. 243. [D f. 63. E f. 12' Exc. K p. 105. N p. 204 n. 233. O[2] f. 125 Exc. Q]. — Edd. Margarini Bull. Cas. II 21 n. 26. Muratori Scr. II[b] 371 ex D = Migne CXXIX 977 n. 1. Bull. Rom. ed. Cocquelines I 166 n. 1 = Bull. Rom. ed. Taur. I 266 n. 1. Giorgi e Balzani II 186 n. 225 ex C. Balzani I 184 ex D. — Regg. Muratori Antiq. V 701. Galletti Del primicero p. 165. J. 1934. JE. 2546.

**8* *(823)*

In praesentia Paschalis I Hlotharius imp., a Hludovico imp. in Italiam directus, decidit causam inter Ingoaldum abbatem et advocatum papae nomine Sergium s. sedis bibliothecarium: papa non solum recognoscit nullum dominium in iure ipsius monasterii se habere, excepta consecratione, sed etiam omnes res tam in territorio Sabinensi quam et in Romania sitas restituit.

Laud. in Lotharii I privilegio a. 840 dec. 15 Mühlbacher Reg. Kar. [1] n. 1043; [2] n. 1077. — Regg. J. p. 223. JE. I p. 319.

Quae de fide huius notitiae asserit Ewald, omnino carent fundamento, quia non ex Ludovici et Lotharii spurio (Mühlbacher Reg. [1] n. 746; [2] n. 771) hausimus, sed ex Lotharii privilegio genuino. Quod productum fuit in placito a. 998 april. 9 (n. 11).

**9* *(824)*

Eugenius II concedit duas massas iuris monasterii s. Bibianae de Urbe, quarum una Pompeiana et alia Balagai nominantur, sub annuali pensione.

Laud. in Ludovici imp. diplomate a. 825 mai. 31 Mühlbacher Reg. Kar. [1] n. 994; [2] n. 1027. — Regg. J. 1944. JE. 2559.

10 *Laterano 829 ian.*

In praesentia Gregorii IV, in palatio Lateranen., Ioseph ep. et Leo comes, missi Hludovici imp., causam inter Ingoaldum abbatem et advocatum papae nomine Gregorium super curtibus invasis ab Hadriano I et Leone III tractant.

C f. 120 n. 285. [N p. 240 n. 276. P 1 f. 343]. — Edd. Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] II 736 n. 52 ex C; [2] II 685 n. 52 = Muratori Scr. II[b] 375 not. 40 = Hist. Patr. Mon. Cod. dipl. Langob. c. 198 n. 110 (ex apogr. Quiriniano in bibl. Brixiae). Galletti Del primicero p. 183 n. 3 ex C. Giorgi e Balzani II 221 n. 270 ex C. — Regg. Hübner Gerichtsurkunden n. 711. J. p. 226. JE. I p. 323.

cf. Chron. Farf. apud Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] II 526; [2] II 490; Muratori Scr. II[b] 374; Balzani I 186.

11 *Roma 998 april. 9*

Coram Gregorio V et Ottone III imp. causa agitur inter presbyteros ecclesiae s. Eustathii in Platana de Urbe et Hugonem abbatem super duabus ecclesiis s. Mariae et s. Benedicti in thermis Alexandrinis cum casis et oratorio Salvatoris.

C f. 189' n. 459. [N p. 355 n. 424]. — Edd. Muratori Scr. II[b] 505 not. 8 ex C. Galletti Del primicero p. 219 n. 21 ex C = Dönniges Das Deutsche Staatsrecht p. 658 = v. Bethmann-Hollweg Germanisch-romanischer Civilprocess II 440 n. 2. Coppi in Arch. stor. ital. Ser. III t. XIII (1871) 19 n. 1 ex C. Giorgi e Balzani III 137 n. 426 ex C (die 4 april.). *Mon. Germ. Dipl. II 699 n. 278 ex C. Balzani II 18 not. 2 ex C* (die 4 april.). *— Regg. Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] IV 119; [2] IV 110. Stumpf Reg. 1141. Hübner Gerichtsurkunden n. 1119. J. p. 342. JL. I p. 492 ad april. 5.*

cf. Chron. Farf. apud Mabillon Mus. ital. I[b] 59; Muratori Scr. II[b] 505; Balzani II 18 et chartam a. 1011 iun. 1 apud Galletti Del primicero p. 234 n. 26; Coppi in Arch. stor. ital. Ser. III t. XIII 25 n. 2; Giorgi e Balzani IV 13 n. 616; Balzani II 88 not. 11; Reg. Hübner Gerichtsurkunden n. 1181.

*12 (998)

Coram Gregorio V et Ottone III imp. Hugo abbas proclamat contra Benedictum comitem super curte s. Gethulii, ut legem habeat.

Laud. in placito a. 998 iun. 4 (edd. Galletti Gabio p. 115 n. 17; Giorgi e Balzani III 141 n. 428; Reg. Hübner Gerichtsurkunden n. 1121) et in alio placito a. 1012 aug. 22 (edd. Giorgi e Balzani IV 24 n. 628 et Balzani II 91 not. 9). — Reg. JL. —.

*13 Laterano (996—99)

Coram Gregorio V, in palatio Lateranensi, causa inter Hugonem abbatem et Gregorium abbatem monasterii ss. Cosmae et Damiani in Mica aurea de Urbe super cella s. Mariae de Minione agitur. (Gregorius pp. propter pecuniam, quam acceperat a Gregorio abbate, iratus contra Hugonem abbatem, eum coegit, ut refutaret.)

Laud. in n. 14. — Reg. JL. —.

14 999 dec. 2

Cum consensu Silvestri II Otto III imp. breve memoratorium scribere praecipit de causa inter Hugonem abbatem et Gregorium abbatem mon. ss. Cosmae et Damiani in Mica aurea super cella s. Mariae in Minione.

C f. 194 n. 470. [N p. 409 n. 442. P I f. 573]. — Edd. Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] IV 129 ex C; [2] IV 119 = Muratori Scr. II[b] 499 not. 7 = Leibniz Ann. imp. III 734. Galletti Del primicero p. 228 n. 24 ex C = Dönniges Das Deutsche Staatsrecht p. 664. Giorgi e Balzani III 149 n. 437 ex C. Mon. Germ. Dipl. II 767 n. 339 ex C. Balzani II 14 not. 2 ex C. — Regg. Stumpf Reg. 1205. Hübner Gerichtsurkunden n. 1139. J. p. 345. JL. I p. 497.

cf. Chron. Farf. apud Mabillon Mus. ital. I[b] 57; Muratori Scr. II[b] 499; Balzani II 10.

*15 (999—1000)

Silvester II confirmat constitutionem ab Hugone abbate factam et ab Odilone et Guilelmo Cluniacen. una cum Arnulfo Remen. ep. corroboratam, sua auctoritate collaudans.

Laud. in Hugonis abbatis Relatione constitutionis et in Chron. Farfen. (apud Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] IV 119; [2] IV 110; Muratori Scr. II[b] 549; Balzani I 58; II 78). — Reg. JL. —.

16 (1009—12)

Sergius IV Gratiano abbati et omnibus habitatoribus in castello et civitate Corgnito: monet, ut se humiliet sub Guidone abbate Farfensi et ecclesias s. Peregrini et s. Michaelis illi reddat. — Nostra cura pastoralis.

C f. 252 n. 636. [D f. 249'. K p. 202. N p. 455 n. 486. P II f. 81. R[1] f. 21]. — Edd. Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] IV 206; [2] IV 191 = Migne CXXXIX 1521 n. 11. Muratori Scr. II[b] 555 ex D. Giorgi e Balzani IV 2 n. 603 ex C. Balzani II 86 ex D. — Regg. Wüstenfeld apud PflugkH. Iter p. 531 n. 2. J. 3040. JL. 3979.

17 1013 april. 24

Benedictus VIII Guidoni abbati etc.: concedit ecclesiam s. Mariae in loco q. d. Formellum et tres casales in fundo Massa terr. Sabinen. — Cum magna nobis. Scr. p. m. Benedicti reg. not. et scrin. S. R. E., in m. april., ind.

ss. 11. Dat. 8 kal. maii p. m. Benedicti ep. s. Silvae Candidae eccl. et bibl. s. apost. sedis, a. Deo prop. pont. d. n. Benedicti ss. VIII pp. sed. 1, in mense et ind. ss. 11.

C f. 263' n. 669. [D f. 251'. K p. 205. N p. 521 n. 549. O¹ f. 51 et O² f. 148 Exc. P II f. 102]. — Edd. Muratori Scr. IIᵇ 557 ex D = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 319 n. 3 = Bull. Rom. ed. Taur. I 509 n. 3, = Migne CXXXIX 1586 n. 5. Galletti Del vestarario p. 18 ex C. Giorgi e Balzani IV 33 n. 636 ex C. Balzani II 93 ex D. — Regg. Galletti Gabio p. 128 not. J. 3052. JL. 3997.

**18* *(1013 mai. 23)*

Guido abbas proclamat ad Benedictum VIII contra Buccionem, filium Gunzonis, de ecclesia q. v. s. Columba.

v. Memoratorium (C f. 264 n. 670) de hac lite factum iubente Alberico consule et duce (edd. Galletti Del vestarario p. 14 ex C; Giorgi e Balzani IV 34 n. 637 ex C; Reg. Hübner Gerichtsurkunden n. 1191). — Reg. JL. —.

19 *1013 iun. 2*

Benedictus VIII donat ex propria substantia Guidoni abbati etc. vineam et terram pos. terr. Collinen. in fundo Flaiano. — Thfpfklbctxc qui et Benedictus ep., et alii subscr. Ego Roccio scrin. S. R. E. complevi.

C f. 264' n. 672. [N p. 527 n. 553. P II f. 106. R² f. 45]. — Edd. Muratori Antiq. IV 799 ex cop. Caraccioli = Migne CXXXIX 1587 n. 6. Giorgi e Balzani IV 37 n. 639 ex C. — Regg. J. 3053. JL. 3998.

Privilegium conscriptum est in forma Romanae chartae privatae.

**20* *(1014 feb.)*

Coram Benedicti VIII praesentia Heinricus II imp. reinvestit Hugonem abbatem conquerentem contra Crescentium, filium Benedicti comitis, de castello q. d. Buckinianum.

Laud. in n. 23. — Reg. JL. —.

cf. Heinrici II diploma a. 1014 (Mon. Germ. Dipl. III 350 n. 289).

**21* *(1014 mart.)*

Benedictus VIII Crescentium inquirit, quatenus legem et iustitiam aut pactum de oppido q. d. Buckinianum cum monasterio Farfen. faciat.

Laud. in n. 23. — Reg. JL. —.

22 *1014 iul. 18*

Benedictus VIII ob petitionem Heinrici II imp. concedit castellum q. app. Buccinianum in comitatu Sabinen. atque placitum et districtum de massa de Bucciniano. — Convenit apostolico moderamini. Scr. p. m. Petri scrin. not. atque reg. S. R. E., in m. aug., ind. 12. Dat. 15 kal. aug. p. m. Bosonis ep. et bibl. s. apost. sedis, a. Deo prop. pont. d. [n.] Benedicti ss. pont. et univ. pp. VIII in sacr. sede b. Petri apost. 3, imp. d. Heinrico a Deo cor. magno et pacif. imp. a. eius 1, in mense et ind. ss. 12.

C f. 212 n. 524. [D f. 212. K p. 198. N p. 535 n. 560. O¹ f. 51 et O² f. 148 Exc. P II f. 111]. — Edd. Muratori Scr. IIᵇ 518 ex D = Migne CXXXIX 1596 n. 12. Bull. Rom. ed. Cocquelines I 322 n. 7 = Bull. Rom. ed. Taur. I 514 n. 7. Giorgi e Balzani III 198 n. 491 ex C. Balzani II 37 ex D. — Regg. J. 3060. JL. 4006 ad aug. 18.

cf. Heinrici II diploma a. 1019 april. 9 (Mon. Germ. Dipl. III 519 n. 405).

23 *Trebuco 1014 aug. 2*

Benedictus VIII, ante castellum q. d. Tribucum in monte, ubi stare videtur arbor pirus, in iudicio residens, Hugoni abbati reddit in commendationem castellum q. d. Buckinianum eumque investit, Crescentio tertia vice contumace. — Thfpfklbctxc qui Benedictus papa vocor, et alii subscr.

C f. 212' n. 525. [N p. 536 n. 561. P II f. 113]. — Edd. Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] *IV 704 n. 32 ex C;* [2] *IV 646 n. 32 = Muratori Scr. II*[b] *517 not. 10. Galletti Del primicero p. 245 n. 30 ex C = Dönniges Das Deutsche Staatsrecht p. 667. Coppi in Arch. stor. ital. Ser. III t. XIII (1871) 28 n. 3 ex C. Giorgi e Balzani III 199 n. 492 ex C. — Regg. Hübner Gerichtsurkunden n. 1200. J. p. 353. JL. I p. 508.*

24 *Laterano 1015 dec. 4*

In praesentia Benedicti VIII, eius iussu, in palatio Lateranensi, Romanus consul et dux et omnium Romanorum senator refutat Hugoni abbati omnem litem de casalibus duobus q. v. Serranus et Pontianus. — Thfpfklbctxs qui Benedictus s. cath. et apost. eccl. praesul, et alii subscr.

C f. 217 n. 535. [N p. 551 n. 572. P II f. 134]. — Edd. Muratori Scr. II[b] *523 not. 13. Giorgi e Balzani III 210 n. 502 ex C. — Regg. Hübner Gerichtsurkunden n. 1208. J. p. 353. JL. I p. 508.*

25 *1017 mai. 24*

Benedictus VIII Hugoni abbati etc.: concedit monasterium s. Laurentii in loco q. v. Macri in comitatu Campanino. — Quotiens illa a. Scr. p. m. Petri not. reg. et scrin. S. R. E., in m. iun., ind. ss. 15. Dat. 9 kal. iun. [ian. *codd.*] p. m. Bosonis ep. et bibl. s. sedis apost.

C f. 217' n. 536. [D f. 213. K p. 200. N p. 566 n. 584. P II f. 148]. — Edd. Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] *IV 254 Exc.;* [2] *IV 235. Muratori Scr. II*[b] *521 ex D = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 328 n. 13 = Bull. Rom. ed. Taur. I 526 n. 13, = Migne CXXXIX 1616 n. 21. Giorgi e Balzani III 212 n. 503 ex C* (9 kal. ian.). *Balzani II 38 ex D* (9 kal. ian.). *— Regg. J. 3069. JL. 4021 ad iun. 23.*

**26* *(1024—33)*

Iohannes XIX concedit abbati pontificale ornamentum cum proprio baculo.

Laud. in n. 31. — Reg. JL. —.

27 *(1045—46)*

Gregorius VI Almerico abbati etc.: concedit, a qualicumque episcopo placuerit sacrari suas ecclesias ac ordinari monachos suos, et constituit, ut clerici degentes in ecclesiis coenobii non tantum in comitatu Sabinensi, sed etiam in Marchia vel ubicumque sacros ordines similiter recipiant a qualicumque episcopo abbati placuerit. — Notum sit omnibus.

C f. 475 (f. 1187). [D f. 133. E f. 22' Exc. K p. 147. N p. 734 n. 798. P II f. 438]. — Edd. Muratori Scr. II[b] *443 ex D = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 355 n. 4 = Bull. Rom. ed. Taur. I 572 n. 4, = Migne CXLII 573 n. 1. Giorgi e Balzani V 223 n. 1239 ex C. Balzani I 283 ex D. — Regg. J. 3135. JL. 4126.*

28 *1049 feb. 26*

Leo IX Berardo abbati etc.: confirmat fundos vel uncias seu ecclesias tam in comitatu Sabinensi nec non et Narniensi sive in comitatu Reatino vel Forconino, Asculano, Firmano, Aprutiensi et Pinensi, Romano etiam et Tuscano, sicuti per privilegia Hadriani *(n. 4)* et Pauli *(n. 2)* confirmata

sunt, et concedit thelonea, decimas et oblationes. — Cum piae petitiones. Scr. p. m. Petri scrin. s. pal., in mense et ind. ss. 2. Dat. 4 kal. mart. p. m. Petri diac. bibl. et canc. s. apost. sedis, a. pont. d. Leonis IX pp. 1, ind. 2.

C f. 350' n. 908. [N p. 754 n. 828]. — Edd. Margarini Bull. Cas. II 83 n. 92. Muratori Scr. IIb 585 not. 43 = Bull. Rom. ed. Cocquelines I 380 n. 24 = Bull. Rom. ed. Taur. I 614 n. 24, = Migne CXLIII 591 n. 1. Giorgi e Balzani IV 273 n. 878 ex C. — Regg. Höfler Die deutschen Päpste II 371. J. 3158. JL. 4154.

29 *Corneto 1051 april. 29*

In praesentia Adelberti, missi d. Bonefatii ducis et marchionis, et Ingelberti ep. Bledae, missi d. Leonis IX, infra civitatem de Corgnito, causa inter Berardum abbatem et Rainerium abbatem s. Cosmatis de Urbe super ecclesia s. Mariae in Minione aliisque ecclesiis agitur.

C f. 334 n. 855. [N p. 770 n. 843]. — Edd. Dasti Notizie di Corneto p. 440. Giorgi e Balzani IV 225 n. 824. — Regg. Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] IV 526; [2] IV 482. Wüstenfeld ap. PflugkH. Iter p. 532 n. 5. Hübner Gerichtsurkunden n. 1365. JL. —.

30 *1051 nov. 21*

Leo IX Berardo abbati etc.: confirmat bona quaedam in loco q. d. s. Mariae in Formello. — Apostolicae dignitati. Dat. 11 kal. dec. p. m. Frederici S. R. E. bibl. et canc. vice d. Herimanni archicanc. et Colonien. archiep., a. d. Leonis IX pp. 3, ind. 5.

C f. 352' n. 911B. [N p. 772 n. 845. P 11 f. 227]. — Ed. Giorgi e Balzani IV 278 n. 882 ex C. — Regg. Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] IV 525; [2] IV 482. JL. 4263a.

31 *(1051)*

Leoni IX congregatio in coenobio s. Mariae Deo militantium: supplicat, ne pontificum et regum statuta de libertate, possessionibus et decimis monasterii infringere permittat.

C f. 350 n. 907. [D f. 279. N p. 768 n. 841. P 11 f. 443]. — Edd. Muratori Scr. IIb 579 ex D. Giorgi e Balzani IV 272 n. 877 ex C ad a. 1049. Balzani II 131 ex D. — Reg. Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] IV 525; [2] IV 482. JL. —.

32 *(1051)*

[Iohannes ep. Sabinen.] proclamationem facit ad Leonem IX et ad synodum contra abbatem Farfensem de ecclesia s. Michaelis sita in monte q. d. Tancia, cuius altaris auctor et dedicator creditur fuisse Silvester papa.

C f. 353 n. 912. [D f. 281'. N p. 773 n. 846. P 11 f. 447]. — Edd. Muratori Scr. IIb 581 ex D = Mansi Suppl. ad concil. p. 1302 = Mansi XIX 797. Giorgi e Balzani IV 279 n. 883 ex C. Balzani II 134 ex D. — Reg. JL. —.

33 *1051 dec. 11*

Leo IX ecclesiae b. Mariae q. pon. in Pharpha et per eam Berardo abbati etc.: confirmat omnia bona et iura, sicut habetur in privilegio Pauli pp. *(n. 2)*. — Initium sapientiae. Dat. 3 id. dec. p. m. Frederici diac. S. R. E. bibl. vice d. Herimanni archicanc. et Colonien. archiep., a. d. Leonis IX pp. 3, ind. 5.

C f. 353' n. 913. [D f. 283. K p. 211. L f. 125. N p. 774 n. 847. O[2] f. 165 Exc.]. — Edd. Margarini Bull. Cas. II 87 n. 97. Muratori Scr. IIb 583 ex D = Bull. Rom. ed.

Cocquelines I 379 n. 23 = Bull. Rom. ed. Taur. I 612 n. 23, = Migne CXLIII 678 n. 62. Giorgi e Balzani IV 280 n. 884 ex C. Balzani II 136 ex D. — Regg. Höfler II 376. J. 3241. JL. 4264.

Ad hoc privilegium spectare videtur libellus supplex n. 31.

34 *(1049—54)*

Leo IX Berardo abbati: concedit, ut cum licentia sua acquirat episcopum, qui ecclesiam consecret. — Petitiones tuas.

C f. 500' (f. 1212'). [D f. 324'. E f. 23 Exc.]. — Edd. Muratori Scr. II^b 620 ex D = Migne CXLIII 740 n. 95. Giorgi e Balzani V 284 n. 1293 ex C. Balzani II 202 ex D. — Regg. Höfler II 375. J. 3279. JL. 4315.

**35* *(1049—54)*

Leo IX appellat filios Crescentii f. Octaviani, qui castellum Trebucum violenter detinent, ut legem abbati faciant.

Laud. in n. 40. — Reg. JL. —.

De filiis Crescentii cf. K. Heinzelmann Die Farfenser Streitschriften (Strassburg 1904) p. 120 sq.

**36* *Firenze (1060 ian.)*

Nicolaus II (qui tunc erat Florentiae) mittit ter Iohanni Romanorum praefecto per epistolas, ut mittat filiis Crescentii f. Octaviani, ut nullam servitoribus s. Mariae inferant molestiam; si adversus abbatem aliquid habeant, post reversionem suam exinde eis legem faciant.

Laud. in n. 40. — Reg. JL. 4430.

**37* *(1060 mart.)*

Nicolaus II (Romam revertens) mittit ad filios Crescentii f. Octaviani Sinebaldum comitem et Farulfum Dentutum, ut 8 die, postquam ipse reversus sit, Romam veniant et abbati legem faciant.

Laud. in n. 40. — Reg. JL. —.

**38* *Roma (1060 mart. 29)*

Ante praesentiam Nicolai II, 8 die, postquam Romam reversus est, abbas Farfen. et Iohannes de Crescentio de eadem causa litigant. Papa dat Iohanni terminum 10 dierum.

Laud. in n. 40. — Reg. JL. —.

**39* *(1060 april. 8)*

Coram Nicolao II eadem causa *(n. 38)* denuo tractatur. Papa concedit indutias usque ad 20 diem.

Laud. in n. 40. — Reg. JL. —.

40 *1060 april. 28*

Nicolaus II, causa inter Berardum abbatem et Crescentium filium Octaviani eiusque filios pluribus vicibus agitata, investit abbatem de castellis Trebuco et Arce ab illo invasis. — Ego Nycolaus etc. Subscr. 9 episc. et card. et multi laici. Ego Alexius scrin. S. R. E. complevi.

C f. 360' n. 935. [N p. 818 n. 922]. — Edd. Galletti Gabio p. 151 n. 29 ex C = Ficker Forschungen zur Reichs- und Rechtsgesch. Italiens IV 91 n. 67. Giorgi e Balzani IV 300 n. 906 ex C. Balzani II 144 not. 1 ex C. — Regg. Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] IV 609; [2] IV 559. Hübner Gerichtsurkunden n. 1404. JL. I p. 563.

*41 *1060 april. 30*

Nicolaus II Crescentio filio Octaviani mittit Saxonem iudicem cum litteris bulla sua impressis, ut veniat et legem abbati faciat.

Notitia addita iudicato n. 40. — Reg. JL. 4434.

*42 *Farfa 1060 iul. 6*

Nicolaus II consecrat ecclesiae Farfensis altaria principalia, et concedit omnibus poenitentibus, qui ibi convenerunt, remissionem 3 annorum, et constituit, ut haec remissio annualiter fiat omnibus in ipsa die ecclesiam visitantibus.

C f. 504 (f. 1216). — Edd. Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] IV 609; [2] IV 559. Muratori Antiq. V 1039 = Amort Hist. indulgent. I 50. Giorgi e Balzani V 291. — Regg. J. p. 388. JL. I p. 563.

43 (1060 iul.)

Nicolaus II excommunicat et anathematizat illos, qui de monasterio s. Mariae bona violenter rapuerunt aut deinceps rapuerint. — Ob reverentiam sanctae.

C f. 504 (f. 1216). [N p. 821 n. 925]. — Edd. Muratori Antiq. V 1039 = Migne CXLIII 1345 n. 23. Giorgi e Balzani V 292 n. 1306. — Regg. J. 3357a. JL. 4438.

44 (1060) sept. 14

Humbertus ep. Silvae Candidae, Petrus ep. Agubinus et Ailardus ep. et abbas s. Pauli de Urbe, legati apost. sedis, Nicolao II iubente, interdicunt, ut nemo umquam de ecclesiasticis aut saecularibus viris ecclesiam b. Mariae in Pharpha praesumat quocumque modo invadere aut diripere sive conculcare vel de authentica et antiqua libertate subtrahere. — Humbertus card. et alii subscr. Narnio iudex Narniensis dictavi. Siolfus diac. et mon. complevit.

C f. 505 (f. 1217). [N p. 822 n. 926]. — Edd. Muratori Antiq. V 1042. Giorgi e Balzani V 294 n. 1307. — Reg. Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] IV 609; [2] IV 559. JL. —.

Hoc Humberti card. decretum a Farfensibus ipsi Nicolao II adscriptum videtur (cf. Giorgi e Balzani V 320 et Balzani II 307; cf. etiam Append. ad Chron. Farfen. ap. Balzani II 240).

45 Laterano 1072 oct. 8

Heldebrandus S. R. E. archidiac., vicem (Alexandri II) pp. gerens, in Lateranensi palatio constitutus, assidentibus episcopis et presbyteris cardinalibus nec non praefecto cum iudicibus ac Romanorum maioribus, decidit controversiam inter Berardum abbatem et Odimundum abbatem monasterii ss. Cosmae et Damiani in Mica aurea de Urbe super bonis apud Cornetum et Centumcellensem urbem sitis.

C f. 390' n. 1010. [N p. 875 n. 1017]. — Edd. Galletti Del primicero p. 290 n. 49 ex C. Giorgi e Balzani V 9 n. 1006 ex C. — Regg. Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] V 51; [2] V 48. Hübner Gerichtsurkunden n. 1443. JL. —.

cf. etiam Chron. Farfen. ap. Muratori II[b] 596 et Balzani II 157.

*46 *(1061—73)*

Ex praecepto Alexandri II Berardus abbas acquirit ab abbate ss. Cosmae et Damiani de Urbe omne ius in ecclesia s. Petri sita iuxta castellum de Corgnito.

Laud. in iudicato Mathildae comitissae a. 1080 mart. 26 apud Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] *V 169;* [2] *V 158; Pagliarini in Giornale de' letterati per gli anni 1756 e 1757; Giorgi e Balzani V 49 n. 1049. — Regg. Wüstenfeld apud PflugkH. Iter p. 532 n. 6 ad april. 7. Overmann Gräfin Mathilde von Tuscien p. 145 n. 39. Hübner Gerichtsurkunden n. 1479. JL. —.*

47 *1073 dec. 10*

Ex praecepto Gregorii VII causa inter Berardum abbatem et Odmundum abbatem mon. ss. Cosmae et Damiani in Mica aurea de refutatione ecclesiae s. Petri (in Corneto) a Petro protoscriniario s. apost. sedis coram praefecto et Saxone secundicerio aliisque tractatur.

C f. 393 n. 1017. [N p. 882 n. 1026]. — Ed. Giorgi e Balzani V 16 n. 1013. — Reg. JL.—.

**48* *Laterano (1078 mart. 3)*

Gregorius VII in synodo Lateranensi concedit abbati Farfen. 8 dierum indutias, post quem terminum, nisi ad emendationem venerit, eum excommunicat abbatisque ordine in perpetuum carere eum censet.

Reg. Gregorii VII lib. V ep. 14a. — Edd. Baronius Ann. ad a. 1078 c. 8. Mansi XX 503. Jaffé Bibl. rer. Germ. II 308. — Regg. J. p. 427. JL. I p. 625.

49 *(1099—1118)*

Monachi Farfenses proclamant ad Paschalem II, residentem in synodo, ut monasterio iustitia fiat de possessionibus ei ablatis.

C f. 508' (f. 1220). — Ed. Giorgi e Balzani V 301 n. 1317 ad a. 1116. — Reg. JL. —.

Berardum abbatem a Paschale II anathematizatum fuisse, ex Libro pontificali apparet: „abbas Farfensis, qui ob sacrilegium factionemque ab ecclesia bis terque in capite dampnatus" (Duchesne II 303).

**50* *(1125)*

Honorius II Guidonis abbatis precibus assensum praebens, mittit cardinales Conradum et Ionatham, qui vice sua copiam dent, ut Guido abbatiam refutet.

C f. 520 (f. 1232). — Ed. Giorgi e Balzani V 324. — Reg. JL. —.

51 *Roma S. Pietro (1130) mai. 15*

Anacletus II [cuidam episcopo]: mandat, ut Farfensem abbatem, qui post mortem b. m. pp. Honorii, contempto iuramento, quod Romanae ecclesiae fecerat, b. Petri regalia impudenti temeritate invasit et Dei ecclesiam persequi non cessat, sicut Antichristi plantam et cruentam bestiam omnimodis insequi procuret et cornua, quibus ille Romanam ecclesiam ventilat, in bipenni et ascia succidat. — In promotionis nostrae. Dat. Romae ap. s. Petrum id. mai.

Reg. Anacleti II ep. 15 (cod. Casin. 159 s. XII p. 84 = cod. Vallicell. G 99 s. XVI). — Edd. Lupus Ad Ephesin. concil. epp. p. 508 = Martène et Durand Vet. scr. coll. I 698 = Migne CLXXIX 708 n. 19bis. — Regg. J. 5942. JL. 8390.

52 *(1145—53)*

Eugenius III Scig(inulfo) Valven. ep.: mandat, quatenus proxima dominica „Invocavit me" apostolico se conspectui repraesentet, responsurus super querelis a fratribus Farfensis monasterii contra eum prolatis; praecipiens, quatenus sanctorum reliquias, quas a quadam ecclesia Farfensium in ipso altari inventas asportasse dicitur, sine dilatione restituat. — Si discretionem tuam.

G. — Ed. Quellen und Forschungen IX (1906) 177 n. 1 ex G. — Reg. JL. —.

*53 *(1155 iun. 1)*

Hadrianus IV Friderico ill. Romanorum regi: exorat, quatenus R(usticum) abbatem et monasterium Farfense, quod ad ordinationem et dispositionem sedis apost. specialiter spectat, diligat et litteras benevolentiae suae ipsi transmittat, in quibus gratiam et bonam voluntatem suam eidem abbati ostendat.

Laud. in n. 54. — Reg. JL. —.

54 *Sutri (1155) iun. 1*

Hadrianus IV A(rnoldo) Colonien. archiep. et (Everhardo) Bavenbergen. ep. et W(ibaldo) Corbeien. abb.: mandat, quatenus animum Friderici regis ad hoc inducant, ut preces suae compleantur et ita verbo et opere monasterio Farfen. salubriter auxilii sui solatia subministret. — Quia Farfense monasterium. Dat. Sutrii kal. iun.

Wibaldi abb. cod. epistolaris. — Edd. Martène et Durand Vet. scr. coll. II 592 n. 431 = Migne CLXXXVIII 1427 n. 57. Jaffé Bibl. rer. Germ. I 573 n. 440. — Regg. J. 6883. JL. 10071.

*55 *(1150—58)*

[. . . . . .] Hugoni Hostien. et Velletren. ep.: committit causam, quae inter praepositum et priorem monasterii Farfen. super executione officii utriusque hactenus vertitur, ea forma, ut iuxta consuetudinem monasteriorum Sublacensis et s. Salvatoris (maioris de Reate) in ea procedere debeat.

Laud. in n. 56. — Reg. JL. —.

Nescimus cui papae, utrum Eugenio III an Anastasio IV an Hadriano IV, mandatum hoc attribuendum sit.

56 *(1150—58)*

Hugo Hostien. et Velletren. ep., a d. papa iussus, Farfen. abbati: mandat, ut praepositum et priorem Farfen. consuetudine s. Salvatoris (maioris de Reate) faciat de cetero manere contentos. — Causam quae.

G. — Ed. Quellen und Forschungen IX (1906) 183 n. 7 ex G. — Reg. JL. —.

*57 *(1159—81)*

Alexander III concedit privilegium protectionis.

Laud. in Innocentii III bulla a. 1198 sept. 7. — Reg. JL. —.

*58 *(1191—97)*

Celestinus III concedit privilegium protectionis.

Laud. in Innocentii III bulla a. 1198 sept. 7. — Reg. JL. —.

Lupo.

cf. Farfa, Mon. s. Mariae.

Hadriani I privilegium, quo Luponi curtem q. d. Taciana in territorio Sabinensi concessit, ab eodem Lupone per chartam simul cum curte monasterio Farfensi traditum fuit, sed periit. De Lupone nullam aliam habemus memoriam.

*1 *(772—95)*
Hadrianus I Luponi per suum praeceptum confirmat curtem q. d. Taciana.
Laud. in Caroli M. privilegio a. 776 iun. 9 (Mon. Germ. Dipl. Kar. I 157 n. 111) aliorumque regum et imperatorum diplomatibus. — Reg. JE. —.

Bocchignano.

(Buccinianum. Buckignanum)

Buckinianum castrum a Benedicto VIII monasterio Farfensi restitutum fuisse, legimus in pluribus privilegiis et documentis (n. 20—23) Farfensis ecclesiae. De loco cf. Marocco Monumenti III 61 sq.; Moroni Dizionario LX 50.

De codd. cf. Farfa, Mon. s. Mariae.

1 *Laterano (1154) feb. 22*
Anastasius IV hominibus de Buckignano maioribus et minoribus: mandat, quatenus B(erardo) Farfensi abbati 20 libras den. Papien. inter terminum constitutum solvant pro satisfactione illius offensae, quam Romani ab hominibus abbatiae querebantur illatam. — Mater vestra. Dat. Lat. 8 kal. mart.
G. — Ed. Quellen und Forschungen IX (1906) 179 n. 3 ex G. — Reg. JL. —.

2 *Laterano 1157 mai. 4*
Hadrianus IV universis hominibus castri Bucciniani: concedit totam pertinentiam seu tenimentum diruti castri Tribuci. — Implorantes a Deo. Ego Adrianus etc. Subscr. 16 card. Dat. Lat. p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 4 non. maii, ind. 5, inc. d. a. 1157, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 3.
H f. 37 (et f. 5). — Edd. G. Palmieri in Il Muratori I (1892) 68 ex H. Gött. Nachr. 1900 p. 174 n. 22 ex H. — Reg. JL. —.

Domus hospitalis s. Midi[. . . . in] Vallario(?)

Nomen neque domus hospitalis neque loci, ubi fuit, in codice legi potest (cf. Quellen und Forschungen IX 173).

De cod. cf. Farfa, Mon. s. Mariae.

1 *Laterano (1154) feb. 11*
Anastasius IV Petro praeposito etc.: domum hospitalem cum omnibus bonis sub b. Petri protectione suscipit, salva iustitia Farfensis coenobii. — Quotiens id quod. Dat. Lat. 3 id. feb.
G. — Ed. Quellen und Forschungen IX (1906) 178 n. 2 ex G. — Reg. JL. —.

S. Maria de Canneto etc.

Comites ex gente Rainaldi filii Sinibaldi occurrunt in chartis monasterii Farfensis et Reatinis, atque quaedam ex bonis in nostro documento enumeratis inveniuntur inter possessiones eiusdem monasterii, ut ecclesia s. Mariae de Canneto, Postmontem, castellum Hugonis, Podium de Donodei *(Poggio Nativo)*.

Documenti quod sequitur autographum exstat Romae in archivo castri s. Angeli, ex quo exscripserunt Albinus et Cencius.

A = Orig. Roma Arch. Vat. Arm. I c. XI n. 7.
B = Cop. s. XVIII ib.

1 *1159 april. 18*

Rainaldus de Senibald[o de] Donodei concedit Hadriano IV eiusque successoribus ad veram hereditatem omnia bona sua, videlicet s. Mariam de Canneto et Pomonte et Podium de Donodei nec non et tenimentum de Sottoterram, immo etiam in castello Ugonis villam, in Mollagara ecclesiam s. Blasii, in Campo maiore terram laboratoriam et unum molendinum. — Ego Andreas scrin. S. R. E. et s. Lat. pal. complevi.

A. [B. Albinus lib. XI c. 49. Cencius c. 116]. — Edd. Muratori Antiq. I 139. Theiner Cod. dipl. dom. temp. I 20 n. 26. Fabre-Duchesne I 397. — Reg. JL. —.

Roccantica.

(Rocca de Antiquo)

Roccam de Antiquo a Grimaldo, filio Benedicti de Obaldo, se b. Petro acquisivisse, ipse Nicolaus II in privilegio suo a. 1060 april. 18 docet. Teste Cencio c. 88 (edd. Muratori Antiq. V 804; Fabre-Duchesne I 378) Camera apostolica recepit de Rocca VI libras Proven. Cf. etiam scripturas in Monterenzi Cameralia vol. F (Roma Arch. Vat. Arm. XXXVI t. 6) f. 443 sq.; in Petri Francisci De Rubeis Informationes pro Camera et sede apostolica t. XIII f. 437 sq.; XV f. 72 sq. 708 sq. (Roma Arch. Vat. Arm. XXXVI t. 22. 24) et Collectio instrumentorum, s. XIV—XV, Roma Bibl. Angelica cod. 1572. De loco cf. Marocco Monumenti II 23 sq.; Moroni Dizionario LX 57 sq.

Ecclesia s. Valentini de Rocca Antiqui.

Ecclesiam collegiatam s. Valentini antiquissimae structurae esse, pro certo affirmat Piazza Gerarchia card. p. 193. Sed nescimus, an eadem fuerit ac cellula s. Valentini in Sabinis sita, de qua Iohannis VIII rescriptum (n. 1).

Documenta, quae ad ecclesiam s. Valentini pertinent, exstant in archivo civitatis Roccae antiquae (cf. Tonetti in Bollettino della R. Deputazione per l' Umbria VII (1901) 567 sq.; Gött. Nachr. 1903 p. 541).

A = Orig. Roccantica Archivio comunale.

1 *(879 iun. 14)*

Iohannes VIII Anastasio abbati: praecipit, ut cellulam s. Valentini in Sabinis positam Gauderico episcopo restituat. — Monemus religionem.

Reg. Iohannis VIII ep. 200. — Edd. Carafa Epp. decr. III 428 n. 193. Mansi XVII 132 n. 193. Migne CXXVI 849 n. 237. — Regg. J. 2485. JE. 3266.

Gaudericus episcopus et Anastasius abbas praeterea ignoti sunt.

2 *Laterano (1154) feb. 28*

Anastasius IV Sergio vicedomino Sabinensi: ecclesiam s. Valentini sub b. Petri tuitione suscipit et possessiones propriis vocabulis expressas confirmat. — Quotiens id quod. Dat. Lat. 2 kal. mar.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 566 n. 10 ex A. — Regg. Marocco Monumenti II 24. Tonetti l. c. p. 568 n. 4 ad 1153 april. 30. JL. —.

3 *Roma S. Pietro 1191 aug. 7*

Celestinus III Benedicto archipresb. et clericis s. Valentini de Rocca Antiqui: ecclesiam sub apost. protectione suscipit eique restituit possessiones, quas in tenimentis Roccae Antiqui, s. Demetrii et Montis filiorum Hugonis habuit. — Sacrosancta Romana. Dat. Romae ap. s. Petrum 7 id. aug. pont. n. a. 1.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 585 n. 26 ex A. — Reg. Tonetti l. c. p. 568 n. 6. JL. —.

4 *Laterano 1193 april. 10*

Celestinus III Godo archipresb. eccl. s. Valentini de Antico: ad exemplar Anastasii IV *(n. 2)* ecclesiam sub b. Petri tuitione suscipit et possessiones propriis expressas vocabulis confirmat. — Quotiens a nobis. Dat. Lat. 4 id. april. pont. n. a. 2.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 588 n. 28 ex A. — Regg. Marocco Monumenti II 24. Tonetti l. c. p. 568 n. 7 ad a. 1192. JL. —.

Communitas Roccae de Antiquo.

Nicolai II privilegii autographum periit, sed Martini V bulla, qua illud confirmatur, superest in archivo civitatis (cf. Tonetti in Bollettino della R. Deputazione per l' Umbria VII (1901) 567 et Gött. Nachr. 1903 p. 542). Memorare denique iuvat Alexandri IV rescriptum senatui et consilio Urbis a. 1255 aug. 6 missum, quod ex autographo in archivo civitatis Roccae Antiquae edd. Marocco Monumenti II 46 (sed ut bullam Alexandri III) et Gött. Nachr. 1903 p. 590 n. 30.

B^1 = Transsumptum Innocentii IV a. 1253 april. 1, quod iterum insertum est Gregorii XI bullae a. 1377 april. 30: Reg. Gregorii XI a. VII p. I Reg. Aven. t. 201 f. 158'; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 448.

B^2 = Martini V bullae a. 1423 iun. 13: Orig. Roccantica Arch. comunale et [Reg. Lat. deperd. Lib. II de diversis formis a. VI f. 248' =] Roma Arch. Vat. Arm. XXXI t. 44 f. 326'; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 502 et 1903 p. 531.

C^{1-3} = Monterenzi Cameralia vol. D, s. XVII, Roma Arch. Vat. Arm. XXXVI t. 4; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 122.

D = Miscellanea ab a. 1060 ad 1669, s. XVII, Roma Arch. capitolare di S. Giovanni in Laterano (FF I); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 538.

E = Fabiano Nucula Istoria ecclesiastica di Sabina, s. XVII, Napoli Bibl. Brancacciana III D 4; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 216.

1 *Roma 1060 april. 18*

Nicolaus II Grimaldo, Iohanni presb., Benedicto, Lupo presb., Uberto presb., Benedicto dativo iudici, Martino fil. Sabini, Hicco de Rainerio, Iohanni de Albiza, Martino de Iohanne, Petro de Urso, Leoni de Lupo, Petro de

Erlo, Omo de Martino seu filiis et heredibus eorum atque consortibus quibuscumque ab eis advocatis: concedit castellum q. v. Rocca de Antiquo a sese acquisitum, eo modo ut eam domibus reaedificent et habitatores ibi, quantos poterint, advocent, et singuli eorum per domos et familias, quique secundum quantitatem possibilitatis suae, annualiter persolvant pensionis nomine in pascha b. Petro censum et fodrum faciant et placita fideliter observent. — Cum officii nostri. Scr. p. m. Octaviani scrin. et not. s. pal., in m. april., ind. 14 [13 C^2D]. Dat. Romae 14 [4 *DE*] kal. maii a. ab inc. d. n. Iesu Christi 1060, p. m. Humberti s. eccl. Silvae Candidae ep. et apost. sedis bibl., a. 2 pont. d. pp. Nicolai II, ind. 13 [14 C^1D].

B^1. B^2. C^1 f. 442. ^{2} f. 457. ^{3} f. 464. D f. 1. E f. 665 Exc. — Edd. Sperandio p. 373 n. 37 ex B^2 = Migne CXLIII 1350 n. 31. Marocco Monumenti II 41 ex B^2. Theiner Cod. dipl. dom. temp. I praef. p. V not. ex B^1. — Regg. J. 3366. JL. 4455 ad a. 1061.

Forum novum.

Ecclesia s. Salvatoris.

**1* *(913—14)*

Lando concedit ecclesiae maiori s. Salvatoris Fori novi privilegium confirmationis.

Laud. in charta a. 1431 ian. 10 ap. Sperandio p. 321 n. 1 (cf. p. 213). — Reg. JL. —.

Dolemus quod amplior ac magis secura notitia de re desideretur.

Montasola.

Clemens VI in bulla sua a. 1346 mai. 12 (ed. Sperandio p. 326 n. 2) laudat Celestini (III), Innocentii (III) et Honorii (III) privilegia hominibus civitatis Lauri olim in Montem s. Petri translatis, nunc castrum Montis Asulae nuncupatae, concessa; sed minime ad nos pervenerunt. De Montasola non procul a Poggio Mirteto cf. Marocco Monumenti II 156; Moroni Dizionario LX 54.

**1* *(1191—97)*

Celestinus III hominibus civitatis Lauri privilegium concedit.

Laud. in Clementis VI bulla a. 1346 mai. 12. — Reg. JL. —.

cf. Redditus Sabinae ap. Cencium c. 88 (edd. Muratori Antiq. V 804; Fabre-Duchesne I 378), ubi legimus: „De civitate Lori (quae est hodie Monte Asule) XVIII libras Proven."

Oratorium s. Petri in territorio Campagnano.

Unicam mentionem huius oratorii invenimus in Cencii Libro cens. S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 11), ubi legimus:

„Oratorium s. Petri in territorio Campagnano I libram cerae."

Sed ubinam situm fuerit hoc oratorium et cuinam pontifici privilegium, quo census ille impositus fuit, tribuendum sit, in dubio versatur.

M. de Romania.

De Casaprota, oppido haud procul a Poggio Mirteto in territorio Sabinensi, cf. Marocco Monumenti II 150; Moroni Dizionario LX 68.

*1 *(1191—97)*

Celestinus III confirmat compositionem factam inter M. de Romania ac milites Campaniscos super ecclesia s. Angeli de Casaperota, T. vicedomino Sabinensi arbitro.

Laud. in Innocentii III rescripto a. 1207 mart. 24 Potthast Reg. 3061. — Reg. JL. —.

Hoc Celestini III mandatum ipse Innocentius III irritum et inane decrevit. — Loco „M. de Romania“ legitur in quibusdam codd. „Matthaeus de Rivariis sive de Riparia“.

CAMPANIA ROMANA.

TIVOLI

(Tibur)

Ioh. M. Zappi Memorie sive Annali di Tivoli, ms. s. XVI?, olim penes PP. Soc. Iesu Tiburtinos; eiusdem auctoris schedae exstant in curia Tiburtina. — Marci Ant. Nicodemi De rebus Tiburtum sive Primae pentadis lib. 1—5, ms. s. XVII, (unicum exemplum typis impressum exstat Romae in bibl. Alexandrina) cod. Vat. Barb. 2535 (XXXIII 55, olim 1973). — (Ant. Del Re) Dell' antichità Tiburtine cap. I—X, ms. s. XVII, cod. Vat. Barb. 4814. 4815 (LIII 52. 53, olim 2975). — Ughelli [1] I *212 sq.; V 1537 sq.; [2] I 1301 sq. — Franc. Martio Historie Tiburtine lib. 3 [1] (In Tivoli 1646); [2] (In Roma 1653); [3] (Historia ampliata di Tivoli. In Roma 1665). — M. Giustiniani De' vescovi e de' governatori di Tivoli lib. 2 (In Roma 1665). — G. Carlo Crocchiante L' istoria delle chiese della città di Tivoli (In Roma 1726). — C. Ansaloni Storia del Lazio e della diocesi Tiburtina, ms. s. XVIII ex. (quae adhuc exstant schedae, a. 1819 in Casa della Missione di Tivoli adservabantur; ubi hodie sint nescio). — Giac. Lolli Michelletti Tivoli illustrata (Roma 1818). — Sante Viola Storia di Tivoli dalla sua origine al secolo VII I—III (Roma 1819). — C. Fea Considerazioni storiche fisiche geologiche etc. sul disastro accaduto in Tivoli il di 16 novembre 1826 (Roma 1827). — Fil. Aless. Sebastiani Viaggio a Tivoli antichissima città Latino-Sabina (Fuligno 1828). — Marocco Monumenti XI 83 sq. — Nibby Analisi [2] III 162 sq. — St. Rinaldi Guida di Tivoli (Roma 1844). — Franc. Bulgarini Notizie storiche antiquarie statistiche ed agronomiche intorno all' antichissima città di Tivoli e suo territorio (Roma 1848). — Moroni Dizionario LXXV 268 sq.; LXXVI 56 sq. — Cappelletti VI 641 sq. — Fabio Gori Monumenti storici artistici ed epigrafici di Tivoli in: Arch. stor. artist. archeol. e letter. di Roma III (1878—79) 319 sq.; IV (1880) 256 sq.

Episcopatus Tiburtinus.

Tiburtina ecclesia antiquissima subest immediate Romano pontifici, et inter alias almae Urbis circumstantes ecclesias cathedrales, ut ait Nicolaus V in privilegio canonicis ecclesiae cathedralis s. Laurentii a. 1451 april. 14 concesso (ed. Ughelli [1] I * 219; [2] I 1310), insignis exsistit. Hanc s. Laurentii martyris basilicam Leo III ditavit (Lib. pontif. ed. Duchesne II 13).

Tiburtina archiva nostris diebus documentis antiquioris aevi omnino carent (cf. Bethmann in Archiv XII 484). Pauca inveniuntur in R. archivo Romano (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 242). Quae itaque habemus, ex Tiburtino celeberrimo regesto, ex tabulario episcopali saec. XVII in. Romam translato, hauriri oportuit.

C = Regestum Tiburtinum, mb. s. XII, Roma Arch. Vat. Arm. XIII c. V n. 1. — Ed. L. Bruzza Regesto della chiesa di Tivoli in: Biblioteca dell' Accademia storico-giuridica VI (Studi e documenti I—VI. Roma 1880—86); cf. Gött. Nachr. 1900 p. 118 et Federici Sul regesto della chiesa di Tivoli in: Bullettino della Società filologica Romana I (1902) 23 sq.

D = G. M. Suar Schedae (ex libro membr. inscripto „Tivoli A" = C), s. XVII, cod. Vat. lat. 9136 f. 116 sq. [D^1] et cod. Vat. Barb. 2375 (XXXII 166, olim 2305) f. 400 sq. [D^2]; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 28. 85.

E = Ios. Garampi Schedae, s. XVIII, Roma Arch. Vat. Fondo Garampi; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 522 sq.

1 *(401—17)*

Innocentius I Florentio ep.: monet, ut ab invadenda Nomentana sive Feliciensi parochia ad Ursi coepiscopi dioecesim pertinente desistat; si ius suum persequi velit, post dies paschae ad se veniat. — Non semel.

Exstat in variis collectionibus canonum. — Edd. Voelli et Iustelli Bibl. iuris can. vet. I 202. Martio [2] *p. 248 = Giustiniani p. 33. Pithoeus Cod. can. vet. p. 204. Coustant Epp. Rom. pontif. I 914 n. 40. Crocchiante p. 79. Mansi III 1048 n. 8. Migne XX 606 n. 40. Cappelletti VI 654. Hinschius Decret. Pseudo-Isidor. p. 545. — Regg. J. 114. JK. 317.*

**2* *(858—67)*

Nicolaus I concedit privilegium.

Laud. in n. 5 (ubi legimus privilegia Nycolai, Iohannis et Leonis iam vetustate consumpta). — Reg. JE. —.

**3* *(872—82?)*

Iohannes VIII (?) concedit privilegium.

Laud. in n. 5. — Reg. JE. —.

cf. n. 2.

**4* *(936—39?)*

Leo VII (?) concedit privilegium.

Laud. in n. 5. — Reg. JL. —.

cf. n. 2.

**5* *945*

Marinus II Hucberto ep. concedit privilegium. — Temporibus d. Marini ss. pont. et univ. pp., ind. 3, pont. eius a. 3 in sede b. Petri apost.

C f. 25'. [D^1 f. 120. D^2 f. 406]. — Edd. Ughelli [1] *V 1537 ex D^2;* [2] *I 1304. Doni Inscr. p. 507 cl. XIX n. 16 ex C = Cappelletti VI 658. Marini Pap. dipl. p. 232 ex C. Bruzza p. 18 n. 2 ex C. — Reg. Giustiniani p. 36. JL. —.*

Documentum hoc iuxta formulas vere dici nequit privilegium pontificium; sed potius breve recordationis, prout documentum ipsum declarat.

**6* *953 mai. 11*

Ex praeceptione Agapiti II Iohannes ep. concedit Leoni abbati Sublacen. fundos Cantoranum, Buzinianum, s. Felicitatis et Maranum.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 16.

7 *973 (?) dec. 21*

Benedictus VI(?) Iohanni ep. etc.: confirmat omnes res episcopii et cunctas plebes seu ecclesias atque monasteria, et concedit licentiam ingrediendi et egregiendi per pontem q. v. Lucanu absque omni datione, districtum et placita de omnibus monasteriis sive ecclesiis episcopii, et confirmat omnem eius consuetudinem. — Cum magna nobis. Scr. p. m. Iohannis scrin. S. R. E., in m. dec. et ind. 2. Dat. 12 kal. ian. p. m. Iohannis ep. s. Lavicanen. eccl. et bibl. s. apost. sedis, a. Deo prop. pont. d. Benedicti ss. pont. et univ. IIII pp. in sacr. sede b. Petri apost. 7, imp. d. piiss. pp. aug. Ottone a Deo cor. magno et pacif. imp. a. 5, in m. dec. et ind. ss. 2.

C f. 1'. [D[1] f. 117. D[2] f. 400]. — Edd. Marini Pap. dipl. p. 229 ex C = Migne CXXXVII 350 n. 28. Fea p. 49 ex C ad a. 978. Bruzza p. 32 n. 5 ex C ad a. 978. — Regg. Ughelli [1] V 1542; [2] I 1308. Giustiniani p. 37 ad a. 978. Crocchiante p. 82. Cappelletti VI 660. Pertz in Archiv VII 20 ad a. 979. J. CCCLXXIV. JL. † 3793 ad a. 977.

Nullam invenio causam, cur Jaffé et Loewenfeld hanc bullam veluti spuriam repudiaverint. Quod chronologicae notae inter se non concordent, rei veritati parum efficit; id unum in dubium revocandum est, utrum privilegium Benedicto VI et a. 973 (in quo currunt ind. 2 et a. imp. Ottonis 6) tribuatur an Benedicto VII et a. 979 (qui praebet ind. 8, a. imp. Ottonis 12 et a. pontif. 6). Indictio me impellit ad a. 973. — De locis cf. Stevenson in Studi e documenti I (1880) 110 sq. et Bruzza p. 167 sq.

8 *993 feb. 23*

Iohannes XV .. ep. etc.: confirmat omnes res episcopii *ut supra n. 7.* — Cum magna nobis. Scr. p. m. Stephani scrin. S. R. E., in m. feb., ind. 6. Dat. 7 kal. mart. p. m. Iohannis ep. s. Nepesinae eccl. et bibl. s. sedis apost., a. pont. d. n. Iohannis ss. XV pp. 6, in mense et ind. ss. 6.

C f. 10'. [D[1] f. 119' et D[2] f. 405 Exc. E]. — Edd. Fea p. 49 Exc. ex C ad a. 991. Bruzza p. 42 n. 7 ex C ad a. 991. — Reg. JL. —.

Notae chronologicae differunt inter se, quia anno 993 currunt ind. 6 et a. pontif. 8.

9 *1029 iun. 12*

Iohannes XIX Benedicto ep. etc.: confirmat omnes res episcopii *ut supra n. 7. 8.* — Cum magna nobis. Scr. p. m. Georgii not. reg. atque scrin. s. apost. sedis, in m. madio et ind. ss. 12. Dat. 2 id. iun. p. m. Benedicti ep. Portuen. et bibl. s. apost. sedis, a. pont. d. n. Iohannis ss. pont. et univ. XIX pp., in mense et ind. ss. 12.

C f. 18. [D[1] f. 119' et D[2] f. 405' Exc. E]. — Ed. Bruzza p. 59 n. 11 ex C. — Regg. Ughelli [1] V 1541; [2] I 1307 = Giustiniani p. 39, = Migne CXLI 1139 n. 8. Fea p. 49 ad a. 1004. Cappelletti VI 664. J. 3105. JL. 4088.

*10 *1030 mai. 28*

Ex praeceptione Iohannis XIX Iohannes ep. concedit Benedicto abbati Sublacen. per emphiteusim fundos Cantoranum, Bulzilianum, s. Felicitatis et Maranum.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 26.

*11 (1061—73)
Alexander II destinatis commissariis apostolicis praecipit, ut Adam ep. et Iohannem abb. Sublacen. super iurisdictione castri Girani litigantes ad concordiam conciliare studeant.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 32. — De controversiis inter episcopatum Tiburtinum et monasterium Sublacense cf. etiam Bruzza n. 14. 15. 16. 18.

*12 (1073—85)
Gregorius VII definit, ut Iohannes abb. Sublacen. medietatem castri Girani ab Adam ep. concedente pro s. Laurentio teneat et custodiat. Nuntii papae decernunt, ut castrum Colle Marini ab abbate Sublacen. aedificatum diruatur, episcopo abbati impensa restituente.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 33.

*13 (1073—85)
Gregorius VII post reversionem dictorum nuntiorum *(n. 12)* decernit, ut castrum Colle Marini non destruatur, sed abbas Sublacen. eum teneat solummodo cum turre. Et coram praesentia papae constituitur, ut abbas eiusque successores roccam Girani perpetualiter teneant, consentiente episcopo.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 34.

Basilica s. Euphemiae.

Mentio huius basilicae est solum in Libro pontificali. Cf. etiam Crocchiante p. 266; Sebastiani p. 371; Duchesne I 256 not. 11.

*1 (492—96)
Gelasius I dedicat basilicam s. Eufemiae martyris in civitate Tiburtina, miliario XX ab Urbe.

Laud. in Vita Gelasii I (Lib. pontif. ed. Duchesne I 255; Mommsen p. 117). — Reg. JK. —.

Ecclesia s. Severini.

Ecclesiam hanc, iamdiu eversam, Duchesne Lib. pontif. I 326 not. 14 collocat in agro inter Tiburtinam urbem et Vicovarium; Crocchiante p. 265 contra affirmaverat eius locum minime recognosci posse. Ceterum de hac quoque ecclesia mentio una habetur in Libro pontificali (cf. Sebastiani p. 371).

*1 (625—38)
Honorius I „fecit ecclesia beato Severino a solo iuxta civitate Tiburtina, miliario ab urbe Roma XX, quem ipse dedicavit et dona multa optulit“.

Laud. in Vita Honorii I (Lib. pontif. ed. Duchesne I 324; Mommsen p. 172). — Reg. JE. —.

Civitas Tiburtina.

1 *Laterano (1139 april. 3)*
Praesidente Innocentio II in concilio Lateranensi in ecclesia Salvatoris, Azo abbas mon. s. Pauli de Urbe querimoniam facit contra Tiburtinos de

castro sancti Poli et ecclesia s. Cosmae de Vicovaro et s. Pauli et s. Angeli in Perlaiule.

v. Roma, Eccl. s. Pauli extra muros n. 20.

2 *(1143)*

Tiburtini Innocentio II iurant fidelitatem et promittunt, se defensuros esse papatum Romanum, civitatem Tiburtinam, donnicaturas et regalia, quae Romani pontifices ibidem habuerunt, et munitionem Pontis Lucani et Vicovarum, sanctum Polum, castellum Boverani, Cantalupum et Burdellam, Cicilianum et alia regalia b. Petri, eique se dimissuros esse comitatum quoque et rectoriam eiusdem civitatis Tiburtinae.

Albinus lib. XI c. 22. Cencius c. 144. — Edd. Muratori Antiq. VI 251. Theiner Cod. dipl. dom. temp. I 17 n. 21. Fabre-Duchesne I 415. — Reg. JL. —.

3 *(1143)*

Tiburtini iurant, se b. Petro et Innocentio II civitatem Tiburtinam reddituros esse.

Albinus lib. XI c. 23. — Ed. Fabre-Duchesne II 127. — Reg. JL. —.

Tiburtini cives singuli.

1 *(593 feb.)*

Gregorius I Paschali, Dometiano atque Castorio, filiis Urbici quondam defensoris de Tibur: concedit patris substantiam, quae pro eius debitis est ecclesiae obligata, eorum utilitatibus profuturam. — Officii nostri est.

Reg. Gregorii I lib. III ep. 21. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. III n. 20. Mansi IX 1125 n. 21. Migne LXXVII 620 n. 21. Mon. Germ. Epp. I 178. — Regg. J. 861. JE. 1225.

De Urbico defensore patrimonii Savinensis et Cartiolani cf. Hartmann in Mon. Germ. Epp. I 50 not. 4 et p. 81, et supra p. 9.

**2* *(741—52)*

Zacharias locat Urso fundum Ananvilas cum appendice suo Cucunulis qui et Corcorulis et tabernale, pos. in civitate Tiburtina, ex corpore massae Intromuranae patr. Tiburtin.

v. Patrimonium Tiburtinum n. 6.

**3* *(1012—15?)*

[Benedictus VIII?] concedit Stephano nobili viro, filio quondam Ildiberti, habitatori civ. Tyburtinae, per praeceptum pontificale omnem portaraticum de omnibus casis [causis *cod.*] civ. Tyburtinae tam de piscibus quam de omnibus rebus, unde portaraticum ad omnes portas civ. Tyburtinae omnes homines dare soliti sunt.

Laud. in charta donationis Stephani a. 1015 april. 1 (edd. Ughelli [1] V 1541; [2] I 1307. Bruzza p. 57 n. 10). — Reg. JL. —.

4 *1151 nov. 23*

Iordanis da Bruzo vendit Ranerio, d. papae camerario, mandato Eugenii III terras in tribus locis iacentes in territorio Tiburtino in loco q. d. Pons Lucanus. — Ego Iohannes S. R. E. not. scripsi.

Orig. Roma Arch. Vat. Arm. III c. VII n. 19. — Reg. JL. —.

*5 *(1155 iun.—iul.)*

Hadrianus IV emit iuxta Pontem Lucanum ab uxore Iohannis de Benedicto cive Tiburtino 2 modios terrae pro 7 libris affortiatorum et 1 modium a Raynaldo pro 28 sol. affortiatorum.

Laud. in Vita Hadriani IV auctore Bosone (Lib. pontif. ed. Duchesne II 396). — Reg. JL. —.

Hadrianum IV a. 1155 mense iunio exeunte et mense iulio ineunte apud Pontem Lucanum in territorio Tiburtino fuisse, ex eiusdem Bosonis Vita Hadriani IV (l. c. II 393) et ex documentis (JL. 10079) comperimus.

*6 *(1155 iun.—iul.)*

Hadrianus IV emit iuxta Pontem Lucanum 6 modios terrae ab Oddone de Insula et uxore eius pro 24 libris affortiatorum.

Laud. in Vita Hadriani IV auctore Bosone (Lib. pontif. ed. Duchesne II 396). — Reg. JL. —.

Poli.

(Castrum Pauli. Polum)

Fattori Historia Poli, ms. s. XVII (laud. a P. Kircher in Hist. Eustachio-Mariana). — G. Marocco Memorie storiche dell' antiquissima terra di Poli (In Roma 1836). — Marocco Monumenti XI 9 sq. — Nibby Analisi [2] II 566 sq. — Moroni Dizionario LXXV 285 sq. — G. Cascioli Memorie storiche di Poli con molte notizie inedite della celebre famiglia Conti (Roma 1896).

Poli oppidum, ubi illustris Comitum familia (v. Segni) dominium exercuit, invenimus memoratum et in privilegiis pro basilica s. Pauli de Urbe et pro monasterio ss. Andreae et Gregorii in Clivo Scauri, cui Otto III imp. a. 999 nov. 5 diplomate suo castellum sancti Pauli confirmavit (Mon. Germ. Dipl. II 764 n. 336). Temporibus Innocentii II castrum Poli iuris b. Petri fuisse, Tiburtini in iuramento eidem pontifici facto recognoverunt, quo sanctum Polum et alia regalia se defensuros esse promiserunt (v. Tivoli, Civitas n. 2). A. 1208 oct. 6 Riccardus comes de Sora, cui Innocentius III a. 1204 oct. 9 (Potthast Reg. 2297) Polum aliaque oppida tribuerat, fidelitatem iurat Innocentio III pro terra Poli, quae olim fuit Oddonis de Polo (cf. Cencium c. 5 edd. Raynaldi Ann. eccl. ad a. 1208 c. 27; Muratori Antiq. V 849; Theiner Cod. dipl. dom. temp. I 42 n. 53; Cascioli p. 317 n. 18; Fabre-Duchesne I 9*; cf. etiam bullam Innocentii III a. 1209 feb. 24 Potthast Reg. 3675).

1 *(1139—43)*

Coram Innocentio II causa inter Petrum abbatem mon. ss. Andreae et Gregorii de Urbe contra Odonem de Polo, diversis terminis agitur.

v. Roma, Mon. ss. Andreae et Gregorii in Clivo Scauri n. 8.

**2* *(1143—44)*

Celestinus II reddit Odoni de Polo pecuniam, Innocentio II pro eadem causa *(n. 1)* solutam, salvo sacramento de iustitia facienda.

v. Roma, Mon. ss. Andreae et Gregorii in Clivo Scauri n. 9.

3 *1157 ian. 17*
Oddo q. v. de Poli tradit Hadriano IV eiusque successoribus totam suam terram, videlicet Poli et Fustuanum et Anticulum et roccam q. v. de Nibli et montem q. d. Manno et Gadabiolum et Sarracinescum et roccam q. v. de Muri et Castellum novum. — Ego Astaldus S. R. E. scrin. complevi.

Albinus lib. XI c. 30. Cencius c. 101. — Edd. Muratori Antiq. I 675. Theiner Cod. dipl. dom. temp. I 17 n. 22. Cascioli p. 300 n. 6. Fabre-Duchesne I 387. — Reg. JL. —.

4 *1157 ian. 17*
Rolandus presb. card. tit. s. Marci, d. papae cancellarius, et Boso diac. card. ss. Cosmae et Damiani, d. papae camerarius, ex mandato et voluntate Hadriani IV investiunt Oddonem de Poli eiusque heredes legitimos eique in feudum dant Poli et Fustinianum et Anticulum et roccam q. v. de Niblis *et cetera ut supra n. 3.* — Ego Astaldus S. R. E. scrin. complevi.

Albinus lib. XI c. 31. Cencius c. 102. — Edd. Cascioli p. 301 n. 7. Fabre-Duchesne I 388. — Reg. JL. —.

cf. etiam Vitam Hadriani IV auctore Bosone (Lib. pontif. ed. Duchesne II 396).

Monasterium s. Mariae de Monte Dominico.

Prima huius monasterii notitia occurrit in bulla, quae sequitur. — Ea quum in regesto Tiburtino inscripta sit, ad concludendum inducit, monasterium ipsum saec. XII episcopatui Tiburtino addictum fuisse. Postea vero inter possessiones monasterii s. Pauli de Urbe invenimus in privilegio Innocentii III a. 1203 iun. 13 Potthast Reg. 1935.

Circa locum denique, in quo exstiterit, Sebastiani p. 413 affirmat eundem fuisse ac nostris diebus vicus vulgo Marcellina prope Tibur (de quo cf. Nibby Analisi [2] II 292 sq.).

De codd. v. Episcopatus Tiburtinus.

1 *(1153—54)*
Anastasius IV Petro abbati etc.: monasterium s. Mariae de Monte Dominico sub apost. protectione suscipit, confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, concedit sepulturam liberam, et decernit, ut ab omnibus servitiis filiorum Gregorii de Marcellinis, filiorum Oddonis de Palommaria et dominorum de Monticellis permaneat immune. — Quotiens illud.

C f. 49. [D[1] f. 124' et D[2] f. 412' Exc. E]. — Ed. Bruzza Reg. di Tivoli p. 75 n. 17 ex C. — Reg. JL. —.

Montecelio.

(Monticellum)

F. Casimiro Memorie istoriche delle chiese e dei conventi dei frati Minori della provincia Romana [1] p. 165 sq.; [2] p. 236 sq. — Marocco Monumenti XI 60 sq. — Nibby Analisi [2] II 366 sq. — Moroni Dizionario LXXV 276 sq. — F. Gori in Arch. stor. artistico archeol. e letter. di Roma III 325 sq. — Fr. Cerasoli Ricerche storiche intorno al comune di Montecelio già Monticelli presso Tivoli (Roma 1890).

Monticellum oppidum haud multum a Tiburtina civitate distat. Inter dominos huius oppidi invenimus temporibus Stephani IX Crescentium (Ann. Romani ed. Duchesne Lib. pontif. II 334). Huc refugit Eugenius III (l. c. II 386). Saec. XV Monticellorum castrum fuit feudum familiae de Rovere (cf. Monterenzi Cameralia vol. H Roma Arch. Vat. Arm. XXXVI t. 8 f. 156 sq. et Contelori Cameralia vol. H ib. Arm. XXXVII t. 8 f. 451 sq.).

Monasterium s. Vincentii subtus Monticello.

Nihil scimus de historia monasterii neque de eius archivo; quinimmo de loco ipso, ubi fuerit erectum (in territorio Tiburtino in via Flagense).

**1* *(1024—30)*

[Iohannes XIX] instituit per apostolicam praeceptionem Azzonem abbatem.

Laud. in Azzonis abbatis libello a. 1030 (edd. Ughelli [1] V 1542; [2] I 1308; Casimiro [1] p. 169; [2] p. 241; Bruzza Reg. di Tivoli p. 67 n. 12). — Reg. JL. —.

Ecclesia s. Thomae de Monticello.

Unicam de hac ecclesia notitiam invenimus in Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 11):

„Ecclesia sancti Thomae de Monticello I libram cerae".

Idem Cencius tamen eandem quoque nominat positam in episcopatu Fundano (l. c. I 44). Ignoramus etiam qui pontifex hanc ecclesiam in suam protectionem receperit.

Vicovaro.

(Varia. Vicus Varriae. Vicovarium)

Monasterium ss. Cosmae et Damiani.

Haud uberes notitias habemus de hoc monasterio, olim monachorum ord. s. Benedicti, postea Patrum reformatorum vulgo Del Ritiro, hodie S. Cosimato (cf. Lubin p. 423). Sed iam anno circiter 512 exstitisse, e vita s. Benedicti colligitur (cf. Mabillon Ann. ord. s. Benedicti [1] I 10; [2] I 9). Saec. X appellabatur iam monasterium ss. Cosmae et Damiani q. pon. in loco q. d. Cave; quod quidem nomen facile ex eo intelligitur, quod cellae s. Benedicti eiusque fratrum ibidem fuissent ex rupe excavatae, uti etiam apparet ex pictoria tabula penes Montfaucon Diarium ital. p. 340. Saec. XI Gregorii VII privilegium pro monasterio s. Pauli de Urbe memoriam facit monasterii sancti Cosmati in valle Tibertina, quod haud dubie idem ac nostrum est (sed in reliquis privilegiis s. Pauli minime reperitur). Certe insequenti saeculo monachorum s. Pauli de Urbe in possessione erat, prout constat ex libello querulo Azzonis abbatis contra Tiburtinos (v. Roma, Eccl. s. Pauli extra muros n. 20), in quo nominatur „ecclesia s. Cosmae de Vicovaro". Sed postea libertatem S. R. E. protectionemque apostolicam recepit iuxta Cencii Librum censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 11), ubi ita notatur:

„Ecclesia sancti Cosmae de Vicovario II libras cerae".

Plura tum de monasterio tum de eius archivo frustra quaeruntur. De loco ipso (cf. Nibby Analisi [2] III 478 sq.) in memoriam reducere iuvat, eum, una cum Burdella et Cantalupo, ab Ursi filiis, Celestini III nepotibus, temporibus Innocentii III nomine pignoris ab ecclesia Romana teneri (cf. Vitam Innocentii III c. 136 apud Muratori Scr. III[a] 564).

Duo prima documenta debemus antiquo Regesto Sublacensi; bulla autem Innocentii III in regestis Vaticanis (t. VIII f. 101 n. 120) invenitur.

1 *971 mart. 20*

Coram praesentia Amizonis ep. s. Tiburtinae eccl. seu Gratiani ducis et comitis Tiburtini in vice d. Iohannis XIII pp. Leo abbas ss. Cosmae et Damiani in Cave et Gregorius abbas Sublacen. refutant inter se fundos Sambuculum et Lucianum.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 19.

2 *Roma S. Pietro 983 april.*

In praesentia Benedicti VII, in basilica b. Petri apost. intro hospitale, causa inter Benedictum abbatem Sublacen. et Leonem abbatem ss. Cosmae et Damiani in Cave super possessionibus alienatis agitur.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 22.

**3* *(1191—97)*

Celestinus III concedit privilegium protectionis.

Laud. in Innocentii III bulla a. 1212 iun. 13 Potthast Reg. 4539. — Reg. JL. —.

Subiaco.

(Sublaqueum. Sublacum)

Monasterium s. Benedicti et s. Scholasticae.

Rutilio Scotti Descrittione et historia della abbadia di Subiaco illustrata a. 1615, s. XVII, cod. Chis. I I 23. — Mabillon Ann. ord. s. Bened. [1] I 5 sq.; [2] I 4 sq. — Lubin p. 376 — Dom. Ant. Pierantoni da Trevi Gli sagri secoli Sublacensi, s. XVIII, ms. Trevi (cf. Egidi p. 30). — G. M. Pujati Dissertazione sopra l'origine di Subiaco (Venezia 1816). — Marocco Monumenti X 75 sq. — Nibby Analisi [2] III 120 sq. — (V. Bini) Memorie storiche della s. Grotta della chiesa e del monastero di San Benedetto sopra Subiaco (Roma 1840). — G. Iannuccelli Dissertazione sopra l'origine di Subiaco (Roma 1851). — Moroni Dizionario LXX 209 sq. — Fabio Gori Viaggio pittorico-antiquario da Roma a Tivoli e Subiaco sino alla famosa grotta di Collepardo (Roma 1855). — G. Iannuccelli Memorie di Subiaco e sua badia (Genova 1856). — Fabio Gori Nova guida storica artistica geografica ed antiquaria da Roma a Tivoli e Subiaco (Roma 1864). — A. Dantier Les monastères bénédictins d'Italie [2] (Paris 1867) p. 134 sq. — D. Seghetti Tuscolo e la badia Sublacense in: Gli studi in Italia (Roma 1880). — O. Bonamore Guida ai monasteri Sublacensi (Venezia 1884). — G. Cicchetti Rocca Canterano e la badia di Subiaco (Roma 1899). — P. Egidi L'abbazia Sublacense e la signoria di Tuscolo in: Arch. della Soc. Rom. XXV (1902) 470 sq. — P. Egidi, G. Giovannoni, F. Hermanin, V. Federici I monasteri di Subiaco I. II (Roma 1904). — A. Rossi Santa Maria in Vulturella (Roma 1905).

In celeberrimo hoc protomonasterio, de quo Leo IX exclamavit: „Prope mirabilis est locus iste per omnipotentem Deum. Hoc monasterium caput

est omnium monasteriorum per Italiam constitutorum!“ ordinis s. Benedicti cunabula fuere. Ibi s. Benedictus permansit in solitudine, antequam Casinum peteret. Monasterio, ut est apud chronistas, a Langobardis everso a. 601, monachi Romam in monasterium s. Erasmi de Coelio monte confugerunt. Aedibus renovatis, monasterium iterum a. 846 a Saracenis destructum est. Nescimus quo anno restitutum fuerit; bonis vero praecipue dotatum est ab Alberico principe et senatore omnium Romanorum et a Leone VII. Fuit immediate subiectum sedi apostolicae; cf. Deusdedit lib. III c. 190 [149] (edd. Martinucci p. 315; Wolf v. Glanvell p. 353), Albinus lib. X, Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 346). Denique in commendam datur a Calixto III Iohanni de Turrecremata card. s. Mariae Transtiberim, postea Roderico Borgia, a quo transiit titulus ad cardinales ex familia Colonna et ab his ad Barberinos. Inde ab Urbano VI abbates manuales gubernarunt monasterium. Floret adhuc sub abbate, quem proprium habet.

Antiquissima monasterii privilegia ab Agarenis igne consumpta fuisse, Nicolaus I, Iohannes VIII, Leo VII, aliique testantur. In Chron. Sublacen. (apud Muratori Scr. XXIV 953 et Antiq. IV 1062) enumerantur privilegia apostolica plurima, scilicet Nicolai I et II, Iohannis XI et XII, Gregorii IV, Benedicti VI, VII et VIII, Leonis VI, VII, VIII et IX. Verum quum pontificum numerus aut veritati non respondeat, ut de Gregorio V, qui hic appellatur IV, aut fiduciae non satis praebeat, hac nota minime utar. Ceterum plura documenta, antiquiora praesertim, veluti spuria retinenda sunt (cf. Egidi in I monasteri di Subiaco I 187 sq.).

Monasterii Sublacensis archivum adhuc exstat penes monachos, qui etiam custodiunt pulcherrimum illud Regestum Sublacense saec. XI—XII congestum. Documenta quaedam inveniuntur in R. archivo Romano (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 242).

De archivo et bibliotheca monasterii Sublacensis cf. Mabillon et Germain Museum ital. I 125 sq.; Blume Iter ital. II 240 sq.; Bethmann in Archiv XII 485 sq.; Fabio Gori Protomonastero di S. Scolastica in: Arch. stor. artist. archeol. e letter. di Roma II (1877) 322 sq.; v. Pflugk-Harttung Iter p. 153; A. Fanta in Mitteilungen des österr. Instituts Ergänzungsbd. I 155 sq.; L. Allodi in Mazzatinti Inventari I 161 sq.; Gött. Nachr. 1901 p. 201 sq.; V. Federici in I monasteri di Subiaco II 31 sq. — De indicibus archivi cf. Gött. Nachr. 1901 p. 201 et Federici l. c. p. 33.

A = Orig. Subiaco Arch. abbaziale di S. Scolastica.
B = Cop. ib.
C = Regestum Sublacense, mb. s. XI—XII, ib. (VI n. 1). — Edd. L. Allodi e G. Levi Il regesto Sublacense dell' XI secolo in: Biblioteca della R. Soc. Rom. di storia patria (Roma 1885). De cod. cf. Troya Cod. dipl. Longob. V 232 sq.; Bethmann in Archiv XII 486; Gött. Nachr. 1901 p. 202; P. Egidi in I monasteri di Subiaco I 3 sq. — Excerpta ex Regesto Sublacensi exstant in cod. Vat. Barb. 2375 (XXXII 166, olim 2305), s. XVII ex., f. 324; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 85.

D = Chronicon Sublacense sive Catalogus abbatum mon. Sublacen. ab a. circiter 595 usque ad a. 1390, auctore monacho Sublacensi anonymo (Iohanne de Aragonia?). — Edd. Muratori Scr. XXIV 925 sq. et Antiq. IV 1037 sq.; cf. Troya l. c. V 234 sq.; Allodi Cron. Sublacen. del Ch. Mirzio p. IX; Egidi l. c. p. 11 (de codd. ib. not. 3).

E = Chronicon Sublacense scriptum a P. D. Wilielmo Capisacchi Narniensi a. D. 1573, cod. autogr. Subiaco Arch. abbaziale (VI n. 10); cf. Allodi l. c. p. X; Gött. Nachr. 1901 p. 203; Egidi l. c. p. 14 sq. — Textus a Capisacchi exhibiti ad humaniores litteras illius saec. XVI aptati sunt.

F = Bullarium continens privilegia summorum pontificum etc. descripta per P. D. Cherubinum Mirtium Trevirensem sub a. D. 1623, cod. autogr. Subiaco Arch. abbaziale (VI n. 15); cf. Bethmann in Archiv XII 487; Gött. Nachr. 1901 p. 202. — Excerpta ex hoc bullario inveniuntur in cod. Vat. Barb. 2375 (XXXII 166, olim 2305), s. XVII ex., f. 306; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 85.

G = Chronicon Sublacense ex vetere renovatum emendatum et auctum per P. D. Cherubinum Mirtium Trevirensem a. D. 1628, cod. autogr. Subiaco Arch. abbaziale (VI n. 11). — Ed. L. Allodi Cronaca Sublacense del P. D. Cherubino Mirzio da Treveri in: Gli studi in Italia 1882—84 et sep. Roma 1885); cf. Bethmann in Archiv XII 486; Gött. Nachr. 1901 p. 203; Egidi l. c. p. 20 sq. (de codd. ib. p. 21 not.). — Quae circa textus editionem de Capisacchi [*E*] adnotavimus, de Mürtz quoque dicenda sunt.

H = Fel. Contelori Bullae et brevia Alexandri III, s. XVII in., Roma Arch. Vat. Misc. Arm. VII t. 127.

I = C. Margarini Thesaurus historicus sacrae et politicae veritatis vol. I—V, s. XVII, Roma Arch. Vat. Arm. LIV t. 1—5; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 377.

I^1 = C. Margarini Bolle, diplomi, giudicati e cronaca del mon. di Subiaco vol. I. II, s. XVII, Brescia Bibl. Queriniana B V 1. 2.

K = Cod. Vat. lat. 7157, s. XVII—XVIII; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 21. — Textus ex Margarino (I^1) deprompti sunt.

L = L. A. Muratori Carte, s. XVIII, Modena Arch. di stato; cf. PflugkH. Iter p. 54; Gött. Nachr. 1897 p. 245.

M = St. Borgia Bullarium Lucii III, s. XVIII, Roma Bibl. Vat. Museo Borgia; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 74 sq.

N = G. C. Fatteschi Monumenta Sublacensia, s. XVIII ex., Roma Bibl. Vittorio-Emanuele cod. 2116 (cod. Sessor. 217); cf. Bethmann in Archiv XII 399; Gött. Nachr. 1903 p. 143.

O = P. L. Galletti Miscellanea vol. IV, s. XVIII, cod. Vat. lat. 7925 f. 95 sq.: Appendix ad Chronicon Sublacense sive catalogus praecipuarum chartarum, quae in Sublacensi archivo adservantur; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 22.

Excerpta ex archivo inveniuntur apud Muratori Antiq. V 769 sq. et apud Galletti Miscellanea vol. XVI. XXX, cod. Vat. lat. 7937. 7951, et Spicilegium, cod. Vat. lat. 8054 (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 23—25). Plures saec. XIII bullas ex tabulario Sublacensi edidit F. Liverani in Spicilegio Liberiano (Florentiae 1863).

†1 *596 iun. 28*

Gregorius I Honorato abbati etc.: confirmat monasterium cum cellis et specu s. Benedicti, lacum et aquimola, castellum Sublacu, 12 monasteria, chartulam Tertulli patricii aliasque chartas, et concedit massam Apollonii. — Si semper sunt. Scr. p. m. Benedicti scrin. S. R. E., m. madio, ind. 12. Dat. 4 kal. iul. p. m. Iohannis ep. s. Albanen. eccl. et bibl. ss. apost. sedis, a. Deo

prop. pont. eiusdem Gregorii ss. pont. et univ. I pp. in sacr. sede b. Petri apost. a. 4, ind. ss. 12.

C f. 220. [B[1] a. 1654 (III n. 48). B[2] a. 1656 Reggio Arch. di stato, Opere pie (ex mon. s. Prosperi). B[3-4] s. XVII (V n. 39). D. E f. 24. F f. 2. G. I t. I f. 16. I[1] t. I f. 2; t. II f. 1. O f. 96 Reg.]. — Edd. Margarini Bull. Cas. I 1 n. 1 ex arch. Subl. ad a. 594 mai. Kircher Hist. Eustachio-Mariana p. 61 ex C. Bull. Rom. ed. Cocquelines I 99 n. 10 ex arch. Vat. = Bull. Rom. ed. Taur. I 166 n. 10. Muratori Scr. XXIV 945 et Antiq. IV 1054 ex D = A. Cassio Memorie istoriche della vita di S. Silvia (In Roma 1755) p. 71 Exc. Seghetti p. 49 n. 1 ex G. Allodi Cron. Sublac. p. 81 ex G. Allodi e Levi p. 252 n. 216 ex C ad a. 594. — Regg. Zazzera Della nobiltà dell' Italia II (De la famiglia S. Eustachio) ex C. Seghetti Tuscolo e Frascati (Mem. stor. di Tuscolo. Roma 1891) p. 112 not. 1. Federici Doc. Subl. n. 15. J. CCXXXVI. JE. † 1421.

Spurium, Gregorii V privilegii (n. 23) auxilio confectum. Cf. Egidi l. c. p. 187 sq. et S. Gregorio Magno ed i monasteri Sublacensi (Contributo dei monaci Sublacensi al Congresso storico-liturgico. Roma 1904).

**2* *(741—52)*

Zacharias concedit privilegium.

Laud. in n. 22, ubi legimus: Primum inventum est .. confirmatum .. a Zacharia. — *Reg. JE. —.*

**3* *(847—55)*

Leo IV dedicat in specu duo altaria, unum in honorem s. Benedicti et s. Scholasticae et alterum in honorem s. Silvestri pp. et .. ibidem omnia ampliata privilegio confirmat.

Laud. in D. E. G (Muratori Scr. XXIV 930 et Antiq. IV 1039. Iannuccelli Mem. p. 117. Allodi Cron. Subl. p. 100). — Regg. J. 1992. JE. 2656.

Cf. Egidi l. c. p. 57. — Adnotamus, Leonem IV, teste eius Vita (Lib. pontif. ed. Duchesne II 117), monasterium s. Silvestri sanctique Benedicti et s. Scholasticae q. nunc. Sublacum ditasse.

†4 *(858—67) aug. 20*

Nicolaus I Azzoni abbati etc.: confirmat omnes res et possessiones, sicut monasterium detinuit temporibus Zachariae *(n. 2)*. — Cum piae desiderium. Scr. p. m. Gregorii not. S. R. E., in mense et ind. ss. 1. †Legimus†. Dat. a. Deo prop. pont. d. Nycolai ss. pont. et univ. pp., imp. v. d. Lodoicus piiss. imp. aug. et a Deo cor. mag. imp. Christo iubante, in m. aug. die 20, in mense et ind. ss. 1.

C f. 50'. [D Exc. E f. 27'. F f. 16'. G Exc. I t. I f. 393. I[1] t. I f. 16 = K f. 10'. N p. 6. O f. 97' Reg.]. — Edd. Bull. Rom. ed. Cocquelines I 198 n. 7 ex arch. Vat. = Bull. Rom. ed. Taur. I 319 n. 7. Muratori Antiq. V 774 = Cassio Mem. di S. Silvia p. 72 Exc., = Migne CXXIX 1015 n. 3. Allodi e Levi p. 50 n. 18 ex C ad a. 867. — Regg. Allodi Cron. Subl. p. 102. Federici Doc. Subl. n. 22. J. CCCXLIV. JE. † 2677 ad a. 859.

Textus valde corruptus et suspectus, quem omnino falsum esse contendit Egidi l. c. p. 198 sq. — Laudatur etiam in D velut privilegium Nicolai II (Muratori Scr. XXIV 954 et Antiq. IV 1062).

†5 *(858—67)*

Nicolaus I Leoni abbati: confirmat munimina vel privilegia, quomodo a b. Gregorio *(n. †1)* aliisque pontificibus concessa sunt, quae ab Agarenis cum omni suppellectili monasterii igne concremata sunt. — Quia petistis a.

C f. 11 (et f. 217 Exc.). [B a. 1473 Exc. (III n. 43). E f. 26. F f. 14'. G Exc. L. N p. 5. O f. 97' Reg.]. — Edd. Muratori Antiq. V 469 = Fea Considerazioni sul disastro accaduto in Tivoli p. 47 Exc. Liverani Opp. IV 473 n. 254 Exc. ad a. 858 ex N. Allodi e Levi p. 13 n. 7 ex C (cf. p. 249). — Regg. Allodi Cron. Subl. p. 101 ad a. 860. PflugkH. Iter p. 178 n. 48 ex L. Federici Doc. Subl. n. 21. JE. †2678.

Spurium; cf. Egidi l. c. p. 196 sq.

†6 *(873—82)*

Iohannes VIII Leoni abbati etc.: confirmat res et possessiones, quas b. m. Nycolaus pp. per privilegium suum reconfirmavit *(n. †5)*. — Convenit apostolica dignitas.

C f. 14' (et f. 217 Exc.). [E f. 33. F f. 18. G Exc. I t. I f. 405. I' t. I f. 18 = K f. 18. O f. 97' Reg.]. — Ed. Allodi e Levi p. 16 n. 8 ex C (cf. p. 250). — Regg. Allodi Cron. Subl. p. 104 (ut Iohannis X privilegium). PflugkH. Iter p. 180 n. 60 ex K. Federici Doc. Subl. n. 24. JE. 3363. 3363a.

Spurium; cf. Egidi l. c. p. 199.

7 *(880?) ian. 1*

[Iohannes VIII?] confirmat filum salinae pos. in Liciniana pedica veteri, derelictum a Leone subdiac. S. R. E., sub censu 2 aur. sol. annualiter persolvendo. — Creditae speculationis. Scr. p. m. Leonis scrin. S. R. E., in m. ian., ind. 13. Dat. kal. ian. p. m. Gregorii nom̄ custus [*l.* nomenculatoris] s. sedis apost.

C f. 98'. [F f. 49. I t. II f. 303. I' t. I f. 49 = K f. 53. N p. 318 Exc. O f. 98' Reg.]. — Ed. Allodi e Levi p. 105 n. 63 ex C ut bullam Stephani VIII ad a. 940. — Regg. PflugkH. Iter p. 200 n. 181 ex K ad a. 1075. Federici Doc. Subl. n. 53 (cf. n. 196). JL. †4916a ut Gregorii VII privilegium ad a. 1075.

Cuinam pontifici haec bulla, cuius initium desideratur, tribuenda? Impossibile enim Gregorio VII eam adscribere; nam formulae longe antiquiores eam ad saec. saltem X referunt. Praeterea ipsam possessionem salinae in Pedica veteri alias memoratam invenimus in documentis pluribus saec. X med. ac praecise in privilegio Leonis VII a. 936 (n. 10), unde colligitur, documentum nostrum ante id tempus exaratum fuisse. Itaque errant editores Regesti Sublacensis, qui bullam Stephano VIII a. 940 inscripserunt. Ceterum indictio XIII nos docet, bullam aut a. 925 (sub Iohanne X) aut 910 (sub Sergio III) aut 895 (sub Formoso) aut 880 (sub Iohanne VIII) datam fuisse; atqui temporibus Iohannis VIII et Hadriani III occurrunt Leo scriniarius S. R. E. et ipse Gregorius nomenculator; ergo non dubitamus, quin bulla Iohanni ipsi VIII tribuatur. — De hac salina cf. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. XXIII (1900) 137 sq.; Egidi l. c. p. 67 not. 3.

*8 *(884—85)*

Hadrianus III multa concedit tempore Caroli magni imperatoris.

Laud. in D (Muratori Scr. XXIV 953 et Antiq. IV 1061). — Reg. JL. —.

Haec notitia in Chron. Sublacen. immediate sequitur chartulam donationis a Caesario consule et duce factae (ed. Allodi e Levi p. 11 n. 1), quacum aliquam relationem habet. Quum vero chartula ipsa spuria plerumque habeatur, notitia quoque haud satis fidei meret.

9 *926 ian. 18*

Iohannes X Leoni abbati etc.: confirmat omnes res et possessiones, sicut per privilegii paginam Nycolaus pp. *(n. †5)* confirmavit. — Convenit apostolica dignitas. Scr. p. m. Adriani not. reg. et scrin. S. R. E., in m. ian., ind.

ss. 14. Dat. 15 kal. feb. p. m. Demetrii arcarii s. sedis apost., a. Deo prop. pont. d. Iohannis ss. pont. et univ. X pp. in sacr. sede b. Petri apost. 12, in mense et ind. ss. 14.

C f. 16'. [E f. 34. F f. 19'. G Exc. I t. 1 f. 455. I¹ t. 1 f. 20 = K f. 16'. O f. 97' Reg.]. — Edd. Liverani Opp. IV 73 n. 23 ex C. Allodi e Levi p. 18 n. 9 ex C. — Regg. Galletti Del primicero p. 118. Allodi Cron. Subl. p. 105 ad a. 925. PflugkH. Iter p. 182 n. 74 ex K ad ian. 28. Federici Doc. Subl. n. 36. JL. 3569.

Laudatur in Chron. Sublac. (Muratori Scr. XXIV 954 et Antiq. IV 1062) ut bulla Iohannis XI. De re cf. Egidi l. c. p. 64 sq.

10 *936 iul. 11*

Leo VII Leoni abbati etc.: confirmat pro suggestione Alberici principis atque omnium Romanorum senatoris res et possessiones, sicuti a Nycolao *(n. †5)* et a Iohanne *(n. †6 aut n. 9)* vel aliis pontificibus sunt concessae. — Cum magna dilectione. Scr. p. m. Leonis scrin. S. R. E., in m. iul. et ind. ss. 9. Dat. 5 id. iul. p. m. Nycolai primicerii ss. apost. sedis, a. Deo prop. pont. d. Leonis ss. pont. et univ. VI pp. in sacr. sede b. Petri apost. 1, in mense [et ind. ss. 9].

C f. 47. [E f. 43. F f. 25'. G Exc. I t. 1 f. 462. I¹ t. 1 f. 26 = K f. 30. N p. 55. O f. 98 Reg.]. — Edd. Muratori Antiq. VI 201 = Migne CXXXII 1067 n. 2. Liverani Opp. IV 474 n. 255 ex N ad a. 935. Allodi e Levi p. 46 n. 17 ex C. — Regg. Georgius Notae ad Baronii Ann. ed. Lucen. XVI 9 ex C. Allodi Cron. Subl. p. 108. PflugkH. Iter p. 182 n. 77 ex K. Federici Doc. Subl. n. 44. J. 2753. JL. 3597.

cf. Egidi l. c. p. 66. 71. In Chron. Sublac. (D) laudantur Leonis VI, VII et VIII privilegia. Non dubito quin unus sit pontifex, Leo nempe VII.

11 *937 aug. 2*

Leo VII Leoni abbati etc.: Alberico principe Romanorum petente, concedit castellum q. v. Sublaco cum omnibus suis pertinentiis. — Cum magna nobis. Scr. p. m. Leonis scrin. S. R. E., in m. aug. et ind. ss. 10. Dat. 4 non. aug. p. m. Nicolai primicerii ss. apost. sedis, a. Deo prop. pont. d. n. Leonis ss. pont. et univ. VI pp. in sacr. sede b. Petri apost. 2, in mense et ind. ss. 10.

C f. 45'. [E f. 42'. F f. 28'. I t. 1 f. 466. I¹ t. 1 f. 29 = K f. 34. N p. 59. O f. 98 Reg.]. — Edd. Georgius l. c. XVI 9 Fragm. ex C. Liverani Opp. IV 476 n. 256 ex N. Allodi e Levi p. 45 n. 16 ex C. — Regg. PflugkH. Iter p. 183 n. 78 ex K. Federici Doc. Subl. n. 46. J. 2756. JL. 3601.

cf. Egidi l. c. p. 68 not. 1.

12 *938 feb. 9*

Leo VII Leoni abbati etc.: interventu Alberici principis atque omnium Romanorum senatoris, committit monasterium s. Herasmi situm in Coelio monte, quod iam elapso tempore congregatione servorum Dei nudatum et solitudini traditum esse constat. — Creditae speculationis. Scr. p. m. Leonis scrin. S. R. E., in m. feb. et ind. ss. 11. Dat. 5 id. feb. p. m. Nycolai primicerii . . . . .

C f. 63. [B s. XIV (III n. 50). E f. 45'. F f. 24'. G Exc. I t. 1 f. 469. I¹ t. 1 f. 25 = K f. 35. N p. 61. O f. 98 Reg.]. — Edd. Bull. Rom. ed. Cocquelines I 246 n. 3 ex arch. Vat. = Bull. Rom. ed. Taur. I 391 n. 3, = Migne CXXXII 1078 n. 10. Allodi e Levi p. 63 n. 24 ex C. — Regg. Georgius l. c. XVI 9 ex C. Allodi Cron. Subl. p. 108. Federici Doc. Subl. n. 48. J. 2761. JL. 3608.

cf. Egidi l. c. p. 69.

13 *939 mai. 27*

Leo VII Leoni abbati etc.: concedit pro restauratione monasterii et substentatione monachorum massam q. v. Iubenzana et Intermurana cum omnibus fundis suis. — Cum magna nobis. Scr. p. m. Leonis scrin. S. R. E., in m. maio et ind. ss. 12. Dat. 6 kal. iun. p. m. Nycolai primicerii ss. apost. sedis, a. Deo prop. pont. d. n. Leonis ss. pont. et univ. VI pp. in sacr. sede b. Petri apost. 4, in mense et ind. ss. 12.

C f. 52'. [F f. 29'. G Exc. I t. 1 f. 473. I[1] t. 1 f. 30 = K f. 36'. N p. 40. O f. 98 Reg.]. — Ed. Allodi e Levi p. 52 n. 19 ex C. — Regg. Georgius l. c. XVI 9 ex C. Muratori Scr. XXIV 947 et Antiq. IV 1056. Allodi Cron. Subl. p. 409. PflugkH. Iter p. 183 n. 79 ex K. Federici Doc. Subl. n. 50. J. 2768. JL. 3615.

cf. Egidi l. c. p. 72. — v. Latium, Patrimonia S. R. E. (Tiburtinum n. 7).

14 *939 mai. 29*

[Leo VII Leoni abbati etc.]: concedit licentiam consecrationis a qualicumque episcopo. — Scr. p. m. Leonis scrin. S. R. E., in m. maio, per ind. 12. Dat. 4 kal. iun. p. m. Benedicti ep. s. Silvae Candidae eccl. et bibl. s. sedis apost., a. Deo prop. pont. d. n. Leonis ss. pont. et univ. VI pp. in sacr. sede b. Petri apost. a. 4, in m. maio, ind. ss. 12.

C f. 62 (initium deest). — Ed. Allodi e Levi p. 62 n. 23 ex C. — Regg. Federici Doc. Subl. n. 51. JL. 3615a.

**15* *(936—39)*

Leo VII donat ecclesiam s. Barbarae in territorio Tiburtino.

Laud. in brevi recordationis (ed. Allodi e Levi p. 86 n. 45 ex C f. 82'). — Reg. Federici Doc. Subl. n. 45. JL. —.

**16* *953 mai. 11*

Ex praeceptione Agapiti II Iohannes ep. s. eccl. Tiburtinae concedit Leoni abbati fundos Cantoranum, Buzinianum, s. Felicitatis et Maranum.

C f. 219. [N p. 86]. — Edd. Allodi e Levi p. 251 n. 214 ex C. Bruzza Reg. di Tivoli p. 140 ex C. — Regg. Giustiniani De' vescovi e de' governatori di Tivoli p. 37. Allodi Cron. Subl. p. 114. Federici Doc. Subl. n. 65. JL. —.

17 *Subiaco 958 mai.*

Iohannes XII, residens in mon. Sublacen. cum Marino Polimartien. eccl. ep. et bibl. s. sedis apost., Constantino Portuen. et Iohanne Tiburtino ep. seu Romanorum iudicibus, Georgio secundicerio, Leone protoscriniario aliisque, praecipit, ut omnes adversarii monasterii ante suam praesentiam veniant, ut omnia bona monasterio reddant. — Marinus ep. et bibl. S. R. E., Iohannes ep. s. Tiburtinae eccl., et alii subscr. Ego Leo scrin. et tabellio urbis Romae complevi.

C f. 54. [G Exc. N p. 91]. — Edd. Muratori Antiq. VI 203 = Migne CXXXIII 1019 n. 6. Allodi e Levi p. 54 n. 20 ex C. — Regg. Allodi Cron. Subl. p. 117. Hübner Gerichtsurkunden n. 911. Federici Doc. Subl. n. 70. J. p. 321. JL. I p. 464.

cf. Egidi l. c. p. 75 not. 2, qui tamen de fide huius placiti dubitat.

18 *958 mai. 10*

Iohannes XII Leoni abbati etc.: confirmat omnes res et possessiones. — Cum piae desiderium. Scr. p. m. Leonis scrin. et not. s. sedis apost., in m. maio,

ind. ss. 1. Dat. 6 id. mai. p. m. Marini ep. s. Polimartien. eccl. et bibl. ss. apost. sedis, a. Deo prop. pont. d. n. Iohannis ss. pont. et univ. X[II] pp. in sacr. sede b. Petri apost. 3, in mense et ind. ss. 1.

C f. 26' (et f. 217 Exc.). [F f. 21'. G Exc. I t. 1 f. 445. I¹ t. 1 f. 21 = K f. 12'. N p. 33. O f. 97' Reg.]. — Edd. Muratori Antiq. V 461 = Cassio Mem. di S. Silvia p. 73 Exc., = Migne CXXXIII 1020 n. 7. Liverani Opp. IV 15 n. 5 ex N ad a. 916. Allodi e Levi p. 27 n. 12 ex C (cf. p. 250). — Regg. Georgius l. c. XVI 87. Allodi Cron. Subl. p. 104 ut bullam Iohannis X. Federici Doc. Subl. n. 69. J. 2826. JL. 3684.

19 *971 mart. 20*

Coram praesentia Amizonis ep. s. Tiburtinae eccl. seu Gratiani ducis et comitis Tiburtini in vice d. Iohannis XIII pp. Leo abbas ss. Cosmae et Damiani in Cave et Georgius abbas Sublacen. refutant inter se fundos Sambuculum et Lucianum.

C f. 193. [N p. 153]. — Edd. Allodi e Levi p. 227 n. 186 ex C. Bruzza Reg. di Tivoli p. 159 ex C. — Regg. Muratori Antiq. V 773. Allodi Cron. Subl. p. 124. Federici Doc. Subl. n. 102. JL. —.

20 *973 nov. 26*

Benedictus VI Petro abbati etc.: confirmat omnes res et possessiones *(ut in n. 18)*. — Cum piae desiderium. Scr. p. m. Benedicti scrin. s. sedis apost., in m. nov., ind. 2. Dat. 6 kal. dec. p. m. Iohannis Deo amabilis primicerii ss. apost. sedis, a. Deo prop. pont. d. n. Benedicti ss. pont. et univ. VI pp. in sacr. sede b. Petri apost. 1, imp. d. n. Ottone piiss. pp. aug. a Deo cor. pacif. imp. . . .

C f. 34 (et f. 217 Exc.). [E f. 36. F f. 34. G Exc. I t. 1 f. 539. I¹ t. 1 f. 34 = K f. 38. N p. 160 Exc.]. — Ed. Allodi e Levi p. 34 n. 14 ex C (cf. p. 250). — Regg. Muratori Antiq. V 774 = Migne CXXXV 1084 n. 3. Allodi Cron. Subl. p. 125. Pflugk H. Iter p. 184 n. 85 ex K. Federici Doc. Subl. n. 104. J. 2890. JL. 3769.

**21* *979(?) dec. 4*

Benedictus VII dedicat ecclesiam s. Scholasticae .. Benedicto abbate rogante, confirmat mon. Sublacen. et roborat pertinentia eius pontificali praecepto.

Tabula marmorea in atrio eccl. s. Scholasticae saec. XII (aut falsa saec. XVI?). — Edd. Kircher Hist. Eustachio-Mariana p. 174. G. Marini ap. Mai Scr. vet. nova coll. V 151 n. 1. Marocco Monumenti X 140. Federici p. 398 sq. — Regg. Allodi Cron. Subl. p. 130. Federici Doc. Subl. n. 118. J. p. 334. JL. I p. 482.

Benedicti VII privilegium laudatur in D. E. G (Muratori Scr. XXIV 931. 954 et Antiq. IV 1040. 1062. Allodi Cron. Subl. p. 130). — De re cf. Egidi l. c. p. 80 ad a. 981.

22 *Roma S. Pietro 983 april.*

In praesentia Benedicti VII, in basilica b. Petri apost. intro ospitale, in quo usualis est papae dormiendum, causa inter Benedictum abb. Sublacen. et Leonem abb. ss. Cosmae et Damiani in Cave super possessionibus alienatis agitur. Inspectis privilegiis Zachariae *(n. 2)*, Gregorii *(n. †1)*, Nycolai *(n. †4)* et Benedicti *(n. 20)*, Leo abbas cuncta loca refutat. — Ego Benedictus s. cath. et apost. [eccl.] VII praesul. Subscr. 6 ep. et card., aliique. Ego Benedictus scrin. S. R. E. complevi.

C f. 191. [I¹ t. 11 f. 39. L. N p. 191]. — Edd. Muratori Antiq. I 379 = Migne CXXXVII 346 n. 25. Allodi e Levi p. 225 n. 185 ex C. Bruzza Reg. di Tivoli p. 155 ex C. — Regg. Georgius l. c. XVI 226. Allodi Cron. Subl. p. 132. Hübner Gerichtsurkunden n. 1047. Federici Doc. Subl. n. 123. J. p. 330. JL. I p. 483.

23 *997 iun. 28*

Gregorius V Petro abbati etc.: confirmat omnes res et possessiones, sicuti monasterium temporibus Gregorii *(n. †1)* et Zachariae *(n. 2)* [et Nycolai *(n. †5)*] detinuit. — Si semper sunt. Scr. p. m. Benedicti scrin. S. R. E., in m. [iun.] et ind. 10. Dat. 4 kal. iul. p. m. Iohannis ep. s. Albanen. eccl. et bibl. ss. et apost. sedis, a. Deo prop. d. Gregorii ss. pont. et univ. pp. in sacr. sede b. Petri apost. a. 1, ind. ss. 10.

C f. 30' (et f. 217' Exc.). [E f. 24. F f. 10. G Exc. I t. I f. 336. I¹ t. I f. 10 = K f. 8. N p. 4, omnes ut privilegium Gregorii IV. O f. 97' Reg.]. — Edd. Muratori Antiq. I 943 = Migne CXXXVII 915 n. 10. Bull. Rom. ed. Cocquelines I 172 n. 1 ad a. 832 ex arch. Vat. = Bull. Rom. ed. Taur. I 274 n. 1. Allodi e Levi p. 31 n. 63 ex C (cf. p. 250). — Regg. Georgius l. c. XVI 349 ex C. Höfler Die deutschen Päpste I 329 n. 10. Allodi Cron. Subl. p. 97 ad a. 828. Federici Doc. Subl. n. 145. J. 2966. JL. 3877.

cf. Egidi l. c. p. 78.

24 *1005 iul. 21*

Iohannes XVIII Stephano abbati etc.: roborat antiquum ac rationabilem morem ex praecepto regulae b. Benedicti persistentem eique confirmat monasterium cum omnibus suis rebus et possessionibus. — Sanctae sedis apostolicae. Scr. p. m. Benedicti reg. not. et scrin. S. R. E., in mense et ind. ss. 3. Dat. 12 kal. aug. p. m. Gregorii s. Ostien. eccl. et bibl. s. sedis apost., a. Deo prop. pont. d. Iohannis ss. pont. et univ. VII pp. in sacr. sede b. Petri apost. 2, in m. nov., ind. ss. 3.

C f. 19 (et f. 217' Exc.). [B a. 1473 (III n. 43). E f. 20 Fragm. F f. 3'. G Exc. I t. I f. 34. I¹ t. I f. 4; t. II f. 2' = K f. 21. N p. 1. O f. 97' Reg., omnes ut privilegium Iohannis VII]. — Ed. Allodi e Levi p. 20 n. 10 ex C (cf. p. 250). — Regg. Georgius l. c. XVI 431 = Migne CXXXIX 1481 n. 4. Corvisieri in Il Buonarroti V (1870) 74 not. ut Iohannis VII bullam. Allodi Cron. Subl. p. 96 ad a. 706. Pflugk H. Iter p. 803 n. 1009 ex K. Seghetti Tuscolo e Frascati p. 112 not. Federici Doc. Subl. n. 156. J. 3018. JL. 3945.

cf. Egidi l. c. p. 57. 86.

25 *1015 sept.*

Benedictus VIII Iohanni abbati etc.: confirmat omnes res et possessiones *(ut in n. 24)*. — Sanctae sedis apostolicae. Scr. p. m. Benedicti not. et scrin. S. R. E., in m. sept., ind. ss. 14.

C f. 38' (et f. 217' Exc.). [E f. 38. F f. 38. G Exc. N p. 279. O f. 98' Reg.]. — Ed. Allodi e Levi p. 38 n. 15 ex C (cf. p. 250). — Regg. Muratori Scr. XXIV 954 et Antiq. IV 1062. Allodi Cron. Subl. p. 145. 146. Seghetti Tuscolo e Frascati p. 112 not. Federici Doc. Subl. n. 164. JL. 4007a.

**26* *1030 mai. 28*

Ex praeceptione **Iohannis** XIX Iohannes ep. s. eccl. Tiburtinae concedit per emphiteusim Benedicto abbati fundos Cantoranum, Bulzilianum, s. Felicitatis et Maranum.

C f. 219. [N p. 281]. — Edd. Cappelletti VI 665. Allodi e Levi p. 252 n. 215. Bruzza Reg. di Tivoli p. 143. — Regg. Giustiniani De' vescovi di Tivoli p. 39. Crocchiante L' istoria delle chiese di Tivoli p. 84. Allodi Cron. Subl. p. 150. Federici Doc. Subl. n. 175. JL. —.

cf. n. 16.

*27 *Laterano (1050 mai.)*

[In praesentia?] Leonis IX, in palatio Lateranen., residentibus Umberto archiep. s. Rufinae, Alinardo Lugdunen. archiep. nec non Hugone Besontien. archiep. et Petro diac. cancellario eiusque fratre Andrea iudice, causa inter Umbertum abb. et Petrum abb. s. Mariae de monte Aventino super ecclesia s. Mariae in Surisco agitur.

C f. 211. — Ed. Allodi e Levi p. 245 n. 203 ex C. — Regg. Allodi Cron. Subl. p. 160. Federici Doc. Subl. n. 188 ad a. 1051. JL. —.

Quia constat, Petrum diac. cancellarium iam m. octob. a. 1050 obiisse, non dubium est, quin haec refutatio facta sit tempore concilii Romani a. 1050, in quo adfuerunt Humbertus tunc archiep. Siciliensis, Halinardus Lugdunensis et Hugo Vesontiensis archiepiscopi (cf. JL. 4219).

*28 *Subiaco (1050?)*

Leo IX, Attone abbate deposito, inito concilio, ordinat Umbertum abbatem. Sublacenses ad se convocat in monasterio, quorum et requirens monumenta chartarum, notat falsissima et ex magna parte ante se igne cremari iubet.

Laud. in D (Muratori Scr. XXIV 932 et Antiq. IV 1041). — Regg. J. p. 374. JL. I p. 541 ad 1051 oct.

Sed Humbertum abbatem iam 1050 mai. institutum fuisse, mihi persuasum habeo (cf. n. 27). Aliter Egidi l. c. p. 87 not. 1. — In memoriam revocamus gravem disputationem litterariam ex hac notitia originem duxisse, de qua cf. Egidi l. c.

29 *1051 oct. 31*

Leo IX ecclesiae b. Benedicti q. pon. in Sublaco etc.: confirmat omnia quaecumque umquam a Christi fidelibus concessa sunt vel nunc possidet vel in posterum possidebit. — Per quem mona . . . Dat. 2 kal. nov. p. m. Frederici diac. et s. apost. sedis canc. vice d. Herimanni archicanc. et Colonien. archiep., a. d. Leonis VIIII pp. 3, ind. ss. 5.

C f. 55' (et f. 217' Exc.). [D Exc. F f. 43'. G Exc. I t. II f. 227. I¹ t. I f. 44 = K f. 43'. N p. 307. O f. 98' Reg.]. — Edd. Muratori Scr. XXIV 954 et Antiq. IV 1062 ex D = Migne CXLIII 678 n. 61. Allodi e Levi p. 55 n. 21 ex C (cf. p. 250). — Regg. Höfler II 376. Allodi Cron. Subl. p. 159. PflugkH. Iter p. 188 n. 108 ex K ad nov. 31. Seghetti Tuscolo e Frascati p. 112 not. Federici Doc. Subl. n. 187. J. 3240. JL. 4263.

cf. Egidi l. c. p. 87 et inscriptionem factam ab Humberto abbate, ubi breviter adnotavit quae continentur in praecepto (v. tabulam apud Marocco Monumenti X 141; Bonamore p. 187; Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. IX 74; Allodi Cron. Subl. p. 41; Egidi p. 88; Federici p. 400).

†*30 *Subiaco 1051 (oct. 31)*

Leo IX concedit cunctis Christi fidelibus sacrum s. Benedicti specum devote visitantibus in festo s. Gregorii M. *(mart. 12)* indulgentiam annorum 7 totidemque quarantenarum, item in festo s. Nicolai *(dec. 6)* annos 3 totidemque quarantenas et similiter in festo s. Romani abbatis *(feb. 28)* annos 9 totidemque quarantenas.

Laud. a Mirtio in Chron. Subl. (ed. Allodi p. 416) ex vetustis manuscriptis fratris Iohannis de Aragonia monachi sacri specus, qui has indulgentias ex antiquissimo parvoque eiusdem loci psalterio, in quo ob multam vetustatem taliter evanuerant, quod vix legibiles essent, se descripsisse fatetur sub a. 1387 feb. 27. — Reg. Bini p. 41. JL. —.

Spurium.

*31 (1068?)

Alexander II, accito Hildebrando archidiac., decernit et postea confirmat, quod Sublacenses, si umquam faciunt conspirationes vel coniurationes contra abbatem vel monasterium vel monachos, sint excommunicati, et nullus liceat eos absolvere, nisi solus papa.

Laud. in D (Muratori Scr. XXIV 933 et Antiq. IV 1043). — Reg. JL. —.

cf. Allodi Cron. Subl. p. 166 sq.; Egidi l. c. p. 91.

*32 (1061—73)

Alexander II destinatis commissariis apostolicis praecipit, ut Adam ep. Tiburtinum et Iohannem abb. Sublacensem super iurisdictione castri Girani *(Gerano)* litigantes ad concordiam conciliare studeant.

Laud. in G (Giustiniani De' vescovi di Tivoli p. 41. Cappelletti VI 668. Allodi Cron. Subl. p. 176). — Reg. JL. —.

Puto notitiam hanc ex errata factorum narratione provenisse, quae referuntur in documento ap. Allodi e Levi p. 88 n. 48.

*33 (1073—85)

Gregorius VII definit, ut Iohannes abbas medietatem castri Girani ab Adam ep. Tiburtino concedente pro s. Laurentio teneat et custodiat. Nuntii papae (Benedictus iudex s. Lat. pal. et Iohannes Berardi) decernunt, ut castrum Colle Marini ab abbate aedificatum diruatur, episcopo abbati impensa restituente.

Laud. in n. 34. — Reg. JL. —.

*34 (1073—85)

Gregorius VII post reversionem dictorum nuntiorum *(n. 33)* decernit, ut castrum Colle Marini non destruatur, sed abbas eum teneat solummodo cum turre. Et coram praesentia papae constituitur, ut abbas eiusque successores roccam Girani perpetualiter teneant, consentiente ep. Tiburtino.

C f. 84'. [N p. 321]. — Ed. Allodi e Levi p. 88 n. 48 ex C. — Reg. Federici Doc. Subl. n. 196 ad a. 1075 ian. 1. JL. —.

Gregorii VII privilegium JL. † 4916a minime exstitisse constat; cf. n. 7.

*35 (1099—1109)

Paschalis II, a Iohanne abbate per litteras rogatus, mittit trevanum suum nomine Cetulum (Lentulum s. pal. auditorem *G*), qui Bertrahimo ex apost. auctoritate praecipiat, ut sine mora castrum q. d. Giranum *(Gerano)* et castrum Ceretum *(Cerreto)* s. Benedicto reddat.

Laud. in D. G (Muratori Scr. XXIV 941 et Antiq. IV 1050; cf. Ducange s. v. Trevanus. Allodi Cron. Subl. p. 211 ad a. 1112). — Reg. JL. —.

*36 (1099—1109)

Paschalis II, a Iohanne abbate per litteras rogatus, praecipit Trevensibus, ut castrum Genna ei reddant.

Laud. in D. G (Muratori Scr. XXIV 941 et Antiq. IV 1050. Allodi Cron. Subl. p. 213). — Reg. JL. —.

cf. Rambaldi iudicis s. pal. iudicatum a. 1116 sept. 24 (ed. Allodi e Levi p. 250 n. 212. Reg. Federici Doc. Subl. n. 211).

*37 *Subiaco 1109 aug. 28*

Paschalis II dedicat in specu altare in honorem s. Benedicti et s. Mauri (5 kal. sept.).

Laud. in D. G (Muratori Scr. XXIV 940 et Antiq. IV 1049. Allodi Cron. Subl. p. 224). — Regg. J. p. 499. JL. I p. 738.

Mirtius (Allodi p. 297) alio loco iterum loquitur de consecratione altaris in specu per Paschalem II, sed rem ad a. 1116 refert.

*38 *Tarano 1109 sept. 7*

Paschalis II (cum esset in territorio Sabinensi iuxta castellum Taranum) committit Iohanni abbati oppida Pontie et Effides, sicut commiserat alias terras Campaniae, ita ut hereditas, quae ibidem est, monasterio Sublacen. salva permaneat; cetera custodiantur ad ius b. Petri. Et per ferulam investit abbatem. — Actum est ind. 2, a. inc. d. 1109, pont. a. 10; 7 id. sept.

Albinus lib. X c. 66 ex registro Paschalis II lib. XII c. 3. Cencius c. 131. — Edd. Muratori Antiq. I 619. Fabre-Duchesne I 407. — Regg. J. p. 499. JL. I p. 738.

cf. n. 40 et Chron. Sublacen. (Muratori Scr. XXIV 939 et Antiq. IV 1049).

39 *Laterano 1114 april. 11*

Paschalis II Iohanni abbati etc.: confirmat possessiones propriis nominibus expressas et concedit monachis facultatem, ut ad ecclesias dedicandas aut clericos ordinandos vel a sese episcopum accipiant vel quem maluerint adeant, nec non et ius liberae electionis. — Glorificantes me. Scr. p. m. Rainerii scrin. reg. et not. s. pal. Ego Paschalis etc. Dat. Lat. p. m. Iohannis S. R. E. diac. card. ac bibl., 3 id. april., ind. 7, inc. d. a. 1115, pont. quoque d. Paschalis II pp. a. 15.

B s. XII (I n. 1). [B¹ s. XVI (V n. 40). D. E f. 72' et f. 141'. F f. 50. H. I t. III f. 54. I¹ t. I f. 50. O f. 98' Reg.]. — Edd. Muratori Scr. XXIV 949 et Antiq. IV 1058 ex D = Cassio Mem. di S. Silvia p. 85 Exc., = Fea Considerazioni p. 48 Exc., = Migne CLXIII 345 n. 382. — Regg. Federici Doc. Subl. n. 210. J. 4728. JL. 6377.

40 *Anagni 1117 aug. 24*

Paschalis II Iohanni abbati etc.: confirmat Afilem et Pontiam cum ecclesiis, sicut in Benedicti ducis et consulis oblatione *(a. 952 mai. 24 ed. Allodi e Levi p. 236 n. 195)* et in Benedicti VI *(n. 20)* et Iohannis X *(l.* XII; *n. 18)* muniminibus continetur. — Cum universis sanctae. Ego Paschalis etc. Dat. Anagniae p. m. Grisogoni S. R. E. diac. card. agentis vices d. Iohannis canc., 9 kal. sept., ind. 10, a. d. inc. 1117, pont. autem d. Paschalis II pp. a. 19.

A (I n. 2). [B¹ s. XII (I n. 1). B² a. 1346 (III n. 33). F f. 52'. G Exc. O f. 98' Reg.]. — Edd. Margarini Bull. Cas. II 131 n. 141 = Migne CLXIII 424 n. 500. — Regg. Muratori Scr. XXIV 941 et Antiq. IV 1049. Allodi Cron. Subl. p. 225. PflugkH. Iter p. 214 n. 265. Seghetti p. 112 not. Federici Doc. Subl. n. 212. J. 4845. JL. 6560.

*41 *(1143)*

Innocentius II (cum in infirmitatem decidisset et in extremo vitae ageretur) mittit et restitui facit Bubaranum et Apollonium a Tiburtinis possessum itemque omnia circumadiacentia, quae iuris erant s. Benedicti atque ab eo iniuste alienata.

Laud. in D. G (Muratori Scr. XXIV 943 et Antiq. IV 1052. Allodi Cron. Subl. p. 237). — Reg. JL. —.

*42 *(1152?)*

Eugenius III monachis Sublacen. rescribit, ut Simoni abbati in omnibus parere debeant.

Laud. in G (Allodi Cron. Subl. p. 248 ad a. 1152). — Reg. JL. —.

Simonem abbatem iam a. 1149 electum fuisse, narrant Annales Sublacenses (Mon. Germ. Scr. XIX 274); cf. etiam Egidi l. c. p. 106. — Praeterea Mirtius scribit (Allodi l. c. p. 247), Eugenium III Chelidoniam virginem in catalogo sanctarum virginum retulisse. Hoc vero impossibile est; immo ipse Mirtius alias (Allodi l. c. p. 312) asserit, id ab Innocentio IV factum esse; cf. Vitam s. Chelidoniae in Acta SS. VI oct. 13; C. Merkel Un mazzetto di legende Sublacensi (Roma 1895); W. Gnandt Vita s. Cleridoniae virg. (Innsbruck 1902).

*43 *(1154—57)*

Hadrianus IV praecipit abbati, ut Philippum (de Marano) invasorem de abbatia expellat.

Laud. in n. 48. — Reg. JL. —.

*44 *(1159)*

Alexander III Simoni abbati committit vices suas cum amplissima potestate eumque instituit totius comitatus Campaniae rectorem et in spiritualibus suum vicarium cum honoribus, oneribus et redditibus consuetis et deputat eum causarum omnium cognitorem et executorem.

Laud. in G (Allodi Cron. Subl. p. 250). — Reg. JL. —.

Mirtium hic quoque in errorem incidisse, hoc decretum Alexandro III attribuentem, facile est, quia iam a. 1158 sept. 28 Simonem diac. card. s. Mariae in Domnica et Sublacensem abbatem, tunc Campaniae comitem, nominatum invenimus in instrumento apud Cencium c. 346 (Fabre-Duchesne I 588), ex quo patet, iam Hadrianum IV a. 1158 Simoni vices suas in Campania commisisse.

*45 *(1159 ex.—1160 in.)*

Alexander III Bernardo Portuen., Iohanni Segnin. et Nauclerio Anagnin. epp. committit causam inter Simonem abbatem et dominos Trebenses super iurisdictione Collis altuli, Gennae et Montis Porcarii.

Laud. in arbitrio eorundem episcoporum a. 1160 april. 28 (ed. Allodi Cron. Subl. p. 251 ex or. (Anagni Arch. capitolare) et ex cop. a. 1473 (Subiaco Arch. abbaziale). — Regg. Acta s. Magni p. 144. Federici Doc. Subl. n. 217. JL. —.

*46 *(1159 ex.—1160 in.)*

In praesentia Alexandri III, assidentibus sibi Ubaldo Hostien. ep., Alberto presb. card. tit. s. Laurentii in Lucina, Iacinto diac. card. s. Mariae in Cosmydin, hoc arbitrium *(cf. n. 45)* collaudatur.

Laud. ut supra n. 45. — Reg. JL. —.

*47 *(1161 oct. 25)*

De mandato Alexandri III conventio et amicabilis compositio initur inter Simonem abbatem et Beraldum yconomum monasterii Sublacen. ex una atque Iohannem sindicum universitatis de Trebis ex altera parte.

v. chartam a. 1161 oct. 25 (XXVI 2a). — Ed. Allodi Cron. Subl. p. 255. — Reg. Federici Doc. Subl. n. 218. JL. —.

48 (1176)

Sublacensis ecclesia, Romanae ecclesiae filia, nimis afflicta et dilacerata (ad Alexandrum III) conqueritur contra Philippum (de Marano) invasorem castrorum Pontiae et Effide.

B s. XII (I n. 1). — Ed. Allodi Cron. Subl. p. 242 not. 1 ex B (cf. p. 241 ad a. 1152). — Reg. Federici Doc. Subl. n. 250a. JL. —.

cf. n. 49.

49 *Anagni 1176 iul. 11*

Alexander III nobilibus viris Philippo de Marano et R(ainaldo) et B(artholomaeo) filiis eius: confirmat compositionem in sua praesentia factam inter eos et abbatem ac fratres Sublacen. super Genna *(Ienne)* et feodo Iohannis Rolandi. — Cum inter vos. Ego Alexander etc. Subscr. 13 card. Dat. Anagn. p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 5 id. iul., ind. 9, inc. d. a. 1176, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 17.

A (I n. 3). [Insert. in bullam Alexandri IV a. 1257 mart. 9 Or. (I n. 63) [B¹] et in bullam Alexandri IV a. 1260 sept. 9 Or. (I n. 79) et Reg. Alexandri IV a. VII n. 28 Paris Bibl. nat. cod. lat. 4038 B [B²]. F f. 53 (ex A) et f. 101' (ex B¹). G Exc. H (ex A et B¹·²). I t. III f. 373 (ex A); t. V f. 85 (ex B²). I¹ t. I f. 53 (ex A); t. II f. 113 (ex B) = K f. 72. O f. 98' Reg.]. — Regg. Delisle in Bibl. de l'école des chartes XXXVIII (1877) 110 n. 28 ex B². Allodi Cron. Subl. p. 270. 319. PflugkH. Iter p. 280 n. 661 ex A et n. 662 ex K. Federici Doc. Subl. n. 221. JL. 12724 et 12725.

cf. Egidi l. c. p. 107 et Innocentii IV bullam a. 1243 aug. 8 (Berger Les registres d'Innocent IV t. I 15 n. 56).

50 *Tusculanum 1179 ian. 30*

Alexander III Symoni abbati et capitulo Sublacen.: concedit castrum Roiate et Roccam siccam, quae ad ius et dominium Romanae ecclesiae spectant, salvo iure Petri de Raone. — Cum iam pridem. Dat. Tusculan. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 3 kal. feb., ind. 12, inc. d. a. 1178, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 20.

Insert. in bullam Gregorii IX a. 1227 aug. 26 Potthast Reg. 8015 Or. (I n. 22). [F f. 74. G Exc. H. I t. IV f. 270. O f. 99 Reg. ad 1178 feb. 3]. — Ed. Liverani Spicil. Liberianum p. 650 n. 11. — Regg. Allodi Cron. Subl. p. 272 ad a. 1178. Federici Doc. Subl. n. 222. JL. 13286.

cf. Egidi l. c. p. 107.

51 *Tusculanum (1171—80) oct. 15*

Alexander III fratribus s. Benedicti Sublacen.: concedit, ut, si quando Symonem abbatem eiusque successores bona monasterii dilapidare viderint, ad sedem apost. reclamandi facultatem habeant, neque abbati liceat aliquem fratrum in compedibus ponere. — Iustis petentium desideriis. Dat. Tusculan. id. oct.

A (I n. 4). [F f. 54. G Exc. H. O f. 99 Reg.]. — Edd. Margarini Bull. Cas. II 195 n. 192 ad a. 1178 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 415 n. 50 ad a. 1170 = Bull. Rom. ed. Taur. II 742 n. 50, = Migne CC 1263 n. 1452. — Regg. Allodi Cron. Subl. p. 271 ad a. 1176. Federici Doc. Subl. n. 220. J. 8775. JL. 13585.

cf. Egidi l. c. p. 107.

52 *(1176—81)*

Alexander III presbyteris Pontii et Asilii (*l.* Pontiae et Afidae): mandat, quatenus 4 feria proxime sequentis hebdomadae se apost. conspectui prae-

sentent, cum in causa, quae vertitur inter Praenestin. ep. et Sublacen. abbatem, sit testimonium eorum necessarium.

v. Palestrina, Ponza-Affile n. 1.

*53 *(1159—81)*

Alexander III statuit, ut mortualia et decimationes ad monasterium deferantur et tam molendina quam piscationes et cetera, quae illicite data esse noscuntur, ad usum fratrum et utilitatem monasterii revocentur.

Laud. in n. 59. — Reg. JL. —.

54 *(1159—81?)*

[Alexander III?] ep. et capitulo Soran.: mandat, quatenus ecclesiam s. Pauli sitam in Valle Sorana abbati Sublacen. restituant vel coram Verulano ep. iustitiae plenitudinem exhibeant. — Expositum nobis est.

Membranula in forma concepti, vulgo minuta, insuta in C ad fol. 26'. — Edd. Allodi e Levi p. 27 n. 11 (saec. XIII). Gött. Nachr. 1901 p. 223 n. 8. Facs. Arch. paleogr. ital. II tab. 19. — Reg. Federici Doc. Subl. n. 243. JL. —.

cf. Kehr in Quellen und Forschungen VII (1904) 9. — De eccl. s. Pauli pos. prope Vallem Soranam in territorio Marsicano cf. Chron. Sublac. (Muratori Scr. XXIV 939 et Antiq. IV 1048).

*55 *(1159—81?)*

[Alexander III?] Verulano ep.: mandat, ut causam *(n. 54)* audiat et iustitia mediante decernat.

Laud. in n. 54. — Reg. JL. —.

*56 *(1181)*

Lucius III committit Gratiano ss. Cosmae et Damiani diac. card. controversiam inter Paulum ep. Praenestinum et Symonem abb. Sublacen. de iure parochiali in duobus castellis Pontiae et Affidae.

v. Palestrina, Episc. n. 5.

*57 *(1181)*

Lucius III confirmat compositionem inter Paulum ep. Praenestinum et Symonem abb. Sublacen. de eadem causa factam a. 1181.

v. Palestrina, Episc. n. 6.

58 *Velletri 1182 dec. 3*

Lucius III Simoni abbati et capitulo Sublacen.: confirmat Alexandri III rescriptum *(n. 50)*. — Ex scripto felicis. Ego Lucius etc. Subscr. 7 card. Dat. Velletr. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 3 non. dec., ind. 1, inc. d. a. 1182, pont. v. d. Lucii pp. III a. 2.

A (I n. 6). [F f. 54'. G Exc. H. I t. III f. 436. I[1] f. 34 = K f. 74. M. O f. 99 Reg.]. — Ed. Gött. Nachr. 1901 p. 226 n. 11 ex A. — Regg. Allodi Cron. Subl. p. 273. PflugkH. Iter p. 295 n. 758 (ex transsumpto a. 1343, quod minime reperitur). Federici Doc. Subl. n. 225. JL. 14710.

59 *Segni (1183) iun. 30*

Lucius III capitulo Sublacen.: Riccardo subdiac. praesentante Alexandri III scriptum authenticum *(n. 53)*, ad eius exemplar statuit, ut mortualia et decimationes ad monasterium deferantur etc. Mandat, quatenus ad supradicta omnia revocanda abbati viriliter adsistant. — Ea quae ab. Dat. Signiae 2 kal. iul.

A (I n. 5). [F f. 70. G Exc. I t. III f. 433. I[1] f. 70. M. O f. 99 Reg.]. — Ed. Gött. Nachr. 1901 p. 227 n. 12 ex A. — Regg. Allodi Cron. Subl. p. 273 ad a. 1182. PflugkH. Iter p. 298 n. 773 ex A. Federici Doc. Subl. n. 226. JL. 14894.

cf. Egidi l. c. p. 107 not. 7.

**60 (1181—83)*

[Lucius III] committit Miloni ep. Tiburtino causam inter monasterium Sublacen. et Riccardum de Arsula super castris Arsula *(Arsoli)* et utroque Rubiano *(Roviano)* et s. Maria Velletri.

Laud. in charta a. 1183 nov. (ed. Allodi e Levi p. 206 n. 158). — Regg. Giustiniani De' vescovi e de' governatori di Tivoli p. 45. Crocchiante L'istoria delle chiese di Tivoli p. 87. JL. —.

cf. n. 61. 62.

**61 (1181—83)*

[Lucius III] evocat S(imonem) abbatem ante suam praesentiam, ut Riccardo de Arsula super eius querimonia respondeat.

Laud. in n. 62. — Reg. JL. —.

62 (1181—83)

[Lucius III] nobili viro R(iccardo) Arsule: mandat, quatenus in proximo festo s. Nicolai *(dec. 6)* ad suam praesentiam accedat, exhibiturus S(imoni) abbati Sublacen. super quaestione castrorum *(n. 60)*. — Cum fuisses nobis.

Insert. chartae a. 1183 nov.: C f. 173'. — Edd. Allodi Cron. Subl. p. 273. Allodi e Levi p. 206 n. 158 ex C. — Regg. Muratori Scr. XXIV 947 et Antiq. IV 1056. Federici Doc. Subl. n. 227. JL. —.

63 Laterano 1189 april. 20

Clemens III Beraldo abbati etc.: suscipit monasterium, quod b. Petri iuris exsistit, sub apost. protectione, statuens, ut ordo monasticus secundum b. Benedicti regulam semper observetur; confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et iura *(ut in n. 39)*. — Quamvis universarum ecclesiarum. Ego Clemens etc. Subscr. 9 card. Dat. Lat. p. m. Moysi S. R. E. subdiac. vicem agentis cancellarii, 12 kal. maii, ind. 7, inc. d. a. 1189, pont. v. d. Clementis pp. III a. 2.

A (I n. 7). [B a. 1343 feb. 6 (III n. 32). F f. 55'. G Exc. O f. 99 Reg.]. — Edd. Margarini Bull. Cas. II 218 n. 212 = Bull. Rom. ed. Cocquelines III 36 n. 10 = Bull. Rom. ed. Taur. III 63 n. 10, = Fea Considerazioni sul disastro accaduto a Tivoli p. 48 Fragm., = Migne CCIV 1432 n. 117. — Regg. Allodi Cron. Subl. p. 276. Seghetti Tuscolo e Frascati p. 112 not. Federici Doc. Subl. n. 229. J. 10145. JL. 16403.

Laudatur quoque in privilegiis Honorii III a. 1217 iun. 20 et Gregorii IX a. 1230 sept. 28 Potthast Reg. 5564. 8619.

64 Laterano 1192 april. (29)

Celestinus III nobilibus viris dominis de Civitella: mandat, ut R(omano) abbati et fratribus Sublacen. roccam s. Stephani *(Rocca San Stefano)* contra iustitiam eis ablatam reddant vel in proximo festo ascensionis Domini *(mai. 14)* apost. se conspectui praesentent. — Dilectorum filiorum R. Dat. Lat. [3] kal. mai. pont. n. a. 2.

B s. XII ex. insut. in C ad fol. 1. — Edd. Casimiro Mem. istor. delle chiese dei frati Minori [1] p. 72 (kal. mai.); *[2] p. 114. Allodi Cron. Subl. p. 277* (kal. mai.). *Allodi e Levi p. 4 n. 2 ex B. — Regg. Federici Doc. Subl. n. 230. JL. 16860a.*

Universitas Sublacensis.

Documenta desiderantur; quae enim de oppido Sublacensi cognoscimus, ea monasterio s. Benedicti et s. Scholasticae debemus. In memoriam revocamus, disputationem olim litterariam ex notitia n. 1 originem duxisse (cf. Egidi in I monasteri di Subiaco I 4).

*1 *Subiaco (1050?)*

Leo IX Sublacenses ad se convocat in monasterio, quorum et requirens monumenta chartarum, notat falsissima et ex magna parte ante se igne cremari iubet.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 28.

*2 *(1068?)*

Alexander II decernit et postea confirmat, quod Sublacenses, si umquam faciunt conspirationes vel coniurationes contra abbatem vel monasterium vel monachos, sint excommunicati, et nullus liceat eos absolvere, nisi solus papa.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 31.

Arsoli.

(Arzula. Arsule)

Documenta, quae ad dominos de Arsula spectant, ex archivo Sublacensi sumpsimus. — De loco cf. Marocco Monumenti XI 161 sq.; Nibby Analisi [2] I 258 sq.; Moroni Dizionario LXXVI 11 sq.

*1 *(996—999)*

Gregorius V concedit per praeceptum Rainaldo comiti, filio Berardi comitis, castellum q. v. Arzula et castellum q. v. Rubianu *(Roviano)* simulque et castellum q. v. Anticulu *(Anticoli)* cum omnibus eorum pertinentiis.

Laud. in charta Rainaldi comitis a. 1000 feb. in Reg. Sublacen. s. XII f. 198' (ed. Allodi e Levi p. 224 n. 184). — Regg. Muratori Antiq. V 773. Allodi Cron. Subl. p. 141. Federici Doc. Subl. n. 148. JL. —.

Ipsum praeceptum, quod Rainaldus comes a Gregorio V acquisiverat, se una cum castris dimittere Petro abbati Sublacen. declarat; sed documentum periit.

*2 *(1181—83)*

[Lucius III] committit Miloni ep. Tiburtino causam inter monasterium Sublacen. et Riccardum de Arsula super castris Arsula et utroque Rubiano et s. Maria Velletri.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 60. — In Mirtii Chron. Sublacen. pluribus locis illius Riccardi „Arsulae reguli“ mentio fit.

*3 *(1181—83)*

[Lucius III] evocat S(imonem) abbatem Sublacen. ante suam praesentiam, ut Riccardo de Arsula super eius querimonia respondeat.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 61.

4 *(1181—83)*
[Lucius III] nobili viro R(iccardo) Arsule: mandat, quatenus in proximo festo s. Nicolai ad suam praesentiam accedat, exhibiturus S(imoni) abbati Sublacen. super quaestione castrorum.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 62.

Marano.

(Maranum)

Iam saec. XII in. (a. 1109?) Ildemundus (an idem, quem Gregorius VII a. 1081 feb. in concilio Romano anathematizavit?) eiusque filius Philippus iuraverunt Iohanni archidiacono et abbati Sublacen. fidelitatem, recognoscentes se tenere a s. Benedicto castella Afile et Pontia (Reg. Sublacen. ed. Allodi e Levi p. 246 n. 206; cf. etiam p. 8). Contra Philippum, qui Simonem abbatem aliquando in custodia tenuerat, monachi Sublacenses libellum supplicem ad Alexandrum III, ut puto, obtulerunt (v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 48), enumerantes iniurias, quas ab eo passi fuerant. Tandem a. 1176 compositio inter monasterium Sublacen. et Philippum eiusque filios facta est (n. 2). Iste Philippus, quem Sublacenses omnis malitiae et perfidiae plenum et nequissimum dicunt, fuit proavus Rainaldi S. R. E. card. ep. Ostien. et Velitren., qui postea Alexander IV fuit. Hic conventionem supradictam confirmans, constituit castrum Gennae ad Rainaldum et Iohannem nepotes suos spectare (a. 1260 sept. 9).

Ex Chron. Sublacen. auctore Mirtio comperimus, Philippi fratres fuisse Oddonem (Allodi p. 224), Rainaldum abbatem adulterinum Sublacen. (p. 266), et Randisium (p. 269).

Documenta, quae sequuntur, ex archivo Sublacensi hausimus.

**1* *(1154—57)*
Hadrianus IV praecipit abbati Sublacen., ut Philippum (de Marano) invasorem de abbatia expellat.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 43.

2 *Anagni 1176 iul. 11*
Alexander III nobilibus viris Philippo de Marano et R(ainaldo) et B(artholomaeo) filiis eius: confirmat compositionem in sua praesentia factam inter eos et monasterium Sublacen. super Genna et feodo Iohannis Rolandi.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 49.

VELLETRI

(Velitrae. Velletrae)

Ascanio Landi Compendio delle cose di Veletri, ms. s. XVII, Velletri Bibl. capitolare. — Gius. Bassi (Gius. Lauro) Descrittione della città di Veletri [1] (In Roma 1631); [2] (Velletri 1884). — Bolle papali ed altri documenti medioevali riguardanti la città di Velletri (Velitris. Isola 1640. Non vidi). — Ughelli [1] I 57 sq.; [2] I 41 sq. — Bonaventura Theuli Teatro historico di Velletri insigne città e capo de' Volsci [1] (In Velletri 1644); [2] (Velletri 1885). — Synodus Veliterna a. 1673 et a. 1818. — Facultates et privilegia Em. card. decani in episcopatu Ostiensi et Veliternensi (In Velletri 1684). — C. B. Piazza Gerarchia card. p. 26 sq. — Gios. Savo La chiesa parocchiale di S. Michele arcangelo nella città di Velletri (In Velletri 1715). — Alessandro Borgia Istoria della chiesa e città di Velletri (In Nocera 1723. Exemplar cum adnotationibus et additamentis exstat Romae in bibl. Vaticana Museo Borgia cod. 272 (M III 41); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 70). — F. A. Maroni Commentarius de ecclesiis et episcopis Ostiensibus et Veliternis (Romae 1766) p. 51 sq. — Steph. Borgia De cruce Veliterna commentarius (Romae 1780). — Angelo Uggeri Antichità Veliterne del medio evo (Roma 1824). — Luigi Cardinali Di un' antico sigillo capitolare in: Dissert. dell' Accad. Rom. di archeol. II (1825) 293 sq. — Luigi Cardinali Di alcuni edifizii Veliterni del sec. XI (Roma 1825). — C. Fea Antichità di Veletri in: Miscellanea II (Roma 1836). — Marocco Monumenti VI 163 sq. — Nibby Analisi [2] III 438 sq. — Tommaso Bauco Compendio della storia Veliterna I. II [1] (Roma 1841); [2] (Storia della città di Veletri I. II. Veletri 1851). — Cappelletti I 454 sq. — Moroni Dizionario LXXXIX 34 sq. — E. Stevenson Documenti dell' archivio della cattedrale di Velletri in: Arch. della Soc. Rom. XII (1889) 63 sq.

Episcopatus Veliternensis.

Velitrae, antiquissimum Volscorum oppidum, iam a priscis temporibus proprium episcopum habuit, immediate pontifici Romano subiectum. Eum olim unum e septem cardinalibus episcopis fuisse, Ughelli aliique contendunt, sed inter ipsos cardinales episcopos frustra inveneris. Verum est, ab eo una cum Ostiensi et Portuensi Leonem II et Iohannem V Romanos pontifices consecratos fuisse (Lib. pontif. ed. Duchesne I 360. 366; Mommsen p. 202. 205); sed ipse auctor Vitae Leonis II recte animadvertit, eum id egisse „pro eo quod Albanensis ecclesia episcopum minime habuit"; unde facile intelligitur, Veliternensem loco Albanensis functum officio esse. Veliternensis ecclesia, cui Gregorius I antiquam episcopalem sedem in oppido Tres Tabernae fertur adiunxisse, inde a saec. XI ex. ab Ostiensibus episcopis administrata (cf. St. Borgia p. VI not. b et Maroni p. 71 sq.), circiter a. 1150 ab Eugenio III

cum Ostiensi episcopatu unitur, ita ut deinde episcopus s. Ostiensis et Veliternensis ecclesiae appelletur.

S. Clementis ecclesiam, quae est cathedralis et episcopii sedes, iam a Leone III dotatam esse docet eius Vita (Lib. pontif. ed. Duchesne II 12).

Documenta, quae ad episcopatum pertinent, in archivo canonicorum adservantur. De archivis Veliternis cf. Blume Iter II 245; IV 259; Bethmann in Archiv XII 481; v. Pflugk-Harttung Iter p. 161; Stevenson in Arch. della Soc. Rom. XII 63 sq.; Gött. Nachr. 1901 p. 200.

1 *(496)*

Gelasius I Bonefatio ep.: praecipit, ut servum Petri viri spectabilis, qui in ecclesiam s. Clementis confugit, statim faciat ad dominum suum modis omnibus remeare. — Metuentes dominos famuli.

Coll. Britt. Gelasii I ep. 36. Ivonis Decr. III c. 115 et XVI c. 68 (ubi Gregorio I adscribitur). Gratiani Decr. C. XVII qu. 4 c. 32. — Edd. Mansi VIII 139. Migne LIX 152. Bull. Rom. ed. Taur. App. I 334 n. 60. Thiel Epp. 1 505 n. 41. — Regg. Ewald in N. Archiv V 518 n. 36. J. 454. JK. 711.

Quum Bonifatius ep. Veliternen. occurrat in concilio a. 499 celebrato et s. Clementis ecclesia cathedralis Veliternensis sit, A. Borgia p. 109 aliique recte putant, hanc Gelasii I epistolam ad Veliternensem ep. vere missam fuisse.

2 *(592 feb.)*

Gregorius I Iohanni ep.: praecipit, sedem episcopalem in locum q. app. Arenata ad s. Andream apost. transmigrari, quatenus et ab hostilitatis incursu liberior exsistere valeat et illic consuetudine sollemnium festa disponat. — Temporis qualitas admonet.

Reg. Gregorii I lib. II ep. 17. [Vita Gregorii I auctore Iohanne diac. lib. III c. 17. Gratiani Decr. C. VII qu. 1 c. 44]. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. II n. 14. Mansi IX 1089 n. 11. A. Borgia p. 124. Cappelletti I 458. Troya I 260 n. 83. Migne LXXVII 549 n. 14. Mon. Germ. Epp. I 114. — Regg. J. 806. JE. 1169.

De loco Arenata ad s. Andream controversia inter viros doctos est. Adnotare vero iuvat, in documento quodam a. 978 (ed. Pressutti Reg. Honorii III t. I p. CXVIII) memorari monasterium s. Andreae q. app. in Silice et Arenati, de quo infra p. 106.

3 *(592 aug.)*

Gregorius I Iohanni ep.: praevidet Trium Tavernensium ecclesiae curam gubernationemque committendam, quam eius ecclesiae adgregari unirique necesse est, quatenus utrarumque ecclesiarum sacerdos recte possit exsistere. — Postquam hostilis impietas.

Reg. Gregorii I lib. II ep. 48. [Vita Gregorii I auctore Iohanne diac. lib. III c. 15. Gratiani Decr. C. XVI qu. 1 c. 49]. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. II n. 50. Ughelli ² X^a 177. Mansi IX 1104 n. 34. A. Borgia p. 126. Cappelletti I 458. Troya I 265 n. 88. Migne LXXVII 591 n. 50. Mon. Germ. Epp. I 149. — Regg. J. 837. JE. 1202.

Propter Iohannis diac. auctoritatem omnium fere opinio est, hanc Gregorii I epistolam Iohanni ep. Velitern. referendam esse, Trium Tabernarum sedem episcopalem in Latio intelligentes, non sedem eiusdem nominis in Calabria; cf. E. Caspar in Quellen und Forschungen X (1907) 8. — In memoriam denique revocamus Gauderici Velitern. ep. epistolam ad Iohannem VIII (edd. Mabillon Mus. ital. I^b 78; A. Borgia p. 154).

4 *Terracina (1111) iul. 5*

Paschalis II Iohanni Tusculano, Leoni Velletren. et cardinalibus in unum congregatis consortium: scribit de emendatione privilegii ab Heinrico V imp. ipsi extorti.

v. Roma, S. R. E. cardinales n. 12.

5 *(1171—72?)*

Alexander III Hubaldo ep. et archipresbytero et canonicis: decernit de testamentis.

v. Velletri, Eccl. cathedr. n. 4.

**6* *(1159—81)*

Alexander III concedit Hubaldo ep. terram quandam.

Laud. in chartula a. 1181 oct. 21 (ed. A. Borgia p. 248; cf. Bauco [1] II 69; [2] II 73). — Reg. JL. —.

Eadem videtur haec concessio ac illa, de qua Theuli p. 148: „A Ubaldo, essendo cardinal decano e vescovo, da papa Alessandro terzo fu donato un casale per la chiesa Veliterna, qual donatione si conserva nell' archivio della catedrale.“

Ecclesia cathedralis s. Clementis.

Ecclesiae cathedralis s. Clementis archivum, adhuc penes canonicos, continet documenta inde ab a. 946, quorum inventaria duo habemus: Inventario e discrizione in succinto di tutte le pergamene, libri ed altre scritture . . da Giov. Batt. de Paulis a. 1708, et Inventario di tutte le pergamene etc. da Nic. Piernicoli a. 1843. Documentorum antiquioris aevi regesta praebet Stevenson in Arch. della Soc. Rom. XII 73 sq.

A = Orig. Velletri Arch. capitolare.
B = Cop. ib.

1 *Roma 1065 iun. 11*

Alexander II Tito archipresb. eccl. s. Clementis aliisque presbyteris in civitate Vell. commanentibus: ex prece Petri Damiani coep. confirmat, ut nullus eorum quodlibet servitium atque angariam faciet, foderum autem non dent, hostem vero minime faciant neque bandum neque ullam dationem aut quoquo modo promissionem, dent solum episcopo reditum, scil. tertiam partem testamentorum et oblationum trium missarum et quartam partem decimarum. — Si extraneis laicisque. Scr. p. m. Stephani not. reg. et scrin. S. R. E., in m. [iun.] et ind. ss. 3. Subscr. Iohannes Portuen. ep. et Ildebrandus archidiac. [Dat. Romae] 3 id. iun. p. m. Petri S. R. E. bibl., a. 4 pont. d. Alexandri pp. II, ind. 3.

B s. XII in. [B[1] a. 1320]. — Edd. A. Borgia p. 183 ex B = Mittarelli Ann. Camald. II App. p. 200 n. 110 = Migne CXLVI 1309 n. 29. Bauco [1] II 118 not. 1; [2] II 129 not. 2. — Regg. Savo p. 6. 45. Stevenson p. 94 n. 9[a] et p. 96 n. 9[b]. J. 3402. JL. 4569.

Ea quae v. Pflugk-Harttung Acta II 146 ad n. 178 contra Alexandri II et Urbani II (n. 2) bullarum fidem profert, nullius momenti sunt. Mirum est, quod etiam Mittarelli II 301 plurimum de ipsius privilegii authenticitate dubitaverit. — De canonicis eccl. Vel. cf. etiam Petri Damiani epistolam (Opp. III opusc. 34).

2 *Roma 1089 iul. 8*

Urbanus II omnibus Vellitrensibus clericis ac laicis b. Petri fidelibus: confirmat clericis omnes usus et diuturnos mores et concedit, ut episcopo reddant tertiam partem testamentorum, tertiam oblationis, panis tantum et cerae de tribus missis, quartam decimarum, viaticum et lemosinas, salvo ut cum episcopo compendiosum unius comestionis dispendium Romanae curiae solvant.

v. Velletri, Civitas n 2.

3 *Benevento (1167—69) dec. 22(?)*

Alexander III iudicibus Vell.: mandat, quatenus, cum aliqua causa super testamentis ecclesiae relictis ad ipsorum fuerit examen deducta, eam non secundum leges, sed secundum decretorum statuta tractent et tribus aut duobus legitimis testibus sint contenti. — Relatum est auribus. Dat. Benevent. 11 (?) kal. ian.

A. [App. conc. Lat. t. 50 c. 8. Comp. I l. 3 t. 22 c. 10. Coll. Brug. t. 56 c. 4. Decr. Gregorii IX l. III t. 26 c. 11]. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 175. A. Borgia p. 240 ex A (kal. ian.). *Mansi XXII 429 n. 8. Friedberg II 541. — Regg. Migne CC 617 n. 645. Stevenson p. 111 n. 17 ex A. J. 7793 ad 1168—70 ian. 1. JL. 11480.*

4 *(1171—72?)*

Alexander III Hubaldo Hostien. ep. et archipresbytero et canonicis: decernit, testamenta, quae parochiani coram presbytero suo et tribus vel duabus aliis idoneis personis in extrema voluntate de cetero fecerint, firma permanere et robur obtinere perpetuae firmitatis. — Cum esses frater.

App. conc. Lat. t. 50 c. 20 ex registro Alexandri III lib. XIII. Comp. I l. 3 t. 22 c. 9. Decr. Gregorii IX l. III t. 26 c. 10. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 175. A. Borgia p. 239. Mansi XXII 434 n. 20. Friedberg II 541. — Regg. Migne CC 867 n. 991. Stevenson p. 112 ad a. 1169. J. 8158. JL. 12129.

Civitas Veliternensis.

Civitas Veliterna adhuc proprium archivum possidet, olim in sacrario ecclesiae s. Clementis (cf. Stevenson l. c. p. 64), hodie in aedibus municipii custoditum. Antiqua vero privilegia civitatis, quae laudat Urbanus II (n. 2), desiderantur.

A = Orig. Velletri Arch. segreto comunale.
B = Cop. ib.
C = Raccolta di privileggi, bolle ed altri atti publici spettanti alla città di Velletri, s. XVI sq., Roma Bibl. Vat. Museo Borgia cod. 312 (M V 15); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 72.

**1* *(1073—85)*

Gregorius VII concedit privilegium.

Laud. in n. 3 et in Gregorii IX bulla a. 1235 ian. 3 Potthast Reg. 9813 (Auvray Les reg. de Grégoire IX t. I 1233 n. 2331). — Regg. PflugkH. Iter p. 201 n. 188. JL. 5297.

2 *Roma 1089 iul. 8*

Urbanus II omnibus Vellitren. clericis ac laicis b. Petro fidelibus: confirmat clericis usus etc. *(v. Eccl. cathedr. n. 2)*; laicis vero concedit, ut exhibeant sibi

alterius comestionis stipendium, et hostem et parlamentum, hostem per Maritimam et Campaniam, et confirmat, ut possideant terras etc. et omnia, quae continentur in antiquis privilegiis civitatis. — Nec ignotum. Scr. p. m. Girardi scrin. S. R. E., a. d. inc. 1089, ind. 12. Subscr. Petrus Albanen. ep., Minutus Lavicanen. ep., Bruno Signen. ep. Dat. Romae 8 id. iul. p. m. Iohannis S. R. E. diac. card. et canc.

B s. XII. [B[1] s. XIX]. — Edd. A. Borgia p. 204 ex B = Migne CLI 304 n. 22. Maroni p. 110 n. 1 ex B. PflugkH. Acta II 145 n. 178 ex B. — Regg. Theuli p. 166. 232. Bauco [1] II 115 not.; [2] II 126 not. Migne CLXIV 107. J. 4037. JL. 5403.

Laudatur etiam a Gregorio IX in bullis a. 1235 ian. 3 Potthast Regg. 9812. 9813 (Auvray Les reg. de Grégoire IX t. I 1233 n. 2331. 2332). — Contra argumenta, quae v. Pflugk-Harttung l. c. adversus documenti fidem exhibet, cf. Loewenfeld l. c. et quae disserui in Arch. della Soc. Rom. XXIII (1900) 279 sq.

3 *Laterano 1101 april. 6*

Paschalis II Velletranae urbis civibus, apost. sedis fidelibus: decernit omnes pravas consuetudines vel exactiones, quas haeresiarcha Guibertus Ravennatium ep., mox apost. sedis invasor, imposuit, de medio civitatis penitus aboleri, et sancit benignitatem a Gregorio VII *(n. 1)* indultam firmam manere, et confirmat fines territorii. — Et prava corrigere. Scr. p. m. Petri not. reg. et scrin. s. pal. Ego Paschalis etc. Dat. Lat. p. m. Iohannis S. R. E. diac. card., 8 id. april., ind. 9, inc. d. a. 1102, pont. autem d. Paschalis II pp. a. 2.

A. [B a. 1405. C]. — Edd. Ughelli [1] I 61; [2] I 46 ex B = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 118 n. 10 = Bull. Rom. ed. Taur. II 218 n. 10, = Mansi XX 1048 n. 84 = Migne CLXIII 66 n. 46, = Cappelletti I 464 Exc. A. Borgia p. 208 ex A. — Regg. Theuli p. 166. 232. J. 4388. JL. 5865.

Laudatur a Gregorio IX in bulla a. 1235 ian. 3 Potthast Reg. 9813 (Auvray Les reg. de Grégoire IX t. I 1233 n. 2331).

4 *Benevento (1167—69) dec. 22(?)*

Alexander III iudicibus Vell.: decernit de testamentis.

v. Velletri, Eccl. cathedr. n. 3.

Larianum.

Larianum, quondam familiae Colonnae castrum, prope Velitras, saepius in chartis Veliternis occurrit (cf. Theuli p. 253). Duchesne (Lib. pontif. II 309 not. 57) putat, oppidum s. Silvestri in Maritimis, de quo Vita Paschalis II (l. c. II 305), idem fuisse ac castrum q. v. postea Larianum; sed de hac re ego dubito. Eversum fuit a. 1434 (cf. Coppi Mem. Colonnesi p. 298). De eius situ cf. etiam A. Borgia p. 212. 355. 369; Nibby Analisi [2] I 241 sq.; Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. II (1879) 160; IX (1886) 415 sq.

1 *1179 oct. 11*

Alexander III permutat cum nobili viro Rainone de Tusculano, dans ei ad proprietatem castrum Normae cum arce et Viculum. Raino contra dat castrum Lariani cum arce.

v. Roma, Comites de Tusculano n. 10.

*2 (1187—91)

Clemens III Benencasae et Petro Iohannis scholaribus, nepotibus suis, obligat titulo pignoris et in feudum dat feuda, quae quondam Lambertus(?) et Gregorius Pagani milites olim in castro et territorio Lariani provinciae Campaniae tenuerant, quae de iure et consuetudine tunc erant ad ecclesiam Romanam devoluta, pro 60 libris bonorum Provesin. senatus.

Laud. in Bonifatii IX bulla a. 1403 mart. 27 (Reg. Lat. t. 108: De diversis formis lib. I a. 14 f. 32). — Reg. JL. —.

TRES TABERNAE.

Ughelli [2] X[a] 177. — D. Giorgi Diss. hist. de cathedra episc. Setiae civitatis p. 10 sq. — Nibby Analisi [2] III 279 sq. — Cappelletti I 488. — Duchesne in Arch. della Soc. Rom. XV (1892) 500.

Tres Tabernae, ubi Christi fideles olim Paulo apost. occurrerunt, antiquissima in Latio sedes episcopalis fuit, cuius episcoporum seriem Ughelli l. c. praebet. Hostili impietate desolatam, ut ait Gregorius I, Trium Tabernensium ecclesiam Iohanni episcopo, ut videtur Veliternensi, commisit eiusque sedi univit (n. 1). Verum adnotare libet, episcopatum Trium Tabernarum saec. VIII iterum inveniri, quum inter episcopos Pauli I concilii Romani a. 761 acta subscribentes recenseatur Parvus ep. ecclesiae Tribus Tabernis (cf. Roma, Mon. ss. Stephani, Dionysii et Silvestri n. 2). Item Leontius, Anastasius et Iohannes episcopi saec. IX. Exinde hunc episcopatum una cum ipsa urbe, Saracenis per haec tempora Latium vastantibus, interiisse credimus. Loci adhuc vestigia exstant, ut putant, in proximitate oppidi q. v. Cisterna (cf. Moroni Dizionario LXXXIX 78), sed quaestionem hanc circa topographiam loci satis dubiam praeterimus.

1 *(592 aug.)*

Gregorius I Iohanni ep.: praevidet Trium Tavernensium ecclesiae curam gubernationemque committendam.

v. Velletri, Episc. n. 3.

Ecclesia s. Andreae in Silice.

Haec ecclesia, in territorio Veliternensi posita, iuxta locum q. d. Castel vecchio, ubi olim civitas Tres Tabernae exstitisse fertur (cf. A. Borgia p. 221; A. Nibby Analisi [2] I 414 sq.; Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. II 155), vetustissimam originem repetit. Ad hunc locum Gregorius I, ut autumo, sedem episcopalem Veliternensem transferri iussit (v. Velletri, Episc. n. 2). Eandem puto fuisse atque ecclesiam, de qua Lib. pontif. in Vita Hadriani I „. . basilicam b. Andreae apost., sitam in via Appia in Silice, ultra s. Thomam apost. non procul a Tricesimo, una cum baptisterio restaurans“ (Duchesne I 508) et in Vita Leonis III „. . ecclesiae b. Andreae apost., sitae in Tricesimo, via Appia, in Silice . . renovavit. In qua ecclesia presbyterum constituit, ubi et dona offeruit, tam in argento quamque in vestibus et

libris" (l. c. II 9). Ceterum laudatam invenimus in Leonis ep. Velitren. chartula a. 946 (ed. A. Borgia p. 158; Stevenson p. 73 n. 1), in Amati presb. chartula a. 1090 (ed. St. Borgia p. CCLXXXIX n. 5; Stevenson p. 98 n. 11[a]) et in Paschalis II privilegio pro Veliternensibus (v. Velletri, Civitas n. 3). Monasterium ei adnexum a Narcisso patricio fundatum, postmodum Vandalorum hostilitate destructum, deinde Iohannis papae temporibus reparatum, denique monachorum incuria deformatum fuisse, ipse Innocentius III narrat in privilegio a. 1201 mai. 4 (ed. Pressutti Reg. Honorii III t. I p. CXXI), quo idem pontifex monasterium s. Andreae Girardo priori Lateranensi eiusque concanonicis concessit. In hac bulla etiam ecclesia s. Iacobi q. app. de Teto inter possessiones ecclesiae s. Andreae in Silice memoratur.

Documenta, quae ad hunc locum spectant, hodie in tabulario canonicorum s. Iohannis in Laterano adservantur (cf. Pressutti Reg. Honorii III t. I p. CXVIII sq.), inter quae chartam Iohannis abbatis mon. s. Andreae in Silice et Arenati a. 978 et chartam Alberici abbatis mon. s. Andreae apost. et Iohannis q. app. in Silice a. 988 (exscriptas a Galletti in Cod. Vat. lat. 8043 p. I f. 30. 36) peculiariter adnotamus.

Privilegium autem, quo ecclesia s. Iacobi de Teto concessa est, desideratur. Unicam notitiam de re debemus Libro censuum S. R. E. Cencii camerarii, qui sub episcopatu Ostiensi (rectius Veliternensi) adnotavit (ed. Fabre-Duchesne I 9):

„Ecclesia sancti Andreae in Silice pro ecclesia sancti Iacobi de Teto (*al.* de Core) I marabotinum."

Cori.

(Cora)

Virginio Lauriente Historia Corana, ms. (teste Mariani). — Ant. Ricchi La reggia de Volsci, ove si tratta .. delle città, terre e castella del regno de Volsci nel Lazio, e specialmente di Cora (In Napoli 1713). — Gius. Finy Antiche memorie appartenenti alla città di Cora, ricavate dall' opera latina del Lazio profano composta dal Volpi (In Roma 1732). — F. Casimiro Mem. istor. delle chiese e dei conventi dei frati Minori della provincia Romana [1] p. 90 sq.; [2] p. 137 sq. — Gius. Mar. Marchiafava Breve istoria della chiesa e miracolosa immagine di Maria SS. intitolata del Soccorso, esistente nella città di Cori [1] (Roma 1821); [2] (Roma 1842). — Sante Viola Memorie istoriche dell' antichissima città di Cori ne' Volsci (Roma 1825). — Marocco Monumenti V 137 sq. — Nibby Analisi [2] I 487 sq. — Moroni Dizionario LXXXIX 160 sq. — L. Mariani L'archivio storico di Cori in: Arch. della Soc. Rom. XIII (1890) 527 sq.

Ecclesia collegiata s. Mariae.

Archivum huius ecclesiae possidebat saec. XVII, teste Casimiro [1] p. 96; [2] p. 143, inventarium a Christophoro Capella a. 1539 sept. 8 confectum, in quo inter alia recensebatur

„una bulla s. Silvestri in charta pergamena".

Utrum de indulgentia apocrypha Silvestro I adscripta agatur an verum Silvestri II privilegium olim exstiterit, in dubio relinquimus, quum nulla alia de re notitia lumen aliquod afferat.

Monasterium s. Trinitatis de Cora.

De monasterio s. Trinitatis monachorum ord. s. Benedicti, haud procul a civitate Cora sito, perpauca scimus. A. 1288 iul. 23 monasterium, ab abbate et monachis destitutum et in spiritualibus et temporalibus omnino collapsum (cf. Nicolai IV bullam a. 1290 aug. 11 ap. Langlois Les reg. de Nicolas IV p. 549 n. 3538), a Latino ep. Ostien. et Velitern. conventui s. Angeli sive s. Mariae de Monte Mirteto supra Nymphas concessum est (ed. St. Borgia De cruce Veliterna p. CCCV n. 16. Reg. Federici Doc. Sublacen. n. 541), et una cum eo a. 1432, Eugenio IV iubente, in ditionem Sublacensis monasterii transiit. Hodie huius monasterii ne vestigia quidem reperiuntur.

Unum Paschalis II privilegium laudatur in libello, quem abbas et monachi s. Angeli de Mirteto contra clericos Coranos super iurisdictione ecclesiae s. Mariae de Cora a. 1364 dec. 20 (cf. Federici Doc. Sublacen. n. 1563) coram vicario Veliternensis episcopi exhibuerunt (cf. Mirtii Chron. Sublac. ed. Allodi p. 492). Documenta enim, quae ad monasterium s. Trinitatis spectant, inter chartas monasterii s. Angeli sive s. Mariae de Monte Mirteto in tabulario Sublacensi inveniuntur (cf. Eccl. s. Angeli supra Nimpham).

**1* *(1114)*
Paschalis II suscipit abbatiam s. Trinitatis de Cora sub apostolica protectione, statuens, ut, si quis in ecclesiastica seu saeculari iurisdictione constitutus contra ipsam abbatiam contrarium aliquod attemptare praesumpserit, perpetua honoris et officii sit potestate privatus.

Laud. in libello a. 1364 dec. 20, qui exstat in archivo Sublacensi (XXXVI 13). — Regg. Casimiro [1] *p. 96;* [2] *p. 144. Allodi Cron. Subl. p. 492. JL. —.*

Tivera.

(Tiberia)

Castrum Tiberiae in regestis Paschalis II, qui ibi nonnunquam resedit, saepius occurrit (cf. Paschalis II epistolas JL. 6332. 6389—96. 6407—8). Positum fuit haud longe a Nymphis (cf. A. Borgia p. 74. 286; Duchesne Lib. pontif. II 309 not. 40).

**1* *(1153)*
Anastasius IV locat Tiberiam Nicolao abbati mon. s. Mariae in Criptaferrata.

v. Roma, Eccl. s. Praxedis n. 9 et Grottaferrata n. 13.

**2* *(1173—76)*
Alexander III concedit Iohanni, Petro et Leoni, filiis quondam Cinthii Fraiapanis, castrum Tiberiae.

v. Roma, Gens Fraiapana n. 9.

Ninfa.

(Nymphae)

De castro Nympharum cf. cod. Vat. Barb. 1991 (XXX 64) f. 27; Marocco Monumenti VI 72 sq.; Moroni Dizionario LXXXIX 85 sq. — Nimphas et Normias ex donatione Constantini V imp. Zachariae pp. facta (Lib. pontif. ed. Duchesne I 433) in dominium b. Petri pervenisse, in Vita Zachariae legimus. Nympharum oppidum saec. XII a Fraiapanibus occupatum (n. 2), ab Innocentio III a. 1204 april. 20 redemptum (de re multa instrumenta oppignorationis et refutationis exstant adhuc in archivo castri s. Angeli Romae (Arm. III c. III et Arm. XIII c. VI) et apud Cencium c. 23. 26 (edd. Muratori Antiq. I 677. 493; Fabre-Duchesne I 256. 258), sub Gregorio IX a consulibus rectum (cf. Gregorii IX rescriptum a. 1232 april. 3 dominis et populo de Sermineto missum, quod edidi in Gött. Nachr. 1902 p. 466 not.), a. 1300 a Bonifatio VIII Petro Caietani nepoti suo concessum est (Potthast Reg. 24981).

Ex Gregorii IX rescripto ad abbatem Marmosolii et priorem s. Mariae de Mirteto a. 1235 aug. 30 misso (Auvray Les registres de Grégoire IX t. II 153 n. 2751) comperimus, consules et populum Nymphanos in incendio terrae suae instrumenta suorum tenimentorum terminos continentia amisisse.

1 *(1110)*

Nimphisini b. Petro et Paschali II eiusque successoribus iuramentum fidelitatis faciunt.

Albinus lib. X c. 54 (ex registro Paschalis II lib. XIII c. 22). Cencius c. 132. — Edd. Muratori Antiq. II 11 = Moroni Dizionario LXXXIX 87. Fabre-Duchesne I 407. — Reg. JL. —.

**2* *(1145—53)*

Eugenius III obligat Cencio Fraiapani et O(ddoni) et C(encio) eius nepotibus castrum Nimphae pro 800 libris den. Lucen.

v. Roma, Gens Fraiapana n. 3.

Ecclesia s. Angeli supra Nimpham.

(Monasterium s. Mariae de Monte Mirteto)

Antiquissimum fuisse s. Angeli oratorium supra Nymphas in Monte Mirteto positum, Mirtius in Chron. Sublacen. (ed. Allodi p. 489) affirmat. Eodem loco legimus, ecclesiam hanc a quodam Signino episcopo ex papae Lucii III mandato a. 1183 iul. 25 dedicatam esse „ut docent veteres loci tabulae“ (p. 490). Crescente deinceps erga locum ipsum fidelium devotione, Hugolinus de Comitibus ep. Ostiensis et Veliternensis, qui postea fuit papa Gregorius IX, ibidem monasterium sub titulo s. Mariae Montis Mirteti condidit et ordini Florensi addixit, cui a. 1216 oct. ecclesiam s. Angeli contulit (ed. Liverani Spicilegium Liberianum p. 716). Monasterium, a Friderico II

imp. (BF. 1274) et a Romanis pontificibus privilegiis auctum, floruit usque ad pontificatum Iohannis XXIII, sed a Ladislao rege Siciliae vastatum, a Martino V in commendam datum, denique ab Eugenio IV a. 1432 mart. 28 monasterio Sublacensi adnexum est (cf. Lubin p. 258; St. Borgia De cruce Veliterna p. CCLXXI).

Documenta, quae ad ecclesiam s. Angeli sive ad monasterium s. Mariae de Monte Mirteto spectant, inde ab a. 1432 in archivo Sublacensi adservantur, ex quo plura vulgavit Liverani in Spicilegio Liberiano (Florentiae 1863). Pauca, quae ex tabulario monasterii s. Mariae de Gloria Anagninae dioec., eiusdem ord. Florensis, proveniunt, inveniuntur Romae in archivo canonicorum Lateranensium (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 537).

**1* *(1183)*
Lucius III mandat (Petro) ep. Signino, ut ecclesiam et altare s. Angeli supra Nympham dedicet.

Laud. in instrumento de re facto, quod exstat in evangeliario s. XII—XIII in archivo Sublacensi (XXXVI 29 A). — Reg. Federici Doc. Subl. n. 226a (cf. p. 360). JL. —.

Norba.

(Norma)

Norma una cum Nymphis a Constantino V imp. Zachariae pp., prouti diximus, donata est. Ibi olim episcopalem sedem fuisse, desumitur ex actis concilii a. 963 apud Liutprandum in Hist. Ottonis c. 9, ubi inter episcopos praesentes enumeratur Iohannes Normensis ep.; verum nullam aliam memoriam de re novimus (cf. Ughelli [2] X[a] 148; Giorgi Diss. hist. de cathedra episc. Setiae civitatis p. 11; Marocco Monumenti VI 67; Cappelletti I 490; Duchesne in Arch. della Soc. Rom. XV 500). Normam ab Eugenio III b. Petro recuperatam narrat Boso in Vita Eugenii III (Lib. pontif. ed. Duchesne II 387). A. 1297 oppidum transiit in possessionem familiae Caetani, deinde in manus familiae Borghese (cf. Moroni Dizionario LXXXIX 104 sq.).

1 *1179 oct. 11*
Alexander III permutat cum nobili viro Rainone de Tusculano, dans ei ad proprietatem castrum Normae cum arce et domibus et Viculum. Raino dat castrum Lariani cum arce.

v. Roma, Comites de Tusculano n. 10.

Monasterium s. Mariae de Marmossole.

Lubin p. 242. — Janauschek Orig. Cisterc. p. 156 n. 397. — L. Angeloni Cenni istorici topografici sull' abbazia di Valvisciolo (Velletri 1863). — M. Raymondi La badia di Valvisciolo (Velletri 1905).

Quum origines huius monasterii prorsus ignorentur, errant C. De Visch et Lubin aliique, qui putant, monasterium, cui male titulum s. Stephani attri-

buunt, a. 1145 mai. 28 conditum fuisse (cf. Manriquez Ann. Cistercien. II 450 ad a. 1167). Habemus de eo tantum tres bullas, quae sequuntur, et unum Hugonis ep. Ostien. et Veliternen. privilegium (ed. A. Borgia Istoria di Velletri p. 232; cf. Stevenson in Arch. della Soc. Rom. XII (1889) 107 n. 14), ex quo comperimus, monasterium ab eodem episcopo Hugone dotatum et ordini Cisterciensium sub patre abbate Fossae novae addictum. Adnotare insuper iuvat rescripta Gregorii IX a. 1237 dec. 12 et 1238 iun. 13 (ed. Auvray Les registres de Grégoire IX t. II 1061 n. 4413. 4412), Innocentii IV a. 1247 april. 23 et 1252 nov. 22 (Berger Les reg. d'Innocent IV t. I 379 n. 2552; III 130 n. 6092) et Alexandri IV a. 1255 ian. 9 (Bourel de la Roncière Les reg. d' Alexandre IV t. I 19 n. 73). Bonifatius VIII a. 1295 huic monasterio abbatiam Maniacen ord. s. Benedicti dioec. Montis regalis in Sicilia subdidit (cf. Lello Historia della chiesa di Monreale, Sommario p. 59 sq.; C. A. Garufi Catalogo illustrato del tabulario di S. Maria Nuova in Monreale p. 64 sq. n. 139. 142. 145. 155. 161. 162); Leonardum autem abbatem a. 1297 episcopum Aletrinum creavit (cf. A. Borgia p. 296. 301). Postea Marmosolense monasterium abbatibus commendatariis concessum est, sub quorum regimine in ruinam cecidit. Hodie ne vestigia quidem eius inveniuntur.

Positum fuit non longe a Nymphis et Norma, in dioec. Veliternensi (cf. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. II 161). „Agrestis est locus et aspera solitudo“: ita in Hugonis ep. et Anastasii IV et Hadriani IV privilegiis.

Anastasii IV et Hadriani IV privilegiorum apographa inveni Romae in archivo excellentissimae familiae Colonna (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 245) et ipsius Anastasii alterum exemplar in archivo familiae Orsini (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 542), quo, ut puto, temporibus abbatum commendatariorum translata sunt. Alexandri III rescriptum solum legitur apud Cencium. Hugonis ep. privilegii copia et in Columnensium tabulario et in Veliternae ecclesiae cathedralis archivo (cf. Stevenson in Arch. della Soc. Rom. XII 107 n. 14) reperitur.

B = Cop. s. XIII Roma Arch. Colonna.
B[1] = Cop. s. XIII Roma Arch. Orsini, hodie Arch. comunale segreto (Capitolino).

1 *Laterano 1154 nov. 25*

Anastasius IV Haymoni abbati etc.: ecclesiam de monte s. Mariae de Marmossole cum cappella s. Stephani de Nucleto, cappella s. Romani et ecclesia s. Eleutherii, ab Hugone Ostien. et Velitren. ep. donatis, sub apost. protectione suscipit et confirmat concessionem et statutum ab eodem ep. factum. — Desiderium quod. Ego Anastasius etc. Subscr. 17 card. Dat. Lat. p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 7 kal. dec., ind. 3, inc. d. a. 1154, pont. v. d. Anastasii IIII pp. a. [2].

B. B[1]. — *Ed. Gött. Nachr. 1901 p. 256 n. 4 ex B. — Reg. JL. —.*

2 *Laterano 1157 feb. 9*

Hadrianus IV Haymoni abbati etc.: repetit Anastasii IV privilegium *(n. 1)*. — Quotiens a nobis. Ego Adrianus etc. Subscr. 19 card. Dat. Lat. p. m.

Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 5 id. feb., ind. 5, inc. d. a. 1156, [pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 3].

B. — Ed. Gött. Nachr. 1901 p. 259 n. 5 ex B. — Reg. JL. —.

3 *Anagni (1173—76) sept. 17*

Alexander III Aimoni [abbati] et universis fratribus: nulla ratione sinit, ut occasione concessionis suae Iohanni, Petro et Leoni, filiis quondam Cinthii Fraiapanis, de castro Tiberiae factae ius monasterii depereat vel super ecclesia s. Eleutherii in tenimento eiusdem castri sita debeant aliquatenus infestari. — Cum ex iniuncto. Dat. Anagniae 15 kal. oct.

Cencius c. 64. — Edd. Zazzera Della nobiltà dell' Italia II (De la famiglia Frangipani) = A. Borgia Istoria di Velletri p. 241. Pucci Genealogia degl' illustrissimi signori Frangipani p. 46. Nerini De templo et coenobio ss. Bonifacii et Alexii p. 229 not. n. Exc. PflugkH. Acta III 241 n. 245. Fabre-Duchesne I 339. — Regg. PflugkH. Iter p. 278 n. 650. J. 9074. JL. 12624 ad a. 1160—76.

cf. Roma, Gens Fraiapana n. 9.

TERRACINA

Ughelli [1] I *194 sq.; [2] I 1278 sq. — D. A. Contatori De historia Terracinensi libri 5 (Romae 1706). — St. Borgia Rerum maritimarum dominationis pontificiae monumenta, ms. s. XVIII, Roma Bibl. Vat. Museo Borgia (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 73). — Pietro Pantanelli De sacro principatu Terracinensi eiusque pontificibus, ms. s. XVIII (cf. De la Blanchère p. 3). — Em. Bolognini Memorie dell' antico e presente stato delle paludi Pontine (In Roma 1759). — Nic. M. Nicolai De' bonificamenti delle terre Pontine libri 4 (In Roma 1800). — Marocco Monumenti XII 140 sq. — Cappelletti VI 516 sq. — Moroni Dizionario LXXIV 151 sq. — M.-R. De la Blanchère Terracine, essai d'histoire locale in: Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome XXXIV (Paris 1884). — I. Giorgi Documenti Terracinesi in: Bullettino dell' Istituto storico italiano XVI (Roma 1895) 55 sq.

Episcopatus Terracinensis.

Tarracina sive Terracina, olim Anxur, Volscorum antiquissima urbs, iuxta traditionem s. Epaphroditum primum episcopum habuit. Inter ecclesias Romanae provinciae numeratur, immediate Romano pontifici subiecta (cf. Cencii Lib. cens. S. R. E. ed. Fabre-Duchesne I 14). Dioecesi Terracinensi saec. XI episcopatus Pipernensis *(Piperno)* et Setinus *(Sezze)* aeque uniti sunt, prout ex bulla confirmationis ab Honorio III a. 1217 ian. 18 Potthast Reg. 5420 prolata apparet.

Archiva episcopii et civitatis, iam saec. XV in unum collecta, in sacrario cathedralis ecclesiae s. Caesarii recondita sunt, ubi adhuc adservantur (cf. Giorgi p. 60). Olim locupletissimum et antiquissimis documentis valde copiosum, archivum hoc postea incuria custodum gravissima damna passum est. Contatori p. 387 narrat, canonicum quendam saec. XVII ecclesiae privilegia ac monumenta et quidem antiquiora in lignea capsula inclusa, ut Romam transferrentur, a muribus per foramen, nemine observante, illapsis corrodi permisisse. Idem auctor vidit suo tempore plura, quae hodie desiderantur. Porro in inventariis a. 1781 et 1797 confectis enumerata et transcripta sunt documenta, quae Terracinae frustra quaesivimus. Ceterum quaedam instrumenta una cum inventario a. 1781 in archivo Vaticano reposita sunt (Pergamene di Terracina).

Cf. etiam Inventario dell' archivio del comune di Terracina nel 1797 (auctore N. M. Nicolai) Roma Arch. di stato (cod. 93); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 541.

De archivis Terracinae cf. Blume Iter IV 257; Bethmann in Archiv XII 482 et v. Pflugk-Harttung Iter p. 154, quorum notitias aut falsas aut dubias iam Giorgi repudiavit; Giorgi l. c. p. 58 sq.; Gött. Nachr. 1901 p. 198 sq.

A = Orig. Terracina Arch. capitolare.
B = Cop. ib.
C = Inventario dell' archivio della città di Terracina che si conserva nella sacrestia di S. Cesario a. 1781. Roma Arch. Vat. (Indice n. 224).
D = D. A. Contatori De historia Terracinensi libri 5 (Romae 1706). Exemplar huius operis in archivo Vaticano adservatur, cui a quodam viro erudito saec. XVIII ex. verae lectiones aut correctiones ex ipsis documentis sumptae in margine additae sunt (Indice n. 225).

1 *(494—95)*
Gelasius I Martyrio [*al.* Martino] et Iusto epp.: praecipit, ut Amandiani illustris viri servos, clericos invito domino factos, isti restituant, ita ut, si quis iam presbyter reperiatur, in eodem gradu peculii sola amissione permaneat, diaconus vero aut vicarium praestet aut reddatur. — Et antiquis regulis.

Coll. Britt. Gelasii 1 ep. 15. [Ivonis Decr. VI c. 353. Gratiani Decr. I D. 54 c. 9]. — Edd. Mansi VIII 128 = Migne LIX 144, = Bull. Rom. ed. Taur. App. I 320 n. 32. Thiel Epp. I 386 n. 20. Friedberg I 209. — Regg. Ewald in N. Archiv V 514 n. 15. J. 428. JK. 651.

Martyrius Terracinen. ep. subscripsit acta conciliorum a. 499. 501. 502, unde collegit Ewald l. c., eundem esse ac illum, ad quem decretum hoc missum sit. Sed tamen res valde incerta.

2 *(591 mart.)*
Gregorius I Petro ep.: mandat, ut Iudaeos in Terracinensi castro consistentes, qui de vetere loco ad alium locum pro colendis festivitatibus suis migraverunt et nunc ab eo expulsos se denuo conqueruntur, ad locum, quem cum eius conscientia ut congregentur adepti sunt, sicut mos fuit, ibidem liceat convenire. — Ioseph praesentium lator.

Reg. Gregorii I lib. I ep. 34. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. I n. 35. Contatori p. 394. Mansi IX 1055 n. 34. Cappelletti VI 525. Troya I 180 n. 62. Migne LXXVII 489 n. 35. Mon. Germ. Epp. I 47. — Regg. J. 738. JE. 1104.

**3* *(591)*
Gregorius I Petro ep.: mandat, ut, si locus, quem Hebraei Terracinae sub synagoga hactenus habuerunt, sic vicinus sit ecclesiae, ut etiam vox psallentium perveniat, Iudaeorum celebrationibus privetur.

Laud. in n. 4. — Reg. JE. —.

4 *(591 sept.—oct.)*
Gregorius I Bacaudae (Formien.) et Agnello (Fundano) epp.: mandat, ut cum Petro ep. locum, ubi est Hebraeorum synagoga Terracinae, diligenter inspiciant et, si aliquid eis ecclesiae visum fuerit obfuisse, alium locum intra ipsum castellum praevideant, ubi Hebraei conveniant. Prohibet Iudaeos gravari vel affligi contra ordinem rationis. — Supplicaverunt nobis.

Reg. Gregorii I lib. II ep. 6. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. I n. 10. Contatori p. 395. Mansi X 396 n. 18. Cappelletti VI 526. Migne LXXVII 457 n. 10. Mon. Germ. Epp. I 104. — Regg. J. 739. JE. 1157.

5 *(592 nov.)*

Gregorius I Agnello ep. de Fundis: Petro ep. defuncto, eum Terracinen. ecclesiae cardinalem sacerdotem constituit. — Relatio cleri.

Reg. Gregorii I lib. III ep. 13. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. III n. 13. Contatori p. 369. Mansi IX 1121 n. 13. Cappelletti VI 527. Troya I 281 n. 98. Migne LXXVII 614 n. 13. Mon. Germ. Epp. I 171. — Regg. J. 852. JE. 1217.

De hac re cf. Hinschius Kirchenrecht I 313 not. 7.

6 *(592 nov.)*

Gregorius I clero, ordini et plebi consistenti Terracina: commonet, ut Agnello, a sese cardinalem sacerdotem constituto, oboedientiam in omnibus praebere debeant. — Dilectionis vestrae desideria.

Reg. Gregorii I lib. III ep. 14. [Deusdedit lib. I c. 191 [152]. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. III n. 14. Contatori p. 370. Mansi IX 1122 n. 14. Cappelletti VI 528. Troya I 283 n. 99. Migne LXXVII 615 n. 14. Martinucci p. 109. Wolf v. Glanvell p. 116. Mon. Germ. Epp. I 173. — Regg. J. 853. JE. 1218.

7 *(597 april.)*

Gregorius I Agnello ep.: post Bacaudae ep. obitum operam visitationis ecclesiae Formiensis delegat.

v. Formia, Episc.

*8 *(598 april.)*

Gregorius I Mauro v. cl. comiti: mandat, ut Agnello ep. debeat adhibere solatia in punitione eorum, qui arbores colunt et multa alia contra christianam fidem inlicita perpetrant.

Laud. in n. 9. — Reg. JE. 1506.

9 *(598 april.)*

Gregorius I Agnello ep.: adhortatur, ut eos, qui arbores colunt et multa alia contra christianam fidem inlicita perpetrant, diligenti investigatione perquiri faciat. Mandat, ut nullum neque per suum vel ecclesiae nomen aut quolibet alio modo defendi a vigiliis patiatur, sed omnes generaliter compellantur ad murorum vigilias. — Pervenit ad nos.

Reg. Gregorii I lib. VIII ep. 19. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. VIII n. 18. Contatori p. 396. Mansi X 99 n. 20. Troya I 398 n. 165. Migne LXXVII 921 n. 18. Mon. Germ. Epp. II 21. — Regg. J. 1140. JE. 1507.

Contatori p. 397 (quem Ughelli [2] I 1291 sequitur) praebet insuper Gregorii I epistolam, qua Constantio ep. Panormitano ecclesiam Terracinensem commiserit. Sed loco „Panormitan." legendum est „Narnien." et loco „Terracinen." potius „Teramnan." *(Terni)*. Epistola haec est J. 1227. JE. 1585 (lib. IX ep. 60). — Agnellus ep. Terracinen. occurrit etiam in Gregorii M. epistola pro Gregorio expraefecto (lib. IX ep. 45) J. 1173. JE. 1569.

10 *(1052)*

Leo IX I(ohanni) ep. et omnibus Terracina positis etc.: praecipit, ut nullus privilegium, quod monasterio s. Benedicti Casinensi de restitutione monasterii s. Stephani iuxta Terracinam positi fecit, audeat infringere.

v. Cassino, Mon. s. Benedicti.

*11 *(1061—73)*

Alexander II concedit privilegium protectionis.

Laud. in Honorii III bulla a. 1217 ian. 18 Potthast Reg. 5420. — Reg. JL. —.

12 *(1088)*

Urbanus II Petro [ep.]: docet „multa videntur mala, quae mala non sunt, quia mala intentione non fiunt". — Multa videntur.

Coll. Britt. Urbani II ep. 4. — Ed. Loewenfeld Epp. p. 59 n. 121. — Regg. Ewald in N. Archiv V 353 n. 4. JL. 5353.

**13* *(1088—99)*

Urbanus II concedit privilegium protectionis.

Laud. ut supra n. 11. — Reg. JL. —.

**14* *(1099—1118)*

Paschalis II concedit privilegium protectionis.

Laud. ut supra n. 11. — Reg. JL. —.

**15* *(1143—44)*

Celestinus II concedit privilegium protectionis.

Laud. ut supra n. 11. — Reg. JL. —.

**16* *(1159—73)*

Alexander III committit B(ernardo) Portuen. ep. et P(etro) tit. s. Laurentii in Damaso presb. card. controversiam inter Hugonem ep. et Petrum de Roberto super medietate Saxone.

Laud. in n. 17. — Reg. JL. —.

17 *Anagni (1173—76) aug. 26*

Alexander III Hugoni ep.: confirmat compositionem inter eum et Petrum de Roberto super medietate Saxone factam, qua episcopus ad preces nobilium virorum O(ddonis), C(entii) et P(etri) Fraiapanum et L. de Supino eam praedicto Petro in vita eius concessit. — Cum tu et. Dat. Anagniae 7 kal. sept.

[A in duobus fragmentis exstabat etiamtunc a. 1781]. — Edd. Contatori p. 399 ex A = Migne CC 1058 n. 1227. — Regg. J. 8414. JL. 12664.

18 *Anagni (1174—78) feb. 25*

Alexander III (Hugoni) ep.: mandat, quatenus homines Terracinen., qui contra interdictum b. m. Rainaldi abbatis Casinen. quasdam possessiones ecclesiae s. Stephani de Montanis, quae spectat ad monasterium Casinense, a praepositis ipsius ecclesiae compararunt vel alias contra iustitiam acquisierunt sine conscientia abbatis, commoneat, ut eiusdem ecclesiae possessiones restituant.

v. Cassino, Mon. s. Benedicti.

19 *Anagni 1178 feb. 22*

Alexander III Hugoni ep. et canonicis etc.: roborat statutum episcopi de numero 16 canonicorum eisque concedit liberam episcopi electionem.

v. Terracina, Eccl. cathedr. n. 1.

**20* *(1175—81)*

Alexander III, cum coram se inter Pipernum et Hugonem ep. quaestio moveatur, visis et cognitis publicis et antiquis ecclesiae instrumentis, episcopo adiudicat et privilegio suo confirmat ecclesiam s. Andreae et omnes possessiones Rutelli cum aquis et omnibus pertinentiis et adiacentiis eius.

Laud. ut supra n. 11. — Reg. JL. —.

21 (1159—81)

Alexander III Terracinen. ep.: respondet, quod, cum periculosum sit omnibus Dei fidelibus usuras recipere, ad earum solutionem nullus christianus sit compellendus, nisi iuramento vel fide eas solvere tenetur. — Supra eo quod.

Coll. Cotton. (Bibl. Mus. Britt. Vitell. E XIII s. XIII) f. 260'. — Regg. Hampe in N. Archiv XXII 392. Seckel ib. XXV 524 n. 9. JL. —.

Eadem epistola invenitur in Coll. Paris. I c. 181 (ed. Friedberg Die Canones-Sammlungen zwischen Gratian und Bernhard von Pavia p. 63), ubi tamen inscribitur „Trauen. ep."

*22 (1159—81)

Alexander III concedit privilegium protectionis.

Laud. ut supra n. 11. — Reg. JL. —.

*23 (1191—97)

Celestinus III concedit privilegium protectionis.

Laud. ut supra n. 11. — Reg. JL. —.

Ecclesia cathedralis s. Caesarii.

S. Caesarii ecclesiam cathedralem, in cuius sacrario Terracinense archivum, prouti diximus, custoditur, invenimus memoratam in Libro pontificali, ubi legimus, Leonem IV eam donario quodam ditasse (ed. Duchesne II 122).

Canonicorum archivum a. 1781, documentis ad 120 constans, quorum antiquissimum fuit instrumentum a. 1061 oct. 17, penes ipsos canonicos adservabatur. Hodie coniunctum est cum archivo civitatis in ipso sacrario s. Caesarii. Una Alexandri III bulla (n. 1) indicatur in inventario sub num. XIV; Lucii III privilegium (n. 2) iam a. 1781 desiderabatur. Cf. Elenco delle antiche carte esistenti nell' archivio del capitolo della chiesa catedrale di Terracina in: Inventario dell' archivio della città di Terracina a. 1781 Roma Arch. Vat. (Indice n. 224) f. 699 sq.

B = Cop. Terracina Arch. capitolare.

1 *Anagni 1178 feb. 22*

[Alexander III] Hugoni ep. et canonicis etc.: roborat statutum episcopi de numero 16 canonicorum eisque concedit liberam episcopi electionem. — [Ea quae] ad laudem. Ego Alexander etc. Subscr. 9 card. [Dat. Anagniae] p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 8 kal. mart., ind. 11, inc. d. a. 1177, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 19.

B s. XIII. — Edd. Contatori p. 370 ex B = Migne CC 1161 n. 1337. — Regg. Ughelli [2] I 1292. J. 8571. JL. 13028.

2 *Anagni (1183) sept. 22*

Lucius III Leoni archipresb. et capitulo: personas eorum cum omnibus bonis tam ecclesiasticis quam mundanis sub apost. protectione suscipit. — Sacrosancta Romana ecclesia. Dat. Anagniae 10 kal. oct.

Edd. Contatori p. 365 (ex archivo capituli) = Migne CCI 1225 n. 117. — Regg. J. 9563. JL. 14913.

Civitas Terracinensis.

Terracina civitas ab Hadriano I b. Petri dominio subiugata (cf. Cod. Carol. ep. 64 in Mon. Germ. Epp. III 591; cf. ep. 61, l. c. III 588), a. 1000 a Silvestro II Daiferio comiti, a. 1071 ab Alexandro II Desiderio abbati Casinensi (ut legimus in Chron. Cassin. lib. III c. 36) conceditur. Recuperata ab Eugenio III a. 1150 nov. 26 (Chron. Fossae novae ed. Muratori Scr. VII 870 sive Ann. Ceccanen. ed. Mon. Germ. Scr. XIX 283 et Lib. pontif. ed. Duchesne II 387), post eius obitum in dominium Fraiapanum cecidit, quibus iam Celestini II temporibus civitatis redditus, quos ecclesia Romana in ea habere consuevit, concessi fuerant (cf. Libellum querulum Terracinensium contra Fraiapanes, quem ed. Contatori p. 52 ex charta perg. arch. Terracin.). Documenta, quae ad Fraiapanes spectant, iam collegi in primo volumine huius operis p. 191 sq. (Roma, Gens Fraiapana). Circa archivum cf. supra p. 113.

1 *(592 nov.)*

Gregorius I clero, ordini et plebi consistenti Terracina: commonet, ut Agnello, a sese cardinalem sacerdotem constituto, oboedientiam in omnibus praebere debeant.

v. Terracina, Episc. n. 6.

**2* *(598 april.)*

Gregorius I Mauro v. cl. comiti: mandat, ut Agnello ep. debeat adhibere solatia in punitione eorum, qui arbores colunt et multa alia contra christianam fidem inlicita perpetrant.

v. Terracina, Episc. n. 8. — Hoc regestum hic iteravimus, quia Maurus v. cl. comes tribunus castri Terracinae fuisse videtur.

†3 *(996—99?)*

Gregorius [V?] Terracinensibus omnibus: concedit civitatem Terracinam cum omni rerum ratione et datione et vectigalibus, constituens, ut actionariis S. R. E. 3 auri sol. persolvantur. — Cum tantae immensitatis. Scr. p. m. Iohannis scrin. S. R. E., in m. ian., ind. 14. Dat. 7 kal. ian. p. m. Iohannis ep. et bibl. s. sedis apost., a. pont. d. Gregorii ss. pp. 2, in mense et ind. ss.

[Orig. ipsum et duo apographa a. 1273 et a. 1490 exstabant etiamtum a. 1781]. — Edd. Contatori p. 163 = Giorgi p. 76 n. 2. — Reg. JL. —.

Spurium, confectum auxilio Silvestri II bullae pro Daiferio, unde falsarius deprompsit partem textus et notas chronologicas. Cuinam Gregorio pp. hoc spurium tribuendum sit, sub lite manet; Contatori, fueritne VI an VII, se ignorare confessus est; Giorgi bullam Gregorio VI, Bethmann (Archiv XII 482) et De la Blanchère p. 181 Gregorio VII adscripserunt. — Inter instrumenta Terracinensia (olim fasc. E n. 6), quae relata sunt in inventarium a. 1781 p. 104, inveni scriptum quoddam, cui titulus „Factum Terracinensium“, incipiens: „Cum Romani pontifices Silvester, Gregorius et Benedictus etc.“; nescio vero, cuinam Benedicto attribuam, nullo alio documento de huiusmodi privilegio mentionem faciente.

4 *(1052)*

Leo IX I(ohanni) ep. et omnibus Terracina positis vel in eius confinibus s. Petri suisque fidelibus: praecipit, ut nullus privilegium, quod monasterio

s. Benedicti Casinensi de restitutione monasterii s. Stephani iuxta Terracinam positi fecit, audeat infringere.

v. Cassino, Mon. s. Benedicti.

*5 (1118)

Gelasius II Terracinensibus Circeam arcem, a Paschale II Hugoni card. XII Apostolorum custodiendam commissam, per nuntios apicesque reddi mandat.

Laud. in Vita Gelasii II (Lib. pontif. ed. Duchesne II 314). — Reg. JL. —.

In eadem Vita legimus haec: „Quod utinam non fecisset, nam paululum post ultra modum poenituit" . . „Tunc papa vellet multum, quam reddi nimis inconsulte praeceperat, Circeam arcem habere" (l. c. II 314. 315). — cf. Monte Circeo.

6 *Laterano (1144) oct. 10*

Lucius II bonis hominibus Terracinen.: mandat, ut possessiones ecclesiae s. Stephani de Montana, quae b. Benedicti Casinen. iuris exsistit, ei integre restituant et de aliis iustitiam faciant.

v. Cassino, Mon. s. Benedicti.

7 (1150)

Eugenius III hoc opus gloriae ipsius memoriam repraesentans fieri iubet, qui mira animi virtute et honesti studio praeditus regalia multa longo tempore amissa b. Petro restituit, quorundam vitium in modum honestatis redegit, ne quid [iudices] a quoquam peterent neve quid a quoquam ante decisam causam acciperent, post decisam oblatum quid verecunde et cum gratiarum actione susciperent.

Inscriptio in media turre arcis Terracinae. — Edd. Baronius Ann. ad a. 1153 c. 11 = Manriquez Ann. Cisterc. II 222, = Ughelli ap. Ciaconium ¹ I 1034. Contatori p. 311. Nicolai p. 108. PflugkH. Acta III 117 n. 112 ex cop. Schiaffini. — Reg. JL. —.

*8 (1154—59)

Terracinenses coram Hadriano IV querelas contra Fraiapanes exponunt.

Laud. in Terracinensium libello querulo (ed. Contatori p. 52). — Reg. JL. —.

9 *Ferentino (1175) mart. 14*

Alexander III universo populo Terracinen. tam maioribus quam minoribus: scribit, ne de illo privilegio, quo Pipernensibus territorium cum finibus suis confirmavit, moveantur; quia in eodem privilegio poni fecerat „salvo tenimento s. Andreae et salvis iustitiis omnium aliorum, si quas infra fines ipsos habere noscuntur". — Memores exsistentes. Dat. Ferent. 2 id. mar.

[Orig. a. 1781 adhuc exstabat]. — Ed. Contatori p. 195 ut bullam Alexandri IV. — Reg. JL. 12445.

10 *Anagni (1174—78) feb. 25*

Alexander III (Hugoni) ep.: mandat, quatenus homines Terracinenses commoneat, ut possessiones ecclesiae s. Stephani de Montanis restituant.

v. Cassino, Mon. s. Benedicti. — Contatori p. 343 affirmat, Alexandrum III ecclesiam s. Mariae basilicae novae consecrasse. Sed ego quidem non dubito, quin haec notitia ad ecclesiam s. Mariae Novae de Urbe referenda sit (cf. vol. I p. 67 n. 8).

11 *(1159—81)*

Alexander III nobilibus viris I. Fraiapanis, C. et L.: monet, quatenus balivis eorum, qui Terracinae morantur, districtione prohibere curent, ne quemlibet clericum coram se trahere praesumant in causa, sed clericos ab episcopo suo conveniri et iudicari permittant.

v. Roma, Gens Fraiapana n. 15.

**12* *(1159—81)*

Terracinenses coram Alexandro III querelas contra Fraiapanes exponunt.

Laud. ut supra n. 8. — Reg. JL. —.

**13* *Velletri (1184—85)*

In praesentia Gerardi vicarii (Lucii III) et Iacinti [Iacobi *cod.*] et Petri de Bono card. apud Velletras querela Terracinensium contra Fraiapanes agitur.

Laud. in Terracinensium libello querulo, quem Contatori p. 52 male edidit; omittens haec quae ex Contatori exemplari in arch. Vat. adservato p. 55 supplevi. — Reg. JL. —.

**14* *(1188—91)*

Terracinenses Clementi III gravamina contra Fraiapanes exponunt.

Laud. ut supra n. 13. — Reg. JL. —.

Crescentius comes.

Videtur fuisse idem ac Crescentius dux, cuius filii Leo et Ildicius consules Pipernenses a. 1027 s. Salvatoris in Mileto monasterium condiderunt.

**1* *(985—88)*

[Iohannes XV] concedit Crescentio comiti possessiones in territorio Terracinensi.

Laud. in Crescentii comitis chartula donationis a. 991 ian. 7, qua easdem possessiones quomodo ei evenerunt pro praecepto pontificali *monasterio s. Silviani Terracinen. confirmavit (ed. Contatori p. 327; cf. Nicolai p. 109 ad a. 989). — Reg. JL. —.*

In inventario a. 1781 f. 313 (ex fasc. H n. 2) legitur copia donationis ab eodem Crescentio comite quibusdam Terracinensibus a. 988 nov. 11 factae, ubi memoratur „praeceptum pontificalis atque imperatorum, in quibus mihi pertinet civita vel provincia ipsa Terracinense“. Ad ipsum Iohannis XV privilegium id referendum esse manifestum apparet.

Daiferius comes.

Hunc Daiferium comitem eum esse, quem comitem Traiectensem *(Traetto)* et filium Gregorii comitis fuisse constat, De la Blanchère et Giorgi putant. Aliud autem documentum a. 1001 habemus, cui Daoferius eminentissimus consul et dux et comes Terracinae subscripsit (laud. a Nicolai p. 109), cuius copia exstat in inventario a. 1781 p. 325 (ex fasc. H n. 5), ubi legimus „conquisitum (a Daoferio) per pontificalis praeceptum“, quod quidem praeceptum est quod sequitur.

B = Cop. Terracina Arch. capitolare.

1 *1000 dec. 26*

Silvester II Dayferio comiti eiusque filiis et nepotibus: donat iure et nomine beneficii civitatem superiorem et inferiorem q. v. Terracina cum omnibus turribus et muris suis seu cum omni districtione sua, atque comitatum Terracinen. infra terminos adsignatos, constituens, ut actionariis S. R. E. 3 auri sol. persolvantur. — Quotiens illa a. Scr. p. m. Iohannis scrin. S. R. E., in m. ian., ind. 14. Dat. 7 kal. ian. p. m. Iohannis ep. et bibl. s. sedis apost., a. pont. d. Silvestri ss. pp. 2, imp. d. Ottone a Deo cor. magno et pacif. imp. a. 5, in mense et ind. ss.

B a. 1446. [Duo vetustiora apographa et altera copia a. 1279 exstabant adhuc a. 1781]. — Edd. Contatori p. 41 = Olleris Oeuvres de Gerbert p. 562, = Migne CXXXIX 276 n. 6. Giorgi p. 63 n. 1 ex B (cf. N. Archiv XXI 785 n. 248). — Regg. J. 2996. JL. 3912.

Petrus de Roberto.

Petri de Roberto tantum mentio fit in duobus Alexandri III mandatis, quae ex Terracinensi archivo sumpsimus.

**1* *(1159—73)*

Alexander III committit B(ernardo) Portuen. ep. et P(etro) tit. s. Laurentii in Damaso presb. card. controversiam inter Hugonem ep. Terracinen. et Petrum de Roberto super medietate Saxone.

v. Terracina, Episc. n. 16.

2 *Anagni (1173—76) aug. 26*

Alexander III Hugoni ep. Terracinen.: confirmat compositionem inter eum et Petrum de Roberto super medietate Saxone factam.

v. Terracina, Episc. n. 17.

Monasterium s. Stephani de Montanis.

Celeberrimum s. Stephani monasterium, situm in monte supra Terracinam, unde appellabatur de Montanis, ab ipso s. Benedicto conditum, prout legitur apud s. Gregorium M. in Dialog. lib. II c. 22 et in Leonis IX privilegio, iam ab Agapito II a. 955 Balduino abbati Casinensi concessum, quia „per longam vetustatem in ruinis et desertis positum" (JL. 3671), Leo IX Richerio abbati Casinensi a. 1052 restituit (JL. 4274). De eo Terracinensibus litteras commonitorias scripserunt Leo IX (JL. 4275), Lucius II (JL. 8655) et Alexander III (JL. 13004), quas omnes supra retuli. Iam saec. XVII penitus dirutum erat (cf. Mabillon et Germain Mus. ital. I 100), eiusque modo vix exstant vestigia (cf. Contatori p. 341). De eo cf. Valle La città nova di Piperno p. 30 sq.; Mabillon Ann. ord. s. Benedicti [2] I 58 (ad a. 534 c. 22); Lubin p. 387; Contatori p. 338; Gattula Hist. Cass. I 115 sq.

Documenta, quae spectant ad hoc monasterium, quaere in abbatiae Casinensis archivo.

Monte Circeo.

(Arx Circea)

Contatori p. 164 sq. — Moroni Dizionario XXIII 260 sq. — Gius. Capponi Il promontorio Circeo illustrato con la storia (Velletri 1856). — Th. Ashby Monte Circeo in: Mélanges d'archéologie et d'histoire XXV (1905) 157 sq.

In monte Circeo attollebatur olim arx Circea, postea castrum s. Felicis, omnium, quas Romana ecclesia ubique habuerat, munitissima (Blondus). Eam, a Paschale II Hugoni de Alatro cardinali commissam (n. 1), Gelasius II a. 1118 Terracinensibus restituit (n. 2). A. 1134 invenimus Marinum Formosae ex Terracinensi genere dominum totius montis Circes et arcis, quae in ipso est (cf. pactum a. 1134 april. 30 inter Marinum et Caietanos ap. Giorgi Diss. hist. de cath. episc. Setiae p. 225 n. 6 ex tabulario eccl. Caietanae). A. 1145 ian. 31 Lucius II Oddoni et Cincio ex gente Fraiapana commisit custodiam Circei (n. 3); Circei, dico; sunt enim, qui mehercule! hanc custodiam referant ad Circum maximum Romae. Fraiapanes arcem tenuerunt per totum saeculum XII, ut apparet ex pluribus documentis (cf. conventionem inter Cencium Fraiapanem et Rainonem de Tusculano, ed. Studi e doc. VII 324 n. 30, et pactum inter Fraiapanes et Terracinenses a. 1185 iul. 2 et aliud a. 1207 mart. 18, ed. Contatori p. 169. 179; cf. etiam Gregorii IX mandatum a. 1239 mai. 30 Potthast Reg. 10750). Sub Alexandro IV locum s. Felicis una cum ecclesia s. Mariae de Surresca habuerunt milites Templi, qui eum magistro Iordano S. R. E. vicecancellario permutationis contractu cesserunt (cf. A. Gennarelli in: Il Saggiatore Romano I (1844) 248). Denique Bonifatius VIII largitus est a. 1302 castrum s. Felicis Petro Caietani comiti Casertae nepoti suo (Potthast Reg. 25122; cf. Moroni Dizionario XXIII 260 sq.).

Documenta, quae respiciunt ad locum s. Felicis, Romae in archivo excellentissimae familiae Caetani adservantur; cf. G. Carinci in: Il Saggiatore Romano V (1846) 360 sq. et in: Il Buonarroti Ser. II t. III (1868) 237 sq.

**1* *(1111—18)*

Paschalis II Hugoni de Alatro presb. card. XII Apostolorum commendat Ciceam arcem ob rabiem Teutonicam.

Laud. in Vita Gelasii II (Lib. pontif. ed. Duchesne II 312. 314). — Reg. JL. —.

**2* *(1118)*

Gelasius II Terracinensibus Circeam arcem per nuntios apicesque reddi mandat.

v. Terracina, Civitas n. 5.

3 *Roma (1145) ian. 31*

Lucius II nobilibus viris Oddoni et Cinthio Fraiapane fratribus: committit custodiam Circei.

v. Roma, Gens Fraiapana n. 1.

PIPERNO.

(Privernum. Pipernum)

Teod. Valle La regia et antica Piperno città nobilissima di Volsci nel Latio (ed. P. P. Benvenuti. In Napoli 1637). — Ughelli [1] I *195 sq.; [2] I 1279 sq.; X[a] 160 sq. — T. Valle La città nova di Piperno edificata nel Latio (In Napoli 1646). — D. A. Contatori De hist. Terracinensi p. 422 sq. — D. Giorgi Diss. hist. de cath. episc. Setiae p. 8 sq. et Hist. dipl. cath. episc. civ. Setiae p. 8 sq. — G. Marocco Descrizione topografica e cenni storici di Piperno (Roma 1830). — Marocco Monumenti IV 162 sq. — Cappelletti VI 539 sq. — Moroni Dizionario LIII 239 sq.

Privernum sive Pipernum oppidum antiquitus episcopalibus infulis ornatum fuisse, ex monumentis constat. Sed saec. XI — unionis certum tempus nequit adsignari — Pipernas episcopatus cum Terracinensi unitur, et cathedralis olim ecclesia in collegiatam, licet insignem, mutatur, in qua archipresbyter cum 15 canonicis. Pipernensibus subinde adversus Terracinenses litem agentibus, denique Benedictus XIII a. 1724 sept. 10 ecclesiam b. Mariae civitatis Privernensis in cathedralem iterum erexit et ecclesiam Terracinensem una cum ecclesiis Privernate et Setina aeque principaliter univit.

De archivis cf. Bethmann in Archiv XII 481; v. Pflugk-Harttung Iter p. 74; Gött. Nachr. 1901 p. 199.

Ecclesia collegiata (olim cathedralis) s. Mariae.

Ecclesiae s. Mariae archivum antiquioris aevi pauca tantum documenta continet. Inter quae antiquissimum est Anacleti II privilegium (n. 1). Conf. Inventario ed elenco di quello che esisteva nell' archivio capitolare nel 1758.

A = Orig. Piperno Arch. capitolare.
B = St. Borgia Bullarium Lucii III, s. XVIII, Roma Bibl. Vat. Museo Borgia; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 76.

1 *Trastevere 1137 april. 22*

Anacletus II Alberico archipresb. ceterisque canonicis etc.: preces Alberici et potissimum Rofridi sedis apost. subdiac. admittens, concedit in perpetuum omne ius, quod Romana ecclesia in duabus mansionibus pos. iuxta ecclesiam b. Mariae in civitate Privernensi habuisse dinoscitur. — Aequitatis ordo. Ego Anacletus etc. Dat. ap. Transtiberim p. m. Mathei presb. card. et canc., 10 kal. mai., ind. 15, inc. d. a. 1137, pont. d. Anacleti II pp. 8.

A. — Ed. PflugkH. Acta II 333 n. 375 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 233 n. 382. JL. 8432.

Marocco p. 20, PflugkH. Iter p. 74. 808 n. 1033, Reg. JL. 10583 laudant ad a. 1159 (resp. 1158) bullam Hadriani IV continentem concessionem ecclesiae s. Petri de Colle archipresbytero Pipernensi factam. Sed est potius donatio Berardi ep. Terracinensis de eadem re facta a. 5 d. Hadriani IV pp., m. iul., 2 kal. aug., ind. 7,

2 *(1183)*

Lucius III dedicat ecclesiam s. Mariae.

Tabula in ecclesia. [B]. — Edd. Valle La città nova p. 98. Marocco p. 28 (cf. p. 22). — Reg. JL. II p. 455 ex diurnalibus H. W. Schulz.

Civitas Privernas.

Archivum civitatis olim copiosissimum fuisse, ex documentorum serie, quae sequuntur, satis apparet. Hodie antiquioribus chartis omnino caret. Notitias, quas habemus, tum ex Fossae novae tum ex Terracinensibus documentis desumpsimus.

**1* *(1120—24)*

Calixtus II privilegium concedit, in quo continetur, quod Crescentius de Sonnino terram Morgazani et de Mortecto et omnes alias terras Pipernensium refutavit, de quibus Pipernenses in possessione fuerunt.

Laud. in Innocentii III bulla a. 1208 ian. 30 Potthast Reg. 3287. — Reg. JL. —.

**2* *(1124—30)*

Honorius II confirmat possessionem Morgazani.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. —.

**3* *(1159—75)*

Alexander III confirmat territorium cum finibus suis, salvo tenimento s. Andreae et salvis iustitiis omnium aliorum, si quas infra fines ipsos habere noscuntur.

Laud. in Alexandri III bulla pro Terracinensibus a. 1175 mart. 14 (v. Terracina, Civitas n. 9). — Reg. JL. —.

Idem Alexandri III privilegium laudatur in Innocentii III privilegio a. 1208 ian. 30 Potthast Reg. 3287.

**4* *(1175—81)*

Alexander III decidit litem inter Pipernum et Hugonem ep. Terracinensem.

v. Terracina, Episc. n. 20.

**5* *(1159—81)*

Alexander III renovat Calixti II privilegium.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. —.

**6* *(1181—85)*

Lucius III confirmat compositionem inter monasterium Fossae novae et populum Pipernensem super possessionibus in territorio Pipernensi.

v. Mon. s. Stephani de Fossa nova n. 7.

Monasterium s. Salvatoris de Mileto.

Positum fuit hoc monasterium, olim monachorum ord. s. Benedicti, in planitie iuxta flumen q. d. Amaseno, haud longe ab oppido Piperno.

Tria tantum de eo possidemus documenta, quod sciam, quae huius monasterii historiae lumen aliquod afferant; unum est chartula a. 1027 dec. 4,

qua Leo et Ildicius, filii Crescentii ducis, consules Pipernenses, et Amatus, Amati filius, temporibus Iohannis XIX, Amico abbati s. Salvatoris ecclesias s. Crucis et s. Nicolai „ad monasterium faciendum in loco q. n. Meletum" offerunt (edd. Ughelli [1] I *198; [2] I 1281; Valle La città nova di Piperno p. 105; G. Paccasassi Monografia di Fossanova p. 24; Sindici Ceccano p. 125); alterum Alexandri III privilegium, quod inferius sequitur (n. 1); tertium Honorii III bulla a. 1224 feb. 20 (in regestis Honorii III a. VIII ep. 280; cf. Pressutti Reg. Honorii III t. II 212 n. 4790), in quo bona spectantia ad „monasterium s. Salvatoris de Mileto, quondam monachorum Terracinen. dioec., pos. in territorio Roccae Siccae, quod propter multiplices eius lapsus a saecularibus clericis tenebatur", partim mensae episcopali ac capitulo Terracinae, partim monasterio de Auricula confirmavit (cf. etiam Lubin p. 214; G. Tomassetti Amaseno e la badia dell' Auricola (Roma 1898).

Una Alexandri III bulla in archivo castri s. Angeli iam temporibus Iulii II custodiebatur, ubi adhuc est.

A = Orig. Roma Arch. Vat. Arm. XI c. IX n. 6.

1 *Anagni 1175 nov. 15*

Alexander III Leonardo abbati etc.: monasterium s. Salvatoris de Mileto sub apost. protectione suscipit et possessiones propriis expressas vocabulis confirmat. — Officii nostri congruit. Ego Alexander etc. Subscr. 12 card. Dat. Anagniae p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 17 kal. dec., ind. 9, inc. d. a. 1175, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 17.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 179 n. 27 ex A. — Reg. JL. 12521a.

Monasterium s. Stephani de Fossa nova.

T. Valle La città nova di Piperno (lib. II c. XI) p. 103 sq. — Lubin p. 147. — Manni Osservazioni istor. sopra i sigilli antichi VI (In Firenze 1741) 119 sq. — Marocco Monumenti IV 188 sq. — Giulio Paccasassi Monografia del monumento nazionale di Fossa nova presso Piperno (Fermo 1882). — Janauschek Orig. Cisterc. p. 37 n. 90. — P. Kehr Otia diplomatica in: Gött. Nachr. 1903 p. 273 sq.

Oh utinam vera monasterii Fossae novae historia scribatur! Quae enim de eo auctores proferunt, multis redundant erroribus. Sunt qui contendant, monasterium hoc ab ipso s. Benedicto conditum fuisse et sub nomine s. Salvatoris de Mileto floruisse usque ad Innocentii II tempora, qui a. 1135 monasterium, primum sub nomine s. Pudentianae, postea sub nomine s. Mariae de Fossa nova, Cisterciensibus tradiderit. Alii affirmant, monasterium s. Mariae de Fossa nova a Friderico I aut institutum aut renovatum fuisse.

Sed monasterii s. Salvatoris de Mileto historiam quamquam breviter pro documentorum exiguitate iam exposui. Conditum a. 1027, floruit a. 1175 sub Leonardo abbate, exstabat adhuc saec. XIII in., unde planum est, s. Salvatoris minime idem fuisse ac monasterium de Fossa nova. Immo ex ipsis documentis discimus, iam saec. XI Fossae novae monasterium sub s. Stephani tantum titulo viguisse (cf. Iordani Capuani principis iudicatum

pro mon. s. Stephani de Fossa nova a. 1089 dec. 7, ed. Cod. dipl. Caietan. II 142 n. 262), cui s. Mariae de Fossa nova ecclesia ab Innocentio II, qui ibi Cistercienses introduxit, addicta fuit (n. 1). Temporibus Hadriani IV et Alexandri III monasterium s. Stephani a Giraldo abbate rectum est (n. 3. 4). Saec. XIII sub nomine s. Mariae aut b. Mariae et s. Stephani optimam famam nactum inter monasteria ord. Cisterciensis, gloriam praecipuam acquisivit tum ob aedes magnificas Gothicum quem vocant stylum redundantes tum ob interitum b. Thomae Aquinatis, qui locum venerabilem reddidit. Postea abbatibus commendatariis datum, inter quos a. 1632 Franciscus card. Barberini; denique a. 1795 iun. 23 a Pio VI monachis Casaemarii concessum est.

De archivo haud uberes notitias habemus. Pars quaedam documentorum, inter quae Hadriani IV et Alexandri III privilegia, saec. XVIII in collegio PP. Societatis Iesu Setiae adservabatur, ex quo, illis expulsis, in civitatis Setinae tabularium transiit (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 200). Alia documenta ad monasterium Fossae novae spectantia inveni Romae in archivo Vaticano, tum inter chartas s. Angeli tum inter Instrumenta miscellanea (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 121), et in R. archivo Romano (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 242). Scripturae quaedam reperiuntur in archivo excellentissimae familiae Barberini, quod hodie est in bibliotheca Vaticana (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 273. 549).

B = Cop. a. 1337 Sezze Arch. segreto comunale.
C = Cop. a. 1736 inter schedas Ios. Garampi Roma Arch. Vat. (Fondo Garampi); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 522 sq.

**1* *(1130—43)*

Innocentius II concedit ordini Cisterciensi monasterium Fossae novae, quod s. Stephani dicitur, una cum ecclesia s. Mariae de Fossa nova et pertinentiis omnibus, quam et monasterio s. Stephani submittit.

Laud. in Innocentii III bulla a. 1207 ian. 9 Potthast Reg. 2969. — Reg. JL. —.

**2* *(1154—58)*

De consilio et voluntate Hadriani IV Berardus Terracinen. ep. donat ecclesiam s. Trinitatis in territorio Setino.

Laud. in n. 3. 4. — Reg. JL. —.

3 *Albano 1158 oct. 3*

Hadrianus IV Giraldo abbati etc.: confirmat ecclesiam s. Trinitatis in territorio Setino, a B(erardo) Terracinen. ep. de consilio et voluntate sua *(n. 2)* concessam, et donat grangiam quandam. — Iustis religiosorum desideriis. Ego Adrianus etc. Subscr. 20 card. Dat. Albae p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 5 non. oct., ind. 7, inc. d. a. 1158, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 4.

B [= C a. 1736]. — Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 567 n. 11 ex C. — Reg. JL. —.

4 *Tusculanum 1171 feb. 27*

Alexander III Giraldo abbati etc.: repetit Hadriani IV privilegium *(n. 3)*. — Quotiens illud a. Ego Alexander etc. Subscr. 11 card. Dat. Tusculan.

p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 3 kal. mart., ind. 4, inc. d. a. 1170, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 12.

B [= C a. 1736]. — Ed. Gött. Nachr. 1901 p. 220 n. 5 ex B. — Reg. JL. —.

*5 *(1159—81)*

Alexander III statuit, ut monachi per territorium Pipernense usuaria silvae et pascuarum, sicut a 40 retro annis possident, quiete et libere habeant.

Laud. in Honorii III bulla a. 1224 ian. 19 (ed. Pressutti Reg. Honorii III t. II 196 n. 4696. Nicolai p. 110). — Reg. JL. —.

*6 *(1181—85)*

Lucius III statuit *ut supra n. 5.*

Laud. in Innocentii III bulla a. 1208 mart. 28 Potthast Reg. 3346 et in Gregorii IX bulla a. 1231 ian. 25 (ed. Auvray Les reg. de Grégoire IX t. I 346 n. 532). — Reg. JL. —.

*7 *(1181—85)*

Lucius III confirmat compositionem inter monasterium et populum Pipernensem super possessionibus in territorio Pipernensi.

Laud. in Innocentii III bulla a. 1206 sept. 3 Potthast Reg. 2877. — Reg. JL. —.

Conf. compositionis inter monasterium de Fossa nova et consules populumque Piperni tenorem in privilegio Innocentii III a. 1206 aug. 28 Potthast Reg. 2874.

*8 *(1191—97)*

Celestinus III indulget, ut monachi animalia sua pascendi et ligna pro domorum suarum aedificiis incidendi liberam in maritimis ecclesiae possessionibus habeant facultatem.

Laud. in Gregorii IX bulla a. 1231 ian. 25 (ed. Auvray l. c. I 346 n. 533). — Reg. JL. —.

SEZZE.

(Setia)

Gius. Ciammarucone Descrittione della città di Sezze, colonia latina di Romani (In Roma 1641). — Ughelli [1] I *199 sq.; [2] I 1282; X[a] 164. — P. M. Corradini De civitate et ecclesia Setina (Romae 1702). — D. A. Contatori De hist. Terracinensi p. 424 sq. — Dom. Georgii Dissertatio historica de cathedra episcopali Setiae civitatis in Latio (Romae 1727) et Historia diplomatica cathedrae episcopalis civitatis Setiae (Romae 1751. Est Dissertationis historicae eiusdem auctoris editio altera). — Marocco Monumenti VI 7 sq. — Cappelletti VI 562 sq. — Moroni Dizionario LXV 56 sq. — F. Lombardini Della istoria di Sezze (Velletri 1876).

Setia, olim nobilis in Latio urbs et colonia Romana, postea oppidum iurisdictioni Romani pontificis subiectum, quod iamdiu a dominio b. Petri alienatum Eugenius III recuperavit (Lib. pontif. ed. Duchesne II 387), antiquissimis temporibus cathedrae episcopalis honore decorata fuit, at saec. XI, nescimus a quo pontifice, ecclesiae Terracinensi unita est; quod Honorius III sua bulla a. 1217 ian. 18 ad exemplar praedecessorum suorum confirmavit (Potthast Reg. 5420). Ecclesia s. Mariae, olim cathedralis, dein collegiata, ab archipresbytero et 9 canonicis culta, a Benedicto XIII a. 1724 april. 29

denuo erigitur in cathedralem et ecclesiae Terracinensi aeque principaliter unitur, ita ut concathedralis cum Terracinensi sit et episcopus pro tempore exsistens ep. Terracinensis et Setinus esse et nominari debeat.

In hac dioecesi floruit olim monasterium s. Caeciliae ab ipso s. Lidano saec. XI conditum, cuius tamen documenta, quod sciam, desiderantur.

De archivis Setinis cf. Bethmann in Archiv XII 481; Gött. Nachr. 1901 p. 200.

Ecclesia collegiata (olim cathedralis) s. Mariae.

Ecclesiae s. Mariae Setinae archivum perpauca continet documenta. Inter ea Corradinus instrumentum quoddam publicum a. 1286 sub pontificatu Honorii IV confectum invenit (p. 97), ubi legitur, ecclesiae Setinae a summis pontificibus Honorio II, Celestino II et Innocentio III nec non ab imperatoribus et signanter Othone Magno privilegia fuisse concessa. Quamquam huic notitiae fidem minimam attribuendam esse pro certo habeo, privilegia tamen Honorii II et Celestini II refero.

**1* *(1124—30?)*

Honorius II (?) concedit privilegium.

Laud. in instrumento a. 1286 ap. Corradini p. 97. — Reg. JL. —.

Haec notitia fortasse ad Honorium III referenda est.

**2* *(1143—44?)*

Celestinus II (?) concedit privilegium.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. —.

An potius Celestino III attribuamus?

Civitas Setina.

Setinae civitatis archivum documentorum antiquioris aevi exiguum numerum possidet, inter quae bullas pro monasterio Fossae novae ex PP. Societatis Iesu collegio Setino huc translatas suo loco adnotavimus. Exstat quoddam Inventarium quorundam privilegiorum papalium et instrumentorum inventorum in curia Setina ad commune Setiae pertinentium a. 1295 (sign. fasc. VIII c. I[a] n. 145), in quo Lucii III privilegium unum invenimus laudatum.

Adnotamus praeterea, castrum Sitinum a. 1201 ab Innocentio III Iohanni de Ceccano in beneficium adsignatum esse (ex Cencio c. 170 edd. Muratori Antiq. I 621; Theiner Cod. dipl. dom. temp. I 36 n. 45; Fabre-Duchesne I 427).

**1. 2* *(1181 sept.— nov.)*

Lucius III mittit litteras duas adhortatorias ad Sermonetanos, ut a guerra cum Landulfo de Ceccano et Setinis super tenimento Campi Lazzari desistant.

Laud. in Gregorii subdiac. sententia a. 1181 nov. 29 (ed. Lombardini p. 42). — Reg. JL. 14508.

*3 *(1181 sept.—nov.)*

Lucius III mittit de latere suo Gregorium Romanae curiae subdiaconum, ut litem inter Sermonetanos et Setinos componat.

Laud. ut n. 1. 2. — Reg. JL. —.

*4 *(1181—85)*

Lucius III privilegium bulla sua bullatum concedit, quod loquitur super Campo Lazari.

Laud. in inventario privilegiorum a. 1295. — Reg. JL. —.

Fortasse fuit bulla, qua Lucius III sententiam Gregorii subdiaconi (cf. n. 3) confirmavit.

Sermoneta.

(Sarminetum)

D. A. Contatori De hist. Terracinensi p. 426 sq. — P. Pantanelli Notizie istoriche sacre e profane appartenenti alla terra di Sermoneta, ms. s. XVIII, partim ed. a B. De Lazzaro Memorie storiche sulla badia di Valvisciolo (Velletri 1863); cf. C. I. L. X 642. — Marocco Monumenti VI 84 sq. — Moroni Dizionario LXXXIX 105 sq. — M. Raymondi e G. Corniola Sermoneta e antichità delle terre Pontine (Ronciglione 1893). — M. Raymondi Sulmo, notizie archeologiche, topografiche e storiche di Sermoneta in provincia di Roma (Velletri 1906).

Unum Alexandri III rescriptum ex Urbani V regestis Vaticanis hausi, ex quibus aliud Gregorii IX mandatum a. 1232 april. 3 dominis et populo de Sermineto missum iam edidi (Gött. Nachr. 1902 p. 466 not.). Lucii III mandatum olim in Setino archivo exstitisse comperimus. Documenta recentiora ad historiam Sermonetae spectantia nimia quidem cum anxietate custodiuntur in archivo excellentissimae familiae Caetani, quae a. 1297 Sermonetae dominium recepit et ab ipso oppido titulum ducatus assumpsit (cf. G. Carinci in: Il Saggiatore Romano V (1846) 360 sq. et in: Il Buonarroti Ser. II t. III (1868) 237 sq.). Alia documenta transcripsit Monterenzi Cameralia vol. H Roma Arch. Vat. Arm. XXXVI t. 8 f. 48 sq.

1 *Ferentino (1175) aug. 11*

Alexander III nobilibus viris dominis et universo populo: confirmat possessiones a dominis de Aqua putrida *(Acquapuzza)* detentas et a Fortunato ostiario apost. sedis ipsis restitutas, videlicet tenimentum q. v. Orgiale et aliud tenimentum q. d. Padenufum. — Audita olim querimonia. Dat. Ferent. 3 id. aug.

Insert. bullae Urbani V a. 1369 feb. 4: Reg. Aven. t. 169 (a. VII pars I) f. 420' n. 72. — Ed. Gött. Nachr. 1902 p. 465 n. 10. — Reg. JL. —.

*2. 3 *(1181 sept.—nov.)*

Lucius III mittit litteras duas adhortatorias ad Sermonetanos, ut a guerra cum Landulfo de Ceccano et Setinis super tenimento Campi Lazzari desistant.

v. Sezze, Civitas n. 1. 2.

*4 *(1181 sept.— nov.)*

Lucius III mittit de latere suo Gregorium Romanae curiae subdiac., ut litem inter Sermonetanos et Setinos componat.

v. Sezze, Civitas n. 3.

Acquapuzza.

(Aqua putrida. Aquaputia)

Aquamputiam a. 1123 a Calixto II expugnatam esse, auctor Chron. Fossae novae (ed. Muratori Scr. VII 868) sive Ann. Ceccanen. (ed. Mon. Germ. Scr. XIX 282) narrat. A. 1158 vero Adenulfus dominium castri Aquae putridae tenuit (n. 1). A. 1175 denique dominos de Aqua putrida Sermonetanorum possessiones invadentes legimus in Alexandri III rescripto (v. Sermoneta n. 1). A. 1227 mart. 30 Gregorius IX dominos de Sarmineto *(Sermoneta)* reprehendit, quia tenimentum quoddam „castri nostri Aquae putridae" occupaverant (Auvray Les reg. de Grégoire IX t. I 6 n. 8).

1 *Albano 1158 sept. 27*

Adenulfus de Aqua putrida coram B(osone) diac. card. ss. Cosmae et Damiani, d. papae camerario, et P(etro) s. Eustachii diac. card. aliisque se ipsum et castrum suum in manibus d. papae ponit. Secunda die, Albani in oppido, d. pp. Hadriano IV refutat castrum Aqua putrida.

Cencius c. 169. — Edd. Zazzera Della nobiltà dell' Italia II (De la famiglia Frangipane) = Lombardini Della istoria di Sezze p. 121. Muratori Antiq. II 331 = Watterich Vitae pontif. Rom. I p. LXXIX. Fabre-Duchesne I 427. — Regg. J. p. 673. JL. II p. 134.

Contatori p. 269 et Corradini p. 63 (ad a. 1159) praebent insuper Alexandri III mandatum ad castellanum roccae Aquae putridae, datum Lat. 11 kal. dec. a. 1. Est potius Alexandri IV.

SEGNI

(Signia)

Ughelli [1] I *147 sq.; [2] I 1234 sq. — Ott. Lauri Storia della città di Segni, ms. s. XVIII, Roma Bibl. Casanat. E III 23 (cf. C. I. L. X 591). — Marocco Monumenti IX 46 sq. — Cappelletti VI 615 sq. — Moroni Dizionario LXIII 227 sq.

Episcopatus Signinus.

Episcopus Signinus, unus ex antiquis Romanae provinciae episcopis, immediate subest Romano pontifici, eiusque civitas ad iurisdictionem papae pertinebat. Honorius II, ut refert Boso, civitatem Signinam cum pertinentiis suis in dominio et proprietate b. Petri restituit (Lib. pontif. ed. Duchesne II 379). Idem auctor narrat, Eugenium III in urbe Signia palatium aedificasse (l. c. II 387; cf. etiam chartam a. 1152 aug. 28 sub Veroli, Episc. n. 13), ubi saepius Romani pontifices resederunt. Ibi Alexander III a. 1173 feb. 2 in honorem b. Thomae Cantuariensis missarum sollemnia celebravit et passionis eius diem 4 kal. ian. (dec. 29) perpetuo agi constituit (l. c. II 426).

Archivum ecclesiae cathedralis s. Mariae a. 1555 igne consumptum est, paucis tantum documentis parcente, quorum antiquissimum ad a. 1259 referendum est. Alia aut dispersa aut destructa sunt, imprimis antiqua pontificum Romanorum a Lucio III (n. 4) laudata privilegia, quibus fines episcopatus designabantur. Lucii III privilegium, quod etiamtunc saec. XVI med. A. Massarellus in archivo ecclesiae Signinae invenit, saec. XVII in. Felix Contelorius, archivi castri s. Angeli custos, penes se exstare affirmavit, sed inter eius schedas frustra quaesivi. Clementis III privilegium pariter ubi sit nescimus.

De archivo cf. Bethmann in Archiv XII 483; Gött. Nachr. 1900 p. 304.

C = Angeli Massarelli Collectanea de pontificibus et cardinalibus vol. I, s. XVI, Roma Arch. Vat. Misc. Arm. XI t. 40; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 386.
D = Fel. Contelori Summorum pontificum ac S. R. E. cardinalium nomina etc., s. XVII, ib. Misc. Arm. VII t. 133.
E = Cop. s. XVIII in Inventario ep. Pamphili a. 1578 Segni Arch. capitolare.
F = Visita e sinodi, s. XVIII, Segni Arch. della curia vescovile.

*1 (1079)

Gregorius VII clam Signiensibus apices destinans, Brunonem episcopum ordinari praecipit.

Laud. in Petri diac. Chron. Casinen. lib. 4 c. 31 (Mon. Germ. Scr. VII 776). — Reg. JL. —.

Sed auctor anonymus Vitae s. Brunonis rem aliter describit, ita ut narratio Petri diac., qui Urbano II rem attribuit, in dubium verti liceat.

*2 (1103)

Paschalis II invitat Signienses scriptis apostolicis ad electionem alterius episcopi loco Brunonis in monasterio (Casinensi) permanentis.

Laud. in Vita s. Brunonis auctore anonymo (edd. Marchesi S. Brunonis Asten. Opp. I (Venetiis 1651) praef. = Max. bibl. vet. patr. ed. Lugdun. XX (1677) 1303 sq. et Acta SS. IV iul. 18 p. 484). — Regg. J. 4676. JL. 6304 ad a. 1111.

Recte, ut puto, B. Gigalski Bruno Bischof von Segni, Abt von Monte Cassino. Sein Leben und seine Schriften in: Kirchengeschichtliche Studien III, 4 (Münster 1898) p. 54 not. 2 et p. 97 not. animadvertit, hoc Paschalis II rescriptum non ad a. 1111, immo ad a. 1103 referendum esse. — De re cf. etiam Paschalis II alias epistolas J. 4674. 4675. JL. 6302. 6303 (v. Cassino, Mon. s. Benedicti).

*3 (1159—81)

Alexander III concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

4 *Velletri 1182 dec. 2*

Lucius III Petro ep. etc.: ad exemplar Alexandri *(n. 3)* ecclesiam sub apost. protectione suscipit et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et terminos episcopatus, sicut in privilegiis praedecessorum continentur. — Et ordo rationis. Ego Lucius etc. Subscr. 7 card. Dat. Velletr. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 4 non. dec., ind. 1, a. inc. d. 1182, pont. v. d. Lucii pp. III a. 2.

C f. 279 Exc. D p. 363. E f. 70. F f. 42. — Edd. Ughelli [1] II 1068; [2] I 1237 ex exemplo ab originali desumpto, quod contulit F. Contelori = Cappelletti VI 626, = Migne CCI 1158 n. 67, = Marocco Monumenti IX 86. — Regg. Nibby Analisi [2] III 373. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. XXVIII (1905) 131. J. 9498. JL. 14709.

*5 *Segni (1183)*

Lucius III, praesentibus multis cardinalibus in ecclesia Signina, canonizat s. Brunonem ep. Signinum *(† 1123 iul. 18)* et concedit annum indulgentiae omnibus ecclesiae limina in eius festo visitantibus.

*Laud. 1) in calce legendae s. Brunonis sive Vitae s. Brunonis auctore anonymo apud Marchesi S. Brunonis Asten. Opp. I praef. = Max. bibl. vet. patr. ed. Lugdun. XX 1303 et Acta SS. IV iul. 18 p. 476, ubi sequuntur 14 cardinalium nomina, licet valde corrupta, 2) in tabula, non tamen coaeva, quae est in ecclesia cathedrali, edd. Ughelli [1] I *149; [2] I 1236 = Gattula Hist. Cass. I 378, = S. Brunonis Opp. ed. Bruni II p. LXXXVII = Migne CLXIV 133 c. 17, = Cappelletti VI 624. Acta SS. IV iul. 18 p. 475. Marocco Monumenti IX 95. 97. Gigalski p. 19. — Reg. JL. II 457.*

Bullam Lucii III adservatam esse Romae in bibliotheca PP. congregationis Oratorii (quae nunc app. Vallicellana), affirmat Angelus Rocca De canonizatione sanctorum commentarius (Romae 1601) p. 136. Et Bruni l. c. narrat, Lucium III cum 13 cardinalibus, quorum nomina sub bulla canonizationis adnotata fuerint, Signiam se contulisse. Sed de hac re dubito. Ut hoc addam, etiam de anno canonizationis viri docti inter se discrepant; cf. B. Gigalski p. 17. 18. 109.

*6 *Laterano 1188 dec. 19*

Clemens III concedit privilegium protectionis. — Dat. Lat. 14 kal. ian., ind. 7, a. 1188, pont. a. 1.

C f. 306 Reg. D p. 367 Reg. — Regg. Ughelli [1] I 150; [2] I 1237 = Migne CCIV 1413 n. 102. J. 10127. JL. 16367.*

Monasterium s. Mariae de Rosili.

In Lucii III privilegio pro episcopatu Signino (n. 4) laudatur monasterium s. Mariae de Roscillis inter possessiones ecclesiae cathedralis. Postea occurrit in Cencii Libro censuum S. R. E., ubi haec notantur (Fabre-Duchesne I 12):

„Monasterium de Rossilo I obolum massamutinum pro ecclesia s. Symeonis, quam ei concessit dominus Honorius tertius papa, pontificatus eius anno quinto."

Utrum monasterium hoc protectionis privilegium iam ante Honorium III necne obtinuerit, prorsus ignoramus. Temporibus Nicolai IV monasterium de Roscillis ord. s. Benedicti adeo in spiritualibus et temporalibus erat collapsum, ut nonnisi duo in eo monachi remanerent (cf. Lubin p. 348).

Gens Comitum.

(Conti)

A. Ceccarelli Historia della nobilissima et antica casa Conti, ms. a. 1579, cod. Vat. Ottob. 2611 (cf. Gött. Nachr. 1903 p. 65). — F. Contelori Genealogia comitum Signiae, ms. s. XVII, cod. Vat. Barb. 2383 (XXXII 174, olim 2282). — M. Dionigi Genealogia di casa Conti (In Parma 1663). — G. Cascioli Memorie storiche di Poli con molte notizie inedite della celebre famiglia Conti (Roma 1896).

Signiam urbem olim sedem fuisse illustris Comitum familiae, ex qua Innocentius III, Gregorius IX et Alexander IV orti sunt, satis constat. Praetereo tamen controversiam satis difficilem de eorum genealogia. Bullam, quae sequitur, ab Alfonso Ceccarelli, impostore illo famosissimo, confictam esse auxilio cuiusdam privilegii genuini, facile evincitur; cf. A. Riegl in Mitteil. des österr. Instituts XV (1894) 210 sq.

C = A. Ceccarelli La serenissima nobiltà dell' alma città di Roma vol. III, s. XVI, cod. Vat. lat. 4911; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 10.

†1 *Velletri (1182--83)*

Lucius III Gregorio de Comitibus, comiti Anagniae et Signiae in regione Hernicorum: confirmat civitates et castra exsistentia in Hernicorum regione Campaniae, et creat eum eiusque successores heroes et equites catholicos S. R. E. et comites sacri patrimonii. — Quoniam sacrosancta Romana. Ego Lucius etc. Subscr. 17 card. Dat. Velletr. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., a. D. 1182 et pont. a. 2.

C f. 137. — Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 41 n. 8 ex C. — Reg. JL. —.

Spurium.

Valmontone.

(Vallis Montonis)

Castrum Vallis Montonis (cf. Casimiro Mem. istor. dei frati Minori [1] p. 411; [2] p. 566; Marocco Monumenti IX 101 sq.; Nibby Analisi [2] III 369 sq.; Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. XXVIII 129 sq.), ex antiquis temporibus ecclesiae Lateranensis proprietas, saec. XII ab ipsis Romanis pontificibus occupatur. A. 1209 feb. 24 ab Innocentio III Riccardo comiti de Sora fratri suo in feudum concessum (Potthast Reg. 3675), transiit postea ad duces Sforza, a. 1634 ad Barberinos, a. 1651 ad principem Pamphili.

De antiquis monasteriis s. Caeciliae et s. Mariae in Silice extra castrum Vallis Montonis, quae in Lucii III privilegio Signinae ecclesiae concesso laudantur, postea vero ad monasterium Sublacense pertinebant, nullum antiquioris aevi documentum superest (cf. Lubin p. 368).

Documenta, quae spectant ad castrum Vallis Montonis, adservantur Romae partim in archivo canonicorum Lateranensium (cf. Pressutti Reg. Honorii III t. I p. LXXX sq.), partim in archivo ducum Sforza-Cesarini (cf. Ratti Della famiglia Sforza I. II (Roma 1794—95) praef.; E. Celani in Arch. della Soc. Rom. XV 229 sq.).

1 *1152 ian. 31*

In praesentia et consensu Eugenii III nec non et consensu cardinalium curiae Petrus prior et rector basilicae s. Salvatoris locat titulo emphiteosis filiis et filiabus de Landone Vallis Montis et de Oddone patre eius quasdam partes de castro Vallis Montonis.

v. Roma, Eccl. s. Iohannis in Laterano n. 18.

**2* *(1154—59)*

Hadrianus IV emit a Gregorio et Milone de Valle Montonis $1^1/_2$ modium terrae pro 25 sol. Papien. monetae.

Laud. in Vita Hadriani IV auctore Bosone (Lib. pontif. ed. Duchesne II 396). — Reg. JL. —.

3 *(1154—59)*

Gregorius de Valle Montonis iurat Hadriano IV eiusque successoribus, se arcem castri sibi ad opus S. R. E. custodiendam commissam fideliter servaturum esse.

Albinus lib. XI c. 25. — Ed. Fabre-Duchesne II 128. — Reg. JL. —.

ANAGNI
(Anagnia)

Ughelli [1] I 345 sq.; [2] I 305 sq. — F. Ciammaricone Santuario Anagnino dove si leggono l'historie delli gloriosi santi, li sacri corpi de quali riposano nell' insigne catedrale della città d'Anagni (In Velletri 1704). — Acta passionis atque translationum s. Magni episcopi Tranensis et martyris .. notis illustrata ab uno ex eiusdem ecclesiae canonicis [Marangoni?] (Aesii 1743). — Alessandro De Magistris Istoria della città e S. basilica cattedrale d'Anagni (In Roma 1749). — P. Cayro Discorso storico sulla città d'Anagni, metropoli un tempo degl' Ernici (In Napoli 1802). — Marocco Monumenti VI 108 sq. — Cappelletti VI 271 sq. — Moroni Dizionario II 27 sq. — X. Barbier De Montault La cathédrale d' Anagni (Paris 1858). — Camillo Taggi Della fabbrica della cattedrale di Anagni (Roma 1888). — R. Ambrosi De Magistris Storia d' Anagni I (Roma 1889).

Episcopatus Anagninus.

Anagnia, antiquum Hernicorum caput, in fastis ecclesiae floruit, tum quia cathedra episcopalis, tum etiam quia saepe in illa urbe pontifices Romani resederunt. Episcopus immediate subiectus Romanae ecclesiae fuit et debuit in unoquoque festo coronationis domini papae LX brachia panni et CC scutellas et XX solidos (Cencii Libr. cens. S. R. E. ed. Fabre-Duchesne I 12).

Ecclesiae cathedralis b. Mariae mentio fit in Vita Leonis IV, qui eam dotavit (Lib. pontif. ed. Duchesne II 125).

Ex Anagninis archivis unum magni momenti habendum, archivum dictae ecclesiae cathedralis, in quo, sicut refert auctor anonymus Actorum s. Magni p. 157, „innumerae servantur bullae, privilegia ac diplomata summorum pontificum et alia plurima monumenta, quae iamdudum ab eruditissimo D. Gregorio Lauri, olim ecclesiae Anagninae poenitentiario canonico, postmodum episcopo Ripae Transonis ac subinde Asculano, duobus tomis in magno folio compacta fuerunt.“ Sed antiquiora periisse dolemus.

Profecto archivum hoc locupletissimum fuit; ibi enim pars praecipua documentorum ipsius s. sedis custodiebatur — inter quae celebre illud pactum Anagninum a. 1176 —, ibique mansit usque ad a. 1578, quando Bertinorensis episcopus I. A. Caligari, Gregorii XIII iussu, Romam in castrum s. Angeli „in tribus sacculis“ eam transtulit. Conf. Inventario delle scritture portate da Anagni l'anno 1578 del mese Aprile da Mons. Caligari (Roma Arch. Vat. Arm. XXXVII t. 40A f. 27 (Gött. Nachr. 1900 p. 374) et Bibl. Pio t. 437

f. 17 et Miscellanea M. Gigli t. XI p. 33 Anagniae, olim penes D. Ios. Ant. Gigli). Quod inventarium edd. Acta s. Magni p. 158 sq. et Cappelletti VI 378 sq. Cf. etiam G. Marini apud Lämmer Mon. Vat. p. 446; Kehr in N. Archiv XIV (1889) 350; Ambrosi De Magistris in Arch. della Soc. Rom. III (1880) 333 not. 1.

De archivis Anagninis cf. Acta s. Magni App. § V p. 157 sq.; Bethmann in Archiv XII 488; PflugkH. Iter p. 1; Gött. Nachr. 1900 p. 302 sq. — Addere iuvat, ex archivo Caetani Barbier de Montault nuper documentum a. 1180 feb. 7 edidisse (ap. F. Gori Arch. stor. artist. archeol. e lett. di Roma IV 358).

A = Orig. Anagni Arch. capitolare.
A[1] = Orig. Roma Arch. Vat. Arm. XV c. VIII n. 16.
B = Cop. Anagni Arch. capitolare.
B[1] = Cop. Roma Arch. Vat. Arm. I c. XI n. 8, olim in archivo eccl. Anagninae; cf. Acta s. Magni p. 159 n. XXII.
C = Bullarium eccl. Anagninae, mb. s. XIV, Anagni Arch. capitolare; cf. Acta s. Magni p. 161 et Gött. Nachr. 1900 p. 303.
D = Lectionarium eccl. Anagninae, mb. s. XIV, olim in archivo eccl. Anagninae, a. 1667 ab Alexandro VII in domesticam familiae suae bibliothecam translatum, Roma Bibl. Chigi C VIII 235; cf. Acta s. Magni p. IV. XI sq. et Taggi p. 39 sq. Ex hoc codice exemplaria sua decerpserunt A. Gallonius in coll. Vitarum SS. in Bibl. Vallicellana, Const. Caietani in coll. Vitarum SS. in Bibl. Alexandrina, Gaspar Vivianus ep. Anagninus (1579—1605) aliique, quae omnia praeterimus (cf. Bethmann in Archiv XII 419). — De Vita b. Petri ep. Anagnini cf. B. Gigalski Bruno von Segni p. 133 sq.
E = Iura episcopatus Anagnini, s. XVII, cod. Vat. lat. 6196; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 15.
F = Diversorum pontificum bullae, privilegia etc., s. XVI—XVII, cod. Vat. lat. 6420; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 16.
G = Signa pontificum Romanorum, s. XVI, Roma Arch. Vat. Misc. Arm. II t. 46 f. 46 sq. [*G*[1]] et cod. Vat. lat. 3457, s. XVI, f. 75 sq. [*G*[2]]; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 382 et 1903 p. 8.
H = Onuphrii Panvinii Schedae, s. XVI, Roma Arch. Vat. Misc. Arm. XI t. 34 [*H*[1]] et Misc. Arm. XV t. 128 [*H*[2]]; cf. Gött. Nachr. 1901 p. 1 sq.
I = Angeli Massarelli De pontificibus et cardinalibus vol. I, s. XVI, Roma Arch. Vat. Misc. Arm. XI t. 43 [*I*[1]] et Miscellanea vol. I, s. XVI, San Severino Bibl. comunale [*I*[2]]; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 387 et 1898 p. 505 sq. Hic veluti fontem suum adducit „Librum antiquitatum regni Siciliae", quem invenire minime potui; ceterum puto indicationem hanc omnino erratam fuisse.
K = St. Borgia Bullarium Lucii III, s. XVIII, Roma Bibl. Vat. Museo Borgia; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 74 sq.

**1* *(863)*

Nicolaus I in synodo deponit et honore ac communione privat Zachariam ep., qui se ea, quae ipsi (Constantinopolim misso) a papa fuerant iniuncta, neglexisse et, quae fuerant prohibita, peregisse confessus est.

Laud. in Nicolai I ep. a. 866 nov. JE. 2821. — Regg. J. p. 242. JE. I p. 350.

cf. Porto, Episc. n. 2 et Vita Nicolai I (Lib. pontif. ed. Duchesne II 159). — Zacharias ab Hadriano II restitutus est (l. c. II 175. 196 not. 2).

**2* *(1054 mart.)*

Leo IX concedit integrum fundum Macerate cum nemoribus, possessionibus et ornamentis plurimis.

Laud. in D f. 212 (Ciammaricone p. 240. Acta SS. VI sept. 25 p. 126 sq. Acta s. Magni p. 164; cf. p. 142). — Reg. De Magistris p. 106. JL. —.

Huius notitiae tempus colligitur ex narratione, quae est in eodem lectionario: „Ubi praefatus pontifex impugnatus pro tuendis iuribus ducatus Apuliae in civitatem Anagniae se contulit . . reformataque concordia, dompno ibidem apostolico residente, per Grimandum venerabilem tunc Anagninae sedis praesulem insinuatione solempni virtutes beatarum virginum Aureliae et Neomisiae deferuntur et auctoritatis apostolicae sanctione de monasterio (monialium s. Reparatae virginis in Basterna) sumuntur reliquiae virginum translataeque per sacros episcopos in civitatis episcopium cum ymnis et canticorum laudibus honorifice reconduntur." Nolo controversiae circa has ss. virgines particeps esse; id unum adnotare iuvat, fundum Macerate in privilegiis ecclesiae Anagninae minime reperiri. Ceterum ad eandem donationem spectare videtur tabula Grimaldi ep. Anagnini (edd. Bianchini Anastasii bibl. de Vitis pontif. Rom. I praef. et Acta s. Magni p. 165).

**3* *(1059—61)*

Nicolaus II committit procurationi ep. Anagnini Trevensem ecclesiam, quia ita pauper est, ut proprium competenter et digne nequeat redditibus suis sustentare pontificem.

Laud. in n. 7. — Regg. PflugkH. Iter p. 191 n. 130. JL. 4450.

**4* *(1061—73)*

Alexander II *ut in n. 3.*

Laud. in n. 7. — Regg. PflugkH. Iter p. 195 n. 153. JL. 4743.

**5* *(1073—85)*

Gregorius VII *ut in n. 3.*

Laud. in n. 7. — Regg. PflugkH. Iter p. 201 n. 189. JL. 5298.

**6* *(1086—87)*

Victor III Petro ep. etc.: dimittit ecclesiam Trevensem regimini Anagnini ep.

Laud. in n. 7. — Regg. PflugkH. Iter p. 202 n. 195. JL. 5343.

7 *Anagni 1088 aug. 23*

Urbanus II Petro ep. etc.: confirmat possessiones et contradit Trevensem ecclesiam, sicut a Nicolao *(n. 3)*, Alexandro *(n. 4)*, Gregorio VII *(n. 5)* et Victore *(n. 6)* commissa est, ut eam cardinaliter amodo iuris episcopalis ditione possideat cum omnibus eius municipiis, id est Valle Petrarum, Filittino, Genne, Colle altulo. — Potestatem auctore. Dat. Anagniae p. m. Iohannis subdiac., prosignatoris d. Urbani II pp., 10 kal. sept., a. d. inc. 1088, ind. 11, a. eiusdem d. Urbani pont. 1.

Insert. bullae Honorii III 1217 iul. 22 Or. (Pressutti Reg. Honorii III t. II 491 n. 669a). [E f. 9' et f. 79'. G¹ f. 51 et G² f. 119 Exc. H¹ f. 111 et H² f. 196 Exc. I² f. 8 et f. 73' Exc.]. — Edd. Acta s. Magni p. 145 = Cappelletti VI 325. PflugkH. Acta II 141 n. 175. — Regg. De Magistris p. 106. PflugkH. Iter p. 203 n. 197. JL. 5365.

8 *Segni 1109 iun. 4*

Paschalis II episcopis Anagnino et aliis per Campaniam constitutis: mandat, quatenus 3 non. aug. diem natalem s. Petri quondam Anagnini ep. *(† 1105 aug. 3)* numerandi sanctorum catalogo congrue celebrem recolant. — Dominum excelsum habentes. Dat. Signiae 2 non. iun. pont. n. a. 11.

A¹. [B¹ a. 1325 ian. 15. C p. 21 (ex A¹) et p. 34 (ex B¹). D f. 195']. — Edd. Baronius Ann. ad a. 1105 c. 14 ex D [pont. a. 10] *= Cherubini Bull. ¹·² I 16 n. 3, =*

Acta SS. I aug. 3 p. 232 = Fontanini Cod. canonizationum p. 10 n. 6, = Gattula Hist. Cass. I 174, = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 140 n. 38 = Magnum bull. Rom. ed. Luxemb. I 32, = Bull. Rom. ed. Taur. II 256 n. 38, = Mansi XX 1001 = Migne CLXIII 261 n. 281. S. Brunonis Asten. Opp. ed. M. Marchesi II (1651) 154 ex apogr. G. Viviani ep. Anagnin. [a. 1109] = *Max. bibl. vet. patrum ed. Lugdun. XX (1677) 1738 = S. Brunonis Opp. ed. Bruni II 624 = Migne CLXV 1137. Acta s. Magni p. 93 ex D* (2 non. iul.) = *Cappelletti VI 328. — Regg. Io. Bapt. Riccioli Immunitas ab errore .. definitionum s. sedis apost. in canonizatione sanctorum (Bononiae 1668) p. 26. Kehr in N. Archiv XIV 353 not. 1. J. 4628. JL. 6239.*

Autographi huius duo tantum fragmenta servantur; ea procul dubio rustica manu atque a cancellaria pontificia aliena exarata sunt, ita ut de documenti fide non immerito dubitare possimus; sed sigillum genuinum certe est.

**9* *(1099—1118)*

Paschalis II suscipit ecclesiam s. Mariae Anagninam sub b. Petri protectione.

Laud. in n. 12. 15. — Regg. PflugkH. Iter p. 215 n. 270. JL. 6579.

**10* *(1120—24)*

Calixtus II *ut in n. 9.*

Laud. in n. 12. 15. — Reg. PflugkH. Iter p. 220 n. 301. JL. —.

11 *Anagni 1133 sept. 7*

Anacletus II dedicat altare b. Olivae in eccl. cathedrali.

Tabula in eccl. cathedrali. — Edd. Acta s. Magni p. 167 (a. 1130). *De Magistris p. 81. Cappelletti VI 331* (die VIII). *T. Terrinoni I sommi pontefici della Campania Romana II 128. — Reg. JL. I p. 918.*

12 *Ferentino 1155 sept. 30*

Hadrianus IV Lotario ep. etc.: ecclesiam b. Mariae Anagninam ad exemplar Urbani *(n. 7)*, Paschalis *(n. 9)* et Calixti II *(n. 10)* sub apost. protectione suscipit et possessiones propriis expressas vocabulis confirmat. — In eminenti apostolicae. Ego Adrianus etc. Subscr. 10 card. Dat. Ferentini p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 2 kal. oct., ind. 4, inc. d. a. 1155, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 1.

A. [C p. 48. E f. 8'. F f. 7. G¹ f. 53 (4 kal. oct.) *et G² f. 123'. 124' Exc. H² f. 330 Exc. I¹ f. 224 et I² f. 68 Exc.]. — Ed. PflugkH. Acta III 169 n. 159 ex A. — Regg. Acta s. Magni p. 148. PflugkH. Iter p. 254 n. 513. JL. 10091.*

**13* *(Laterano 1159 mai. 11)*

Hadrianus IV reservat per sententiam suam ius episcopatus in monasterio s. Petri de Villa magna.

Laud. in n. 15. — Reg. PflugkH. Iter p. 260 n. 545. JL. —.

cf. Mon. s. Petri de Villa magna n. 3.

**14* *(1159—61)*

Alexander III concedit Nuclerio ep. ius in monasterio de Villa magna.

Laud. in n. 15. — Reg. PflugkH. Iter p. 262 n. 561. JL. —.

15 *Terracina 1161 sept. 24*

Alexander III Nuclerio ep. etc.: ecclesiam b. Mariae Anagninam ad exemplar Urbani *(n. 7)*, Paschalis *(n. 9)*, Calixti II *(n. 10)* et Hadriani *(n. 12)* sub apost. protectione suscipit et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et iura, specialiter ius, quod ipse ei in monasterio de Villa magna

concessit *(n. 14)*, et ius, quod per sententiam ab Hadriano *(n. 13)* ep. in eodem monasterio reservatum est. — In eminenti apostolicae. Ego Alexander etc. Subscr. 8 card. Dat. Terracin. p. m. Hermanni S. R. E. subdiac. et not., 8 kal. oct., ind. 10, a. d. inc. 1161, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 3.

A. [C p. 50. G[1] f. 54' et G[2] f. 127 Exc. I[1] f. 228 et I[2] f. 68' Exc.]. — Ed. PflugkH. Acta III 207 n. 199 ex A. — Regg. Acta s. Magni p. 148. PflugkH. Iter p. 263 n. 568. JL. 10678.

**16* *Anagni 1179 sept. 30*

Alexander III dedicat ecclesiam cathedralem, assistentibus ei epp. Portuensi, Verulano, Ferentinate, Signino, Alatrino, Terracinensi et Lusanensi *(Fundano an Sorano?)*, et recondit reliquias in altari maiori, et indulget in ipsa die consecrationis remissionem unius anni et duarum quadragenarum.

Legitur in cod. rituali eccl. Anagninae, teste auctore Actorum s. Magni p. 138 et 139 = Cappelletti VI 333. — Reg. JL. —.

De hoc codice mb. auctor Actorum s. Magni diversis locis loquitur, atque in eo reperiuntur largitiones indulgentiarum factae a diversis pontificibus (p. 161).

17 *(1159—81)*

Alexander III Anagnino ep. — Notum sit.

Coll. Cotton. (Bibl. Mus. Britt. Vitell. E XIII s. XIII) f. 221. — Reg. Hampe in N. Archiv XXII 389. JL. —.

Insuper De Magistris p. 128 laudat privilegium Urbani III Iohanni ep. a. 1185 de castro Ad communes aquas concessum, frustra tamen a nobis quaesitum.

**18* *(1191—97)*

Celestinus III concedit privilegium.

Reg. JL. —.

Ad hoc fortasse spectat notitia, quam praebet De Magistris p. 107: „Celestino II .. mostrò non dimeno la sua propensione verso questa chiesa e personalmente visitandola, le concesse alcun' esenzioni (ex bulla)." Estne ipsa bulla Celestini III a. 1191 nov. 9, quam Massarellus ait se in basilica Lateranensi invenisse? (Miscell. t. I 3 f. 37'; ed. Gött. Nachr. 1898 p. 512 n. 7). Certum est enim eundem auctorem fontes rerum indicantem saepe in errores incidisse.

Civitas Anagnina.

Archivi civitatis antiquissima charta a. 1211 exarata est. Maximi autem momenti est inventarium a Nicolao de Guarcino milite et Petro Gallincampo civibus Anagninis a. 1321 confectum, quod ed. R. Ambrosi De Magistris in Arch. della Soc. Rom. VII (1884) 267 sq. [*C*].

**1* *(715—31)*

Gregorius II locat in 29 annos Anatholio tribuno fundum Meianula ex corpore massae Peltianae, territorio Anagnino patr. Lavican.

v. Patrimonium Labican. n. 11.

2 *Anagni 1174 ian. 7*

Alexander III decidit controversiam inter monasterium s. Petri de Villa magna et Tebaldum Anagninum civem de quibusdam mansis.

v. Mon. s. Petri de Villa magna n. 4.

**3* *(1159—81)*

Alexander III concedit communi Anagniae privilegium de castro Sculculae.

Laud. in C. — Regg. R. Ambrosi De Magistris l. c. p. 269. JL. 13738.

Monasterium s. Petri de Villa magna.

Hoc coenobium monachorum ord. s. Benedicti iam saec. X florebat, prout colligitur ex donationis chartula Ildebrandi, Datii, Iosephi, Petri et Leonis, filiorum Guarnerii nobilis Anagnini, tempore Benedicti VII factae (laud. a De Magistris p. 112). Aliam donationem Roffredi temporibus Gregorii VII laudat auctor anonymus Actorum s. Magni p. 144. Situm est in terra Villae magnae, quae iuris fuit ecclesiae Anagninae, haud procul ab oppido Sgurgola (cf. Marocco Monumenti VIII 150 sq.); unde lites de iure parochiali inter monasterium et episcopum. Verum per saecula XII et XIII liberum omnino ab Anagnini episcopi subiectione permansit, nullo medio ad Romanam ecclesiam pertinens (cf. Nicolai IV rescriptum a. 1288 oct. 27 ap. Langlois Les registres de Nicolas IV t. I 21 n. 384). Ecclesiam huic monasterio adnexam a. 1217 iul. 6 ipse Honorius III dedicavit, ut docet tabula ab auctore Actorum s. Magni p. 185 edita (cf. etiam Chron. quod dicitur Fossae novae ap. Muratori Scr. VII 896 sive Ann. Ceccan. ap. Mon. Germ. Scr. XIX 301 ad a. 1217). A Bonifatio VIII a. 1297 monasterium cum omnibus suis iuribus, pertinentiis ac vasallis fuit perpetuo unitum et incorporatum capitulo ecclesiae Anagninae, quae unio confirmata fuit a Benedicto XII a. 1303 (cf. Acta s. Magni p. 144).

Monasterii itaque archivum transiit iam saec. XIII ex. Anagniam in canonicorum ecclesiae cathedralis tabularium, ubi adhuc adservatur.

De codd. v. Anagni, Episcopatus.

1 *Laterano 1154 mai. 10*

Anastasius IV Amato abbati etc.: monasterium, quod utique b. Petri iuris exsistit, sub apost. protectione suscipit et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis nec non et iura. — Commissae nobis apostolicae. Ego Anastasius etc. Subscr. 16 card. Dat. Lat. p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 6 id. mai., ind. 2, inc. d. a. 1154, pont. v. d. Anastasii IIII pp. a. 1.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 147 n. 139 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 251 n. 492. JL. 9897.

2 *Laterano 1158 mai. 14*

Hadrianus IV Amato abbati etc.: repetit Anastasii IV privilegium *(n. 1)*. — Iustis petentium desideriis. Ego Adrianus etc. Subscr. 18 card. Dat. Lat. p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 2 id. mai., ind. 7, inc. d. a. 1158, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 4.

A. [C p. 124. G^1 f. 53' Exc. H^2 f. 336 Exc. I^2 f. 70' Exc.]. — Ed. PflugkH. Acta III 192 n. 179 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 259 n. 542. JL. 10408.

3 *Laterano (1159) mai. 11*

Hadrianus IV Amato abbati eiusque fratribus: decidit controversiam, quae inter eos et Noccerium ep. Anagnin. de ordinatione abbatis et iure parochiali diu vertebatur. — Controversiae quae sub. Dat. Lat. 5 id. mai.

Insert. bullis Lucii III (n. 6), Clementis III (n. 7), Innocentii III a. 1204 ian. 7, Honorii III a. 1221 dec. 28 [C p. 125], Innocentii IV a. 1247 nov. 9 (quorum autographa adhuc exstant in archivo Anagnino). — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 321 n. 11. — Reg. JL. —.

cf. Anagni, Episc. n. 13.

4 *Anagni 1174 ian. 7*

Alexander III Amato abbati et fratribus: decidit controversiam inter eos et Tebaldum Anagninum civem de quibusdam mansis in castro Gorge, a Transmundo Ildicii pro Petro fratre suo, eorum oblato, eis collatis, decernens, ut mansi ad monachorum manus debeant redire, et inhibens, ne idem Tebaldus vel heredes ipsius eis exinde quodlibet gravamen inferant. — Cum saepius tu. Ego Alexander etc. Subscr. 17 card. Dat. Anagniae p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 7 id. ian., ind. 7, inc. d. a. 1173, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 15.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 231 n. 231 ex A (8 id. ian.). *— Regg. PflugkH. Iter p. 275 n. 630. JL. 12326 ad ian. 6.*

5 *Anagni (1160—76) mart. 30*

Alexander III Amatoni abbati et universis fratribus: confirmat partem Montis Iuliani et Monticellum q. d. Rochizola, quae Adrianus dux bo. me. eiusque consortes monasterio contulerunt. — Iustis petentium desideriis. Dat. Anagn. 3 kal. april.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 328 n. 16 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 275 n. 632 ad a. 1174. JL. 12547.

Hadrianus dux civitatis Ananiae occurrit in duabus chartis, quae in archivo eccl. cathedralis exstant, a. 1003 et 1007 (cf. Ambrosi De Magistris l. c. III 337 not.). Sed nescimus, an idem sit ac Hadrianus dux in documento memoratus.

6 *Roma S. Pietro 1181 dec. 18*

Lucius III Iohanni abbati etc.: ad exemplar Anastasii *(n. 1)* et Hadriani *(n. 2)* confirmat possessiones et iura et specialiter sententiam Hadriani *(n. 3)*. — Quotiens a nobis. Ego Lucius etc. Subscr. 13 card. Dat. Romae ap. s. Petrum p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 15 kal. ian., ind. 15, inc. d. a. 1181, pont. v. d. Lucii pp. III a. 1.

A. [K]. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 338 n. 24 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 294 n. 745. JL. 14539.

7 *Laterano 1188 mai. 22*

Clemens III Iohanni abbati etc.: ad exemplar Anastasii *(n. 1)*, Hadriani *(n. 2)* et Lucii *(n. 6)* confirmat possessiones et iura et specialiter sententiam Hadriani *(n. 3)*. — Religiosis desideriis. Ego Clemens etc. Subscr. 21 card. Dat. Lat. p. m. Moysi S. R. E. subdiac. vicem agentis cancellarii, 11 kal. iun., ind. 6, inc. d. a. 1188, pont. v. d. Clementis pp. III a. 1.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 343 n. 30 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 315 n. 877. JL. 16242.

8 *Roma S. Pietro 1191 oct. 21*

Celestinus III (Iohanni) abbati et universis fratribus: repetit Alexandri III concessionem *(n. 5)*. — Iustis petentium desideriis. Dat. Romae ap. s. Petrum 12 kal. nov. pont. n. a. 1.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 344 n. 31 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 324 n. 927. JL. 16749.

9 *Roma S. Pietro 1191 oct. 25*
Celestinus III P(etro) Signin., I(ohanni) Anagnin. et B(ernardo) Ferentinat. epp.: mandat, quatenus, si qui ex eorum parochianis claustrum s. Petri de Villa magna violare, animalia monachorum abducere, homines capere, villam cum eius hominibus et animalibus molestare temere attemptaverint, eos, nisi infra triduum de damnis et iniuriis satisfecerint, publice excommunicationis vinculo astringant. — Cum specialiter simus. Dat. Romae ap. s. Petrum 8 kal. nov. pont. n. a. 1.

C p. 116. — Ed. PflugkH. Acta III 382 n. 443 ex C. — Regg. PflugkH. Iter p. 324 n. 928. JL. 16752.

10 *Laterano 1194 feb. 5*
Celestinus III Iohanni abbati: concedit personalem usum mitrae, ut eam diebus sollemnibus infra missarum et processionum celebrationem in monasterio valeat deferre. — His quos Romana. Dat. Lat. non. feb. pont. n. a. 3.

C p. 68. — Ed. PflugkH. Acta III 392 n. 463 ex C. — Regg. PflugkH. Iter p. 329 n. 961. JL. 17073.

Sgurgola.

(Castrum de Sculcula)

Castrum Sculculae, hodie Sgurgola, haud longe a civitate Anagnina (cf. Marocco Monumenti VIII 154 sq.), occurrit iam saec. XII in privilegiis ecclesiae Anagninae. Galganus eiusque filii, milites huius castri, a. 1159 recognoverunt, castrum proprii iuris b. Petri esse (n. 1). Ab Alexandro III conceditur civitati Anagniae (n. 2). Sed familia Galgani de Sculcula viguit usque ad saec. XIII (cf. Nicolai IV rescriptum a. 1288 iul. 26 ed. Langlois Les registres de Nicolas IV p. 958 n. 7097, in quo commemorantur Iordanus et Gualguanus de Sculcula).

Ecclesiae rurales s. Pauli et s. Stephani de Sculcula, Anagninae dioec., leguntur in Nicolai IV mandato a. 1290 feb. 23 (Langlois l. c. p. 1012 n. 7369).

1 *Sgurgola 1159 iul. 13*
Boso ss. Cosmae et Damiani diac. card., d. pp. camerarius, una cum Petro Gaitano et Rogerio nepote Iohannis cancellarii, subdiacono apost. sedis, et presb. Rodulfo cappellano d. pp. aliisque, ex mandato et dispositione Hadriani IV et cardinalium veniens ad Sculculam, a Gualguano eiusque filiis Simone et Gottofredo et ab aliis habitatoribus ipsius castri honorifice susceptus, praecipit omnibus in ipsa munitione habitantibus iurare fidelitatem d. papae. Sequitur iuramentum. — Scr. p. m. Rogerii subdiac.

Albinus lib. XI c. 52. Cencius c. 120. — Edd. Muratori Antiq. I 141. Fabre-Duchesne I 400. — Reg. JL. —.

Castrum de Sculcula prope Avezzanum in territorio Marsorum situm Duchesne l. c. I 400 not. 1 affirmat, sed II 135 not. 1 rectius ad Sgurgola prope Anagniam refert. Aliud castellum de Sculcula exstabat olim in territorio Sabinensi (cf. Chron. Farfen. ed. Balzani II 122 et Reg. Farfen. edd. Giorgi e Balzani IV 222 n. 821).

*2 *(1159—81)*

Alexander III concedit communi Anagniae privilegium de castro Sculculae.

v. Anagni, Civitas n. 8.

Carpineto Romano.

(Carpinetum)

Carpinetum oppidum, Leonis XIII urbem patriam, basilicae Lateranensis Romanae a longissimis temporibus proprietatem fuisse, Bonifatius VIII in bulla a. 1299 aug. 15 testatur. Primum documentum, in quo notitiam de hoc castro invenimus, est Iohannis prioris Lateranensis locatio a. 1157 Gregorio comiti de Ceccano facta (n. 1). Haec ex Campaniae comitibus illustrissima familia obtinuit feudum Carpineti, nonnullis tamen intervallis, usque ad saec. XIV, quando transiit in possessionem familiae Conti. De loco cf. Marocco Monumenti V 38 sq.; Pressutti Reg. Honorii III t. I p. LXXXII sq.

Documenta, quae spectant ad castrum Carpinetum, antiquiora olim Romae in archivo canonicorum Lateranensium, postea in eorundem sede Faesulis, hodie in R. archivo Florentino adservantur (cf. Roma, Eccl. s. Iohannis in Laterano). Alia tum in archivo familiae Sforza-Cesarini tum in archivo familiae Caetani inveniuntur (cf. Pressutti l. c.).

1 *(1157)*

Ex praecepto Hadriani IV Iohannes prior et rector basilicae Salvatoris q. app. Constantiniana et s. Iohannis bapt. locat et concedit in tertiam generationem Gregorio ill. comiti de Ciccano castrum Carpinetum.

v. Roma, Eccl. s. Iohannis in Laterano n. 23. — Cf. Chron. Fossae novae (ed. Muratori Scr. VII 871) sive Ann. Ceccan. (ed. Mon. Germ. Scr. XIX 284): „1157, ind. 5, Gregorius comes Ceccani hoc anno acquisivit Carpinetam in octava s. Mariae“.

2 *1182 nov. 11*

Ex praecepto Lucii III Iohannes prior ac rector basilicae s. Salvatoris q. d. Constantiniana et s. Iohannis bapt. locat in tertiam generationem Iordano, filio Iordani Petri Leonis, castrum Carpinetum.

v. Roma, Eccl. s. Iohannis in Laterano n. 27.

Anticoli.

(Anticulum)

Oppidum Anticulum nominatur saepius inter possessiones ecclesiae Anagninae in privilegiis iam inde ab Urbano II. In Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 12) notantur haec:

„Homines de Anticulo L scapulas porcinas et quinquaginta placentas in festo nativitatis.“

Nescimus vero, quando census hic fuerit constitutus.

TREVI.

(Trebia. Trebae)

Dom. Ant. Pierantoni Memorie del Lazio, ms. s. XVIII, Trevi, olim in bibl. eccl. s. Mariae, nunc in archivo civitatis. — Marocco Monumenti X 26 sq. — Cappelletti VI 386 sq.

Trebia oppidum ad Anienis ripas, olim Treba Augusta (cf. H. Dessau in C. I. L. XIV 353), usque ad saec. XI proprium episcopatum habuit (cf. Giorgi Diss. hist. de cathedra episc. Setiae p. 18 sq.; Duchesne in Arch. della Soc. Rom. XV 496), qui fluminis ipsius valles una cum oppidis Vallis petrarum *(Vallepietra)*, Filittini *(Filettino)*, Gennae *(Jenne)* et Collis altuli suis finibus continebat. Veterum episcoporum seriem praebet Ughelli [2] X[a] 175, qui vero in errorem gravissimum incidit, oppidum hoc Latii cum castro Trevi in Umbria inter Fulgineum et Spoletium confundens. Episcopatus Trebensis miseram suam vitam traxit usque ad Nicolai II tempora, cuius Romanae synodo a. 1059 ultimus Trebensis episcopus Iohannes interfuit. Ipse Nicolaus II episcopatum suppressit, quia ita pauper esset, ut proprium competenter et digne nequiret redditibus suis sustentare pontificem, et Anagnini episcopi iurisdictioni spirituali una cum quatuor eius municipiis subiecit; quod confirmarunt Alexander II, Gregorius VII et Victor III. Sed documenta ipsa perierunt (v. Anagni, Episc. n. 3—6). Iuxta Trebensium popularem traditionem, quam Mirtius in Chron. Sublacen. (ed. Allodi p. 216) vulgavit, Trebia dignitate episcopali civitatisque titulo orbata est ob necem episcopi sui ab incolis actam. Verum Trebenses memoriam praeteritae gloriae nunquam amiserunt; temporibus enim Innocentii III, Honorii III et Gregorii IX libertatem suam rursus acquirere conati sunt, contendentes ecclesiam s. Theodori Trebensem olim cathedralem fuisse. Sed frustra. Nam Gregorius IX a. 1227 aug. 13 constituit, ecclesiam s. Theodori et omnes alias Trebenses ecclesias episcopo Anagnino tamquam dioecesano episcopo quoad correctionem, reformationem, institutionem et destitutionem et omnia alia iura episcopalia perpetuo esse subiectas (Potthast Reg. 8008). Ita permansit usque ad Urbanum VIII, qui Trebiam et Gennam ab Anagnino episcopatu seiunxit, eas abbatiae Sublacensi attribuens.

Saec. XII in territorio Trebensi dynastas invenimus, quos Mirtius regulos appellat. Adnotare iuvat, castrum Trebani a. 1151 dec. 10 ab Eugenio III datum fuisse ex contractu permutationis Odoni de Columpna (v. Roma, Comites de Tusculano n. 5). Saec. XIII familia Alexandri IV ibi floruit, ac deinde Caetanorum; de aliis cf. Mirtii Chron. Sublacen. (ed. Allodi p. 217) et De Magistris p. 114 sq. et rescripta Clementis IV a. 1268 mart. 30 in Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne II 16).

Trebenses, quos inveteratos abbatiae hostes Mirtius appellat (Allodi p. 212), contra vicinos Sublacenses abbates passim lites moverunt, praesertim circa castrum Gennae; quibus compositis in curia Romana, denique Genna monasterio Sublacensi adsignata est (cf. Rambaldi iudicis s. pal. iudicatum

a. 1116 sept. 24 in Regesto Sublacensi ed. Allodi e Levi p. 250 n. 212). Et in signum initae inter eos pacis abbas Sublacensis et seniores Trebenses invicem fidelitatis iuramenta sibi spoponderunt (Allodi e Levi p. 87. 88 n. 47). At controversiae inter Trebenses et Sublacenses temporibus Alexandri III renovatae sunt.

Documenta, quae sequuntur, ex archivo monasterii Sublacensis sumpsimus.

**1* *(1099—1109)*

Paschalis II Trebensibus scribit comminatorie, ut castrum Gennae per nefas occupatum Iohanni abbati Sublacensi liberum restituant, nisi velint aggravatas contra se apostolicas experiri manus; si quid vero iuris contra abbatem in oppido Gennae habere se putent, in curia Romana explicent atque interim a molestatione abbatiae penitus abstineant.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 36. — Repetimus Mirtii (ed. Allodi p. 213) verba, qui fortasse ipsius Paschalis II epistola usus fuit.

**2* *(1159 ex. — 1160 in.)*

Alexander III Bernardo Portuen., Iohanni Segnin. et Nauclerio Anagnin. epp. committit causam inter Simonem abbatem Sublacensem et dominos Trebenses super iurisdictione Collis altuli, Gennae et Montis Porcarii.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 45.

**3* *(1159 ex. — 1160 in.)*

In praesentia Alexandri III, assidentibus sibi Ubaldo Hostien. ep., Alberto presb. card. tit. s. Laurentii in Lucina, Iacinto diac. card. s. Mariae in Cosmydin, hoc arbitrium *(cf. n. 2)* collaudatur.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 46.

**4* *(1161 oct. 25)*

De mandato Alexandri III conventio et amicabilis compositio initur inter Simonem abbatem et Beraldum yconomum monasterii Sublacen. ex una atque Iohannem sindicum universitatis de Trebis ex altera parte.

v. Subiaco, Mon. s. Benedicti et s. Scholasticae n. 47.

FERENTINO
(Ferentinum)

Ughelli [1] I 719 sq.; [2] I 672 sq. — Casimiro Mem. istor. delle chiese e dei conventi dei frati Minori della provincia Romana [1] p. 145 sq.; [2] p. 206 sq. — Ios. Sim. Assemani De sanctis Ferentinis in Tuscia Bonifacio ac Redempto episcopis deque presbytero et martyre Eutychio dissertatio (Romae 1745) p. 25 sq. — Istoria dell' antichità e nobiltà della città di Ferentino, ms. s. XVIII, Roma Bibl. Vat. Museo Borgia cod. 315 (M V 19); cf. Gött. Nachr. 1903 p. 72. — G. M. Simbolotti Historia del celebre Ferentino di Campagna, ms. a. 1764. — Marocco Monumenti V 58 sq. — Cappelletti VI 391 sq. — Moroni Dizionario XXIII 292 sq.; XXVII 280 sq. — N. Angelini Vita, martirio e culto di S. Ambrogio, protettore della città di Ferentino (Frascati 1884). — L. Morosini Notizie storiche della città di Ferentino (Roma 1905).

Episcopatus Ferentinas.

Antiqua Hernicorum urbs, ubi episcopalis sedes, in qua pontifices Romani, praesertim Alexander III, pluries resederunt. Teste Cencio in Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 13), episcopus debuit pontifici „CC scutellas et LX brachia panni". Nescimus, a quo pontifice hic census impositus sit. Antiquiora enim documenta pro episcopatu omnino desiderantur. In duobus quidem mandatis Alexandri III occurrit Rudolfus Ferentinas ep., cui pontifex legationem in Galliam commisit (JL. 11558. 11603).

In hac dioecesi floruit olim celebre s. Mariae de Flumine monasterium, a. 1196 a Iohanne comite et Iordano card. s. Pudentianae ex familia comitum de Ceccano conditum.

Archiva tum episcopatus tum civitatis gravissima damna passa sunt. In archivo ecclesiae cathedralis ss. Iohannis et Pauli documentum antiquissimum est Clementis IV bulla quaedam a. 1265; in archivo civitatis vero documenta adservantur inde a saec. XII.

De archivis cf. Bethmann in Archiv XII 483; Gött. Nachr. 1900 p. 302.

1 *(493—94)*

Gelasius I Iohanni, Basso et Alexandro epp.: iniungit, ut Antoninam maritali solatio destitutam tuitione curaque defendant. — Missis praesentibus.

Coll. Britt. Gelasii I ep. 1. — Ed. Loewenfeld Epp. p. 1 n. 1. — Regg. Ewald in N. Archiv V 509 n. 1. JK. 629.

Bassum hoc tempore episcopum Ferentini fuisse, ex actis concilii a. 499 comperimus. Iohannes an fuerit episcopus Soranus nescimus. Alexandrum episcopum sub Gelasio I minime alias invenimus. De Antonina nullam aliam habemus notitiam. Itaque hanc Gelasii I epistolam sub Ferentinate episcopatu retulimus.

Civitas Ferentinas.

De archivo civitatis cf. P. Egidi Notizia sommaria dell' archivio comunale di Ferentino in: Arch. della Soc. Rom. XXV (1902) 211 sq.

A = Orig. Ferentino Arch. comunale.
B = Cop. s. XVII ib. (Vol. Riformagioni).

**1* *(1100—17)*

Paschalis II (qui eadem loca sua corporali praesentia visitavit) Ferentinatibus per sententiam suam terras quasdam adsignat.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

**2* *(1145—51)*

In praesentia Conradi Sabinen. ep., Eugenii III vicarii, causa inter Ferentinates et homines Silvae mollis super terris agitur.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

**3* *(1145—51)*

Eugenius III transmittit Iulium presb. s. Marcelli et Guidonem diac. s. Mariae [in Porticu] ad videnda ipsa loca.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

4 *Segni 1151 iul. 23*

[Eugenius III Ferentinatibus]: confirmat Paschalis II *(n. 1)* sententiam, et condemnat Iohannem Scalciagallinam sindicum vel procuratorem hominum Silvae mollis in restitutionem terrarum a Paschale II Ferentinatibus adsignatarum, Sarracenum vero sindicum Ferentinatem in restitutionem praedae, quam post causam in praesentia Conradi Sabinen. ep., vicarii papae, agitatam *(n. 2)* fecerunt. — Ne rerum gestarum. Ego Eugenius etc. Subscr. 8 card. Dat. Signiae p. m. Bosonis S. R. E. scriptoris, 10 kal. aug., ind. 14, inc. d. a. 1151, pont. v. d. Eugenii III pp. a. 7.

A. [B]. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 319 n. 10 ex A. — Reg. JL. —.

Silvam mollem a. 1186 a Romanis vastatam legimus in Chron. Fossae novae (ed. Muratori Scr. VII 876) sive Ann. Ceccan. (ed. Mon. Germ. Scr. XIX 287). Ecclesiam ruralem s. Mariae de Silva molle ad ordinationem ep. Ferentinatis pertinuisse, ex Alexandri IV rescripto a. 1255 dec. 6 (Bourel de la Roncière Les registres d' Alexandre IV t. I 276 n. 931) apparet.

ALATRI
(Alatrium. Aletrium)

Ughelli [1] I 328 sq.; [2] I 288 sq. — C. Orlandi Brevi notizie intorno alla città di Alatri (s. l. et a.). — G. Niccolò Storia di S. Sisto protettore di Alatri (s. a. et l.). — Narrazione della traslazione di S. Sisto I papa e martire da Roma nella città di Alatri (Anagni 1703). — Marocco Monumenti IV 101 sq. — Cappelletti VI 453 sq. — Moroni Dizionario XXVII 269 sq. — L. De Persiis Del pontificato di S. Sisto I papa e martire (Alatri 1884).

Episcopatus Alatrinus.

Alatrinus episcopus, ut ceteri Campaniae, Romano pontifici immediate subiectus est. Cui debuit „episcopus ipse CC scutellas et LX brachia panni“ (Cencii Lib. cens. S. R. E. ed. Fabre-Duchesne I 13).

Ex archivis Alatrinis unum ecclesiae cathedralis s. Pauli antiquioribus documentis praefulget, inter quae charta iam a. 933 data. Plures saec. XIII bullas vulgavit Liverani in Spicilegio Liberiano (Florentiae 1863). Documenta quaedam in archivo familiae Antonini adservantur.

De archivis cf. Bethmann in Archiv XII 484; v. Pflugk-Harttung Iter p. 1; Gött. Nachr. 1900 p. 301.

A = Orig. Alatri Arch. capitolare.

**1* *(1074?)*

Gregorius VII commendat Adam episcopo ecclesiam Verulanam.

Laud. in charta a. 1114 nov. 5 (v. Veroli, Episc. n. 7). — Reg. JL. —.

**2* *(1130—43)*

Innocentius II C(rescentio) ep., pro eo quod se in partem filii Petri Leonis *(Anacleti II)* visus est transtulisse, ecclesiam s. Bartholomaei (de Trisulto) ad tempus adimit, eam sub annuo censu ad manum suam retinens.

Laud. in n. 3. — Reg. PflugkH. Iter p. 230 n. 366. JL. —.

3 *Viterbo (1155—58) aug. 26*

Hadrianus IV B. abbati et universo conventui s. Bartholomaei (de Trisulto): mandat, quatenus A(denulfo) ep., cui ecclesiam s. Bartholomaei, ab Innocentio II *(n. 2)* C(rescentio) ep. ademptam, sub annuo censu restituit, tamquam proprio pastori et rectori animarum debitam oboedientiam et reverentiam impendant. — Apostolicae sedis consueta. Dat. Viterbi 7 kal. sept.

A. — Ed. PflugkH. Acta II 362 n. 411 ex A. — Regg. De Persiis p. 203 not. et p. 543. PflugkH. Iter p. 259 n. 538. JL. 10331.

De Persiis p. 213 praebet insuper mandatum, quod Alexandro III et a. 1161 mart. 2 attribuit. „Nel 1161 ai 2 di marzo il pontefice scriveva al vescovo raccomandandogli un chierico Giovanni di Gionata da Vico — pauper clericus tuae dioecesis — e vuole che sia provveduto" (Reg. JL. 10657*a*). Sed documentum hoc, quod minime Alexandro III, immo Alexandro IV attribuendum esse puto, frustra quaesivimus.

*4 *(1181—83)*

Lucius III Aletrino ep.: cum inter eum et abbatem ac fratres s. Bartholomaei (de Trisulto) super eodem monasterio quaestio verteretur et ep. exinde requisitus copiam sui facere recusaret, prohibet, ne ad monasterium consuetum habeat accessum.

Laud. in n. 5. — Reg. JL. —.

5 *Segni (1183) sept. 5*

Lucius III Aletrino ep.: cognita causa, quae inter eum et abbatem ac fratres s. Bartholomaei super eodem monasterio vertebatur, eum in integrum restituit, ita ut ipse et altera pars in festo s. Michaelis *(sept. 29)* coram se ad iudicium debeant venire. — Quotiens sub apostolicae. Dat. Sign. non. sept.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 309 n. 340 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 298 n. 774. JL. 14912.

6 *(1187—91)*

Clemens III Aletrino ep.: respondet de quadam femina, petente quendam in virum, contra quam exceptio consanguinitatis obiecta sit, de hac prius discutiendum esse quam super matrimonio sententia pronuntietur; mandat, ut virum ab impetitione mulieris absolvat. — Intelleximus ex litteris.

Comp. 1 l. 2 t. 5 c. 1. Decr. Gregorii IX l. II t. 10 c. 1. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 85. Friedberg II 273. — Regg. J. 10193. JL. 16550.

7 *Laterano 1192 oct. 11*

Celestinus III consulibus et populo civitatis et toti populo Aletrini episcopatus: mandat, quatenus T(addeum) subdiac., nuper a capitulo Aletrino in episcopum electum, omni humilitate et devotione debita recipere procurent. — Cum electio dilecti. Dat. Lat. 5 id. oct. pont. n. a. 2.

A. — Ed. PflugkH. Acta III 386 n. 453 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 327 n. 945. JL. 16924.

Civitas Alatrina.

Alatrinae civitatis quidam tribunus, nomine Gracilis, iam temporibus Stephani III (768—72) occurrit (Lib. pontif. ed. Duchesne I 472). Saec. XII a consulibus recta est (n. 4).

Quae sequuntur documenta, deprompsimus ex archivo ecclesiae cathedralis, tabulario civitatis Alatrinae nullum antiquioris aevi documentum porrigente (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 301).

*1 *(1159—73)*
Alexander III concedit Aletrinis territorium quoddam, eius terminos constituens.

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

*2 *(1173 aug. 7)*
Alexander III decidit per iudicialem sententiam quaestionem inter Alatrinos et Frusionenses de Campo flori, diu in praesentia sua ventilatam, et roborat S. R. E. privilegio suaque et episcoporum ac cardinalium auctoritate. Ad quam sententiam pleno effectui mancipandam delegat duos curiales, mag. Rogerium S. R. E. subdiac. et Viscardum.

Laud. in notitia a. 1173 aug. 7 (Orig. et cop. s. XIII). — Regg. De Persiis p. 213. JL. 12233a.

*3 *(1173—74)*
Alexander III, devotionem et humilitatem Aletrinorum et Frusionensium superbiam considerans, adiudicat et attribuit in perpetuum ipsis Aletrinis possessiones quasdam prius Frusionensibus concessas.

Laud. in instrumento Massarelli iudicis S. R. E. de mandato papae facto per Iordanum Romanae curiae nuntium et servientem a. 1174 feb. 6 (ed. PflugkH. Iter p. 498 n. 83 ex orig.). — Reg. JL. —.

4 *Laterano 1192 oct. 11*
Celestinus III consulibus et populo civitatis et toti populo Aletrini episcopatus: mandat, quatenus T(addeum) subdiac., nuper a capitulo Aletrino in episcopum electum, omni humilitate et devotione debita recipere procurent.

v. Alatri, Episc. n. 7.

Fumone.

(Fumo. Fummo)

Antiquum Fumonis castrum, in summo monte situm, velut arx ab ipsa natura facta, imminet Campaniae, unde vulgus dicit: „Quando Fummo fumat, tota Campania tremit“. In Chron. Fossae novae (ed. Muratori Scr. VII 870. 871. 876) sive Ann. Ceccan. (ed. Mon. Germ. Scr. XIX 283. 284. 288) pluries memoratur. In arce Fumonis a. 1125 Burdinus antipapa intrusus est (Ann. Casin. et Petri Chron. Casin. ed. Mon. Germ. Scr. XIX 308; VII 805; cf. Lib. pontif. ed. Duchesne II 377), ibique a. 1295 Celestinus V in custodia tenebatur. Habemus insuper iuramentum fidelitatis hominum et clericorum de Fumone praestitum Gregorio IX, quod exstat in Cencii Libro censuum S. R. E. c. 201 (ed. Fabre-Duchesne I 452). Alia documenta ad castrum Fumonis spectantia inveniuntur in eodem libro c. 217—219[b]. 296. 308. De loco cf. Marocco Monumenti V 51 sq.

1 *(1160?) iul.*
[Alexander III?] concedit in custodiam Gregorio cum filiis suis et Bertranno eius fratri castrum Fumonis, continua 10 hebdomadarum obsidione in I° anno pontificatus, m. iulio, recuperatum, sicut idem Gregorius et pater eius et

Bertrannus, avus eiusdem Bertranni, a praedecessoribus suis habuisse noscuntur. — Cum per misericordiam.

Cencius c. 121. — Edd. Muratori Antiq. III 229. Liverani Opp. IV 150. Fabre-Duchesne I 401. — Reg. JL. —.

Cuinam pontifici bulla haec, quae protocollo et eschatocollo omnino caret, attribuenda est? Honorium II a. 1125 quasi totam Campaniam apost. sedis dominio subiugasse, narrat auctor Chron. Fossae novae (ed. Muratori Scr. VII 868) sive Ann. Ceccan. (ed. Mon. Germ. Scr. XIX 282). Sed inter oppida, quae enumerat, Fumo frustra quaeritur. Idem auctor ad a. 1149 refert, Gregorium Fumonensem captum fuisse ab Eugenio III, qui ei abstulit Fumonem. Et in Vita Eugenii III legimus, papam arcem Fumonis dominio b. Petri recuperasse (Lib. pontif. ed. Duchesne II 387). Sed a. 1149 est a. 5 pontificatus eius. Alexander III denique a. 1160, teste auctore Chron. Fossae novae sive Ann. Ceccan., acquisivit totam Campaniam et misit in suo iure. Anno pontificatus 1 et a. 1160 inter se concordantibus, bullam Alexandro III adscribendam esse puto.

Guarcino.

(Warcinum. Guarcenum)

Castrum Warcini — Ecclesia s. Agnelli.

In oppido Guarcino (cf. Marocco Monumenti V 87 sq.; Moroni Dizionario XXVII 281) duas ecclesias antiquas invenimus, s. Michaelis, ubi olim monasterium s. Lucae exstitit, et s. Agnelli, huius oppidi patroni. Hanc s. Agnelli ecclesiam colunt hodie moniales ord. s. Benedicti. Archivum, quod ibi usque ad a. 1904 exstitit (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 197), translatum est Romam in archivum publicum reipublicae. In bulla Honorii III a. 1217 sept. 25 (edd. Liverani Spicil. Liberianum p. 728 n. 25 „ex authenticis membranis quondam monasterii s. Agnelli in agro Guarcini in Campania, nunc vero apud sanctimoniales sancti Lucae in eodem oppido" = Horoy Honorii III Opp. II 504 n. 35; cf. Pressutti Reg. Honorii III t. I 138 n. 812. Potthast Reg. 5605) laudantur privilegia Alexandri III et Lucii III, quas ex ipsis autographis praebemus. Cf. Monterenzi Cameralia vol. D Roma Arch. Vat. Arm. XXXVI t. 4 f. 480.

A = Orig. Roma Arch. di stato.

*1 *(1154—59)*

Hadrianus IV concedit in feudum progenitoribus Gratiani Bellimontis civis Romani medietatem castri Warcini eisque obligat titulo pignoris reliquam pro quadam summa pecuniae.

Laud. in Urbani IV bulla a. 1263 mai. 27: Reg. Vat. t. 27 f. 63' (Potthast Reg. 18542. Guiraud Les registres d'Urbain IV t. I 67 n. 238). — Reg. JL. —.

2 *Ferentino 1175 aug. 25*

Alexander III Petro priori etc.: ecclesiam s. Agnelli de Warcino sub apost. protectione suscipit, confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et concedit ius recipiendi clericos et laicos e saeculo fugientes et facultatem

eligendi priorem. — Quotiens illud a. Ego Alexander etc. Subscr. 12 card. Dat. Ferentin. p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 8 kal. sept., ind. 8, inc. d. a. 1175, pont. v. Alexandri pp. III a. 16.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1901 p. 222 n. 7 ex A. — Reg. Marocco V 90 ad sept. 8. JL. —.

3 *Velletri 1182 nov. 20*

Lucius III Flaviano priori etc.: repetit Alexandri III privilegium *(n. 2)*. — Effectum iusta postulantibus. Ego Lucius etc. Subscr. 7 card. Dat. Velletr. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 12 kal. dec., ind. 1, inc. d. a. 1182, pont. v. d. Lucii pp. III a. 2.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1901 p. 226 n. 10 ex A. — Reg. Marocco V 90 ad oct. 6. JL. —.

Vico.

(Vicus)

De loco cf. Marocco Monumenti V 92 sq.

**1* *(1159—81)*

Alexander III clero et populo Vicanis: semel et iterum inhibet, ne aliquas possessiones eiusdem castri venditionis, donationis, commutationis, obligationis seu alterius alienationis titulo ad alios quam de terra eorum ullatenus transferant.

Laud. in Honorii III bulla a. 1217 aug. 22: Reg. Vat. t. 9 f. 147 n. 588 (Pressutti Reg. Honorii III t. I 127 n. 734). — Reg. JL. —.

Trisulti.

Monasterium s. Bartholomaei de Trisulto.

Gasparo Spitilli di Campli S. I. Vita di S. Domenico da Fuligno abbate dell' ordine di S. Benedetto (In Roma 1604. Non vidi). — L. Iacobilli Vita di S. Domenico da Foligno (In Foligno 1645) p. 17 sq. 49 sq. — L. Iacobilli Vite de Santi e Beati dell' Umbria I (In Foligno 1647) 114 sq. — Lubin p. 394. — Iul. Ambr. Lucenti Fulgor Fulginii in splendoribus sanctorum (Romae 1703) p. 69 sq. — Marocco Monumenti IV 188 sq. — L. Tosti Della vita di S. Domenico abbate (Napoli 1855). — Moroni Dizionario LXXXI 71 sq.

S. Dominicum Fulginatem, saec. XI in. in Campaniam venientem, in loco q. d. Trisaltus, in radice montis q. v. Porche, in antro quodam, tres annos perseverasse, ibique angelo Domini iubente prope rivum sub radice montis monasterium ad honorem b. Bartholomaei construxisse, auctores Vitae s. Dominici, Iohannes (ed. Analecta Bollandiana I 284) et Albericus (Acta SS. II ian. 22 p. 442 et Acta SS. ord. s. Benedicti VI 356 sq.) narrant. Terram concesserunt et defensionem promiserunt homines vicini castri Vici (cf. chartulam donationis a. 1006 (?) aug. 28, quam ed. Liverani Spicil. Liberianum p. 720). Rexit ipse vir sanctus hoc coenobium per annos quindecim, donec se transtulit in monasterium Soranum a se conditum, monachis ord. s. Benedicti in Trisultensi monasterio remanentibus. Quorum in locum Innocentius III

a. 1208 Cartusienses subrogavit novumque monasterium iuxta abbatiam veterem erigi iussit (cf. Le Couteulx Ann. ord. Cartusien. III 332 sq. et ipsius Innocentii III bullam a. 1211 sept. 30 Potthast Reg. 4308; autographum adest Trisulti). Trisultana cartusia inter insignes huius ordinis domus tantam consecuta est famam, ut Benedictus XI a. 1304 feb. 28 (Grandjean Les registres de Benoit XI p. 427 n. 668) illi ipsam Romanam domum apud ecclesiam s. Cyriaci in Thermis addixerit, et Pius VII a. 1801 iul. 24 duas domos Romae et Trisulti in unam uniens, Romanam Trisultensi incorporaverit eiusque priorem Trisultensi abbati subiecerit (cf. Roma, Eccl. s. Cyriaci in thermis Diocletiani).

Archivum in Trisultensi cartusia adservatum, olim copiosius, damna et iacturas passum est, quando a. 1810 in Galliam translatum et postea reportatum fuit; sed etiamnunc magni momenti est. Verum frustra quaesivimus Regestum illud Trisultense a. 1662 confectum (sign. O 2227), ex quo Liverani in Spicilegio Liberiano (Florentiae 1863) nonnulla privilegia pontificia saec. XIII deprompsit (cf. p. 712 not. 1). Veteris archivi autem indicem a. 1660 confectum adhuc habemus.

De archivo cf. Bethmann in Archiv XII 483; Gött. Nachr. 1900 p. 300.

A = Orig. Trisulti Arch. abbaziale di S. Bartolomeo.

**1* *(1004—9)*

Iohannes XVIII, petente Dominico abbate, ecclesiam s. Bartholomaei et universa bona, quae nunc habet et in futurum habitura est, sub cura et protectione S. R. E. recipit.

Laud. in Vita s. Dominici auctore Iohanne c. 15 (ed. Anal. Bolland. 1 288). — Reg. JL. 3965.

Iacobilli Vita di S. Domenico p. 22 hanc notitiam ad a. 1005 refert.

**2* *(1130—43)*

Innocentius II ecclesiam s. Bartholomaei, pro eo quod C(rescentius) Aletrinus ep. se in partem filii Petri Leonis transtulit, eius iurisdictioni ad tempus adimit, eam sub annuo censu ad manum suam retinens.

v. Alatri, Episc. n. 2.

3 *Viterbo (1155—58) aug. 26*

Hadrianus IV B. abbati et universo conventui: mandat, quatenus A(denulfo) ep. Aletrino tamquam proprio pastori et rectori animarum debitam oboedientiam et reverentiam impendant.

v. Alatri, Episc. n. 3.

4 *Anagni (1160—76) april. 30*

Alexander III L. abbati et fratribus: ecclesiam s. Bartholomaei, quae iuri apost. sedis specialiter assistit, eiusdemque ornamenta et thesauros cum possessionibus sub apost. protectione suscipit, concedit facultatem, ut clericos et laicos e saeculo fugientes recipiant, visitationes infirmorum et sepulturam liberam, et confirmat honores tam in spiritualibus quam in temporalibus. — Iustis petentium desideriis. Dat. Anagniae 2 kal. madii.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 329 n. 17 ex A. — Reg. JL. —.

*5 *(1181—83)*

Lucius III Aletrino ep.: cum inter eum et abbatem ac fratres s. Bartholomaei super eodem monasterio quaestio verteretur et episcopus exinde requisitus copiam sui facere recusaret, prohibet, ne ad monasterium consuetum habeat accessum.

v. Alatri, Episc. n. 4.

6 *Segni (1183) sept. 5*

Lucius III Aletrino ep.: cognita causa, quae inter episcopum et abbatem ac fratres s. Bartholomaei super eodem monasterio vertebatur, eum in integrum restituit, mandans, ut ipse et pars altera in festo s. Michaelis *(sept. 29)* coram se ad iudicium de proprietate debeant venire.

v. Alatri, Episc. n. 5.

VEROLI

(Verulum. Verulae. Berulae)

Ughelli [1] I *287 sq.; [2] I 1386 sq. — Historia civitatis Verularum (exstat in principio statutorum eiusdem civitatis. Velletri 1657). — Cr. Crescenzi Storia Verulana, ms. s. XVIII, Veroli Bibl. comunale. — Casimiro Mem. istor. dei frati Minori [1] p. 445; [2] p. 613 sq. — Cr. Crescenzi Cenni storici sovra S. Salome proteggitrice di Veroli (Roma 1842). — Marocco Monumenti V 94 sq. — Cappelletti VI 467 sq. — Moroni Dizionario XCIV 5 sq. — Vinc. Caperna Monografia di S. Salome patrona principale della città e diocesi di Veroli (Frosinone 1878). — V. Caperna Storia della chiesa cattedrale di S. Salome in Veroli (Frosinone 1880).

Episcopatus Verulanus.

Episcopalis dignitas Verulana antiquissima est; episcopus, immediate Romano pontifici subiectus, curiae Romanae debuit dare „LX brachia panni et CC scutellas et XX solidos per annum“ (Cencii Libr. cens. S. R. E. ed. Fabre-Duchesne I 13). Dioecesis satis ampla est et continet civitatem Veroli et oppida Frosinone, Torrice, Ripi, Pofi, Arnara, Castro de'Volsci, Falvaterra, Ceprano, Strangolagalli, Monte San Giovanni, Bauco et haec hodie destructa: Castrum, Cannetum, Castellum novum, Montenero. Inter huius dioecesis monasteria abbatia Casaemarii primum obtinet locum.

Ex Campaniae civitatibus Verulum eruditis archivorum investigatoribus maximos labores et simul uberes fructus praebet; praesertim cathedralis ecclesiae s. Andreae archivum, quod omnium locupletissimum est. Codices nonnulli ecclesiae Verulanae hodie reperiuntur in Oratorii Romani bibliotheca q. v. Vallicellana. Archivum quoque ecclesiae collegiatae s. Erasmi non parvi pretii aestimandum est. Documenta nonnulla, quae spectant ad ecclesiam s. Barbarae Verulanam, adservantur hodie Verulis in archivo illustrissimae familiae Campanari.

De archivis Verulanis cf. Bethmann in Archiv XII 482; v. Pflugk-Harttung Iter p. 162; Gött. Nachr. 1900 p. 297 sq.; F. Tonetti Breve notizia sugli archivi e sulla biblioteca Giovardiana comunale di Veroli in: Arch. della Soc. Rom. XXVII (1904) 235 sq.

A = Orig. Veroli Arch. capitolare.
B = Cop. ib.
B[1] = Cop. s. XII Roma Bibl. Barberini, nunc cod. Vat. Barb. 6556 (LXXV 28); cf. Gött. Nachr. 1901 p. 244; 1903 p. 99. — Ed. A. Pieralisi Bullae seu diplomata (Romae 1899).

C = Necrologium eccl. Verulanae, mb. s. XII, Roma Bibl. Vallicellana B 32; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 125; P. Egidi in Bullettino dell' Istituto stor. ital. XXV (1904) 87.
D = Lectionarium eccl. Verulanae, mb. s. XII, ib. E 3; cf. l. c. p. 132.
E = Instrumenta varia, s. XVII, cod. Vat. Barb. 1571 (XXVII 77); cf. l. c. p. 82.
F = Ios. Garampi Schedae, s. XVIII, Roma Arch. Vat. Fondo Garampi.
G = St. Borgia Bullarium Lucii III, s. XVIII, Roma Bibl. Vat. Museo Borgia.
H = Miscellanea vol. I. II, s. XVII—XVIII, Veroli Arch. capitolare.
I = Notizie desunte dalle pergamene, s. XIX, ib.

1 *Laterano 1081 iun. 18*

Gregorius VII Alberto ep. etc.: confirmat fines et possessiones. — Supernae miserationis respectu. Dat. Lat. p. m. Petri presb. card. [et bibl.], 14 kal. iul., a. d. inc. 1081, pont. autem d. Gregorii VII pp. a. 9, ind. 4.

B[1]. *[E f. 16. F]. — Edd. Pieralisi p. 9 A ex B*[1] *ad iun. 19. Gött. Nachr. 1901 p. 249 n. 1 ex B*[1]. *— Reg. JL. —.*

Meminerint lectores, Gregorium VII cr. a. 1074 Verulanam ecclesiam Adam ep. Aletrino commendasse (v. Alatri, Episc. n. 1).

2 *Laterano 1097 iul. 2*

Urbanus II Alberto ep. etc.: ecclesiam apost. sedis auctoritate munit et confirmat possessiones. — Iustis votis assensum. Scr. p. m. Petri scrin. s. pal. Dat. Lat. p. m. Iohannis S. R. E. diac. card., 6 non. iul., ind. 5, inc. d. a. 1097, pont. autem d. Urbani II pp. 10.

A. [I]. — Ed. PflugkH. Acta II 163 n. 197 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 205 n. 210. JL. 5686.

3 *Albano 1097 (sept.—dec.)*

Urbanus II Alberto ep. etc.: repetit privilegium *n. 2.* — Iustis votis assensum. — Scr. Albani et dat. p. m. Lanfranci vicem agentis cancellarii, a. D. 1097, ind. 6, d. Urbani II pp. a. 10.

A. [B[1]. *E f. 18. F]. — Edd. Ughelli* [1] *I *291 ex A;* [2] *I 1390 = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 99 n. 43 = Bull. Rom. ed. Taur. II 185 n. 43, = (Mattei) Saggio istorico sulla città di Frosinone p. 73, = Cappelletti VI 481, = Migne CLI 496 n. 227. Pieralisi p. 12 B ex B*[1]. *— Regg. Giorgi Diss. hist. de cath. ep. Setiae p. 13. J. 4263. JL. 5691.*

4 *Ceprano 1108 sept. 4*

Paschalis II Alberto ep. etc.: repetit Urbani II privilegium *(n. 3).* — Iustis votis assensum. Ego Paschalis etc. Scr. et dat. Ceperani p. m. Leonis R. eccl. diac., 2 non. sept., ind. 1, a. d. inc. 1108, pont. autem d. Paschalis II pp. a. 10.

A. [B[1]. *E f. 18']. — Edd. PflugkH. Acta II 195 n. 234 ex A. Pieralisi p. 14 C ex B*[1]. *— Regg. Ughelli* [1] *I * 292;* [2] *I 1391 = Rondinini Mon. s. Mariae et ss. Iohannis et Pauli de Casaemario brevis hist. p. 10, = Cappelletti VI 483. PflugkH. Iter p. 211 n. 245. JL. 6204.*

**5* *(1111)*

Paschalis II praecipit Leto ep., quatenus Grimaldum s. Paterniani (de Ceperano) archicanonicum ut clericum suum ad se revocet; sin autem oboedire renuat, excommunicationis gladio eum percutiat.

Laud. in n. 6. — Reg. JL. —.

6 *(1111)*

Ex praecepto Paschalis II synodus apud Berulas congregatur in causa praedicti Grimaldi *(n. 5)*, consedente Gregorio card. ss. Apostolorum etc.

D f. 1. — Edd. Mabillon et Germain Mus. ital. I^b 242 ex D = Mansi XXI 49 = Cappelletti VI 484, = Moroni Disionario XCIV 71. — Reg. JL. —.

7 *(Veroli 1114 oct.—Alatri 1114 oct.—) Anagni 1114 nov. 5*

Coram praesentia Paschalis II (primum apud Verulanam civitatem, postea apud civitatem Aletri, deinde Anagniae) lis inter Letum ep. et Girardum abbatem mon. s. Benedicti Montis Casini de ecclesia s. Nicolai pos. in fundo episcopii s. Andreae terr. Verulano in loco u. d. Sub colle Lupeclini agitur. — Subscr. Petrus Portuen. ep., Anastasius tit. b. Clementis, Divizo tit. Equitii presb. card., Renbaldus iudex s. Rom. pal., Roffreda iudex Anagniae.

A (n. 324). [I]. — Ed. PflugkH. Iter p. 453 n. 47. — Regg. PflugkH. Iter p. 212 n. 254. JL. I p. 753.

Adnotare iuvat, hunc Letum sive Letonem ep., a Paschale II depositum, suae dignitati ac loco a Gelasio II restitutum esse, ut narrat Vita Gelasii II (Lib. pontif. ed. Duchesne II 315).

8 *Pagliano 1121 iun. 15*

Calixtus II Leto ep. etc.: ad exemplar Urbani *(n. 3)* et Paschalis *(n. 4)* confirmat possessiones propriis nominibus expressas. — Apostolicae sedis auctoritate. Ego Calixtus etc. Subscr. 5 card. Dat. in territorio Pallianensi p. m. Grisogoni S. R. E. diac. card. ac bibl., 17 kal. iul., ind. 14, inc. d. a. 1122, pont. autem d. Calixti II pp. a. 3.

*A. [B[1]. E f. 19. F. H II f. 426. 427. I]. — Edd. PflugkH. Acta II 225 n. 269 ex A = U. Robert Bullaire du pape Calixte II t. I 352 n. 238. Pieralisi p. 17 D ex B[1] ad 1122 iun. 16. — Regg. Ughelli [1] I * 293; [2] I 1391 = Cappelletti VI 485. PflugkH. Iter p. 217 n. 282. JL. 6910.*

9 *Laterano 1125 nov. 28*

Honorius II Leto ep. etc.: ad exemplar Urbani *(n. 3)*, Paschalis *(n. 4)* et Calixti II *(n. 8)* confirmat possessiones *(ut n. 8)*. — Sicut irrationabilia poscentibus. Ego Honorius etc. Subscr. 7 card. Dat. Lat. p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 4 kal. dec., ind. 4, a. d. inc. 1125, pont. autem d. Honorii II pp. a. 1.

*A. [B[1]. E f. 20. F. I]. — Edd. PflugkH. Acta II 255 n. 296 ex A. Pieralisi p. 20 E ex B[1] ad nov. 29. — Regg. Ughelli [1] I * 293; [2] I 1391* (4 kal. sept.). *PflugkH. Iter p. 222 n. 313. JL. 7221.*

10 *Laterano 1144 feb. 27*

Celestinus II Leoni ep. etc.: ad exemplar Urbani *(n. 3)*, Paschalis *(n. 4)*, Calixti *(n. 8)* et Honorii *(n. 9)* confirmat possessiones *(ut n. 8. 9)*. — Piae postulatio voluntatis. Ego Celestinus etc. Subscr. 8 card. Dat. Lat. p. m. Gerardi S. R. E. presb. card. ac bibl., 4 kal. mart., ind. 7, inc. d. a. 1143, pont. v. d. Celestini II pp. a. 1.

*A. [I]. — Ed. PflugkH. Acta III 49 n. 52 ex A. — Regg. Ughelli [1] I * 293; [2] I 1391. PflugkH. Iter p. 234 n. 391. JL. 8504 ad feb. 28.*

*11 *(1143—44)*

Celestinus II Guidoni presb. s. Laurentii in Damaso et Gregorio ss. Sergii et Bachi diac. card. committit causam inter episcopum et clericos s. Petri de Canneto.

Laud. in n. 24. — Reg. JL. —.

Sententia a cardinalibus prolata et ab Alexandro III confirmata desideratur.

12 *(1144)*

Lucius II Leoni ep.: mandat, quatenus fratribus Montis Casini ecclesiam s. Stephani et terram Leonis de Lando, eis contra iustitiam ablatas, in pace dimittat aut proximis octavis epiphaniae *(1145 ian. 13)* in sua praesentia eis respondeat.

v. Cassino, Mon. s. Benedicti.

13 *Segni 1152 aug. 28*

In praesentia Eugenii III, in civitate Signina, in palatio, quod a fundamento construi fecit idem dominus, in praesentia episcoporum et cardinalium, breve transactionis de lite inter Milonem yconomum s. Andreae et Girinum militem Montis s. Iohannis componitur.

A (n. 531). [I]. — Reg. JL. —.

Giroinus eiusque fratres a. 1112 nov. 5 Leto ep. donant bona quaedam in territorio Montis s. Iohannis et Cannetae atque Strangulagalli (ib. n. 677). — cf. Monte San Giovanni.

14 *(1154 ian. 22)*

Auctoritate et rogatu Anastasii IV, praesentibus nuntiis eiusdem papae, Yngone camerario et Saxone sed. apost. subdiac., Leo ep. tradit monasterio Casinen. ecclesiam s. Iuliani cum introitu et exitu terr. Frusinonis.

v. Cassino, Mon. s. Benedicti.

15 *Laterano 1154 mart. 9*

Anastasius IV Leoni ep. etc.: ad exemplar Urbani *(n. 3)*, Paschalis *(n. 4)*, Calixti *(n. 8)*, Honorii *(n. 9)* et Celestini *(n. 10)* confirmat possessiones propriis expressas vocabulis. — In eminenti apostolicae. Ego Anastasius etc. Subscr. 15 card. Dat. Lat. p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 7 id. mart., ind. 2, inc. d. a. 1153, pont. v. d. Anastasii IIII pp. a. 1.

*A. [I]. — Ed. PflugkH. Acta III 143 n. 135 ex A. — Regg. Ughelli [1] I * 293; [2] I 1392. PflugkH. Iter p. 250 n. 487 ad feb. 23. JL. 9837 ad feb. 23.*

16 *(1153—54)*

Anastasius IV L(eoni) ep.: mandat, quatenus illas duas cappellas de Babuco, quae ad ius monasterii Casinensis pertinent, a sententia interdicti absolvat et parochianos earum, ne divina officia in eis audiant, nullatenus interdicat.

v. Cassino, Mon. s. Benedicti.

17 *(1153—54)*

Anastasius IV I(ohanni) presb. card. ss. Iohannis et Pauli: mandat, quatenus, convenienti termino (Leoni) Verulano ep. et Ray(naldo) Casinensi abbati praefixo, Ceperanum accedat et ante suam praesentiam causam inter eos super duabus ecclesiis (de Babuco) cognoscat.

v. Cassino, Mon. s. Benedicti.

18 *Roma S. Pietro 1155 mart. 15*

Leo ep. locat Hadriano IV domum suam, scilicet s. Andreae, quam habet in castro Montis s. Iohannis ad portam eiusdem castri iuxta murum. Quod factum est per Iohannem card. tit. ss. Iohannis et Pauli, comitem Campaniae, et Giffredum subdiac. episcopi, ad hanc locationem procuratorem, quae completa est Romae ap. s. Petrum, in d. papae palatio, constituta mercede 4 den. Papien.

A (n. 228). — Reg. JL. —.

19 *(1159 ian. 18)*

Ex praecepto (Hadriani IV) Rainaldus comes Aquini et Landulfus, filius Pandulfi, iurati promittunt, se die a d. papa statuto ad iustitiam Leoni ep. faciendam de possessionibus in territorio Montis s. Iohannis Romam ituros et iudicium d. papae observaturos esse, nisi infra terminum statutum litem inter se placabili conventione finiant.

A. [B s. XII (n. 655. 473). I]. — Ed. PflugkH. Iter p. 487 n. 74. — Regg. Ughelli [1] I 293; [2] I 1392. PflugkH. Iter p. 261 n. 552. JL. —.*

Sed partes conventionem amicabilem inierunt.

20 *(1159—60)*

Alexander III Verulano ep.: respondet, quod clerici infra subdiaconatus ordinem constituti, qui uxores accipiunt, ecclesiasticis procul dubio beneficiis sint privandi. — Quod a te.

App. conc. Lat. t. 50 c. 7 ex Alexandri III registro lib. I. Comp. I l. 3 t. 3 c. 5. Decr. Gregorii IX l. III t. 3 c. 3. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 145. Mansi XXII 429 c. 7 = Migne CC 82 n. 11. Friedberg II 457. — Regg. J. 7142. JL. 10608.

21 *(1160—61)*

Alexander III Verulano ep.: respondet, ut I. praesentium latorem, qui sororem uxoris suae carnaliter cognoverat, studeat Hierosolimam destinare. — Ex relatione I.

App. conc. Lat. t. 50 c. 5 ex Alexandri III registro lib. II. Comp. I l. 4 t. 13 c. 5. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 254. Mansi XXII 428 c. 6 = Migne CC 97 n. 26. Friedberg Quinque compilationes antiquae p. 50. — Regg. J. 7153. JL. 10641.

**22* *(1162—65)*

Iulius ep. Praenestinus, vicarius Alexandri III, delegat Petro iudici causam inter ep. et monasterium s. Dominici super ecclesia s. Luciae de Ceperano.

v. Sora, Mon. s. Dominici.

23 *Benevento (1167—69) dec. 12*

Alexander III F(aramundo) ep. et consulibus et universo clero et populo Verulano: praecipit, quatenus V(itellium) ss. Sergii et Bachi diac. card. in Campaniam remittendum, ut ibidem secundum arbitrium suum ad honorem ecclesiae ordinet et disponat, benigne recipere et congruis studeant honoribus praevenire et ei oboedientes in omnibus exsistant. — Licet in omnibus. Dat. Benevent. 2 id. dec.

A. — Ed. PflugkH. Acta II 369 n. 420 ex A. — Regg. PflugkH. Iter p. 268 n. 594. JL. 11470.

24 *Anagni (1159—77) dec. 19*

Alexander III universis clericis s. Petri de Canneto: confirmat sententiam a Guidone et Gregorio card. de mandato Celestini II *(n. 11)* promulgatam, decernens, ut nihil liceat Verulano ep. praeter partem decimarum et testamentorum in ecclesia s. Petri de Canneto vindicare; prior ad capitulum vel sinodum eius accedat; chrisma et oleum et cetera suscipiat ab ipso; in ceteris autem nec eidem episcopo neque alicui personae, nisi soli Romano pontifici, teneantur in omnibus respondere. — Controversiae inter ecclesiasticas. Dat. Anagniae 14 kal. ian.

Insert. bullae Honorii III a. 1223 dec. 10 et bullae Innocentii IV a. 1243 oct. 5 (quarum autographa exstant in arch. Verul.). — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 332 n. 19. — Reg. JL. —.

Mandatum hoc in regesto Alexandri III se perspexisse, ipse Honorius III testatur. Laudatur quoque ab Innocentio III a. 1198 oct. 14 (autographum in arch. Verul.).

**25* *(1165—78)*

Iohannes tit. ss. Iohannis et Pauli presb. card., (post obitum Iulii ep. Praenestini) in Urbe vicarius Alexandri III, restituit episcopo ecclesiam s. Luciae de Ceperano.

v. Sora, Mon. s. Dominici.

26 *Laterano (1178—79) april. 24*

Alexander III Petro abbati et fratribus s. Dominici (de Sora): decidit causam inter eos et F(aramundum) ep. super ecclesia s. Luciae de Ceperano, eis eiusdem ecclesiae possessionem restituens, iure parochiali episcopo in integrum reservato et salva quaestione proprietatis.

v. Sora, Mon. s. Dominici.

27 *Segni (1179) oct. 12*

Alexander III N. abbati et universis clericis s. Petri de Canneta: mandat, quatenus partem decimarum et testamentorum, secundum quod in sententia sua *(n. 24)* continetur, F(aramundo) ep. sine molestia de cetero persolvant; ait sententiae suae in registro inquiri se fecisse tenorem; mandat, ut episcopo sententiam ostendant. — Qui sententias et. Dat. Signiae 4 id. oct.

C f. 159. — Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 152 n. 6 ex C. — Reg. JL. —.

28 *(1159—81)*

Alexander III Verulano ep. scribit haec: Octavianus, avus Octaviani de Tracterio, quandam feminam carnaliter cognovit, ex qua filium procreavit, et postmodum virum accipiens filium generavit, cui Octavianus, praedicti Octaviani nepos, filiam suam tradere disponit uxorem. Mandat, ut id matrimonium prohibeat. — Quia nobis significatum.

Comp. I l. 4 t. 15 c. 2. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 256. Friedberg Quinque compilationes antiquae p. 50. — Regg. J. 9183. JL. 14124.

**29* *(1181—84)*

Lucius III delegat Rainaldum subdiac. ad causam super ecclesia s. Nicholai de Civitella cognoscendam.

Laud. in n. 30. — Reg. JL. —.

30 *Veroli (1184) mai. 23*

Lucius III A(mbrosio) ep. et canonicis: confirmat ecclesias, quas in castris Montis s. Iohannis et Strangulagalli iure dioecesano tenent, ecclesiam quoque s. Nicholai de Civitella, quam iure fundatoris possident. — Iustis petentium desideriis. Dat. Verul. 10 kal. iun.

*A. [G]. — Ed. PflugkH. Acta III 312 n. 343 ex A. — Regg. Ughelli [1] I *297; [2] I 1394. PflugkH. Iter p. 300 n. 783. JL. 15047.*

**31* *(1188—90)*

Clemens III O(ddoni) ep. respondet, quod matrimonium *(de quo n. 32)* de Rom. ecclesiae consuetudine non est separandum.

Laud. in n. 32. — Reg. JL. —.

32 *(1190—91)*

Clemens III O(ddoni) ep.: mandat, quatenus non dimittat, quin virum quendam, qui maleficio uxoris creditur impeditus, quod cognoscere illam nequivit, per censuram ecclesiasticam cum uxore insimul habitare compellat. — Litteras tuas recepimus.

Comp. I l. 4 t. 16 c. 4. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 258. Mansi XXII 550 = Cappelletti VI 490, = Migne CCIV 1478 n. 2. Friedberg Quinque compilationes antiquae p. 51. — Regg. J. 10288. JL. 16650.

Ecclesia cathedralis s. Andreae.

**1* *(1159—81)*

Alexander III statuit canonicis sextumdecimum canonicorum numerum.

Laud. in Honorii III bulla a. 1222 mart. 30 (Pressutti Reg. Honorii III t. II 61 n. 3918). — Reg. JL. —.

2 *Veroli (1184) mai. 23*

Lucius III A(mbrosio) ep. et canonicis: confirmat ecclesias in castris Montis s. Iohannis et Strangulagalli et ecclesiam s. Nicholai de Civitella.

v. Veroli, Episc. n. 30.

Monasterium s. Erasmi.

Lubin p. 420. — Vinc. Caperna Memorie storiche della collegiata insigne e basilica di S. Erasmo V. M. in Veroli (Roma 1896).

Monasterium s. Erasmi, primo ord. s. Benedicti, postea vero in collegiatam canonicorum ecclesiam conversum est.

Archivum, quod adhuc exstat penes canonicos s. Erasmi, continet multa documenta inde a saec. XI, inter quae privilegia quoque ad ecclesiam s. Mariae Magdalenae pertinentia.

De archivo cf. Bethmann in Archiv XII 482; Gött. Nachr. 1900 p. 299.

A = Orig. Veroli Arch. di S. Erasmo.
B = Cop. ib.

1 *Siponto (1177) ian. 21*
Alexander III abbati et clericis: confirmat ea, quae N. Verulanus civis eis in testamento suo legavit. — Iustis petentium desideriis. Dat. Sipont. 12 kal. feb.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 333 n. 20 ex A. — Reg. JL. —.

Domus leprosorum.

Ecclesia s. Mariae Magdalenae.

Alexandrum III a. 1170 ecclesiam apud Verulas ex sua pecunia pro elephantiosis fabricasse, narrat auctor anonymus Chron. Fossae novae (ed. Muratori Scr. VII 874) sive Ann. Ceccan. (ed. Mon. Germ. Scr. XIX 286). Unde traditio popularis manavit, pontificem ipsum lepra aegrotantem sanum factum esse ex aqua salutari, quae est apud ecclesiam s. Viti (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 330 ad n. 18). Domus et cappella erectae fuere in loco ab abbate s. Erasmi concesso, qui, quamquam nosocomium a Lucio III solius Romani pontificis iurisdictioni subiectum fuit (n. 3), iura quaedam ut superior retinuit. Denique a. 1423 hospitalis domus et ecclesia s. Mariae Magdalenae cum suis pertinentiis a Martino V ecclesiae s. Erasmi unitae sunt (cf. Caperna p. 18).

Documenta, quae ad hanc domum leprosorum spectant, in s. Erasmi archivo custodiuntur (v. supra p. 161).

**1* *(1170 mart.—sept.)*
Alexander III consecrat ecclesiam (s. Mariae Magdalenae) prope civitatem Verulanam a sese aedificatam, in qua offert multa dona.

Laud. in n. 2. 3 et in Chron. Fossae novae sive Ann. Ceccan. (v. supra). — Reg. JL. —.

2 *Anagni 1176 feb. 14*
Alexander III infirmis, qui Verulis commorantur etc.: domum et cappellam a sese dedicatam *(n. 1)* sub apost. protectione suscipit, confirmat locum ipsum ab abbate s. Erasmi sub annuo censu 2 librarum cerae ad suum interventum concessum, terram de Murat et 2 vineas, roborat quod inter eos et s. Erasmi abbatem ac clericos statutum est. — Eos quos Dominus. Ego Alexander etc. Subscr. 15 card. Dat. Anagniae p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 16 kal. martii, ind. 9, inc. d. a. 1175, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 17.

B a. 1315 oct. 23. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 330 n. 18 ex B. — Reg. JL. —.

Laudatur et iisdem fere verbis repetitur ab Innocentio III in bulla a. 1215 iul. 6.

3 *Veroli (1184) april. 13*
Lucius III leprosis iuxta Verulas commorantibus: ecclesiam eorum sub apost. protectione suscipit, statuens, ut nulli nisi Romano pontifici debeat subesse aut aliqua subiectione astricta teneri. — Quanto acrius manus. Dat. Verul. id. april.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 339 n. 25 ex A. — Reg. JL. —.

Civitas Verulana.

Clerus et populus.

Archivum civitatis antiquiora documenta non possidet (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 299).

1 *(494—95)*

Gelasius I Rufino (*al.* Martino) et Iusto epp.: honoratis et primariis Verulanae civitatis Agnellum diaconum graviter accusantibus, praecipit, ut eundem diaconum, imminente Laurentio Romanae ecclesiae defensore, ad iudicium mox deducant. — Honorati et primarii.

Coll. Britt. Gelasii I ep. 19. Ivonis Decr. XII c. 27. — Edd. Mansi VIII 129 = Migne LIX 144, = Bull. Rom. ed. Taur. App. I 328, = Thiel Epp. I 491 n. 15. — Regg. Ewald in N. Archiv V 515 n. 19. J. 443. JK. 655.

2 *Benevento (1167—69) dec. 12*

Alexander III F(aramundo) ep. et consulibus et universo clero et populo: praecipit, quatenus V(itellium) ss. Sergii et Bachi diac. card., in Campaniam remittendum, benigne recipere et congruis studeant honoribus praevenire et ei oboedientes in omnibus exsistant.

v. Veroli, Episc. n. 23.

3 *Tusculanum (1170—80) nov. 27*

Alexander III clero et populo: cum terra eorum specialiter b. Petri iuris exsistat, mandat, quatenus nullus eorum ab aliquibus extra Verulas quam ab ecclesia Romana patrocinium vel defensionem praesumat requirere, nec aliquis eorum possessiones vel silvas, quae in territorio civitatis Ver. consistunt, alii quam concivibus vendere, donare vel pignori obligare praesumat. Inhibet, ne quis eorum Bittoni quondam civi Verulano, qui egressus est ad civitatem Antene *(Atina)*, auxilium praestare audeat. — Cum terra vestra. Dat. Tusculan. 5 kal. dec.

Cencius c. 25 (alia apographa ex Cencio sumpta praetereo). — Edd. Muratori Antiq. II 223. PflugkH. Acta III 274 n. 291. Fabre-Duchesne I 258. — Regg. PflugkH. Iter p. 286 n. 701. JL. 13532.

**4* *(1159—81)*

Alexander III prohibet per P. Galloco subdiaconum, rectorem Campaniae, ne domini de Babuco Verulanis iniurias et gravamina inferant.

Laud. in n. 5. — Reg. JL. —.

Petrus Gallocia, postea card. ep. Portuensis.

5 *Laterano (1182) ian. 8*

[Lucius III consulibus et universo populo]: cassat iuramenta, quibus domini de Babuco, post atroces iniurias contra Alexandri III prohibitionem *(n. 4)* Verulanis inlatas, eos per Aletrinos astringere praesumpserunt, ne usum, quem in silvis caesis et aliis habuerant antiquitus, haberent; plenam eis concedens facultatem, ut illum usum in silvis caesis faciendis et laborandis, quem habuerunt hactenus, plene ac libere de cetero habeant, non obstante

pactione vel obligatione iuramenti, Romanae ecclesiae in omnibus iure salvo. — Ad audientiam apostolatus. Dat. Lat. 6 id. ian.

Insert. bullae Gregorii IX a. 1233 aug. 29 Potthast Reg. 9275 (Auvray Les reg. de Grégoire IX t. I 837 n. 1511). — Ed. Theiner Cod. dipl. dom. temp. I 101 n. 171. — Reg. JL. 14556.

Lando.

Documentum, quod sequitur, exstat in archivo Verulano (v. supra p. 155).

1 *Ferentino 1111 oct. 18*

Paschalis II Landoni Verulano dilecto fideli: sancit, ut quaecumque praedia quascumque possessiones vel nunc habet vel in futurum poterit acquirere seu recuperare, secure, quiete et inconcusse possideat. — Sicut iniusta poscentibus. Ego Paschalis etc. Dat. Ferentini p. m. Renbaldi iudicis s. pal., 15 kal. nov., a. D. 1111, a. d. n. Paschalis II pp. 12, ind. 5; in praesentia Beraldi de Babuco, Landonis de Ripa, Leonis de Fumone, Leonis Strade, Amati etc.

B s. XII (n. 140). — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 311 n. 5 ex B. — Reg. JL. —.

Frosinone.

(Frusino. Fresilone. Frusinas. Frusinum)

Ughelli [2] X 104. — (G. De Mattheis) Saggio istorico sull' antichissima città di Frosinone nella campagna di Roma (In Roma 1816). — G. Cardinali Lettera a G. De Mattheis sulla sua storia di Frosinone (Bologna 1816). — Marocco Monumenti IV 76 sq. — Cappelletti VI 511 sq. — Moroni Dizionario XXVII 260 sq. — M. De Matthias Lettere sopra alcuni luoghi della provincia di Frosinone (Ferentino 1849). — A. Giorgi Il circondario di Frosinone nella provincia di Roma (Firenze 1881).

Frusinonis civitatis praecipua gloria est patriam fuisse duorum pontificum, Hormisdae et Silverii. Sunt, ut Ughelli, De Mattheis, Cappelletti, qui contendant, Frusinum olim sedem episcopalem fuisse; sed, licet constans et pertinax sit apud Frusinonenses traditio, ex monumentis nulla eruitur memoria cuiusquam Frusinonensis episcopi. Immo ex Verulanae ecclesiae privilegiis colligitur, Frusinonem civitatem iurisdictioni Verulani episcopi addictam fuisse. Inde a saec. XVI apostolici delegati per Campaniam sedes fuit.

De archivis cf. v. Pflugk-Harttung Iter p. 27; Gött. Nachr. 1900 p. 301. — Notitiae, quae sequuntur, debemus Cencio et documentis ex Alatrino archivo deprompti.

**1* *(1024—33)*

Iohannes XIX locat in tertiam generationem dominis de Frusinone castrum Frusinonis.

Laud. in Stephani de Fossa nova, Innocentii III camerarii, instrumento a. 1206 sept. 5 ap. Cencium c. 65 (edd. Muratori Antiq. III 235. Theiner Cod. dipl. dom. temp. I 40 n. 50. Fabre-Duchesne 1 340). — Reg. JL. 3523 ut bullam Iohannis IX ad a. 899 cr.

Apud Cencium legitur „Iohannes IX", sed legendum „Iohannes XIX" certum est.

*2 *(1099—1118)*

Paschalis II locat in tertiam generationem dominis de Frusinone castrum Frusinonis sub censu annuo 3 sol. aur.

Laud. ut n. 1. — Reg. JL. 6588.

*3 *(1159—73)*

Alexander III Egidio, Pagano et Roffredo Frusionensibus permittit infra territorium, quod Aletrinis concesserat, quasdam possessiones pacifice possidere, salvis terminis ipsius territorii.

Laud. in n. 5. — Reg. JL. —.

*4 *(1173 aug. 7)*

Alexander III decidit per iudicialem sententiam quaestionem inter Alatrinos et Frusionenses de Campo flori, diu in praesentia sua ventilatam.

v. Alatri, Civ. n. 2.

*5 *(1173—74)*

Alexander III, Frusionensium superbiam considerans, propter eorum excessum auctoritate apost. Aletrinis adiudicat possessiones superius memoratas *(n. 3. 4)*.

v. Alatri, Civ. n. 3.

Ecclesia s. Crucis in Castro.

Castrum oppidum, et in Ann. Ceccan. sive Chron. Fossae novae et in privilegiis Verulanae ecclesiae saepius memoratum, periisse videtur.

*1 *Castro 1151 april. 22*

Eugenius III dedicat ecclesiam s. Crucis (10 kal. mai.).

Laud. in Chron. Fossae novae (ed. Muratori Scr. VII 870) sive Ann. Ceccan. (ed. Mon. Germ. Scr. XIX 283). — Reg. JL. —.

Ecclesia s. Petri de Canneto.

Cannetum sive Canneta oppidum, quod positum fuit in loco, ubi hodie Colli, haud procul ab oppido Monte San Giovanni (cf. Marocco Monumenti IV 142; Fabre-Duchesne I 14 not.), inter possessiones ecclesiae Verulanae memoratur iam in Gregorii VII bulla pro episcopatu Verulano a. 1081 (v. Veroli, Episc. n. 1). In privilegiis autem inde ab Urbano II occurrit canonicorum monasterium s. Petri de Canneto velut subiectum Verulanorum episcoporum dispositioni. Unde lites inter Verulanos antistites et clericos s. Petri de Canneto. Illi hanc ecclesiam ad dispositionem suam volebant vindicare et tam abbatem ibidem instituere quam de aliis iuxta arbitrium suae voluntatis disponere; hi ecclesiam suam ad ius b. Petri et Romanae ecclesiae proprietatem atque ad dispositionem summi pontificis specialiter pertinere constanter asseverabant. Cui controversiae Alexander III, qui a. 1170 mart. 11 ipsam ecclesiam visitavit (Chron. Fossae novae ed. Muratori Scr. VII 874 sive Ann. Ceccan. ed. Mon. Germ. Scr. XIX 286), finem posuit.

Teste Cencio Lib. cens. S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 14) debuit „ecclesia s. Petri de Canneto C scutellas et C brachia panni". Saec. XIII habuit collegiatae ecclesiae titulum cum proprio abbate, priore et capitulo, ut constat ex duobus instrumentis a. 1217 feb. 11 apud eundem Cencium c. 20. 21 (l. c. I 254). Sed in Iohannis XXIII regestis (Reg. Lat. t. 156: Lib. I de regularibus a. 2 f. 77) repperi, a. 1411 iun. 29 ecclesiam ruralem s. Petri de Canneto monasterio s. Bartholomaei de Trisulto unitam esse, ex quo colligi potest, hanc ecclesiam, olim insignem, paulatim honores suos amisisse (cf. Lubin p. 78).

Documenta, quae habemus, in Verulanae ecclesiae cathedralis archivo adservantur, inter quae inveni chartulam a. 1134 mai. 18, in qua memoratur abbas s. Petri de Canneta nomine Grimaldus (n. 613).

**1* *(1143—44)*

Celestinus II Guidoni presb. s. Laurentii in Damaso et Gregorio ss. Sergii et Bachi diac. card. committit causam inter episcopum Verulanum et clericos s. Petri de Canneto.

v. Veroli, Episc. n. 11.

**2* *(1153—54)*

Anastasius IV litteris suis affirmat ecclesiam s. Petri de Canneto iuris et proprietatis b. Petri esse.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

**3* *(1154—59)*

Hadrianus IV concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

4 *Anagni (1159—77) dec. 19*

Alexander III universis clericis s. Petri de Canneto: confirmat sententiam a Guidone et Gregorio card. de mandato Celestini II *(n. 1)* promulgatam.

v. Veroli, Episc. n. 24.

5 *Segni (1179) oct. 12*

Alexander III N. abbati et universis clericis: mandat, quatenus partem decimarum et testamentorum F(aramundo) ep. Verulano persolvant.

v. Veroli, Episc. n. 27.

Casamari
Monasterium ss. Iohannis et Pauli.

C. card. Baronii Ann. ad a. 1030 c. 12. — Ughelli [1] I *289 sq.; [2] I 1389 sq. — L. Iacobilli Vita di S. Domenico da Foligno (In Foligno 1645) p. 44 sq. — Lubin p. 86. — Ph. Rondinini Monasterii s. Mariae et ss. Iohannis et Pauli de Casaemario brevis historia (Romae 1707). — A. Giraud Ristretto della storia di Casamari dalla sua fondazione etc., ms. a. 1723, Casamari Arch. della badia (teste De Persiis). — Colombano Longoria Cronaca di Casamari, ms. s. XIX, ib. — Marocco Monumenti V 111 sq. — Moroni Dizionario XCIV 85 sq. — Janauschek Orig. Cisterc. p. 58 n. 143. — L. De Persiis La badia o trappa di Casamari (Roma 1878). — L. De Persiis Casamari, monumento del secolo XIII (Frosinone 1890. Est eiusdem auctoris libri cui titulus La badia o trappa di C. editio altera, priora tantum capita continens). — Gabriele M. Paniccia Casamari e l'unione Cisterciense (Frosinone 1892). — G. Pallavicini La badia Cisterciense di Casamari in: Rivista storica Benedettina I (1906) 497 sq.

„Inter vetera nobilioraque Italiae coenobia amplissimum Casaemarii monasterium magnum et singulare ubique gentium obtinet nomen.“ Ita Rondinini in sua historia prooemiatur. Situm est in agro Verulano. Casaemarii dicebatur, quia, ut credunt alii, in loco exstructum esset, ubi olim Caii Marii Arpinatis domus staret, alii, quia olim templum Martis hic surgeret. Illic Verulani clerici nonnulli circiter a. 1036 ecclesiam in honorem ss. Iohannis et Pauli condiderunt et a Iohanne abbate monasterii s. Dominici in agro Sorano habitum religionis susceperunt (Baronius ad a. 1030 c. 12 ex chartario Casaemariensi, ubi tamen a. 1005 legebatur; cf. Mabillon Ann. ord. s. Benedicti [2] IV 381 ad a. 1036). Primo fuit monasterium monachorum ord. s. Benedicti, ut etiam apparet ex Calixti II privilegio (n. 4). A. 1151 Eugenius III, qui ecclesiam dedicavit (n. 5), institutioni Cisterciensium addixit et magistris ex Claraevallensi in Gallia celeberrimo monasterio tradidit (Rondinini p. 91). Ecclesiam novis sumptibus instauratam a. 1217 sept. 15 consecravit Honorius III (Chron. Fossae novae ap. Muratori Scr. VII 896 sive Ann. Ceccan. ap. Mon. Germ. Scr. XIX 302; item in chartario Casaemariensi ap. Baronium ad a. 1030 c. 22) eique indulgentiam concessit, quam Amort Hist. indulg. I 45 male Honorio II attribuit. Cistercienses ibi permanserunt usque ad Clementem XI, qui ex monasterio Boni solatii (Buonsolazzo) Florentino monachos secundum institutionem Trappae viventes instituit (cf. Costituzioni delle badie della Trappa di Buonsollazzo e di Casamari. Firenze 1718). A Martino V Prosper card. Colonna in commendam recepisse videtur, quem a. 1463 mortuum iterum Cistercienses abbates in monasterio regendo secuti sunt, donec Sixtus IV abbatiam denuo in commendam dedit Iuliano card. de la Rovere, cui successerunt Ludovicus card. de Aragonia, Nicolaus a Schomburg Misnensis archiep. Capuanus, Ennius et Antonius Philonardus Verulani epp., Michael Bonellus card. Alexandrinus, Scipio card. Borghese, Franciscus card. Barberini, Iohannes Franciscus card. Albani, qui sub nomine Clementis XI papa factus, Hannibali nepoti suo commendam cessit. De aliis cf. De Persiis p. 139. Monasterium floret adhuc sub proprio abbate.

Archivum Casaemarii sorte satis tristi afflictum est. Eius chartae dispersae sunt: unicum documentum antiqui aevi, quod hodie adservatur in archivo abbatiae, est Alexandri III privilegium (n. 9); alia inveniuntur Romae in archivo familiae Colonna; alia in bibliotheca Albani exstabant. Maximi momenti certe aestimandum erat chartarium illud, a monacho Iohanne Iacobi de Uvis a. 1490 compositum, hodie vero heu! deperditum. Fuit codex membranaceus, cui titulus „Codex prothocollum et registrum“ (ita De Mattheis Saggio istor. di Frosinone p. 36 not. 3) sive „Chartarium Casaemarii“ (cf. Rondinini p. XX sq. 37. 125. 157), in quo auctor, primum monasterii initiis atque incrementis enarratis, omnia privilegia libertatum, exemptionum, donationum pontificum, imperatorum, regum, principum et aliarum personarum tam pro monasterio Casaemarii quam pro monasterio s. Dominici Sorano collegit. Codice hoc Baronius, qui eum invenit penes Michaelem Bonellum

abbatem commendatarium, Pii V pronepotem, Rondinini, Garampi, Borgia et L. Bethmann noster usi sunt, quorum temporibus codex in domestica bibliotheca familiae Albani adservabatur; ac postea cum aliis huius bibliothecae codicibus miserrime in mari periit.

A = Orig. Casamari Arch. abbaziale. Temporibus Ughelli († 1670) adservabatur in monasterio s. Anastasii ad Aquas Salvias de Urbe.
C = Chartarium sive registrum Casaemarii, mb. s. XV ex., olim in bibl. Albani (cod. 856); cf. Bethmann in Archiv XII 374; De Persiis Casamari p. VI sq.
C[1] = Ios. Garampi Schedae, s. XVIII, Roma Arch. Vat. (Fondo Garampi), ex C; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 522 sq.
C[2] = St. Borgia Bullarium Lucii III, s. XVIII, Roma Bibl. Vat. Museo Borgia, ex C; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 74.
D = Casaemarii privilegia, olim in bibl. Albani (cod. 729); cf. Bethmann in Archiv XII 374.
E = Fel. Contelori Bullae et brevia Alexandri III, s. XVII, Roma Arch. Vat. Misc. Arm. VII t. 127.
F = Raccolta di documenti e notizie riguardanti la badia di Casamari, olim penes Ios. card. Garampi, Roma Arch. Vat. (Fondo Garampi cod. 58), hodie desideratur; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 393.
G = Miscellanea vol. II, s. XVII—XVIII, Veroli Arch. capitolare; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 298.

De archivo Casaemarii cf. Bethmann in Archiv XII 483; v. Pflugk-Harttung Iter p. 14; Gött. Nachr. 1900 p. 300; F. Tonetti in Arch. della Soc. Rom. XXV (1902) 200.

**1* *(1049—54)*

Leo IX, auditis quae ex parte monasterii Casaemarii nomine ecclesiae s. Mariae de Pertuso et ex parte episcopi et ecclesiae Marsicanae super permutatione ecclesiarum s. Nicolai de Cappellis et s. Lucii fuerunt proposita coram se, de cardinalium consilio sententialiter irritat permutationem eandem et mandat restitui ab episcopo et ecclesia Marsicana monasterio Casaemariensi ecclesiam s. Nicolai cum pertinentiis suis.

Laud. in Oddonis s. Nicolai in carcere Tulliano diac. card. sententia a. 1236 mai. 5 (cf. Auvray Les reg. de Grégoire IX t. II 407 n. 3186), quae inserta est in Gregorii IX bullam a. 1236 iun. 4 Potthast Reg. 10180. — Reg. JL. —.

**2* *(1059—61)*

Nicolaus II concedit Iohanni abbati praeceptum libertatis.

Laud. a Rondinino p. 92 ex C. — Reg. JL. —.

**3* *(1061—73)*

Alexander II concedit Urso abbati praeceptum libertatis.

Laud. a Rondinino p. 93 ex C. — Reg. JL. —.

4 *Velletri 1122 oct. 2*

Calixtus II Petro abbati etc.: monasterium in tutelam b. Petri suscipit et confirmat possessiones et iura. — Ad hoc in. Ego Calixtus etc. Dat. Velletr. p. m. Hugonis S. R. E. subdiac., 6 non. oct., ind. 1, inc. d. a. 1123, pont. autem d. Calixti II pp. a. 4.

Insert. bullae Nicolai IV a. 1290 dec. 13: Reg. Vat. t. 45 f. 154 n. 751. [C p. 31] = C[1]. *G f. 429. — Edd. PflugkH. Acta II 234 n. 278 male ex G = U. Robert Bullaire du pape Calixte II t. II 54 n. 309. Langlois Les reg. de Nicolas IV p. 620 n. 4248. — Regg. PflugkH. Iter p. 804 n. 1013. JL. 6983 ad 1122 aug.*

*5 *Casamari 1151 oct. 27*

Eugenius III dedicat ecclesiam. Concedit Iohanni abbati tenimenta possessionum, praesentibus episcopis et cardinalibus et cuncto fere populo Castrensi.

Consecrationem ecclesiae narrant auctor Chron. Fossae novae (ed. Muratori Scr. VII 870) sive Ann. Ceccan. (ed. Mon. Germ. Scr. XIX 283) ad diem 6 kal. nov.; *Ughelli* [1] *I * 293;* [2] *I 1392 ad* 4 kal. dec.; *Rondinini p. 20 ad* 4 kal. nov. — *Privilegium Eugenii III laudatur in n. 9 et in charta a. 1157 mart. 26 (ed. Tonetti in Arch. della Soc. Rom. XXV 232 n. 1 ex arch. Colonna). — Regg. De Persiis p. 66. J. p. 644. JL. II p. 73.*

*6 *(1151)*

Eugenius III praecipit Rainerio camerario suo, ut fines tenimentorum a sese Iohanni abbati concessorum statuat.

Laud. in charta a. 1157 mart. 26 (cf. n. 5). — Reg. JL. —.

*7 *(1153—54)*

Anastasius IV confirmat Eugenii III concessionem *(n. 5).*

Laud. in n. 9. 14 et in charta a. 1157 mart. 26 (cf. n. 5). — Reg. JL. —.

*8 *(1154—59)*

Hadrianus IV *ut n. 7.*

Laud. in n. 9. 14. — Reg. JL. —.

9 *Veroli 1170 mai. 9*

Alexander III Gregorio abbati etc.: ad exemplar Calixti *(n. 4)*, Anastasii *(n. 7)* et Hadriani *(n. 8)* mon. sub apost. protectione suscipit et confirmat Cisterciensium institutionem, possessiones propriis expressas vocabulis et quae Eugenius *(n. 5)* concessit et Anastasius *(n. 7)* et Hadrianus *(n. 8)* roborarunt. — Piae postulatio voluntatis. Ego Alexander etc. Subscr. 16 card. Dat. Verul. p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 7 id. mai., ind. 3, inc. d. a. 1170, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 11.

A. [E]. — Edd. Ughelli [1] *I *294 ex A;* [2] *I 1392 = Rondinini p. 24, = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 409 n. 46 = Bull. Rom. ed. Taur. II 731 n. 46, = Cappelletti VI 487, = Migne CC 671 n. 728. — Regg. (De Mattheis) Saggio istor. di Frosinone p. 37 not. De Persiis p. 68. 148. J. 7878. JL. 11789.*

10 *Veroli (1184) april. 23*

Lucius III Girardo abbati et fratribus: designat, ut in illa conventione, quam cum dominis Montis s. Iohannis fecit, iura monasterii salva sint in omnibus et illaesa, et confirmat immunitatem et libertatem eorum tam in Monte s. Iohannis quam in Strangulagallo. — Cum ex officio. Dat. Verul. 9 kal. mai.

[C p. 20, resp. p. 14] = C[2]. *— Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 114 n. 9 ex C*[2]. *— Reg. De Persiis p. 148. JL. —.*

*11 *(1181—85)*

Lucius III concedit privilegium protectionis.

Laud. in Nicolai IV bulla a. 1290 dec. 5 Potthast Reg. 23485. — Reg. JL. —.

*12 *(1185—87)*

Urbanus III concedit privilegium protectionis.

Laud. ut n. 11. — Reg. JL. —.

*13 *(1188)*

Clemens III concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 14 et in Nicolai IV bulla a. 1290 dec. 5 Potthast Reg. 23485. — Reg. JL. —.

14 *Laterano 1188 mai. 11*

Clemens III abbati et conventui: reddit ecclesias et alias possessiones, quas habent in territorio Castri, sed schismatis tempore perdiderunt, integre, sicut continetur in privilegiis Anastasii *(n. 7)*, Hadriani *(n. 8)*, Alexandri *(n. 9)* et suo *(n. 13)*. — Cum sitis sub. Dat. Lat. 5 id. maii pont. n. a. 1.

Insert. bullae Honorii III a. 1224 nov. 19 [C p. 26 =] C¹. — Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 581 n. 23 ex C¹. — Reg. JL. —.

Bauco.

(Babucum)

G. Capogna Vita di S. Pietro Ispano, protettore della terra di Bauco (Roma 1710). — Marocco Monumenti IV 149 sq. — Moroni Dizionario XXVII 286. — G. Liberati S. Pietro Ispano ed il comune di Bauco (Siena 1883). — M. Arcangeli Memorie storiche di Bauco (Frosinone 1891).

Babucum castrum occurrit in privilegiis pro ecclesia Verulana inde a Gregorio VII et passim in Ann. Ceccan. sive Chron. Fossae novae, ubi legimus castrum ipsum a. 1155 iun. 3 a Normannis concrematum (cf. etiam Vitam Hadriani IV auctore Bosone in Lib. pontif. ed. Duchesne II 390) et iterum a. 1194 ab Heinrico VI imp. exspoliatum fuisse (Muratori Scr. VII 880; Mon. Germ. Scr. XIX 292). Plures ibi ecclesias invenimus, inter quas ecclesias s. Mariae in castro et s. Pauli in pede eiusdem castri monasterio Casinensi donatas, prout ex ipsa donationis chartula ab Oderisio filio Landonis a. 1080 nov. 3 constat. Casinenses ibi praepositum et canonicos instituere et censum recipere soliti sunt (cf. Gattula Hist. Cass. II 846). Sed temporibus Anastasii IV Verulanus episcopus monasterii Casinensis iura parochialia sibi vindicabat (cf. Veroli, Episc. n. 16. 17). Alia ecclesia s. Leucii in Babuco inter pertinentias monasterii Sublacensis memoratur.

Quae sequuntur ex Verulanis documentis deprompsimus. Alia documenta, quae ad castrum Babucum eiusque dominos spectant, reperiuntur in Monterenzi Cameralia vol. G Roma Arch. Vat. Arm. XXXVI t. 7 f. 300 sq.

*1 *(1159—81)*

Alexander III prohibet per P. Galloco subdiaconum, rectorem Campaniae, ne domini de Babuco Verulanis iniurias et gravamina inferant.

v. Veroli, Civ. n. 4.

*2 *Laterano (1182) ian. 8*

[Lucius III consulibus et populo Verulano]: cassat iuramenta, quibus domini de Babuco, post atroces iniurias contra Alexandri III prohibitionem *(n. 1)* Verulanis inlatas, eos per Aletrinos astringere praesumpserunt.

v. Veroli, Civ. n. 5.

Monte San Giovanni.

(Mons s. Iohannis)

Castri Montis s. Iohannis (cf. Marocco Monumenti IV 144 sq.; Moroni Dizionario XXVII 285) mentio fit in privilegiis pro ecclesia Verulana inde a Gregorio VII inter possessiones episcopii s. Andreae. Laudatur etiam in Chron. Fossae novae sive Ann. Ceccan. ad a. 1155. 1174 (Muratori Scr. VII 870. 874; Mon. Germ. Scr. XIX 284. 286). Fuit unum ex castris comitum Aquini. Inter ecclesias invenimus monasterium s. Pudentianae, laudatum a Iohanne auctore Vitae s. Dominici Sorani (ed. Anal. Bolland. I 314), et monasterium s. Iohannis, memoratum in privilegiis Verulanae ecclesiae.

Documenta spectantia ad castrum Montis s. Iohannis inveniuntur in archivo ecclesiae Verulanae (v. supra p. 155). Ea quoque, quae inter membranas bibliothecae Barberini, hodie in bibliotheca Vaticana, repperi, ex eodem archivo desumpta fuisse puto. Plura debemus Albino et Cencio.

A^1 = Orig. Roma Bibl. Vat. Barb.

1 *1152 aug. 3*

Thomas et Guillielma atque Agnes, filii et heredes Adhinolfi de Monte s. Iohannis, donant Eugenio III eiusque successoribus omnia, quae habent in toto castro Montis s. Iohannis et eius territorio et in territorio de Canneta et in castello q. v. Strangulagallu et eius territorio, in manibus Landini de Alatro per cardinalem s. Crucis ad hanc possessionem accipiendam procuratoris d. papae constituti. — Ego Leo scrin. s. pal.

A^1. — *Ed. Tonetti in Arch. della Soc. Rom. XXV 234 n. 2. — Reg. JL. —.*

2 *Segni 1152 aug. 28*

In praesentia Eugenii III, in civ. Signina, breve transactionis de lite inter Milonem yconomum s. Andreae et Girinum militem Montis s. Iohannis componitur.

v. Veroli, Episc. n. 13.

3 *1153 nov. 4*

Gemma h. f., habitatrix castri Montis s. Iohannis et uxor Girini viri magnifici *(cf. n. 2)*, tradit b. Petro et ecclesiae Romanae omnia immobilia, quae sibi pertinent in omni territorio Montis s. Iohannis et territorio Cannetae et territorio Strangulagalli, in manus Iohannis card. ss. Iohannis et Pauli rectorisque Campaniae in vicem d. papae (Anastasii IV), in praesentia Arnonis cappellani d. papae et mag. Petri fratris praedicti cardinalis. — Ego Octabianus Montis s. Iohannis iudex.

A^1. — *Ed. Tonetti in Arch. della Soc. Rom. XXV 236 n. 3. — Reg. JL. —.*

4 *Roma S. Pietro 1155 mart. 15*

Leo Verulanus ep. locat Hadriano IV domum suam, scil. s. Andreae, quam habet in castro Montis s. Iohannis ad portam eiusdem castri iuxta murum. Quod factum est per Iohannem card. tit. ss. Iohannis et Pauli, comitem

Campaniae, et Giffredum subdiac. episcopi, ad hanc locationem procuratorem . ., Romae ap. s. Petrum, in d. papae palatio, constituta mercede 4 den. Papien.

v. Veroli, Episc. n. 18.

5 *1157 april. 8*

Adinulfus, filius quondam Pandulfi de Aquino, permutat Hadriano IV eiusque successoribus ad proprietatem in perpetuum, intervenientibus pro eo procuratorio nomine Rolando tit. s. Marci S. R. E. cancellario et Ubaldo tit. s. Crucis presb. card., sextam partem duorum castrorum in loco q. d. Britti. Pro qua recipit sextam partem castri q. v. Mons s. Iohannis.

Albinus lib. XI c. 36. Cencius c. 107. — Edd. Muratori Antiq. III 797. Fabre-Duchesne I 391. — Reg. JL. —.

cf. Sabina, Monte Libretti.

6 *(1157 april. 8)*

Rolandus apost. sedis cancellarius tit. s. Marci card. et Ubaldus tit. s. Crucis, procuratores Hadriani IV, ex ipsius mandato et praecepto, permutant Landulfo (*l.* Adinulfo), filio quondam Pandulfi de Aquino, eiusque heredibus sextam partem castri q. v. Mons s. Iohannis.

Albinus lib. XI c. 37. Cencius c. 108. — Ed. Fabre-Duchesne I 392. — Reg. JL. —.

7 *(1157 april. 8)*

Rainaldus de Aquino, praesente d. Filippo sacellario apost. sedis iudice, permutat Hadriano IV eiusque successoribus ad proprietatem in perpetuum, interveniente pro eo curatorio nomine Ubaldo presb. card. tit. s. Crucis, medietatem duorum castrorum in loco q. d. Britti. Pro qua recipit medietatem integram unius castri q. v. Mons s. Iohannis.

Albinus lib. XI c. 39. Cencius c. 110. — Ed. Fabre-Duchesne I 393. — Reg. JL. —.

8 *(1157 april. 8)*

Ubaldus card. tit. s. Crucis, procurator Hadriani IV, ex ipsius mandato et praecepto, in praesentia Filippi s. sedis apost. sacellarii iudicis, permutat Rainaldo de Aquino eiusque heredibus medietatem totius castri q. v. Mons s. Iohannis.

Albinus lib. XI c. 38. Cencius c. 109 et c. 346. — Ed. Fabre-Duchesne I 392. 587. — Reg. JL. —.

9 *(1157 april. 8)*

Landulfus et Lando, germani fratres, filii quondam Pandulfi de Aquino, permutant Hadriano IV eiusque successoribus ad proprietatem in perpetuum, interveniente pro eo procuratorio nomine Ubaldo presb. card. tit. s. Crucis, duas partes medietatis duorum castrorum in loco q. d. Britti. Pro quibus recipiunt duas partes medietatis unius castri q. v. Mons s. Iohannis.

Albinus lib. XI c. 40. Cencius c. 111. — Ed. Fabre-Duchesne I 394. — Reg. JL. —.

10 *(1159 ian. 18)*

Ex praecepto (Hadriani IV) Rainaldus comes Aquini et Landulfus, filius Pandulfi, iurati promittunt, se die a d. papa statuto ad iustitiam Leoni ep.

Verulano faciendam de possessionibus in territorio Montis s. Iohannis Romam ituros et iudicium d. papae observaturos esse.

v. Veroli, Episc. n. 19.

**11* *(1181—84)*

Lucius III facit conventionem cum dominis Montis s. Iohannis, concedens eis senioriam in Monte s. Iohannis et in Strangulagallo.

Laud. in Lucii III rescripto a. 1184 april. 23 (v. Casamari n. 10). — Reg. JL. —.

Falvaterra.

(Fabrateria. Falbateria)

Raffaelle Garrucci I marmi antichi di Fabrateria vetere oggi Ceccano (Roma 1858). — Moroni Dizionario XXVII 278. — Michelangelo Sindici Ceccano l'antica Fabrateria. Studi storici con documenti inediti (Roma 1893).

Fabrateria vetus, antiquissima Volscorum urbs, hodie Ceccano est. Fabrateria nova, in alto monte collocata supra fluvium q. d. Tolero, ubi influit in Lirim, per medii aevi saecula velut castrum valde munitum in finibus terrae b. Petri et regni Siciliae habitum est. Oppidum cum ecclesiis suis ditioni Verulanorum episcoporum addicebatur, ut apparet ex Verulanae ecclesiae privilegiis. A. 1208 mart. 6 ab Innocentio III Willelmo Pagano eiusque nepotibus, filiis quondam Stulti Pagani, in feudum conceditur (cf. Cencius n. 4, edd. Muratori Antiq. II 629; Fabre-Duchesne I 8*).

A = Orig. Roma Arch. Vat. Arm. XIII c. VI n. 2.

1 *1178 ian. 11*

Adinulfus et Landulfus, filii Gregorii Pagani, renuntiant Alexandro III, in praesentia Iohannis presb. card. s. Marci et Petri presb. card. s. Susannae et Iacinti diac. card. s. Mariae in Cosmidin et Centii diac. card. s. Adriani, praesente etiam fratre Francone d. papae camerario, iuri, si quod habebant in castro Falbateriae. Alexander III concedit eis dictum castrum in feodum usque ad 29 annos. — Ego Ilditius iudex (Anagninus) et scrin. scripsi.

A. [Cencius c. 122]. — Edd. Muratori Antiq. I 629 = Migne CC 1372 n. 12. Fabre-Duchesne I 402. Studi e doc. VII 319 n. 26 ex A. — Reg. JL. 13009a.

1178 ian. 27 etiam Stultus, frater eorundem, renuntiavit in praesentia Centii card. et Ugutionis diac. card. s. Angeli et Franconis camerarii d. papae.

Ceprano.

(Ceperanum)

Ant. Vitagliano Il Ceprano ravvivato (Roma 1653). — Marocco Monumenti IV 159 sq. — Moroni Dizionario XI 83 sq. — M. Tavani Vita di S. Ardovino patrono di Ceprano (Roma 1868). — Giov. Colasanti Fregellae. Storia e topografia (Roma 1906).

Ceperanum oppidum in medii aevi historia saepissime occurrit quasi claustra regni Siciliae et finis ac terminus dominii b. Petri, quod extendebatur, uti docent ipsa documenta, ab Aquapendente in Tuscia (aut a Radicofano) usque ad Ceperanum. Subiectum fuit Verulani episcopatus iurisdictioni, ut

apparet ex huius ecclesiae privilegiis. Inter ecclesias Ceperanenses antiquiores fuisse videntur ecclesiae s. Paterniani, s. Iohannis et s. Magni, quas iam in Urbani II et Paschalis II bullis pro Verulano episcopatu invenimus; postea in Calixti II privilegio a. 1121 iun. 15 memoratur etiam ecclesia s. Nicolai, quam temporibus Alexandri III monasterium fuisse ex ipsius Alexandri III mandato comperimus. Praeterea ecclesias s. Angeli, s. Mariae, s. Blasii, s. Andreae et s. Marinae laudant privilegia Verulana. Denique de ecclesia s. Luciae temporibus Alexandri III inter Verulanum episcopum et monasterium s. Dominici de Sora causa diu agitata est (v. Veroli, Episc. n. 22. 25. 26).

Ecclesia s. Paterniani.

Primam huius ecclesiae notitiam invenimus in Urbani II bullis pro ecclesia Verulana a. 1097, ubi legimus „canonicorum monasterium s. Paterniani", cuius praepositus a. 1111 titulo „archicanonici" (n. 1—3) memoratur. Verum iam a. 1108 non monasterium, sed ecclesia nominatur, et ita in omnibus aliis Verulanae ecclesiae privilegiis. Ibi Paschalis II a. 1114 octob. concilium celebravit (cf. JL. I p. 753). A. 1173 ecclesia ab Alexandro III conceditur militibus Templi (n. 4. 5). Plura nescimus (cf. Lubin p. 97).

Documenta, quae adnotamus, reperiuntur in Verulanae ecclesiae archivo (v. Veroli, Episc. p. 155).

**1* *(1099—1111)*
[Paschalis II] concedit Grimaldo archicanonico privilegium.

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

**2* *(1111)*
Paschalis II praecipit Leto ep. Verulano, quatenus Grimaldum archicanonicum, fidem et oboedientiam episcopo pro privilegio accepto *(n. 1)* negantem, ut clericum suum ad se revocet; sin autem oboedire renuat, excommunicationis gladio eum percutiat.

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

3 *(1111)*
Ex praecepto Paschalis II synodus apud Berulas congregatur, sub Leto ep. Verulano, consedente Gregorio card. ss. Apostolorum etc., super causa Grimaldi.

v. Veroli, Episc. n. 6.

**4* *Segni 1173 feb. 8*
Alexander III dat Templariis ecclesiam s. Paterniani cum omnibus pertinentiis suis.

Laud. in Chron. Fossae novae (ed. Muratori Scr. VII 874) sive Ann. Ceccan. (ed. Mon. Germ. Scr. XIX 286). — Regg. J. p. 753. JL. II p. 263.

5 *Tusculanum (1181) mai. 19*
Alexander III fratribus militiae Templi in ecclesia s. Paterniani consistentibus: confirmat ecclesiam s. Egidii in territorio Ceperano, eis ab

Ambrosio ep. Verulano concessam, sub censu 20 sol. Proven. annis singulis usque ad terminum 29 annorum solvendorum. — Iustis petentium desideriis. Dat. Tusculan. 14 kal. iun.

B a. 1250 mai. 28 (n. 215). — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 336 n. 22 ex B. — Reg. JL. —.

De re superest in archivo Verulano (n. 656) documentum a. 1181 mai. 18 memoria dignum, quo docemur, iam Faramundum Verulanum ep. ecclesiam s. Egidii fratribus s. Paterniani concessisse, impetrante Francone, Alexandri III camerario, clericis s. Andreae tamen contradicentibus. Faramundo defuncto eique substituto Ambrosio episcopo, statutum fuit inter ipsum episcopum et camerarium papae, ut camerarius faceret fieri litteras a d. papa, in quibus statueretur sub poena excommunicationis, quod ecclesia s. Egidii finitis 29 annis ad ecclesiam s. Andreae rediret. Sed dolo et violentia, fraude et malitia, ut lamentatus est Petrus iudex, ab episcopo et canonicis Tusculanum missus, litterae papae non fuerunt factae in ea forma, in qua promissum fuerat et statutum. Revera verba illa „sub poena excommunicationis“ non leguntur in Alexandri III rescripto.

Ecclesia s. Magni.

S. Magni ecclesia valde antiqua est. Posita fuit in territorio Ceperanensi iuxta viam Silicatam, ut legimus in chartulis Roffridi consulis et ducis et comitis Campaniae a. 988 ian. 8 et 990 ian. 18, quarum autographa adhuc adservantur in canonicorum tabulario Verulis.

Iudicatum, quod sequitur, est in archivo Verulanae ecclesiae (v. Veroli, Episc. p. 155).

1 *Ceprano 1080 iul. 20*

Coram Gregorio VII (qui erat castrametatus foras castello q. d. Ceperano, supra ecclesiam s. Marinae) lis inter Landulfum Guinisi filium et Mainardum presb. ecclesiae s. Magni de hereditate et proprietate ecclesiae agitur. — Ego Iohannes tabellio s. Lateran. palatii ex praecepto d. papae scr.

B s. XII (n. 451). [I]. — Ed. PflugkH. Acta II 136 n. 169 ex I. — Regg. PflugkH. Iter p. 201 n. 185. JL. I p. 636.

Monasterium s. Nicolai.

Unicum documentum, in quo huius monasterii mentio fit, quod sciam, est Alexandri III rescriptum in Decretum receptum.

1 *(1159—81)*

Alexander III ep. Verulano: mandat, quatenus abbatem et fratres s. Nicolai de Ceperano ad receptionem P. Rubei clerici, qui olim apud monasterium s. Salvatoris de Telesia sibi petiit habitum monasticum indulgeri, postmodum autem ad monasterium illud accessit, sed quae ecclesiae s. Nicolai contulerat, sibi fecit restitui, nulla ratione compellat invitos nec a populo Ceperano compelli permittat. — Ex transmissa relatione.

Comp. I lib. 1 t. 5 c. 4. Decr. Gregorii IX lib. I t. 9 c. 3. — Edd. Augustini Tarracon. Opp. IV 29. Friedberg II 103. — Regg. J. 9182. JL. 14123.

TVSCIA ROMANA

NEPI

(Nepe. Nepet)

Ughelli [1] I 1096 sq.; [2] I 1023 sq. — Nic. Nardini La catedrale vescovale di S. Tolomeo in Nepi, la pentapoli Nepesina et il vero sito degli antichi Veienti, Falisci e Capenati (In Roma 1677). — Nibby Analisi [2] II 398 sq. — Cappelletti VI 195 sq. — Moroni Dizionario XLVII 278 sq.; CI 345 sq. — (G. Ranghiasci de' conti Brancaleoni Eugubino) Memorie o siano relazioni istoriche sull' origine .. dell' antichissima città di Nepi I. II (Todi 1845—47). Supplemento o siano addizioni alla prima parte delle Memorie istoriche .. con la serie de' vescovi Nepesini (Roma 1851). Addizioni all' ultima parte delle Memorie istoriche. . (Roma 1852). — Giac. Bobone Apologia dei protomartiri dell' occidente Tolomeo e Romano vescovi della città di Nepe (Roma 1865). — G. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. V (1882) 590 sq.

Episcopatus Nepesinus.

Episcopatus Nepesinus, Romano pontifici immediate subiectus, antiquissima gloriatur origine; quin imo primus huius loci episcopus s. Romanus ab ipso b. Petro apostolo pie traditur fuisse ordinatus. Ceterum sedes haec cum s. Mariae ecclesia cathedrali rem suam seorsum egit, donec Eugenius IV a. 1435 dec. 12 (ed. Ughelli [1] II 1064; [2] I 1030) eam Sutrinae iunxit, quum utraque per diversas calamitates et succedentium temporum sinistros eventus afflicta fuisset et in redditibus atque facultatibus tenuis facta esset et exilis, ita ut praesules se omnimode sustentare non possent. Episcopus inde appellatur Sutrinae et Nepesinae aut Nepesinae et Sutrinae ecclesiarum episcopus.

Monumenta vero paene omnino perierunt. Nepesina enim archiva nullum antiquioris aevi documentum praebent (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 204). Quae itaque exhibemus, ex regestis ipsorum pontificum Romanorum hausimus.

1 *(494—95)*

Gelasius I Felici ep.: mandat, ut cum Claudio v. sp. de personis iuri eius certa obnoxietate iunctis, ad clericatum ecclesiae ipsius susceptis, con-

veniat. Eos clericos, quos adversus ecclesiam Hostilio comiti auxilium praebuisse constiterit, ab ordine et communione suspendat. — Vir spectabilis.

Coll. Britt. Gelasii I ep. 8. — Ed. Loewenfeld Epp. p. 2 n. 4. — Regg. Ewald in N. Archiv V 511 n. 8. JK. 644.

Felicem ep. Faliscae et Nepesinae ecclesiae fuisse, ex actis conciliorum a. 499. 500. 502 comperimus. — Eodem tempore occurrunt quoque Felix ep. eccl. Interamnatis et Felix ep. eccl. Atellanae. Hostilium comitem invenimus etiam in Gelasii I epistola JK. 692.

2 *(592 ian.)*

Gregorius I clero, ordini et plebi consistenti Nepe: admonet, quatenus Leontio v. cl., praesentium portitori, cui curam sollicitudinemque civitatis iniunxit, in omnibus exhibere oboedientiam debeant. — Leontio viro clarissimo.

Reg. Gregorii I lib. II ep. 14. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. II n. 11. Mansi IX 1088 n. 8. Cappelletti VI 207. Troya I 249 n. 77. Migne LXXVII 547 n. 11. Mon. Germ. Epp. I 111. — Regg. J. 803. JE. 1166.

3 *(592 mart.)*

Gregorius I Iohanni ep., visitatori Nepesino: quoniam Paulo ep. operam visitationis Neapolitanae ecclesiae iniunxit, iubet, ut Nepesinae ecclesiae visitationem non desistat adsumere. — Quoniam Paulo.

Reg. Gregorii I lib. II ep. 26. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. II n. 26. Mansi IX 1095 n. 20. Cappelletti VI 207. Troya I 263 n. 86. Migne LXXVII 562 n. 26. Mon. Germ. Epp. I 122. — Regg. J. 816. JE. 1179.

Paulus ep. Nepesinus a. 591 dec. Neapolitanae ecclesiae visitator ordinatur (Reg. lib. II epp. 12. 13. 18; lib. III ep. 2); a. 593 mai. tamen propriae sedi restituitur (lib. III ep. 35). — Iohannem fuisse Falaritanum episcopum autumo.

4 *(1178)*

Alexander III (Martino) ep., consulibus et populo Nepesinis: significat, quod curabit prohibere, ne (Conradus) filius marchionis (Willelmi de Monteferrato) ipsis molestiam inferat vel gravamen, quia Viterbiensibus ad mandatum suum, sicut decuit, adstiterunt. — Receptis vestrae devotionis.

Reg. Alexandri III ep. 47 (cod. coll. Trinit. Cantabrig. s. XII R 9. 17 f. 123). — Ed. Loewenfeld Epp. p. 161 n. 281. — Reg. JL. 13103.

De tempore cf. Loewenfeld in Forschungen zur deutschen Geschichte XXV (1885) 459 sq. — De re cf. quoque Alexandri III mandatum ad Viterbienses (Viterbo, Civitas n. 1).

Monasterium s. Mariae et s. Blasii.

Hoc vetustissimum monasterium monialium ord. s. Benedicti subiectum fuit iurisdictioni abbatissae et monialium ss. Cyriaci et Nicolai de Urbe. Itaque s. Blasii archivum, antiquissimas chartas continens, quippe quae saec. X respicerent, in s. Cyriaci monasterii tabulario adservabatur, ex quo, congregatione harum monialium suppressa, ad archivum canonicorum s. Mariae in Via lata de Urbe (cf. vol. I p. 78 sq.) transiit.

D = Liber transsumptorum instrumentorum antiquissimorum in pergameno .. compositus a Magalotti, s. XVII, Roma Arch. capitolare di S. Maria in Via lata.

M[1] = P. L. Galletti Miscellanea vol. XI, s. XVIII, cod. Vat. lat. 7932.

*1 (996)
Gregorius V mandat Guinizo de Nepesina civ. et Sichifredo, ut litem inter Theodoram abbatissam mon. s. Mariae et s. Blasii et Iohannem et Voso et Theodorum de quadam terra per legem finiant.

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

*2 (996)
Gregorius V mittit Iohannem Cesanensem, cubicularium suum, ad Iohannem et Voso et Theodorum, ut sollemniter veniant ante suam praesentiam.

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

3 996 iul.
Gregorius V, in placito cum suis iudicibus, decidit litem inter Theodoram abbatissam et Iohannem et Voso et Theodorum; praecipit, ut, si quislibet adversariorum vel eorum heredum contra monasterium quamlibet contrarietatem fecerit, anathematis vinculo subiaceat et C aureos mancosos componat. — Ego Petrus scrin. et tabellio civ. Nepesinae complevi.

D p. 750 [= M[1] f. 13]. — Ed. Hartmann Eccl. s. Mariae in Via lata tabularium I 30 n. 24 ex D. — Regg. Georgius in Baronii Ann. ed. Luc. XVI 349 not. 2. Höfler Die deutschen Päpste II 139 n. 6. J. 2959. JL. 3869.

Civitas Nepesina.

Apud Cencium (ed. Fabre-Duchesne I 50) legimus haec:
„Ista civitas V libras, excepto dominio Romanae ecclesiae.
Castrum Sinibaldorum II libras cerae.
Castrum Campaniani V libras Lucensium.“
Quae notitiae tamen ad Innocentii III aut Honorii III tempora spectare videntur.

*1 (592 ian.)
Gregorius I Leontio v. cl. iniungit curam sollicitudinemque civitatis.

Laud. in n. 2. — Reg. JE. —.

2 (592 ian.)
Gregorius I clero, ordini et plebi consistenti Nepe: admonet, quatenus Leontio v. cl. in omnibus exhibere oboedientiam debeant.

v. Episc. Nepesin. n. 2.

*3 (1178)
Alexander III mandat Nepesinis, ut Viterbiensibus adsistant.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

4 (1178)
Alexander III episcopo, consulibus et populo Nepesinis: significat, quod curabit prohibere, ne (Conradus) filius marchionis (Willelmi de Monteferrato) ipsis molestiam inferat vel gravamen, quia Viterbiensibus secundum mandatum suum *(n. 3)*, sicut decuit, adstiterunt.

v. Episc. Nepesin. n. 4.

Monasterium s. Benedicti in Valle Subpentonia.

A. Degli Effetti Memorie di S. Nonnoso abbate del Soratte (De' borghi di Roma) e de luoghi convicini e loro pertinenze (In Roma 1675) p. 109 sq. — Nardini p. 54 sq. — Lubin p. 378. — (G. Ranghiasci) Dell' antico tempio di Diana nella Valle Sub-Pentonia, indi monastero di S. Benedetto in: Mem. istor. di Nepi I 279 sq. — L. Meucci La basilica di S. Elia del secolo VI in: Album di Roma XXIII (1856) 185 sq. — Moroni Dizionario CI 337 sq. — G. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. V (1882) 608 sq.

S. Benedictus a. circiter 520 in Valle Subpentonia supra ruinis templi Dianae monasterium condidisse traditur, quod ob sanctitatis famam inter celeberrima ordinis s. Benedicti monasteria in Italia habitum est. De eo Gregorius I loquitur in Dialog. lib. I c. 7. 8, eiusque abbatem Anastasium memorat, qui S. R. E. notarius, scrinium deseruit et in loco q. v. Suppentonia iuxta Nepesinam urbem vitam monasticam amplexatus est. Eundem „domnum Anastasium de Pentumis" Gregorius I etiam in regestis (lib. III ep. 50. J. 891. JE. 1255) laudat.

Cuinam monasterio in Valle Subpentonia hae notitiae referendae sunt? Duo enim monasteria in hoc sancto loco olim exstitisse, apud me constat, alterum s. Benedicti, a Celestino III a. 1196 feb. 28 Gregorio diac. card. s. Georgii ad Velum aureum commissum (n. 1), deinde ab Innocentio III a. 1212 ian. 2 abbati et conventui s. Pauli de Urbe sub confirmatione bonorum concessum (Potthast Reg. 4354), alterum s. Heliae Fallerense, celebriori fama insigne, cuius nomen adhuc servat locus vulgo Castel Sant' Elia. Id ab Alberico Romanorum principe circiter a. 940 traditum fuisse Odoni Cluniacensi abbati, qui ibi praepositum nomine Theodardum instituit, Iohannes auctor eius Vitae narrat (lib. III c. 7, ed. Mon. Germ. Scr. XV 588; cf. E. Sackur Die Cluniacenser I 104). Sed mox invenimus ibi denuo abbates, a. 1017 Petrum (Reg. Farfen. edd. Giorgi e Balzani III 213 n. 504; cf. Galletti Del primicero p. 253 n. 32) et a. 1178 Bonifatium. Tunc monasterium s. Heliae ad iurisdictionem b. Petri specialiter nullo mediante pertinere, ipse Alexander III in privilegio Bonifatio abbati concesso affirmat. Denique a. 1256 april. 11 monasterium s. Heliae, ord. s. Benedicti, olim Nepesinae dioec., quod propter dissolutionem et incuriam seu malitiam habitantium in eodem spiritualiter et temporaliter est non modicum deformatum, ab Alexandro IV domui hospitali s. Spiritus in Saxia de Urbe conceditur (ed. Bourel de la Roncière Les registres d'Alexandre IV t. I 381 n. 1266; cf. etiam Alexandri IV privilegium a. 1258 iul. 14 Potthast Reg. 17345).

Monumenta, quae spectant ad monasterium s. Benedicti Nepesinum, adservantur in tabulario basilicae s. Pauli de Urbe; cf. Roma, Eccl. s. Pauli extra muros (vol. I p. 164 sq.).

A = Orig. Roma Arch. di San Paolo fuori (A 1).
C = Codex diplomaticus basilicae monasteriique s. Pauli, s. XVIII, ib.
F = P. L. Galletti Miscellanea vol. XI, s. XVIII, cod. Vat. lat. 7932 p. II. III.

1 *Roma S. Pietro 1196 feb. 28*

Celestinus III Gregorio s. Georgii ad Velum aureum diac. card. [. . . . .] etc.: mon. [s. Benedicti sub Pentoma], quod ad ius et proprietatem R. E. nullo mediante pertinet, sub apost. protectione suscipit et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis. — Quotiens a nobis. Ego Celestinus etc. Subscr. 18 card. Dat. Romae ap. s. Petrum p. m. Cencii [s. Luciae in Orthea diac. card.], d. pp. camerarii, 3 kal. mart., ind. 14, inc. d. a. 1195, pont. v. d. Celestini pp. [III a. 5].

A. [C f. 39'. F f. 104]. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 194 n. 45. — Regg. Tomassetti p. 601 ex F. PflugkH. Iter p. 333 n. 984. JL. 17337.

Textus repetitur ab Innocentio III a. 1212 ian. 2 Potthast Reg. 4354. — Monasterium s. Benedicti Subpentonia iam in Gregorii VII privilegio pro monasterio s. Pauli de Urbe (JL. 5200) inter possessiones huius abbatiae enumeratum legimus. Sed ex nostro privilegio et ex Innocentii III bulla satis luculenter apparet, Gregorii VII privilegium hoc loco interpolatum esse.

Monasterium s. Heliae Fallerense.

De hoc monasterio cf. quae superius disserui sub „Mon. s. Benedicti in Valle Subpentonia“.

Unum Alexandri III privilegium, quamquam in archivum s. Spiritus in Saxia de Urbe transivit, inter huius autographa et chartas, quae hodie in R. archivo Romano adservantur (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 243), frustra a nobis quaesitum est, et ex alio codice miscellaneo, qui varia documenta ex archivo s. Spiritus collecta continet, sumpsimus.

B = Cod. Vat. lat. 6196, s. XVI; cf. PflugkH. Iter p. 130; Gött. Nachr. 1903 p. 15.
C = P. L. Galletti Storia genealogica de' conti Tuscolani vol. II, s. XVIII, cod. Vat. lat. 8043 [ex B]; cf. PflugkH. Iter p. 135.

1 *Anagni 1178 feb. 21*

Alexander III Bonifatio abbati etc.: mon. s. Heliae [Fallerense], quod ad iurisdictionem b. Petri specialiter nullo mediante pertinet, sub apost. protectione suscipit, confirmat regulam b. Benedicti et possessiones propriis expressas vocabulis, concedit liberam sepulturam aliaque iura. — Cum monasterium. Ego Alexander etc. Subscr. 10 card. Dat. Anagn. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 9 kal. mart., ind. 11, inc. d. a. 1177, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 19.

B f. 113. [C f. 4]. — Ed. Corvisieri in Arch. della Soc. Rom. I (1878) 164 n. 2 ex B. — Regg. Tomassetti ib. V (1882) 616 not. 2. PflugkH. Iter p. 283 n. 679. JL. 13027.

Riano.

(Reianum)

De hoc loco cf. Galletti Capena p. 40 sq.; Nibby Analisi [2] III 11 sq.; Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. VII (1884) 238 sq. „Castrum Reiani

est clavis totius Colline" legimus in documento quodam saec. XIII (ed. Galletti p. 70 n. 4).

Unicum documentum, quod exstat, adservatur Romae in archivo castri s. Angeli, unde sumpserunt Albinus et Cencius.

A = Orig. Roma Arch. Vat. Arm. XIII c. IX n. 17.

1 *1159 april. 7*

Iohannes Roncione et Berardus frater eius concedunt Hadriano IV eiusque successoribus dominium de toto castro Reiani, pos. in territorio Collinensi. — Ego Andreas scrin. S. R. E. et s. Lat. pal. complevi.

A. [Albinus lib. XI c. 47. Cencius c. 114]. — Edd. Muratori Antiq. III 797. Fabre-Duchesne I 396. — Reg. JL. —.

Errat Duchesne, qui contendit, territorium Collinense idem esse ac vicum de Colli supra rivum Liri. Territorium Collinense, quod patebat ad septemtrionem iuxta viam Flaminiam, occurrit saepissime in documentis Romanis.

SUTRI

(Sutrium)

Ughelli [1] I * 189 sq.; [2] I 1273 sq. — P. Bondi Memorie storiche sulla città Sabazia ora lago Sabatino, sulla origine di Trevignano anteriore assai a quella di Bracciano e Anguillara, sulla vasta potenza della famiglia Orsini, e saggio storico sull' antichissima città di Sutri (Firenze 1836). — Marocco Monumenti XIV 124 sq. — Nibby Analisi [2] III 131 sq. — Cappelletti VI 224 sq. — Moroni Dizionario LXXI 95 sq.; CII 61 sq. — G. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. V (1882) 626 sq. — C. Nispi-Landi Storia dell' antichissima città di Sutri (Roma 1887, qui p. 636 sq. fusius de scriptoribus Sutrinis agit).

Episcopatus Sutrinus.

Sutrium, antiquum Etruscorum oppidum, licet iam saec. VI ex. a Langobardis invasum et denuo a Liutprando rege Langobardorum occupatum (Pauli diac. Hist. Langob. lib. IV c. 8 et lib. VI c. 49 et Lib. pontif. ed. Duchesne I 407), semper sub dominio Romanae ecclesiae permansit. Eius episcopi, inter quos Bonizo memoria peculiari dignus, e praecipuis Romani pontificis suffraganeis fuere. Cathedralis ecclesia, ubi episcopii sedes, b. Mariae dicata est. Hanc vero ecclesiam Eugenius IV a. 1435 dec. 12 cum Nepesina univit, ita ut praesul, ut iam diximus, inde appellaretur Sutrinae et Nepesinae aut Nepesinae et Sutrinae eccl. episcopus.

Archiva tum episcopatus, tum ecclesiae cathedralis s. Silvestri, tum civitatis, miserrima sorte afflicta, monumenta antiqua non possident (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 204). Itaque nescimus, cui pontifici attribuenda sit locatio illa episcopo Sutrino facta, de qua Albinus et Cencius (ed. Fabre-Duchesne I 52; II 110):

> „Episcopus ipse [ipsius loci] I marabotinum pro locatione cuiusdam casalis“.

Consuetudines denique et iura, quae habuit summus pontifex in burgo Sutrino, leguntur apud Cencium c. 6 (edd. Theiner Cod. dipl. dom. temp. I 29 n. 36; Fabre-Duchesne I 10*). In memoriam quoque revocamus Vallem q. v. Magna, sitam in territorio Sutrino, quae a Liutprando rege Langobardorum b. Petro, Zacharia papa impetrante, restituta fuit, ut refert eius Vita (Lib. pontif. ed. Duchesne I 428).

*1 *Laterano (1099—1116?)*

Paschalis II causam inter Albericum ep. Sutrinum et Guidonem ep. Tuscanen. super ecclesia Centumcellensi ponit in manus episcoporum et cardinalium, qui iudicant, terram Centumcellensem Sutrino episcopatui debere restitui.

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

Meminerint lectores, Urbanum II Bonizonem ep. Sutrinum cr. a. 1088 Placentino episcopatui praefecisse (cf. Urbani II epistolas JL. 5354—5356).

*2 *(1099—1116?)*

Paschalis II praecipit, ut causa eadem retractetur.

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

3 *(cr. 1116?)*

Clerici et laici Centumcellen. ecclesiae de eadem causa coram Paschale II acta breve memoratorium faciunt.

v. Toscanella, Episc. n. 5.

*4 *(1158)*

Hadrianus IV Rolando tit. s. Marci presb. card. et cancellario, Alberto tit. s. Laurentii in Lucina, Willielmo tit. s. Petri ad Vincula presb. et Raimundo s. Mariae in Via lata diac. card.: committit controversiam inter canonicos s. Petri de Urbe et G. Sutrinum ep. super ecclesia s. Silvestri amicabiliter componendam.

v. Roma, Eccl. s. Petri in Vaticano n. 36.

5 *Vetralla (1158) iul. 12*

Hadrianus IV ecclesiae s. Petri de Urbe canonicis: confirmat compositionem factam a praedictis cardinalibus *(n. 4)* de controversia inter canonicos et G. Sutrinum ep. super ecclesia s. Silvestri.

v. Roma, Eccl. s. Petri in Vaticano n. 37.

Civitas Sutrina.

*1 *(728)*

Gregorius II Liutprandum Langobardorum regem continuis scriptis atque commonitionibus ad regem missis hortatur, ut castellum Sutriense sibi restituat.

Laud. in Vita Gregorii II (Lib. pontif. ed. Duchesne I 407). — Regg. N. Archiv III 253 n. 89. J. 1669. JE. 2176.

*2 *(1138—43)*

Innocentius II delegat Leonem Petri Leonis et Petrum filium eius praesides civitatis Sutrinae.

v. Roma, Gens Petri Leonis n. 1.

CIVITA CASTELLANA

(Civitas Castelli. Civitas Castellana)

Ant. Massa De origine et rebus Faliscorum (Romae 1546). — Ughelli [1] I 634 sq.; [2] I 596 sq. — Dom. Mazzocchi Vejo difeso. Discorso ove si mostra l'antico Vejo essere hoggi Civita Castellana (In Roma 1646). — Franc. Pechinoli Dell' istoria di Civita Castellana libri 2, s. XVIII, Firenze Bibl. naz. II VII 32. — Dom. Giorgi Diss. hist. de cathedra episc. Setiae p. 37 sq. — Franc. Maria Pieri La situazione Trascimina degli antichi Falisci e della loro metropoli Falerio. Opera postuma (In Montefiascone 1788). — (Franc. Morelli) Dissertazione in cui si stabilisce per ipotesi che Civita Castellana è l'antico Vejo (Terni 1825). — Nibby Analisi [2] II 15 sq. — Cappelletti VI 8 sq. — Moroni Dizionario XIII 287 sq.; CI 321 sq. — Fr. Tarquini Notizie istoriche e territoriali di Civita Castellana, già capitale dei Falisci Ciscimini e delle tre Falerie (Castelnuovo di Porto 1874). — G. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. VII (1884) 423 sq. — C. Calisse I prefetti di Vico ib. X (1887) 3 sq. — F. Cristofori Memorie storiche dei signori di Vico prefetti di Vico in: Miscellanea storica Romana od Archivio di storia medioevale ed ecclesiastica III (Siena 1888). — O. Del Frate Guida storica e descrittiva della Faleria etrusca (Roma 1898).

Episcopatus Civitatis Castellanae.

Episcopatus huius origines valde obscurae sunt. Putat Duchesne (Arch. della Soc. Rom. XV 491), sedem episcopalem Faliscorum olim fuisse Aquaevivae, cuius antistites occurrunt inde ab a. 465 usque ad a. 502. Sed iam a. 499 Felix legitur episcopus ecclesiae Faliscae et Nepesinae. Postea vero Falaritana sedes episcopalis invenitur in oppido, quod primum appellabatur Massa Castellana, deinde Civitas Castellana, condito apud sanctuarium ss. Gratiliani et Felicissimae in loco, ubi olim Faliscorum vetus urbs Falerii surrexisse creditur, unde episcopi aliquando nomine Falaritani et Civitatis Castellanae episcopi decorati traduntur. Cui Alexander IV episcopatum Gallesanum *(Gallese)* adnexisse videtur. A. 1437, iubente Eugenio IV, unitae sunt dioeceses Civitatis Castellanae et Hortae (v. Orte).

De episcopis Civitatis Castellanae perpauca scimus, quum omnino desint documenta. Exstat tamen in porticu ecclesiae cathedralis s. Mariae Civitatis Castellanae lapidi insculptum instrumentum donationis a Leone episcopo a. 871 factae (edd. Mazzocchi p. 37; Giorgi p. 40; Maffei Museum Veronense (Veronae 1749) n. 359; A. Mai Scr. vet. nova coll. V 233; Cappelletti VI 13; C. I. L. XI 466 not. 1).

Porro legimus apud Albinum lib. X c. 74 (Fabre-Duchesne II 110):
„In episcopatu Castellanae Civitatis

Ex ipsa civitate quae antiquitus vocabatur Castrum Felicitatis XXV solidos affortiatorum [Lucensium].

Ecclesia sancti Salvatoris XII affortiatos [Lucenses]",

cui Cencius (Fabre-Duchesne I 53) addidit:

„Ecclesia sancti Angeli Vespriniani in castro Stephani Azarii libram I cerae.

Valeranum castrum XX solidos".

Sed luce clarius est, Albinum et Cencium in errorem incidisse, Civitatem Castellanam confundentes cum Civitate Castelli in Etruria, quae olim appellabatur Castrum Felicitatis *(Città di Castello)*. Cuinam vero pontifici privilegia circa ecclesiam s. Angeli Vespriniani et circa Valeranum castrum referenda sint, in dubio versatur.

Neque archivum cancellariae episcopalis, neque archivum capituli ecclesiae cathedralis s. Mariae, neque archivum civitatis documenta antiqua possident, quae omnia combusta esse traduntur. Sed saec. XVIII exstabat etiamtum rescriptum originale Clementis III, quod legimus typis impressum in

C = Summarium a. 1759 feb. 1 num. XIV: Restrictus facti et iuris (de lite inter capitulum Civitatis Castellanae et capitulum Hortae).

1 *Laterano 1189 sept. 13*

Clemens III Romano archipresb. Civitatis Castellanae: eum cum omnibus bonis tam ecclesiasticis quam mundanis sub apost. protectione suscipit, statuens, ut, si in aliquo se gravatum persenserit, libere ei liceat sedem apostolicam appellare. — Sacrosancta Romana ecclesia. Dat. Lat. id. sept. pont. n. a. 2.

C. — Ed. Gött. Nachr. 1907. — Reg. JL. —.

Civitas Castellana.

Hunc „locum natura satis munitum" Paschalis II, mortuo ibi a. 1100 Wiberto antipapa, Romanae ecclesiae ditioni denuo subiecit (Lib. pontif. ed. Duchesne II 298). Temporibus Hadriani IV et Celestini III gentem Petri praefecti de Urbe in possessione civitatis invenimus, ut patet ex documentis, quae sequuntur (cf. Roma, Gens Petri praefecti). In hac civitate obiit Alexander III a. 1181 aug. 30.

Documenta circa Civitatem Castellanam eiusque comitatum ex Cencii Libro censuum S. R. E. sumpsimus. Unum vero exstat Romae in archivo castri s. Angeli.

A = Orig. Roma Arch. Vat. Arm. XIII c. I n. 7.

1 *Viterbo — Vetralla — Nepi 1158 iul. 17—18—19—22*

[Petrus] praefectus, Iohannes Praefecti, Octavianus, germani fratres, Petrus Iohannis, Iohannes Uguicionis, Petrus de Atteia, Iohannes Caparrone et

nepos eius Milo refutant Hadriano IV de omni iure seu actione, quam habebant de damno castrorum, domorum et omnium aliarum rerum, occasione guerrae, quam habuerunt cum populo Romano pro Romana ecclesia, pro 2 milibus marcarum arg.; quarum 1000 marcas in praesentiarum recipiunt, pro reliquis vero 1000 marcis suscipiunt pignoris nomine totum ius, quod Romana ecclesia habet in Civitate Castellana et in toto eius comitatu et Monte alto etc. — Actum a. 1158, a. Hadriani IV pp. 4, m. iulio, ind. 6: a praefecto et Iohanne Praefecti, Octaviano, Petro Iohannis, Iohanne Caparronis Viterbi 16 kal. aug.; a Iohanne Ugicionis Viterbi 15 kal. aug.; a Milone Vetrallae 14 kal. aug.; a Petro de Ateia Nepe 11 kal. aug. — Ego Iohannes S. R. E. not. complevi.

v. Roma, Gens Petri praefecti Urbis n. 1.

2 *Narni (1158) aug. 29*

Hadrianus IV Petro Urbis praefecto, Iohanni et Octaviano, fratribus eius, Petro de Attegia, Petro Iohannis, Iohanni Obitionis et Iohanni Caperronis: notum facit, se ab ipsis 30 marcas arg. ad pondus Romanum pro necessitatibus ecclesiae mutuo recepisse; pro quibus eis obligat quicquid habet in castro de Casamala.

v. Roma, Gens Petri praefecti Urbis n. 2. — Fundus sive castrum Casamala, pos. in territorio Nepesino, occurrit etiam in privilegiis pro mon. s. Silvestri de Urbe (JL. 3669. 3692) et pro mon. s. Heliae (JL. 13027).

3 *1195 ian. 11*

Milo et Rainucius, germani fratres, filii quondam Iohannis Caparronis, in praesentia Cencii tit. s. Laurentii in Lucina et Fidancii tit. s. Marcelli presb. card., renuntiant Cinthio s. Luciae in Silice diac. card. et d. papae camerario, mandato et procuratori Celestini III, ad eius opus et utilitatem 125 marcas arg., quas ipsis Romana ecclesia debuit; pro quibus Iohanni Capparoni, ipsorum patri, eiusque consortibus Hadrianus IV obligavit Civitatem Castellanam et universum comitatum eius atque Montem altum, sicut per privilegium Hadriani IV apparet *(n. 1)*. Absolvunt dicta pignora. — Ego Iohannes Leonis S. R. E. scrin. absolvi.

A. [Cencius c. 178]. — Edd. Muratori Antiq. V 847. Fabre-Duchesne I 431. Studi e doc. VII 326 n. 31 ex A. — Regg. Galletti Del primicero p. 88. 124. Pertz in Archiv VII 26. JL. —.

cf. C. Calisse in Studi e doc. VIII 238 sq.

4 *1195 ian. 20*

Soffia, filia olim Iohannis Caparronis, renuntiat Celestino III et presb. Simeoni, constituto a C. camerario d. papae et diac. card. s. Luciae et C. s. Laurentii in Lucina et F. s. Marcelli presb. card., omne ius in Civitate Castellana intus et deforis et in eius comitatu et in Iulianello et in Montalto. — Fulcus Romanae curiae iudex et not. absolvit.

Cencius c. 179. — Edd. Muratori Antiq. V 845. Fabre-Duchesne I 432. — Reg. JL. —.

5 *1195 feb. 1*

Constantia, uxor quondam Andreottae, et Sibilia, uxor Iacincti Petri Deusvossalvet, germanae sorores, filiae quondam Andreae de Baldoino, nec non

Iacinctus Petri Deusvossalvet atque Nicolaus et Octabianus fratres, filii dudum Andreottae, renuntiant Petro Sarraceno, d. papae senescalco, mandato et procuratori Celestini III, ad eius opus et utilitatem omnem litem, quam Romanae ecclesiae fecerunt, de universa portione quondam Petri de Ategia, scilicet illarum 1000 marcarum argenti, quas ei eiusque consortibus Hadrianus IV debuit *(n. 1)*; pro quibus eis Civitatem Castellanam et universum comitatum eius ac Montem altum obligavit, sicut per privilegium ipsius Hadriani IV apparet. — Ego Iohannes Leonis S. R. E. scrin. absolvi.

Cencius c. 183. — Edd. Muratori Antiq. I 143 = Migne CCVI 1275 n. 6. Fabre-Duchesne I 438. — Reg. Galletti Del primicero p. 88. 123. JL. —.

6 *1195 feb. 7*

Iohannes Guidonis de Papa et Guido tit. s. Mariae Transtyberim presb. card. nec non et Petrus, Romanus et Henricus, germani fratres, filii quondam Cencii de Papa, renuntiant Cinthio s. Luciae in Silice diac. card. et d. papae camerario, mandato quoque procuratori Celestini III, ad eius opus et utilitatem omnem litem, quam Romanae ecclesiae fecerunt, de universa portione quondam Petri praefecti *ut supra n. 5.* — Ego Iohannes Leonis S. R. E. scrin. absolvi.

Cencius c. 180. — Edd. Muratori Antiq. II 809. Moretti Not. card. tit. bas. s. Mariae trans Tyberim p. 9 not. a. Fabre-Duchesne I 433. — Regg. Galletti Del primicero p. 88. 124. Calisse l. c. p. 433 n. 9. JL. —.

7 *1195 feb. 7*

Iohannes Guidonis de Papa et Guido tit. s. Mariae Transtyberim presb. card., Petrus, Romanus et Henricus, germani fratres, filii quondam Cencii de Papa, renuntiant in praesentia Ottonis Hostien. et Velletren. ep. et Cencii tit. s. Laurentii in Lucina et Fidancii tit. s. Marcelli presb. card. et Gregorii diac. card. s. Mariae de Porticu *ut supra n. 6.* — Ego Iohannes Leonis S. R. E. scrin. absolvi.

Cencius c. 181. — Ed. Fabre-Duchesne I 434. — Reg. JL. —.

8 *1195 feb. 26*

Tederada, uxor Andreae Stephani Rainerii de Stephano, et Romana, uxor Gentilis Fortivolie, germanae sorores, filiae quondam Cencii Romani de Papa, renuntiant *ut supra n. 7.* — Ego Iohannes Leonis S. R. E. scrin. absolvi.

Cencius c. 182. — Edd. Muratori Antiq. II 811. Fabre-Duchesne I 436. — Regg. Galletti Del primicero p. 124. Calisse l. c. p. 433 n. 10. JL. —.

Monasterium s. Mariae Fallerense.

(Santa Maria di Fallari)

Monasterium s. Mariae, haud procul a loco, ubi olim stabat Faliscorum novum Falerii oppidum, unde nomen accepit (cf. Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. VII (1884) 424 sq.), primum ab abbatibus ex ordine s. Benedicti rectum, sub Alexandro III regulam secundum Cisterciensium institutionem profiteri coepit (cf. Janauschek Orig. Cisterc. p. 77 n. 189), monasterio s. Iusti

Tuscanensi eiusdem religionis, ut videtur, addictum (cf. Alexandri IV privilegium a. 1256 feb. 18 Potthast Reg. 16257). Postea, nescimus quo tempore, domus hospitalis s. Spiritus de Saxia in possessionem cessit. A. 1183 mart. 3 in ecclesia s. Mariae Fallarensi quatuor arae sacratae fuere a Petro Castellanae Civitatis ep. et Berardo Nepesino ep., ut docet marmor in ecclesia adservatus (ed. Ughelli [1] I 636. 1103 ad 8 kal. april.; [2] I 598. 1029).

Documenta, quae habemus, inter chartas s. Spiritus de Saxia inveniuntur, autographis tamen deperditis. Privilegia Hadriani IV, Alexandri III et Clementis III in cod. Vat. lat., qui documenta ex archivo s. Spiritus continet, leguntur; ex quo transcripsit Galletti.

Ex codicibus huius monasterii nonnisi unum cognosco, cod. mb. s. XIII, s. Ambrosii Expositionem in Psalmos continentem, ubi duo Honorii III rescripta, adhuc inedita, exarata sunt, cod. Vat. lat. 279 (cf. Codd. Vat. lat. I 201).

B = Cod. Vat. lat. 6196, s. XVI; cf. PflugkH. Iter p. 130; Gött. Nachr. 1903 p. 15.
C = P. L. Galletti Storia genealogica de' conti Tuscolani vol. II pars I. II, s. XVIII, [ex B], cod. Vat. lat. 8043; cf. PflugkH. Iter p. 135.

**1* *(1145—53)*

Eugenius III concedit terram quandam cum consensu Oddonis Frangentispanem et Petri Latri et Stephani q. v. Francus et Theodorae.

Laud. in n. 2. 3. 5. — Reg. PflugkH. Iter p. 246 n. 460. JL. —.

2 *Roma S. Pietro 1155 ian. 12*

Hadrianus IV Petro abbati etc.: mon. Fallerense sub apost. protectione suscipit, confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, statuit, ut monasterium ab omni exactione laicarum personarum liberum sit. — Iustis religiosorum. Ego Adrianus etc. Subscr. 15 card. Dat. Romae ap. s. Petrum p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., 2 id. ian., ind. 3, inc. d. a. 1154, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 1.

B f. 111. [C I f. 80]. — Ed. PflugkH. Acta III 162 n. 151 ex BC. — Regg. PflugkH. Iter p. 253 n. 504. JL. 9978.

3 *Laterano 1179 iul. 3*

Alexander III Iohanni abbati etc.: mon. Fallerense ad exemplar Hadriani *(n. 2)* sub apost. protectione suscipit et confirmat regulam secundum institutionem Cisterciensium, possessiones et iura. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Alexander etc. Subscr. 18 card. Dat. Lat. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 5 non. iul., ind. 12, inc. d. a. 1179, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 20.

B f. 119. [C II f. 1]. — Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 40 n. 7 ex B. — Regg. PflugkH. Iter p. 286 n. 699. JL. 13450.

**4* *(1181—85)*

Lucius III concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 5. — Reg. JL. —.

5 *Laterano 1188 mart. 11*

Clemens III Tebaldo abbati etc.: mon. Fallerense ad exemplar Lucii *(n. 4)* sub apost. protectione suscipit et confirmat regulam, possessiones et iura. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Clemens etc. Subscr. 12 card. Dat. Lat. p. m. Moysi Lat. can. vicem agentis cancellarii, 5 id. mart., ind. 6, inc. d. a. 1187, pont. v. d. Clementis pp. III a. 1.

B f. 116. [C 11 f. 8]. — Ed. Gött. Nachr. 1903 p. 45 n. 10 ex B. — Regg. PflugkH. Iter p. 314 n. 869. JL. 16170.

Monasterium s. Silvestri in Monte Soracte.

(San Oreste)

Mabillon Ann. ord. s. Benedicti [2] I 153. — A. Degli Effetti Memorie di S. Nonnoso abbate del Soratte (De' borghi di Roma) e de' luoghi convicini e loro pertinenze (In Roma 1675). — Lubin p. 238. — Nibby Analisi [2] III 103 sq. — Tomassetti in Arch. della Soc. Rom. VII (1884) 380 sq.

Celeberrimi monasterii s. Silvestri, quod memoriam Silvestri I in montem Soracte fugientis conservat, primam notitiam invenimus in Gregorii I Dial. lib. I c. 7, ubi de Nonnoso praeposito monasterii, quod in Soractis monte situm est, loquitur.[1] A Gregorio IV (Lib. pontif. ed. Duchesne II 75), Leone IV (l. c. II 111) et Stephano V (l. c. II 195) dotatum, peculiarem famam obtinuit, quando Carlomannus, Francorum princeps, ibi vitam monasticam professus est. A Paulo I Pippino regi Francorum primum, deinde monasterio s. Silvestri de Urbe concessum, saec. X ab Alberico Romanorum principe sub Leone abbate restauratum, post multa discrimina, quae enarrare longum est, unitum fuit monasterio s. Pauli de Urbe una cum aliis coenobiis in monte Soracte constitutis (cf. Galletti Del primicero p. 220 not. 4).

Notatur quoque apud Cencium c. 19 (Fabre-Duchesne I 243): „Monasterium s. Silvestri in monte Soracte“ [iuris s. Petri est].

Documenta monasterii s. Silvestri transierunt ad archivum s. Pauli de Urbe. Sed antiquiora omnino desiderantur. Ex paucis, quae remanserunt, privilegium amplissimum a Nicolao IV abbati s. Andreae in Flumine et s. Silvestri de monte Soracte concessum magni pretii est (ed. Galletti Del primicero p. 347 n. 74; cf. Potthast Reg. 23945; Langlois Les registres de Nicolas IV p. 1044 n. 7650).

*1 *(498—514)*

„Symmachus papa, audiens de sancto viro *(Nonnoso abbate)*, totum agrum Transpaitano cum colonis et colonae hibidem abitantibus et residentibus per praeceptionem hibidem constituere in superscripta ecclesia“ *(mon. s. Silvestri)*.

[1]) Sunt qui Gregorii I epistolam (Reg. lib. I ep. 23. J. 727. JE. 1091), ubi mentio fit monasterii s. Herasmi, quod in latere montis Repperi situm est, ad monasterium in monte Soracte referunt, codicibus variis innixi, in quibus loco „Repperi“ legitur „Serapti“. Verum ad monasterium quoddam in Campania situm referendum esse, ex ipsa epistola satis apparet.

Laud. in Benedicti Chron. c. 6 (ed. Mon. Germ. Scr. III 698). — Reg. JK. —.

Quae vero Benedictus monachus s. Andreae in Chronico suo de antiquioribus temporibus narrat, fabulosa esse apprime constat.

*2 (715—31)

Gregorius II locat monasterio s. Silvestri in monte Soracte fundum Scantianum ex corpore massae Castellianae patr. Tusciae.

Deusdedit lib. III c. 231 [149] ex registro Gregorii iunioris (edd. Martinucci p. 324. Wolf v. Glanvell p. 369). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 352). — Regg. Degli Effetti p. 29. Tomassetti l. c. p. 412. 425. J. 1695. JE. 2207.

*3 (747)

Zacharias Carlomanno, filio Caroli Martelli, emittit praeceptum de monasterio b. Silvestri.

Laud. in n. 4. — Regg. J. 1752. JE. 2280.

4 (761—62)

Paulus I Pippino regi Francorum et patricio Romanorum et per eum ven. monasterio b. Silvestri etc.: concedit monasterium b. Silvestri nec non et alia tria illi subiacentia monasteria, s. Stephani et b. Andreae atque Victoris cum universis rebus et possessionibus; decernit, ut praeceptum Carlomanno a Zacharia concessum *(n. 3)* nullam habeat firmitatem. — Salubri providentia.

Cod. Carol. ep. 12. — Edd. Muratori Scr. III[b] *116. Cenni Mon. dom. pontif. I 193 n. 32. Migne XCVIII 192 n. 32. Jaffé Bibl. rer. Germ. IV 97 n. 23. Mon. Germ. Epp. III 126 n. 23. — Regg. Mabillon Ann. ord. s. Bened.* [2] *II 122. J. 1807. JE. 2349.*

*5 (762—67)

Paulus I subdit monasterium s. Silvestri, a Pippino rege sibi restitutum, monasterio s. Silvestri de Urbe.

Laud. in Pauli ep. ad Pippinum regem (Cod. Carol. ep. 16. J. 1818. JE. 2372). — Reg. JE. —.

Sed in privilegiis pro monasterio s. Silvestri de Urbe (cf. vol. I p. 81 sq.) nullam mentionem circa hanc concessionem invenimus.

Corchiano.

(Corclanum)

In archivo castri s. Angeli Arm. XIII c. III n. 1 adservatur adhuc instrumentum donationis, quo Stephania, quondam Guidonis Girardi incliti comitis filia, castrum Corclani a. 1150 ian. 23 genero suo Cinthio dello Arco et filiae suae Gaitae donavit (Reg. Pertz in Archiv VII 23). — De loco cf. Moroni Dizionario CI 346 sq.

Documenta deprompsimus ex Albino et Cencio.

1 *1158 aug. 25*

Boso ss. Cosmae et Damiani diac. card., d. papae camerarius, et Raimundus s. Mariae in Via lata diac. card. recipiunt munitionem castri Corclani de manu Buccaleonis, qui hominibus eiusdem castri praecipit, ut Hadriano IV eiusque successoribus de cetero fideles exsistant. Stephania mater et Oddo

de Gardeia refutant in manibus praedictorum cardinalium quicquid iuris habent in ipso castro.

Albinus lib. XI c. 27. Cencius c. 98. — Ed. Fabre-Duchesne I 385. — Reg. JL. —. cf. Vitam Hadriani IV auctore Bosone (Lib. pontif. ed. Duchesne II 396).

2 *Narni 1158 aug. 27*

Buccaleonis renuntiat Hadriano IV eiusque successoribus nomine transactionis omne ius in castro Corclani intus seu foris, pro eo quod ipsi tradidit 140 libras Lucen. monetae. — Hoc factum est Narniae, die mercurii, iuxta ecclesiam b. Iuvenalis, in palatio Petri ep. et in praesentia Hadriani IV et cardinalium. Subscr. 7 card. et Narnien. ep. Ego Egidius not. complevi.

Albinus lib. XI c. 28. Cencius c. 99. — Edd. Muratori Antiq. I 139 = Cappelletti IV 557. Fabre-Duchesne I 385 ad aug. 4. — Regg. J. p. 672. JL. II p. 134.

3 *Narni 1158 aug. 30*

Stephania, quondam uxor Ranutii Farulfi, renuntiat quicquid iuris habet in castro Corclani Bosoni diac. card. ss. Cosmae et Damiani et Hadriani IV camerario. — Factum est hoc Narniae in palatio episcopi. Ego Alexius S. R. E. scrin. et d. Hadriani pincerna complevi.

Albinus lib. XI c. 29. Cencius c. 100. — Ed. Fabre-Duchesne I 386. — Reg. JL. —.

ORTE

(Horta. Orta. Hortona)

Ughelli [1] I 792 sq.; [2] I 733 sq. — I. Fontanini De antiquitatibus Hortae coloniae Etruscorum [1] (Romae 1708); [2] (Romae 1723). — Casimiro Mem. istor. dei frati Minori [1] p. 201 sq.; [2] p. 286 sq. — (F. Marone) Dell' antichità de' vescovi di Civita Castellana sopra quella di Orte (Roma 1759). — Th. Mamachi De episcopatus Hortani antiquitate ad Hortanos cives liber singularis. Accedit: Adversus auctorem libelli italice scripti De cathedra Hortana Civitonicae non praeferenda (Romae 1759). — (F. Marone) Ragionamento con cui si dimostra che la sede vescovile della città di Orta non può pretendere superiorità di precedenza sopra la sede vescovile di Civita Castellana per ragione di maggior antichità (In Roma 1759). — (F. Marone) Secondo (e terzo) ragionamento in cui si risponde alle ragioni proposte dal Mamachi in favore della cattedra vescovile di Orta contro la cattedra vescovile di Civita Castellana (In Roma 1759). — Cappelletti VI 23 sq. — Moroni Dizionario XLIX 182 sq.; CII 39 sq.

Episcopatus Hortanus.

Horta, antiqua Etruriae civitas, prope Tiberim flumen, iam saec. IV episcopali dignitate floruit. In bellis inter Romanos et Langobardos Horta varias sustinuit calamitates (cf. Pauli diac. Hist. Langob. lib. IV c. 8 et Gregorii III epistolam ad episcopos in Tuscia Langobardorum constitutos J. 1736. JE. 2253). Inter episcopos, qui semper Romano pontifici immediate subiecti fuere, s. sedis apostolicae legati claruerunt Arsenius sub Nicolao I, Petrus sub Iohanne X, et Rodulfus, qui ab Honorio II ad cardinalatum promotus, etiam in Innocentii II privilegiis inter cardinales episcopos subscripsit. Denique a. 1437 Hortana et Civitatis Castellanae ecclesiae propter inopiam et tenuitatem reddituum et proventuum ab Eugenio IV unitae sunt, ita ut praesul inde appellaretur Hortae et Civitatis Castellanae sive Civitatis Castellanae et Hortae episcopus. Inde orta est saec. XVIII de antiquitate Hortae et Civitatis Castellanae controversia, cuius duces fuere Marone et Mamachi.

Magna inter viros eruditos disceptatio quoque est, tres illae Gregorii I epistolae (Reg. lib. I ep. 32 ad Romanum patricium et exarchum Italiae J. 736. JE. 1101; Reg. lib. IV ep. 39 ad clerum Hortonae J. 946. JE. 1311; Reg. lib. IX ep. 194 ad Scholasticum defensorem J. 1368. JE. 1721) rectius ad Hortam referantur an potius ad Ortonam. Quamquam res mihi valde incerta videtur, has epistolas sub Ortona adducam.

Archivum episcopii nullum prorsus documentum antiquioris aevi continet. In civitatis quoque archivo nullum aliud invenimus nisi Landonis Leoncinii opus de fabrica Ortana.

1 *Viterbo (1149) ian. 2*
Eugenius III Leoni priori maioris eccl. b. Mariae Orten.: praecipit adnotari, quae super quaestionibus inter canonicos et Rodulfum ep. in sua praesentia ventilata et a sese determinata sunt.

v. Eccl. cathedr. n. 1.

Ecclesia cathedralis s. Mariae Maioris.

Archivi quae supersunt monumenta v. cl. G. Pasquinangeli Hortanus ex obscuritate traxit; quae hodie adservantur penes canonicos ecclesiae cathedralis.

A = Orig. Orte Arch. capitolare.
C = Lando Leoncini Fabbrica Ortana vol. III, s. XVI, Orte Arch. comunale.

1 *Viterbo (1149) ian. 2*
Eugenius III Leoni priori: praecipit adnotari, quae super quaestionibus inter canonicos et Rodulfum ep. Orten. in sua praesentia ventilata et a sese determinata sunt. — Ne oblivionis obscuritas. Dat. Viterbii 4 non. ian.

C f. 121 Exc. — Edd. Ughelli [1] I 779; [2] I 736 ex Hortano archivo = Cappelletti VI 39, = Migne CLXXX 1381 n. 336. — Regg. J. 6470. JL. 9317.

2 *Laterano 1159 feb. 17*
Hadrianus IV Leoni priori etc.: ecclesiam b. Mariae Maioris sub apost. protectione suscipit et confirmat bona propriis expressa nominibus et antiquas consuetudines. — Quotiens illud a. Ego Adrianus etc. Subscr. 15 card. Dat. Lat. p. m. Rollandi S. R. E. presb. card. et canc., 13 kal. mart., ind. 7, inc. d. a. 1158, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. eius 5.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1905 p. 337 n. 11 ex A. — Reg. JL. —.

3 *Anagni 1174 mart. 7*
Alexander III priori etc.: repetit Hadriani IV privilegium *(n. 2)*. — Effectum iusta postulantibus. Ego Alexander etc. Subscr. 9 card. Dat. Anagn. p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., non. mart., ind. 7, inc. d. a. 1173, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 15.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1905 p. 347 n. 19 ex A. — Reg. JL. —.

4 *Laterano 1197 iul. 1*
Celestinus III universis Christi fidelibus per Ameliensem, Narniensem, Tudertinam et Spoletanam dioeceses constitutis: rogat, in remissionem suorum peccatorum iniungens, quatenus canonicis Ortanis, ecclesiam s. Georgii reparare intendentibus, de bonis suis beneficia porrigant. — Quoniam ut ait. Dat. Lat. kal. iul. pont. n. a. 7.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1905 p. 380 n. 50 ex A. — Reg. JL. —.

Monasterium s. Georgii.

Celeberrimum inter Hortanae dioecesis monasteria fuit s. Iuvenalis monasterium, quod Belisarius patricius in via Flaminia iuxta Hortam condidit, ut narrat auctor Vitae Vigilii (Lib. pontif. ed. Duchesne I 296; Mommsen p. 149). Sed perierunt monumenta huius monasterii, quod saec. X inter possessiones monachorum s. Silvestri de Urbe in Agapiti II et Iohannis XII privilegiis (JL. 3669. 3692) memoratur.

Alterum monasterium sub nomine s. Georgii adnotatur in Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 54):

„Monasterium sancti Georgii dominarum inclusarum I libram cerae."

Sed prius ecclesia exstitit s. Georgii, quam recordatur Hadriani IV privilegium pro canonicis Hortanae ecclesiae, postea in monasterium monialium ord. s. Damiani conversa et a. 1442 unita mensae episcopali Hortanae (cf. Lubin p. 171).

1 *Laterano 1197 iul. 1*

Celestinus III universis Christi fidelibus etc.: rogat, quatenus canonicis Ortanis, ecclesiam s. Georgii reparare intendentibus, beneficia porrigant.

v. Eccl. cathedr. n. 4.

Soriano.

(Surianum. Serianum)

G. Marini Memorie istoriche della terra di Soriano nella provincia del Patrimonio, s. XVIII, cod. Vat. lat. 9114 f. 229 sq. — Moroni Dizionario LXVII 229 sq. — A. Ferruzzi Soriano nel Cimino (Viterbo 1900). — P. Egidi Soriano nel Cimino e l'archivio suo in: Arch. della Soc. Rom. XXVI (1903) 381 sq.

Castrum Seriani in Innocentii IV privilegio a. 1244 mai. 5 inter possessiones monasterii s. Laurentii extra muros enumeratur (cf. Egidi p. 398 n. 1). Notitiam autem, quam ex bullario Augustiniano hausimus (n. 1), ficticiam esse manifestum est.

†*1* *(1159—81)*

Alexander III concedit ordini eremitarum s. Augustini locum Suriani in patrimonio ecclesiae inter montes Cyminos, in quo frater Guido primus habitavit.

Laud. in Bullario ord. heremit. s. Augustini auct. Laur. Empoli (Romae 1628) p. 390. — Reg. JL. —.

Spurium.

GALLESE
(Gallesium)

Ughelli [2] X[a] 108 sq. — Giorgi Diss. hist. de cathedra episc. Setiae p. 47 sq. — Cappelletti VI 63 sq. — Moroni Dizionario XXVIII 116 sq.; CII 44 sq.

Episcopatus Gallesanus.

Gallese castrum, patria Marini I et Romani, summorum pontificum, (Lib. pontif. ed. Duchesne II 224. 230), in bellis inter Romanos et Langobardos saepius memoratum, olim proprios episcopos habuisse constat. Sed obscura huius episcopatus historia (cf. Duchesne in Arch. della Soc. Rom. XV 491), quum nullum documentum illius temporis ad nos pervenerit. Alexander IV ecclesiam Gallesanam episcopatui Civitatis Castellanae univisse traditur. Pius IV denique a. 1562 episcopatum Gallesanum restituit; sed mox denuo suppressus Civitatis Castellanae episcopo iterum subicitur.

De archivo nihil (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 207). Rescriptum Friderici I imp. ad maiores Gallesanae civitatis missum iam edidi ex schedis Ios. Garampi (Gött. Nachr. 1903 p. 273): est unicum, quantum scio, documentum ante Innocentium III, quod historiae Gallesanae aliquid lucis afferat.

***1** *(740—41)*

Gregorius III Gallensium castrum a Trasimundo Spoletinorum duce redimit „atque in compage sanctae reipublicae atque corpore Christo dilecti exercitus Romani adnecti“ praecipit.

Laud. in Vita Gregorii III (Lib. pontif. ed. Duchesne I 420). — Reg. JE. —.

TOSCANELLA

(Tuscania. Tuscana)

Giov. Franc. Giannotti Le croniche della città di Toscanella. Breve e compendioso discorso delle antichità di Toscanella, ms. a. 1606. — Ughelli [1] I 305 sq.; [2] I 1401 sq. Xª 179 sq. — Ant. Barbacci Relatione dello stato antico e moderno della città di Toscanella e sua chiesa, ms. a. 1704. — Casimiro Mem. istor. dei frati Minori [1] p. 384 sq.; [2] p. 530 sq. — Franc. Ant. Turriozzi Memorie istoriche della città Tuscania, che ora volgarmente dicesi Toscanella (In Roma 1778). — (Eug. Sarzana) Della capitale de' Tuscaniensi e del suo vescovado (In Montefiascone 1783). — Cappelletti VI 73 sq. — Moroni Dizionario LXXVIII 253 sq.; CII 72 sq. — Secondiano Campanari Delle antiche chiese di S. Pietro e di S. Maria Maggiore nella città di Toscanella dissertazione (Montefiascone 1852). — S. Campanari Tuscania e i suoi monumenti. Opera postuma. I. II (Montefiascone 1852—56). — G. Di Lorenzo Antichi monumenti di religione cristiana in Toscanella (Rocca San Casciano 1883).

Episcopatus Tuscanensis.

De ardua sane quaestione circa dioecesium institutionem et ecclesiasticam administrationem in his Tusciae Romanae partibus disserere, nostrum non est (cf. L. Duchesne in Arch. della Soc. Rom. XV (1892) 481 sq. et in Mélanges d'archéologie et d'histoire XXIII (1903) 89 sq.; XXV (1905) 365 sq.; A. Crivellucci in Studi storici IV (1895) 385; V (1896) 153. 531; VI (1897) 93. 589; XIII (1904) 317. Quod autem ad Tuscaniam attinet, certe iam saec. VII sedes episcopalis erat, cui saec. XI, ut videtur, subiecti sunt episcopatus Centumcellensis *(Civitavecchia)* et Bledanus *(Bieda)*. Denique a. 1192 Celestinus III, qui Viterbiensem ecclesiam in cathedralem erexit, eam cum Tuscanensi, Centumcellensi et Bledana univit, ita ut praesul inde appellaretur Viterbiensis et Tuscanensis episcopus (cf. Viterbo).

Sedes episcopalis olim apud ecclesiam s. Mariae fuit; postea, nescimus quo tempore, translata est in ecclesiam s. Petri, templum illud magnificae artis, unde a. 1572 ad ecclesiam s. Iacobi tandem transmigravit (cf. Turriozzi p. 57. 69).

Tuscaniae adhuc tria archiva permanent, archivum ecclesiae cathedralis, cuius antiquissima charta, teste Turriozzi, a. 1086 data est, archivum ecclesiae collegiatae s. Mariae Maioris cum documentis inde ab a. 1097, quae hodie

adservantur in ecclesia s. Laurentii, ubi sedes est canonicorum s. Mariae, et archivum civitatis (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 206).

Leonis IV privilegium Turriozzi p. 105 ex archivo civitatis se vulgasse affirmat (idemque de se ipso ait Campanari II 92, qui tamen repetit editionem Turriotianam, quae quidem ex Baluze emanat). Itaque exemplar hoc frustra quaesivimus. Aliud exemplar invenimus Viterbii.

B = Cop. Viterbo Arch. capitolare.
C = St. Borgia Carte, s. XVIII, Roma Bibl. Vat. Museo Borgia; cf. Gött. Nachr. 1903 p. 69 sq.

1 *(847—55) feb. 22*

Leo IV Virobono ep. etc.: confirmat episcopatum Tuscanensem cum omnibus suis pertinentiis. — Convenit apostolico moderamini. Scr. p. m. Nicolai not. atque reg. et scrin. S. R. E., m. feb., ind. 5. Dat. 8 kal. mart. p. m. Leonis primicerii summae apost. sedis, a. Deo prop. pont. d. n. Leonis pp. IIII in sacr. sede b. Petri apost. 6, mense et ind. ss. 5.

Insert. Innocentii III bullae a. 1207 oct. 29 Potthast Reg. 3206 (Reg. Vat. t. 7A f. 29). B s. XVI Fragm. C. — Edd. Baluze Epp. Innocentii III t. II 80 n. 142 = Mariani De Etruria metropoli p. 225, = Turriozzi p. 105 n. 1 = Campanari II 92 n. 11, = Cappelletti VI 80, = Migne CCXV 1236 n. 142. Egidi p. 35 n. 7 ex B. — Regg. Mariani Breve notizia p. 49. 53. Assemani De sanctis Ferentinis p. 90. Galletti Del vestarario p. 35. Galletti Del primicero p. 66. Marini Pap. dipl. p. 221. JE. 2655.

**2* *1042 mart. 30*

Benedictus IX Bonizoni Tuscanen. ep.: dirimit litem decimarum castrorum duorum inter eum et Godizonem ep. Castrensem. — Tuis postulationibus fatigati. Dat. 3 kal. april. p. m. Petri diac. card. et canc. s. sedis apost., a. 10 d. Benedicti pp.

Laud. in Sigismundi Titii Historiarum Senensium lib. I (Roma Bibl. Chigi G I 31; Siena Bibl. comunale B III 6—16) ex bullis, litteris Langobardorum et in papyro conscriptis, quae in s. Soanensis eccl. archivis conditae servantur = Muratori Antiq. III 833. — Regg. Bresslau in Mitth. des österr. Instituts IX (1888) 29. JL. 4111a.

**3* *Laterano (1099—1116?)*

Paschalis II causam inter Albericum ep. Sutrinum et Guidonem ep. Tuscanen. super ecclesia Centumcellensi ponit in manus episcoporum et cardinalium, qui iudicant, terram Centumcellensem Sutrino episcopatui debere restitui.

Laud. in n. 5. — Reg. JL. —.

**4* *(1099—1116?)*

Paschalis II praecipit, ut causa eadem retractetur.

Laud. in n. 5. — Reg. JL. —.

5 *(cr. 1116?)*

Clerici et laici Centumcellensis ecclesiae de eadem causa coram Paschale II acta breve memoratorium faciunt. — Testes Iohannes ep. Tusculan., Gregorius card. Apostolorum, Benedictus card. Eudoxiae, Theobaldus diac. card. ss. Sergii et Bachi, Gregorius diac. card. s. Luciae, Cinthius abbas s. Mariae in Monasterio, Petrus praefectus Romanus, aliique.

Huius libelli autographum exstat Romae in archivo castri s. Angeli Arm. XIII c. I n. 10. — Edd. Studi e doc. VII 210 n. 22 = Calisse Storia di Civitavecchia p. 108 not. 1. — Regg. Campanari II 26. Pertz in Archiv VII 21. JL. —.

De re cf. Calisse in Studi e doc. VIII 233 sq. — Nescio, cur editores hunc libellum ad a. 1120 referant. Terminus ad quem, i. e. a. 1116, ex cardinalium nominibus evincitur.

Ecclesia collegiata s. Mariae.

(Santa Maria Maggiore)

In Leonis IV privilegio legimus „ecclesiam s. Mariae, quae olim caput episcopii exstitit et nunc plebs facta est". Saec. XII a priore recta fuit (n. 1). A. 1206 consecrata, fulget ecclesia haec inter XIII saec. artis clarissima monumenta.

Documenta, quae hanc ecclesiam respiciunt, in archivo ecclesiae s. Laurentii, ut diximus, adservantur.

A = Orig. Toscanella Arch. della Collegiata (S. Lorenzo).
B = Cop. s. XVIII ib.
C = Libro D, s. XVIII, ib.
D = F. Ughelli Privilegia pontificum et imperatorum, s. XVII, cod. Vat. Barb. 3214 (XL 11, olim 3632); cf. PflugkH. Iter p. 93.

1 *Velletri 1180 mart. 16*

Alexander III Mardocheo priori etc.: ecclesiam s. Mariae Tuscanen. sub apost. protectione suscipit, confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, prohibet, ut infra parochiam nullus ecclesiam vel oratorium aedificare praesumat et in civitate baptismum nisi in eadem ecclesia celebrare audeat, concedit sepulturam. — Cum nobis. Ego Alexander etc. Subscr. 9 card. Dat. Velletr. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 17 kal. april., ind. 12, inc. d. a. 1179, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 21.

A. [B. C f. 47. D f. 174]. — Edd. Ughelli [1] I 308; [2] I 1406 ex A* (18 kal. april.). *Turriozzi p. 113 n. 3 ex A (cf. p. 10. 47. 87) = Campanari II 119 n. 17. — Regg. J. 8787. JL. 13632 ad mart. 15.*

Monasterium s. Iusti.

Antiquissimum hoc monasterium, positum haud procul ab urbe Tuscania, ordini s. Benedicti addictum fuit usque ad saec. XII. Tunc ad Cistercienses (cf. Lubin p. 398; Janauschek Orig. Cisterc. p. 88 n. 220) transiit, primum veluti filia monasterii Fontisvivi Parmensis, ab Honorio III a. 1217 ian. 5 (Potthast Reg. 5410. 5411; Pressutti Reg. Honorii III t. I 39 n. 213. 214) Casaemariensi monasterio filiali copula adnexum, denique ab Alexandro IV a. 1255 (cf. Bourel de la Roncière Les registres d' Alexandre IV t. I 228 n. 743), quum graviter esset in spiritualibus et temporalibus deformatum ac in bonis adeo diminutum, ut ibidem nonnisi 5 vel 6 monachi residerent, monachis s. Anastasii ad Aquas Salvias Cistercien. ord. reformandum concessum est. Suppressa congregatione, monasterium s. Iusti in possessionem mensae episcopalis Tuscanensis devenit (cf. Turriozzi p. 55). Hodie tantum ruinae monasterii supersunt (cf. Campanari I 119 sq.).

Aliud monasterium valde antiquum, haud longe a Tuscanensi civitate situm, s. Sabino dedicatum fuit. Eius abbati Oddoni Otto I imp. a. 969 mundburdi praeceptum concessit, quod in chartulario monasterii Cluniacensis in Gallia legimus (Mon. Germ. Dipl. I 516 n. 376). Nescimus sane, quando hoc s. Sabini monasterium ad Cluniacenses evasit. Eisdem certe Clemens III cappellam in Tuscanensi civitate, a Iohanne ep. Tuscanen. concessam, confirmavit (JL. 16569).

Archivum s. Iusti etiamtum a. 1222 exstabat Tuscaniae, ut apparet ex Honorii III rescripto, quo priori s. Mariae et presbytero Severino, canonico s. Petri Tuscanen., praecepit, ut instrumenta vetusta monasterii, ne deperirent nimia vetustate consumpta, facerent per manum tabellionis exemplari (Potthast Reg. 7765; Pressutti Reg. Honorii III t. II 32 n. 3730). Postea archivum translatum esse videtur Romam ad monasterium s. Anastasii, quod caput fuit, ut diximus, abbatiae.

C = Liber perantiquus privilegiorum sive Iura mon. s. Anastasii, nunc desideratur.
L = Fel. Contelori Cameralia vol. 8, s. XVII, Roma Arch. Vat. Arm. XXXVII t. 17.
M = F. Contelori Bullae et brevia Alexandri III, s. XVII, ib. Misc. Arm. VII t. 127.
P = Onuphrii Panvinii Schedae, s. XVI, ib. Misc. Arm. XI t. 84.
Q = Angeli Massarelli Miscellanea vol. I, s. XVI, San Severino Bibl. comunale.

cf. Roma, Mon. ss. Vincentii et Anastasii ad Aquas Salvias (vol. I p. 170 sq.).

**1* *(1144—45)*

Lucius II concedit privilegium protectionis.
Laud. in n. 2. — Reg. JL. —.

2 *Laterano 1178 april. 2*

Alexander III Donato abbati etc.: mon. s. Iusti prope Tuscanensem civitatem ad exemplar Lucii *(n. 1)* sub apost. protectione suscipit et confirmat institutionem Cisterciensium fratrum et possessiones propriis vocabulis expressas. — Religiosam vitam eligentibus. Ego Alexander etc. Subscr. 8 card. Dat. Lat. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 4 non. april., ind. 11, inc. d. a. 1178, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 19.
[C =] L p. 30. M Exc. P f. 32 Exc. Q f. 32' Exc. — Ed. Gött. Nachr. 1898 p. 511 n. 6 ex Q; 1907 ex L. — Regg. PflugkH. Iter p. 283 n. 680 ex L. JL. 13038a.

Monasterium s. Stephani et s. Valentini in insula Martana.

In insula Martana in lacu Volsiniensi sive s. Christinae exstabat olim monasterium s. Stephani, quod iam memoratur in Leonis IV privilegio Virobono ep. Tuscanensi concesso (JE. 2655). Tunc ad mensam episcopalem Tuscanensem pertinuit. Postea vero libertatem a Romana ecclesia obtinuisse, ex Cencii Libro censuum S. R. E. (ed. Fabre-Duchesne I 244) patet, ubi legimus:

> „In lacu sanctae Christinae, in insula Martana, monasterium sancti Stephani et sancti Valentini".

Sed a quo pontifice hoc privilegium libertatis concessum fuerit, prorsus ignoramus.

Ecclesia s. Mariae et s. Luciae in Perlata.

Contra Rasponi De basilica et patriarchio Lateranensi p. 121 affirmantem castrum Perlatae in episcopatu Alatrino situm, Pressutti Regesta Honorii III t. I p. LXXI iam recte animadvertit, ecclesiam ss. Mariae et Luciae in Perlata in territorio Montis Flasconis non longe a lacu s. Christinae (hodie Lago di Bolsena) sitam esse. Revera iam Leo IV in bulla pro Virobono ep. Tuscanen. (JE. 2655) vicum Pergolata cum plebe sua s. Petri memorat (cf. quoque notitiam apud Lubin p. 404). Praeterea Rodulfus ep. Tuscanen. a. 1143 nov. privilegium concessit „Benedicto praeposito ecclesiae s. Luciae, quae posita est iuxta lacum s. Christinae circa locum ubi dicitur Paraleta, et canonicis s. Iohannis bapt. Romae iuxta palatium Lateranense, cuius iuris ecclesia s Luciae esse videtur" (ed. Campanari Tuscania II 117 n. 16). Inter possessiones autem basilicae Lateranensis primum occurrit in Anastasii IV bulla a. 1154 mai. 19 JL. 9906, ubi dicitur „castrum Perlatae cum ecclesiis et omnibus pertinentiis".

Huius ecclesiae monumenta partim Romae in tabulario canonicorum s. Iohannis in Laterano, partim in archivo canonicorum ecclesiae cathedralis Montis Flasconis conservantur.

A = Orig. Roma Arch. capitolare di S. Giovanni in Laterano.
D = Bullarium eccl. Lateranen., s. XVI in., ib. (A XXXI).
E = Bullarium basilicae Lateranen. a. 1740, ib. (A II).
O = Onuphrii Panvinii Schedae, s. XVI, Roma Arch. Vat. Misc. Arm. XV t. 128.
P = Angeli Massarelli Miscellanea vol. I, s. XVI, San Severino Bibl. comunale.

cf. Roma, Eccl. s. Iohannis in Laterano (vol. I p. 22 sq.).

1 *Laterano 1142 feb. 18*

Innocentius II Tebaldo presb. etc.: ecclesiam s. Mariae et s. Luciae sitam in loco q. d. Perlata sub apost. protectione suscipit et confirmat regulam b. Augustini et possessiones propriis expressas vocabulis, et concedit ius recipiendi clericos de saeculo venientes. — Desiderium quod. Ego Innocentius etc. Subscr. 6 card. Dat. Lat. p. m. Gerardi S. R. E. presb. card. et bibl., 12 kal. mart., ind. 5, inc. d. a. 1141, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 13.

A. [D f. 5. E f. 13'. O f. 270'. 279'. 280 Exc. P f. 24' Exc. (15 kal. mart.)*]. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 412 n. 4 ex A. — Regg. Rasponi l. c. p. 121. Pressutti l. c. p. LXXI. JL. —.*

CIVITAVECCHIA.

(Centumcellae. Civitas vetus)

Ughelli [2] X[a] 55 sq. — Giorgi Diss. hist. de cathedra episc. Setiae p. 27 sq. — F. Aphoserii Osmini De antiqua Centumcellarum dignitate et episcopalibus infulis dissertatio (Romae 1751. Non vidi). — A. Frangipani Istoria dell' antichissima città di Civitavecchia (In Roma 1761). — Moroni Dizionario XIII 297 sq.; XIV 1 sq. — P. Manzi

Stato antico ed attuale del porto, città e provincia di Civitavecchia (Prato 1837). — Cappelletti I 529 sq. — V. Annovazzi Storia di Civitavecchia dalla sua origine fino all' anno 1848 (Roma 1853). — V. Annovazzi Lettera isagogica sugli antichi vescovi Centocellensi (s. l. et a.). — C. Guglielmotti Ristretto di fatto e di diritto pel clero e popolo di Civitavecchia alla Congregazione dei vescovi e regolari (Roma 1856). — G. B. De Rossi Antichi vescovi di Tarquinia e Centocelle in: Bullett. di archeol. crist. Ser. II a. IV (1873) 81 sq. — C. Calisse in Studi e documenti di storia e diritto VIII (1887) 233 sq. — C. Calisse Storia di Civitavecchia (Firenze 1898, qui p. XIII sq. fusius agit de scriptoribus, qui de Centumcellis tractarunt). — Ph. Lauer La cité carolingienne de Cencelle (Léopoli) in: Mélanges d'archéol. et d' histoire XX (1900) 147 sq.

Episcopatus Centumcellensis.

Centumcellarum urbs iam saec. IV sedis episcopalis honore gaudebat (cf. Duchesne in Arch. della Soc. Rom. XV 485 sq.). Sed saec. XI, episcopatu suppresso, episcopo Tuscanensi subiecta, ecclesia Centumcellensis litem sustinuit inter Guidonem ep. Tuscanensem et Albericum ep. Sutrinum (v. Toscanella et Sutri). A. 1192 Tuscanensis ecclesia una cum Centumcellensi et Bledana Viterbiensi sedi a Celestino III unitur (v. Viterbo). Subinde, a. 1824, Civitavecchia Portuensi episcopo subicitur, a. 1854 denique proprium obtinuit episcopum, qui Corneto-Tarquinia etiam regit.

Ecclesiam b. Petri in Centumcellas a Paschale I dotatam legimus in eius Vita (Lib. pontif. ed. Duchesne II 59). In nova civitate Leopoli duas ecclesias condidit Leo IV, ecclesiam b. Petri et ecclesiam s. Leonis, quas ipse ornamentis ditavit (l. c. II 132. 133).

Archiva, quae exstant in civitate Civitavecchia, documenta antiqua non possident (cf. Bethmann in Archiv XII 474).

1 *(558—60)*

Pelagius I Laurentio ep.: hortatur, ut secundum sacram epistolam clementissimi principis Marcum ad presbyteratus officium, ad diaconatus Paulum, et Pascalem, ut subdiaconus fiat, si eos inculpabiles reperierit, veniente mediana hebdomada paschae promovere non differat. — Principali devotissimorum.

Coll. Britt. Pelagii I ep. 30. [Gratiani Decr. I D. 63 c. 15]. — Edd. Holste Coll. Rom. I 241. Ughelli [2] X[a] 57 = Frangipani p. 78, = Cappelletti I 532, = Annovazzi p. 182. Mansi IX 736 = Migne LXIX 416. Calisse p. 60 not. 1. — Regg. Ewald in N. Archiv V 548 n. 30. J. 640. JK. 1002.

2 *(590 dec.)*

Gregorius I Dominico ep.: admonet, ut Luminosae h. f., relictae cl. Zemarci tribuni, solatia impertire debeat, in quo ei necesse fuerit. — Officii siquidem sacerdotalis.

Reg. Gregorii I lib. I ep. 13. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. I n. 13 = Ughelli [2] X[a] 57 = Frangipani p. 79 = Calisse p. 62 not. 13. Mansi IX 1038 n. 13. Migne LXXVII 459 n. 13. Mon. Germ. Epp. I 13. — Regg. J. 715. JE. 1080.

Idem Dominicus subscripsit acta synodi a. 595 iul. 5 (Mon. Germ. Epp. I 362).

Civitas Centumcellensis.

Leopolis

Centumcellensem civitatem, de cuius comite Theophanio iam Gregorius I in Dialog. lib. IV c. 27 loquitur, licet a Gregorio III fortissimis muris instauratam (Lib. pontif. ed. Duchesne I 421), saec. IX Saraceni penitus everterunt. Eam Leo IV restituendam curavit, in alio tamen loco munitiori, cui nomen Leopolis imposuit (n. 2). Verum paulo post incolae, novam deserentes, ad veterem Centumcellarum urbem redierunt, unde nomen Civitas vetus. Petrus Latronis ab Innocentio II hanc in beneficium accepit (n. 3), eiusque filius strenue contra Rainaldum cancellarium, Friderici I imp. ducem, defendit; sed postea Alexandro III civitas cessit (n. 4). A. 1224 dec. 9 populus Centumcellensis Honorio III eiusque successoribus tradidit in perpetuum liberum Civitatis veteris dominium et plenum ius ac iurisdictionem omnimodam et plenariam (cf. Cencii Lib. cens. S. R. E. c. 7, edd. Annovazzi p. 239; Theiner Cod. dipl. dom. temp. I 81 n. 234; Studi e doc. VII 335 n. 35; Calisse p. 153 not. 2; Fabre-Duchesne I 10*). Denique Clemens IV a. 1265 sept. 25 et a. 1267 mart. 29 castrum Civitatis veteris Petro de Vico concessit (Fabre-Duchesne I 56. 452; II 36). Aliam promissionem sindici castri Centumcellensis a. 1291 ian. 2 factam S. R. E. legimus apud Cencium c. 365 (edd. Muratori Antiq. II 567; Calisse p. 189 not. 1; Fabre-Duchesne I 597).

**1* *(625—38)*

Honorius I locat Epifanio massam Stracesim cum prato suo et omnibus sibi pertinentibus, pos. in territorio Centumcellensi.

Deusdedit lib. III c. 213 [149] ex registro Honorii (edd. Martinucci p. 322. Wolf v. Glanvell p. 364). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 351). — Regg. J. 1580. JE. 2036.

Eidem Epifanio, defensori Tusciae, Honorius I locavit quoque massam Gracilianam apud Bleranam civitatem (v. Bieda n. 2).

**2* *854 aug. 15*

Leo IV novam urbem condit eique ex proprio Leopolim nomen imponit. Quam tribus orationibus in modum Trinitatis consecrat, missarum officium rite persolvens et aquam benedictam per muros iactare praecipiens.

Laud. in Vita Leonis IV (Lib. pontif. ed. Duchesne II 132). — Reg. JE. —.

cf. Gregorovius Gesch. der Stadt Rom [4] III 100; Calisse p. 82 sq. et Lauer l. c.

**3* *(1133—43)*

Innocentius II concedit Petro Latronis privilegium, quo ei pro 200 libris den. Papien. in pignus et beneficium dat castrum Saxi, Civitatem veterem, Gobitam et casale q. d. Vulgare.

Laud. in chartula refutationis Petri Latronis et Iohannis Nicolai a. 1193 iul. 3 Celestino III factae (v. Roma, Gens Petri Latronis n. 4). — Reg. JL. —.

*4 (1177—81)

Petrus Latronis et Oddo frater eius, nepotes Petri Latronis *(n. 3)*, refutant Alexandro III Civitatem veterem.

Laud. ut supra n. 3. — Reg. JL. —.

cf. Roma, Gens Petri Latronis (vol. I p. 190 sq.).

Corneto.

(Cornetum. Corgnetum)

Ughelli [1] I 1050 sq.; [2] I 983 sq. X[a] 770. — Casimiro Mem. istor. dei frati Minori [1] p. 115 sq.; [2] p. 168 sq. — Giov. Lor. Berti Delle glorie della città di Corneto (Roma 1745). — Cappelletti V 649 sq. — Moroni Dizionario XVII 147 sq. — G. B. De Rossi in Bullettino di archeol. crist. Ser. II a. V. VI (1874. 75) 81 sq. 85 sq. — L. Dasti Notizie storiche archeologiche di Tarquinia e Corneto (Roma 1878). — Th. Wüstenfeld Regesten der wichtigeren Urkunden zur Geschichte von Corneto vom X bis XIV Jahrhundert ap. Pflugk-Harttung Iter p. 529 sq. — F. Guerri Registrum cleri Cornetani (Corneto-Tarquinia 1906 sq.).

Cornetum, non longe a loco, ubi priscis temporibus stabat Tarquinii urbs, olim sedes episcopalis (cf. Duchesne in Arch. della Soc. Rom. XV 486), subiectum fuit episcopo Tuscanensi, ut patet ex Albino et Cencio, ubi adnotantur haec (ed. Fabre-Duchesne I 56; II 110):

„Ecclesia sancti Iohannis de Insula iuxta Cornetum V solidos [Lucensium]".

„[Ecclesia sancti Nicholai de Corgneto I marabotinum et II libras piperis]".

Sed privilegia de his ecclesiis ad nos minime pervenerunt.

Inter ecclesias territorii Cornetani antiquissima est cella s. Mariae de Minione (cf. Mabillon Ann. ord. s. Bened. [2] IV 118), cuius primam notitiam in Ludovici II imp. privilegio a. 857 monasterio Farfensi concesso (Mühlbacher Reg. Kar. [1] n. 1180; [2] n. 1214) invenimus, quamquam Farfenses monachi contenderunt, eam iam a Carolo M. imp. per praeceptum ipsius fuisse concessam (sed est Caroli III privilegium, insuper spurium, Mühlbacher Reg. Kar. [1] n. 1568; [2] n. 1611; cf. quoque notitias a P. Fedele in Arch. della Soc. Rom. XXI 476 sq. de re collectas). Saec. X lis orta est de hac cella inter monachos Farfenses et monachos ss. Cosmae et Damiani in Mica aurea de Urbe, ut plura de re documenta demonstrant, quae collegimus sub Mon. ss. Cosmae et Damiani in Mica aurea (vol. I p. 129 sq.) et sub Farfa (vol. II p. 57 sq.), atque ideo hoc loco omittimus.

Alia ecclesia s. Fortunati de Corneto confirmatur Rolando abbati s. Salvatoris de Monte Amiata in rescripto Celestini III a. 1196 mai. 23 JL. 17389.

In ipso castro Corneti ecclesia s. Mariae de Castello sola plebis titulo et ecclesiae baptismalis ornata fuit (cf. Honorii III mandatum a. 1221 april. 13 Pressutti Reg. Honorii III t. I 529 n. 3240). Sed a. 1436 Eugenius IV, terram Corneti a Viterbiensi et Tuscanensi dioecesi eximens atque in civitatem erigens, ecclesiam s. Mariae et Margaritae in cathedralem erexit et

episcopatui Montis Flasconis sive Montis Falisci univit, ita ut Cornetanus simul ac Montis Flasconis episcopus haberetur. De Montefiascone cf. Ughelli [1] I 1050 sq.; [2] I 975 sq.; Ios. Garampi Codice diplomatico di Montefiascone, città, vescovi e diocesi, s. XVIII, Roma Arch. Vat. Fondo Garampi cod. 198 (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 394); Cappelletti V 627 sq.; Moroni Dizionario CII 1 sq.; (Girol. de Angelis) Comentario storico-critico su l'origine e le vicende della città e chiesa cattedrale di Montefiascone (Montefiascone 1841); L. Pieri Buti Storia della città di Montefiascone e dei paesi della diocesi di essa città (Montefiascone 1870).

Archivum civitatis Corneti possidet inter alia librum illum s. XIV, quem Margarita vocant, sed privilegia ante Innocentium III non continet (cf. Bethmann in Archiv XII 474; PflugkH. Iter p. 750; Gött. Nachr. 1901 p. 206). De archivis tum ecclesiae cathedralis tum civitatis Montis Flasconis cf. P. Savignoni in Arch. della Soc. Rom. XVIII (1895) 12 sq. Documenta ad Montem Flasconis pertinentia inveniuntur quoque in Monterenzi Cameralia vol. H Roma Arch. Vat. Arm. XXXVI t. 8 f. 1 sq. et in Garampi codd. 123. 125. 184. 188. 198 ib. Fondo Garampi (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 373. 393).

1 *(1009—12)*
Sergius IV Gratiano abbati (s. Mariae de Minione) et omnibus habitatoribus in castello et civitate Corgnito: monet, ut humiliet se sub Guidone abbate Farfensi et ecclesias s. Peregrini et s. Michaelis ei reddat.

v. Farfa, Mon. s. Mariae n. 16.

2 *1144 nov. 20*
Gottifredus de Pinzone et Vezo Franconis consules una cum Egidio vicecomite et Ranutio de Guittone, ex mandato et voluntate aliorum consulum et populi Cronietanae civitatis, renuntiant Lucio II eiusque successoribus quicquid de regalibus b. Petri, quae sunt in Crunieto vel eius territorio, alienatum est vel ablatum. — Iohannes scrin. S. R. E.

Cencius c. 123. — Edd. Muratori Antiq. IV 37. Theiner Cod. dipl. dom. temp. I 14 n. 16. Fabre-Duchesne I 402. — Reg. Wüstenfeld n. 7. JL. —.

Norchia.

(Orcla. Orcle)

Orcla, antiquum Etruscorum oppidum, in privilegiis ab imperatoribus ecclesiae Romanae concessis et in chartis Farfensibus saepius occurrit. Civitas q. v. Orcle enumeratur inter possessiones episcopatus Tuscanensis in Leonis IV privilegio JE. 2655. Hadrianus IV, qui hoc castrum desertum invenit et speluncam latronum, muro ac turribus munivit (Lib. pontif. ed. Duchesne II 396).

Unicum documentum, quod sequitur, Albino et Cencio debemus, unde transcriptum est in librum, cui titulus „Registrum curiae patrimonii b. Petri in Tuscia“, s. XIV, Roma Arch. Vat. Arm. XXXV t. 14 [*C*]; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 370.

1 *Viterbo 1158 iul. 18*

Gezo de Damiano refutat Hadriano IV de omni iure seu actione, quam habet in domo, quae reiacet in castro q. v. Orcle, iuxta turrim papae. — Hoc actum est in castro Viterbii .. in manibus Bosonis diac. card. ss. Cosmae et Damiani et d. pp. camerarii, 15 kal. aug., a. inc. 1158, Hadriani IIII a. 4, m. iul., ind. 6. — Ego Iohannes S. R. E. not. complevi.

Albinus lib. XI c. 46. Cencius c. 113. — Edd. Muratori Antiq. I 679. Theiner Cod. dipl. dom. temp. I 18 n. 24 ex C f. 48. Pinzi Storia di Viterbo I 147 not. 2. Fabre-Duchesne I 395. — Reg. JL. —.

BIEDA.

(Blera. Bleda)

Ughelli [2] X[a] 29. — Giorgi Diss. hist. de cathedra episc. Setiae p. 49 sq. — Fedele Alberti Storia di Bieda città antichissima della Toscana suburbicaria (Roma 1822). — Cappelletti VI 180 sq. — Moroni Dizionario V 243; CII 146 sq. — G. B. De Rossi Memorie e monumenti antichi cristiani di Bieda in Tuscia in: Bullett. di archeol. crist. Ser. IV a. V (1887) 90 sq.

Monasterium — Epiphanius defensor Tusciae — Eccl. s. Sentiae.

Blera sive Bleda oppidum in via Clodia, Sabiniani papae patria (Lib. pontif. ed. Duchesne I 315; Mommsen p. 163), olim proprium episcopum habuit (cf. Duchesne in Arch. della Soc. Rom. XV 493). Sed iam saec. XI Bleranam dioecesim unitam fuisse constat episcopatui Tuscanensi.

Temporibus Gregorii I monasterium in civitate Blerana exstitisse, ex documento n. 1 apparet. Sed de eius fortuna nihil aliud scimus (cf. Lubin p. 52). Pro hac civitate, a Liutprando rege Langobardorum circiter a. 740 occupata, Gregorius III episcopis in Tuscia Langobardorum constitutis scripsit (J. 1736. JE. 2253). Ibi maxima cum veneratione colebatur s. Sentias sive s. Sinzigius (cuius acta ap. Acta SS. VI mai. 25), eiusque ecclesiae mentio quoque fit in Vita Leonis IV, qui eam ornamentis decoravit (Lib. pontif. ed. Duchesne II 125). Eandem esse puto ac ecclesiam s. Cinzii, quae notatur ab Albino et Cencio sub episcopatu Tuscanensi (ed. Fabre-Duchesne I 56; II 110):

„Ecclesia sancti Sintii [Cinzii] V solidos [Lucensium]“.

Ex eiusdem Cencii Libro censuum S. R. E. comperimus, castrum q. v. Bleda a. 1265 sept. 25 et a. 1267 mart. 29 a Clemente IV Petro de Vico concessum esse (Fabre-Duchesne I 56. 452; II 36).

Gregorii I (n. 1) et Honorii I (n. 2) rescripta ex ipsorum regestis hausimus. Privilegium vero Lucii II invenimus inter chartas ecclesiae cathedralis Viterbiensis.

B = Cop. Viterbo Arch. capitolare.

1 *(599 ian.)*

Gregorius I Eugenio notario (defensori Tusciae): praecipit, quatenus monachis in Blerana civitate appendicem q. d. Agellus ex corpore massae Gratilianae cum suis finibus debeat de praesenti contradere, quod eis salvo

iure ecclesiae Romanae in 30 annorum spatium concessit; sed et terrulam modiorum 30 ex praedicta massa, quam in pridem a sese eis datam possidere noscuntur, pariter in praedicto annorum spatio eos habere concedit. — Servi Dei monasterii.

Reg. Gregorii I lib. IX ep. 96. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. XII n. 45. Mansi X 337 n. 51. Troya I 530 n. 261. Migne LXXVII 1250 n. 45. Mon. Germ. Epp. II 106. — Regg. J. 1479. JE. 1621.

**2* *(625—38)*

Honorius I locat Epifanio defensori Tusciae massam Gracilianam apud Bleranam civitatem.

Deusdedit lib. III c. 208 [149] ex registro Honorii (edd. Martinucci p. 321. Wolf v. Glanvell p. 364). Albinus lib. X c. 30. Cencius c. 71 (ed. Fabre-Duchesne I 350). — Regg. J. 1575. JE. 2031.

cf. etiam Civitavecchia, Civitas Centumcellensis n. 1.

3 *Laterano (1145) ian. 2*

Lucius II [. . . .]: concedit ecclesiae s. Sentiae privilegium. — [Apostolicae sedis.] Dat. Lat. 4 non. ian.

B a. 1384. — Edd. Gött. Nachr. 1901 p. 224 n. 9 ex B ut bullam Lucii III. Egidi in Bullett. dell' Ist. stor. ital. XXVII 72 n. 39 ex B. — Reg. JL. —.

Apographum a. 1384 ex alio apographo a. 1255 iun. 7 transcriptum in membrana, quae ex tribus marginibus resecata, solum partem textus praebet, qui de subiectione Blerani episcopatus sub Tuscanensi episcopo et de libertate ecclesiae s. Sentiae agere videtur. — Nescio quo errore inductus, rescriptum hoc, quamquam bulla Lucii II expressis verbis describitur, Lucio III tribuerim.

Vetralla.

Luigi Serafini Vetralla antica cognominata Il Foro di Cassio [1] (In Viterbo 1648); [2] (Vetralla 1896). — Marocco Monumenti XIV 164 sq. — Moroni Dizionario CII 125 sq. — P. Savignoni Il comune di Vetralla nei secoli XII—XV (Roma 1897).

Vetrallam olim sedem episcopalem fuisse, incolae huius terrae contendebant, sed nullis prorsus probatur monumentis. Perpauca enim scimus de historia huius oppidi in medii aevi saeculis deque eius ecclesia ab archipresbytero recta. Hoc tantum in memoriam revocamus, Eugenium III, qui a. 1145 m. decembri ibi aliquantulum commoratus est, a loci comitibus castrum Vetrallae aliaque loca acquisivisse (n. 1—3).

Praeterea legimus apud Albinum et Cencium (ed. Fabre-Duchesne I 56; II 110):

„De civitate Vetralla [Vetrallum reddebat antiquitus annualiter] II marabutinos, [excepto dominio Romanae ecclesiae]“.

Documenta, quae ad Vetrallam spectant, Albino et Cencio debemus. Duo instrumenta Guittonis comitis Vetrallae, filii quondam comitis Offriducii, a. 1170 et 1175 laudat P. Savignoni (Arch. della Soc. Rom. XVIII 45 n. 2; 47 n. 5) ex archivo civitatis Viterbiensis.

1 *1146 dec. 6*
Girardus comes de Vetralla obligat Eugenio III eiusque successoribus pro pignore in summa 200 librarum castrum q. v. Petronianum *(Petrignano)*. — Ego Guinizo iudex complevi.

Albinus lib. XI c. 10. Cencius c. 95. — Edd. Muratori Antiq. II 559. Fabre-Duchesne I 384. — Reg. JL. —.

2 *1149 iun. 2*
Raynerius, Girardi comitis filius, obligat Eugenio III iure pignoris pro 42 libris den. affortiatorum [Lucen.] ea quae in Plantiano *(Piazzano)* et Mairano *(Mazzano)* habet intus vel foris. — Ego Petrus iudex Vetrallae complevi.

Albinus lib. XI c. 11. Cencius c. 96. — Edd. Muratori Antiq. II 559. Fabre-Duchesne I 384. — Reg. JL. —.

3 *(1153)*
Assalitus, filius quondam comitis Gerardi de Guitto, in praesentia Centii et Oddonis Fraiapane aliorumque, dat in manus Eugenii III, intervenientibus pro eo Ubaldo presb. card. s. Praxedis et Rollando presb. card. et cancellario, personam suam et omnia bona et iura, quae habet in Vetralla, in castro et rocca, intus et deforis.

Albinus lib. XI c. 9. Cencius c. 94. — Edd. Theiner Cod. dipl. dom. temp. I 14 n. 17. Fabre-Duchesne I 383. — Reg. Pinzi Storia di Viterbo I 137 not. JL. —.

VITERBO.

(Viterbium. Biterbum. Biterbium)

Hyacinthus De Nobilibus Cronica episcoporum civitatis Viterbii et Tuscaniae, ms. s. XVI ex., Napoli Bibl. Brancacciana II A 19 (cf. Bussi p. XIII). — Ughelli [1] I* 305 sq.; [2] I 1401 sq. — Dom. Bianchi Istoria di Viterbo, ms. s. XVII, Viterbo Bibl. comunale. — (Petri Coretini) Catalogus episcoporum omnium Viterbii, ms. s. XVII, Viterbo Arch. capitolare cod. 28 (cf. Egidi p. 24). — P. Coretini De episcopis Viterbii provinciae Patrimonii metropolis summa chronologica [1] (Viterbii 1640. Exemplar cum adnotationibus Dominici Magri Meliten., eccl. cathedr. canonici, exstat Neapoli in bibl. Brancacciana II A 4); [2] (Constitutiones editae in dioecesana synodo habita Viterbii a card. Brancacio 25 sept. 1639. Viterbii 1640); [3] (Constitutiones editae ab episcopo Adriano Sermatthaeio a. 1724. Viterbii 1726). — Franc. Mariani De Etruria metropoli, quae Turrhenia, Tursenia, Tuscania atque etiam Beterbon dicta est. Additur de episcopis Viterbiensibus parergon (Romae 1728). — Franc. Mariani Breve notizia delle antichità di Viterbo detto Etruria, Turrenia e Tuscania, e della cattedra de' vescovi (In Roma 1730). — Andr. Girol. Andreucci Notizie istoriche de' gloriosi SS. Valentino prete ed Ilario diacono martiri Viterbesi (In Roma 1740). — Feliciano Bussi Istoria della città di Viterbo (In Roma 1742. Huius operis volumen II manuscriptum adservatur Viterbii in bibl. civitatis). — (Pier Luigi Galletti) Lettera sopra alcuni antichi vescovi di Viterbo (a Gionan Antonio Berretta. Roma 15 giugno 1757 in: Giornale dei Letterati a. 1757 p. 161 sq.). — Gaetano Coretini Brevi notizie della città di Viterbo e degli uomini illustri dalla medesima prodotti (In Roma 1774). — G. Coretini Notizie dei vescovi di Viterbo, ms. s. XVIII, Viterbo Bibl. comunale. — Franc. Ant. Turriozzi Mem. istor. della città Tuscania p. 73 sq. — Eug. Sarzana Della capitale de' Tuscaniensi. — Marocco Monumenti XIV 7 sq. — Franc. Orioli Viterbo e il suo territorio in: Giornale arcadico di Roma CXVII (1849) 262 sq.; CXVIII 105 sq. — F. Orioli Di alcune memorie de' primi secoli dopo il mille

relative a Viterbo e a' paesi contigui ib. CXXVIII (1852) 239 sq. — F. Orioli Florilegio Viterbese ib. CXXXIV—CXL (1854—55). — S. Campanari Tuscania I. II. — Cappelletti VI 98 sq. — Luca Ceccotti Notizie dei vescovi di Viterbo, ms. s. XIX, Viterbo Bibl. comunale. — Moroni Dizionario CI 197 sq.; CII 155 sq. — Ign. Ciampi Cronache e statuti della città di Viterbo in: Documenti di storia italiana pubbl. a cura della R. Deputazione sugli studi di storia patria per le provincie di Toscana, dell' Umbria e delle Marche V (In Firenze 1872). — Oddi Cenni storici di Viterbo (Viterbo 1879). — Franc. Cristofori Le tombe dei papi in Viterbo e le chiese di S. Maria in Gradi, di S. Francesco e di S. Lorenzo. Memorie e documenti sulla storia medioevale Viterbese (Miscellanea storica Viterbese I. Siena 1887). — Cesare Pinzi Storia della città di Viterbo I. II (Roma 1887—89). — C. Pinzi Gli ospizi medioevali e l' ospedal grande di Viterbo (Viterbo 1893).

Episcopatus Viterbiensis et Tuscanensis.

Quaestionem illam, fuerit antiquitus sedes episcopalis Viterbii necne, saec. XVIII a viris eruditis non sine ira et studio tractatam (cf. Troya Cod. dipl. Longob. V 419), nos praeterimus. Certum est et ex ipsis documentis patet, Celestinum III Viterbiense oppidum, olim Tuscanensi episcopo subiectum, civitatis nomine insignivisse et pontificalis cathedrae honore decorasse, statuentem, ut Viterbiensis ecclesia cum Tuscanensi, Centumcellensi atque Bledana pontificalem deinceps obtineret dignitatem (n. 1). Hoc a. 1192 m. augusto aut septembri factum esse ex subscriptionibus Iohannis card. tit. s. Clementis evincitur, qui usque ad m. aug. 1192 (JL. 16920) se appellat Tuscanen. episcopum, inde ab a. 1192 oct. 4 (JL. 16923) se Viterbien. et Tuscanen. episcopum subsignat.

Archivum episcopatus incendio iam olim periit nullumque documentum ante saec. XV continet. Ditissima contra sunt et archivum ecclesiae cathedralis s. Laurentii et archivum civitatis, de quibus inferius.

De archivis Viterbii cf. Ios. Garampi Adversariorum vol. III et Notizie ricavate dagli archivi di Viterbo etc. (ms. 63) Roma Arch. Vat. (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 113 not. et p. 393); Blume Iter II 247 sq. IV 260 sq.; Bethmann in Archiv XII 474; v. Pflugk-Harttung Iter p. 800; Ciampi l. c. praef. p. I sq.; P. Savignoni in Arch. della Soc. Rom. XVIII 9 sq.; Gött. Nachr. 1901 p. 205; P. Egidi in Bullett. dell' Istituto stor. ital. XXVII 10 sq.

**1* *(1192 aug.—sept.)*

Celestinus III, Viterbiensium fidem et devotionem attendens, Viterbiense oppidum civitatis nomine insignit et pontificalis cathedrae honore decorat, statuens, ut Viterbiensis ecclesia cum Tuscanensi, Centumcellensi atque Bledana pontificalem deinceps obtineat dignitatem.

Laud. 1) in Innocentii III rescripto a. 1207 oct. 12 Potthast Reg. 3197 (edd. Baluze Epp. II 78. Mariani p. 223. Andreucci p. 40. Bull. Rom. ed. Cocquelines III 117 n. 51. Turriozzi p. 116 n. 6. Sarzana p. 408. Cappelletti VI 101. Campanari II 146 n. 19. Moroni LXXVIII 307. Bull. Rom. ed. Taur. III 204 n. 51. Migne CCXV 1234 n. 139. Ciampi p. 302. Cristofori p. 423 n. 61. Pinzi Storia I 204 not.) 2) in Celestini V rescripto a. 1294 oct. 23 Potthast Reg. 23999 (edd. Ughelli [1] I 306; [2] I 1402. Mariani p. 239. Andreucci p. 31. Turriozzi p. 130 n. 11. Sarzana p. 432. Cappelletti VI 102. Campanari II 180 n. 33. Moroni LXXVIII 307. Ciampi p. 302. Cristofori p. 434 n. 71. Egidi p. 287 n. 396). — Reg. JL. —.*

Ecclesia collegiata (postea cathedralis) s. Laurentii.

Ecclesiam s. Laurentii super ruinis templi Herculis erectam esse, auctores Viterbienses affirmant. Sed prima de ea notitia certa invenitur in instrumento quodam Farfensi a. 805 (Reg. Farf. edd. Giorgi e Balzani II 176 n. 178) et in Leonis IV privilegio Virobono ep. Tuscanensi concesso, ubi inter possessiones Tuscanensis episcopatus legimus „infra castrum q. d. Viterbii plebem s. Laurentii". Ex plebe saec. XII in., ut videtur, facta est ecclesia archipresbyteralis, ex archipresbyterali a. 1192, Celestino III iubente, cathedralis.

Archivum magni pretii exstat adhuc penes canonicos. Eius documenta inde ab a. 1031 usque ad a. 1300 vulgavit nuperrime P. Egidi L' archivio della cattedrale di Viterbo in: Bullettino dell' Istituto stor. ital. XXVII (Roma 1906).

In hoc archivo praeter documenta ad ipsam s. Laurentii ecclesiam spectantia adservantur et chartae Universitatis cleri Viterbiensis (Egidi p. 12) et documenta ex archivo ecclesiae collegiatae s. Stephani, inter quae registrum saec. XIV, quod inscribitur Catasto di S. Stefano (cf. Ughelli [1] I * 307; [2] I 1403; Egidi p. 14 sq.), et instrumenta ex variis monasteriis et ecclesiis Viterbiensibus (Egidi p. 17 sq.).

Archivi indices habemus duos, inventarium, quod saec. XVII congessit Dominicus Magri (Egidi p. 19), et indicem, quem nuper fecit Giac. Bevilacqua, sollers nunc archivi custos (Egidi p. 20).

De codicibus bibliothecae canonicorum cf. L. Dorez Latino Latini et la bibliothèque capitulaire de Viterbe in: Revue des bibliothèques II (1892) 337 sq. V (1895) 237 sq.; Egidi p. 24.

A = Orig. Viterbo Arch. capitolare.

1 *Laterano 1139 nov. 18*

Innocentius II Azoni archipresb. etc.: concedit ecclesiam s. Valentini, ab eo reaedificatam, ut eam regat ac disponat. — Devotioni tuae. Ego Innocentius etc. Subscr. 2 card. Dat. Lat. p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 14 kal. dec., ind. 3, inc. d. a. 1139, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 10.

A. — Edd. Orioli in Giornale arcadico CXXXVI 152. Ciampi p. 289 ad a. 1138 nov. 13. Cristofori p. 430 n. 67. Egidi p. 53 n. 23. — Regg. Bussi p. 92. Pinzi Ospizi p. 97 not. 2. JL. 8052a.

Ecclesia s. Valentini in burgo ab Ottone I imp. a. 967 monasterio Farfensi confirmatur (Mon. Germ. Dipl. I 457 n. 337).

2 *Laterano 1142 april. 3*

Innocentius II Azoni archipresb. etc.: ecclesiam s. Laurentii Biterben. sub apost. protectione suscipit et confirmat possessiones propriis expressas vocabulis atque oblationes de vivis et mortuis. — Piae postulatio. Ego Innocentius etc. Subscr. 12 card. Dat. Lat. p. m. Gerardi S. R. E. presb. card.

et bibl., 3 non. april., ind. 5, inc. d. a. 1142, pont. v. d. Innocentii II pp. a. 13.

A. — Edd. Bussi p. 400 n. 7 = Migne CLXXIX 590 n. 524. Orioli l. c. p. 154. Cristofori p. 364 n. 11. Egidi p. 54 n. 24. — Regg. Ughelli [1] *I* 308;* [2] *I 1403* (non. april.). *P. Coretini p. 104. Turriozzi p. 86. Pinzi Storia I 130. J. 5849. JL. 8222.*

**3* *(1145—53)*

Eugenius III concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 4. — Reg. JL. —.

Exstat in archivo sub n. 746 membranae resegmen, paucas continens litteras, quod, ut iam recte opinatus est Egidi p. 59 n. 27, Eugenii III privilegii reliquum est.

4 *Viterbo 1181 iun. 28*

Alexander III Egidio archipresb. etc.: ecclesiam s. Laurentii Viterbien. ad exemplar Innocentii *(n. 2)* et Eugenii *(n. 3)* sub apost. protectione suscipit, confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, concedit ius praesentandi clericos illius terrae et confirmat oblationes de vivis et mortuis. — Effectum iusta postulantibus. Ego Alexander etc. Subscr. 9 card. Dat. Viterbii p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 4 kal. iul., ind. 14, inc. d. a. 1181, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 22.

A. — Edd. Bussi p. 401 n. 8 (cf. p. 100; 4. iulii*). Cristofori p. 372 n. 15. Egidi p. 69 n. 37. — Regg. P. Coretini p. 2 ad iun. 27. Turriozzi p. 86. Pinzi Storia I 187 not. 1 ad iul. 4. J. 9360. JL. 14405.*

Ecclesia collegiata s. Xysti.

Antiquissima inter ecclesias Viterbii haec s. Xysti colitur. Recta et administrata est ab archipresbytero ex canonicis regularibus ord. s. Augustini secundum institutionem fratrum s. Frigdiani Lucensium (n. 3) usque ad a. 1468, quando data fuit archipresbyteris commendatariis, inter quos celeberrimus Alexander card. Farnese (cf. Bussi p. 63; Pinzi Ospizi p. 172 sq.).

Archivum ex maxima parte in archivo civitatis Viterbiensis adservatur (cf. P. Savignoni in Arch. della Soc. Rom. XVIII 26; Gött. Nachr. 1901 p. 205), ubi s. Xysti chartae inde ab a. 1148 usque ad a. 1703 inveniuntur. Quaedam vero documenta exstant in archivo familiae Farnese, quod hodie est Neapoli, ab archipresbytero commendatario eo translata. Unum Alexandri III privilegium (n. 5), ex hoc archivo ablatum, primum in possessionem familiae Fusco transiit; hodie conservatur in bibliotheca Societatis historicae Neapolitanae (cf. Gött. Nachr. 1900 p. 211. 217), ubi quoque exstat Heinrici VI praeceptum pro ecclesia s. Sixti (ed. Scheffer-Boichorst in N. Archiv XXIV (1899) p. 223).

A = Orig. Napoli Arch. di stato (Pergamene Farnesiane).
A[1] = Orig. Napoli Bibl. della R. Società Napoletana di storia patria (Fondo Fusco).

**1* *(1099—1118)*

Paschalis II concedit fratribus eccl. s. Xisti baptismum.

Laud. in n. 2. 3. 5. — Reg. JL. —.

2 *Viterbo 1133 april. 18*

Innocentius II Gregorio archipresb., Leoni priori etc.: b. mart. Xisti Viterben. ecclesiam sub b. Petri tutelam suscipit, concedit ius appellandi sedem apostolicam, et confirmat baptismum a Paschale *(n. 1)* concessum. — Cum universis ecclesiae. Ego Innocentius etc. Dat. Viterbi 14 kal. maii, ind. 11, inc. d. a. 1133, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 4.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 227 n. 4 ex A. — Reg. JL. —.

3 *Viterbo 1145 iun. 28*

Eugenius III Benedicto archipresb. etc.: ecclesiam s. Xisti Biterben. sub apost. protectione suscipit, confirmat regulam b. Augustini et possessiones, concedit facultatem clericos sive laicos ad conversionem suscipiendi, ius archipresbyterum eligendi de propria congregatione aut de conventu s. Fridiani, sepulturam liberam, et confirmat decimas, baptismum a Paschale *(n. 1)* concessum et libertatem a Giselberto bo. me. Tuscanensi ep. concessam. — Piae postulatio. Ego Eugenius etc. Subscr. 14 card. Dat. Biterbi p. m. Roberti S. R. E. presb. card. et canc., 4 kal. iul., ind. 8, inc. d. a. 1145, pont. v. d. Eugenii III pp. a. 1.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 229 n. 6 ex A. — Reg. JL. —.

4 *Roma S. Pietro (1155) mart. 18*

Hadrianus IV P. archipresb.: confirmat ecclesiam s. Ypoliti a Tuscanensi ep. concessam. — Quae a fratribus. Dat. Romae ap. s. Petrum 15 kal. april.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 236 n. 9 ex A. — Reg. JL. —.

5 *Tusculanum 1178 dec. 21*

Alexander III Bernardo archipresb. etc.: ecclesiam s. Sixti Viterbien. ad exemplar Innocentii *(n. 2)* et Eugenii *(n. 3)* sub apost. protectione suscipit, et confirmat regulam b. Augustini, possessiones propriis expressas vocabulis et iura. — Cum nobis sit. Ego Alexander etc. Subscr. 11 card. Dat. Tusculan. p. m. Alberti S. R. E. presb. card. et canc., 12 kal. ian., ind. 11, inc. d. a. 1178, pont. v. d. Alexandri pp. III a. eius 20.

A¹. — Ed. Gött. Nachr. 1905 p. 355 n. 26 ex A¹. — Regg. Arch. stor. Napol. VIII (1883) 781 n. 36 ad 1178 dec. 19. JL. 13125 ad dec. 19.

Ecclesia collegiata s. Angeli.

(Sant' Angelo in Spada)

Huius ecclesiae satis antiquae chartae inde ab a. 1055 adservantur hodie in archivo civitatis (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 205). Sed inter eas nullum pontificum Romanorum privilegium ante Innocentium III invenimus.

1 *Viterbo 1145 mai. 8*

Eugenius III dedicat ecclesiam ad honorem b. Michaelis archangeli.

Tabula in ecclesia. — Ed. Bussi p. 93. — Regg. P. Coretini p. 106. Mariani De Etruria metropoli p. 266. Pinzi Storia I 101 not. 1; 135 not. 2. JL. —.

Ecclesia s. Mariae Novae.

Hanc ecclesiam a. 1080 a Bitervo presbytero et Leone fratribus dotatam esse, ex memoria in lapide marmoreo scripta (edd. Bussi p. 87; Cappelletti VI 92; Ciampi p. 285; Cristofori p. 244 not. 2) et ex documento a. 1080 dec. 13 (edd. Orioli in Giornale arcadico CXXXVI 180; Ciampi p. 282; Pinzi Storia I 99 not.) edocemur. Ecclesia, olim collegiata, a Pio V suppressa et ecclesiae cathedrali unita est (cf. Bussi p. 64; Tito Egidi in Rosa, Strenna Viterbese per l'anno 1885 p. 50 sq.).

Temporibus Petri Coretini archivum ecclesiae s. Mariae Novae valde locupletius fuit; continebat enim Alexandri III privilegium, frustra vero a nobis quaesitum (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 206). Quae supersunt, hodie in archivo ecclesiae cathedralis inveniuntur (cf. Egidi p. 17); pauca exstant quoque in ipsa ecclesia s. Mariae Novae.

**1* *Viterbo 1181 iul. 15*

Alexander III canonicis s. Mariae Novae: approbat regulam b. Augustini. — Dat. Viterbii die 15 iulii pont. a. 22.

Laud. a P. Coretini p. 112. 210. Mariani De Etruria metropoli p. 267. Bussi p. 100. — Reg. JL. —.

2 *Viterbo 1192 mai.*

Cencius S. R. E. subdiac. et d. Celestini III pp. legatus definit litem inter episcopatum et priorem s. Mariae Novae de ecclesia s. Mariae Castellionis. — Actum est hoc apud ecclesiam s. Mariae de Cella.

Ed. Bussi p. 441 n. 50 ex autogr. in Secretaria del Pubblico (cf. p. 360). — Reg. JL. —.

Hoc documentum, cuius autographum periisse videtur, Turriozzi p. 89 aliique in dubium revocarunt propter subscriptionem Rainerii Viterbien. episcopi. Hanc postea additam fuisse concedimus.

Ecclesia s. Fortunati.

Hanc ecclesiam, ab ipso Alexandro III dedicatam (n. 1), Innocentius IV a. 1244 mai. 6 priori et fratribus ord. Praedicatorum ecclesiae s. Mariae ad Gradus commisit (Potthast Reg. 11370). Eius patroni eam a. 1369 monialibus s. Mariae de Paradiso cesserunt (ed. Cristofori Le tombe dei papi in Viterbo p. 426 n. 65).

**1* *Viterbo (1181 iun.—aug.)*

Alexander III in reversione sua (Venetiis) venit Viterbium et dedicat ecclesiam s. Fortunati precibus Ildebrandini Roseguidonis.

(Gotifredi Viterbien.) Catalogus pontif. Rom. ap. Mon. Germ. Scr. XXII 351. — Reg. JL. —.

Civitas Viterbiensis.

Castrum sive terra Viterbii a Celestino III, ut diximus, civitatis nomen acquisivit (n. 4).

In tabulario civitatis, ubi praeter „Archivio diplomatico del Comune“ inde ab a. 1040, archiva ecclesiarum et monasteriorum suppressorum recepta

sunt, multa documenta eaque bene digesta custodiuntur; vetustiora tamen privilegia Romanorum pontificum desiderantur.

De archivo cf. F. Cristofori Relazione sullo stato degli archivi storici della città (Viterbo 1887) et P. Savignoni L'archivio storico del comune di Viterbo in: Arch. della Soc. Rom. XVIII (1895) 5 sq.

*1 *(1178)*

Alexander III mandat, missis cardinalibus suis, (Christiano Maguntino archiep.) cancellario et Bitervensibus, ut intra Bitervi moenia se contineant et nullam Romanis pugnandi copiam praebeant.

Laud. in Romoaldi Salernitani Chron. ad a. 1178 (ed. Mon. Germ. Scr. XIX 459). — Reg. JL. —.

Ex eiusdem Romoaldi Chron. comperimus, Calixto III antipapa a. 1178 Viterbium deserente et Albanum confugiente, populum Viterbiensem se in Christiani cancellarii manus pro parte Alexandri III dedisse, nobilibus tamen Viterbiensibus contra papam et cancellarium Corrado filio (Wilhelmi) marchionis de Monteferrato adhaerentibus. — De re cf. etiam Alexandri III rescriptum ad Nepesinos (Nepi, Episc. n. 4).

*2 *(1180)*

Innocentius III (antipapa) donat Castellardo [Castelletto], Cellari et Canino.

Laud. in Francisci de Andrea Chron. Viterb. (edd. Böhmer Fontes IV 693; Cristofori in Arch. stor. per le Marche e per l'Umbria IV 276; Egidi in Arch. della Soc. Rom. XXIV 228) et in Nicolai della Tuccia Chron. Viterb. (ed. Ciampi l. c. p. 8 ad a. 1186). — Reg. JL. —.

Unicum documentum, quod Innocentii antipapae memoriam servat. Sed notitia incerta est. Auctores enim eam transcripserunt ex Chron. Viterb. auctore Lanzelotto, qui, teste Bussi p. 50, hanc donationem potius Alexandro III attribuit.

*3 *(1181)*

Alexander III confirmat antiqua civitatis privilegia novaque concedit.

Laud. a P. Coretini p. 112 et Bussi p. 100. — Reg. JL. —.

*4 *(1192 aug. — sept.)*

Celestinus III insignit honorabile Viterbiense oppidum nomine civitatis.

v. Episc. Viterbien. n. 1.

*5 *(1191—97)*

Celestinus III confirmat Viterbiensibus castrum de Monte Monasterio et donat terram de Barbarano.

Laud. ut supra n. 2 (cf. Bussi p. 49). — Reg. JL. —.

Ecclesia s. Mariae de Rasile.

Ita notatur in Cencii Lib. cens. S. R. E. (Fabre-Duchesne I 55):

„Ecclesia sanctae Mariae de Rasile in tenimento Viterbii II libras cerae."

Videtur eadem ecclesia ac illa, quae occurrit sub nomine „S. Maria de' Risieri sive Risiede" (cf. Ciampi l. c. p. 304; Fabre-Duchesne l. c. not. 2). Ibi Fridericus I, ut narrant chronographi Viterbienses licet confuse, ab Urbe discedens a. 1167, ut videtur, moratus est.

Cuinam autem privilegium libertatis huic ecclesiae concessum attribuendum sit, prorsus nescimus, quum documenta de re omnino desint.

Monasterium s. Martini in Monte Viterbiensi.

(San Martino al Cimino)

Memorie della badia di S. Martino de Monti situato presso Viterbo, ms. s. XVII, cod. Vat. Barb. 3234 (XL 31) f. 248 sq. — Ughelli [1] VII 1380 sq. IX 936 sq.; [2] I 1404 sq. — Lubin p. 228. — Bull. bas. Vat. I 88 not. o; 90 not. d. — Moroni Dizionario CI 219 sq. — P. Egidi L'abbazia di S. Martino sul Monte Cimino secondo documenti inediti in: Rivista storica Benedettina I (1906) 579 sq.

Monasterium olim monachorum ord. s. Benedicti, cuius primum documentum temporibus Benedicti IX confectum est (Bull. Vat. l. c.), „pauperculum ab initio", Eugenius III circiter a. 1150 ordini Cisterciensi (cf. Janauschek Orig. Cisterc. p. 124 n. 317) addixit. Ab Innocentio III renovatum et consecratum est, ut docet inscriptio (ap. Ughelli [1] I * 311; [2] I 1408). Saec. XIII inter Cisterciensium monasteria tantam famam obtinuit, ut ab ipsis Iohanne et Heinrico III regibus Angliae donationis confirmationem reciperet. Privilegium quoque habuit ab Ottone IV imp. BF. 305. BFW. 14630 (ed. Scheffer-Boichorst in N. Archiv XX 202 n. 6). Postea vero monasterium hoc clericis saecularibus, ab Eugenio IV a. 1445 monachis Olivetanis, deinde cardinalibus commendatariis concessum, a. 1564 iubente Pio IV mensae capitulari basilicae Vaticanae b. Petri perpetuo unitum est. Castrum et abbatia s. Martini a. 1645 ab Olympia illa notissima ex gente Pamphili acquisita sunt, permittente Innocentio X, qui castrum in feudum principale et caput principatus atque abbatiam „Nullius dioecesis" in collegiatam sub patronatu excellentissimae gentis Pamphilorum erexit.

Huius monasterii documenta transierunt saec. XVI Romam in tabularium canonicorum s. Petri in Vaticano, ex quo ediderunt auctores Bullarii Vaticani (cf. Roma, Eccl. s. Petri in Vaticano). Sed privilegia Eugenii III, Alexandri III et Lucii III (n. 1—3) minime ad nos pervenerunt.

C = Inventarium librorum ac diplomatum monasterii s. Martini in Monte a. 1305 concinnatum, s. XIV, Roma Arch. capitolare di S. Pietro in Vaticano; cf. Bull. Vat. I 91 not. b et Egidi l. c. p. 586 sq.

**1 *(1145)*

Eugenius III concedit privilegium protectionis et confirmationis bonorum. — [Dat. pont.] a. 1.

C f. 23 Reg. Laud. quoque in bullis Innocentii III a. 1208 feb. 1 Potthast Reg. 2997. 3291 (insert. bullae Nicolai IV a. 1289 sept. 3 ed. Langlois Les registres de Nicolas IV p. 272 n. 1349) et Gregorii IX a. 1237 aug. 25 Potthast Reg. 10436. — Reg. JL. —.

**2 *(1159—81)*

Alexander III concedit privilegium confirmationis.

C f. 23 Reg. et supra n. 1. — Reg. JL. —.

**3 *(1182—83)*

Lucius III concedit privilegium confirmationis et inhibet, ut infra parochias ecclesiarum monasterii nullus novam ecclesiam vel cappellam ad damnum veterum ecclesiarum construere vel aedificare praesumat. — [Dat. pont.] a. 2.

C f. 23 Reg. et supra n. 1. — Reg. JL. —.

BAGNOREA
(Balneum regis. Balneoregium)

Ughelli [1] I 566 sq.; [2] I 514 sq. — Pietro Artemi Memorie storiche della città di Bagnorea e sua diocesi (Roma 1842). — Cappelletti V 585 sq. — Moroni Dizionario IV 42 sq.; CI 299 sq. — L. Fumi Balneoregensia ab a. MCCL ad a. MCCCLXXVII ex tabulario Urbevetano tum diplomatum tum reformationum .. deprompta in: Atti della Nuova Fenice (Orvieto 1895).

Episcopatus Balneoregiensis.

Balnei regis prima, quantum scio, memoria invenitur in Gregorii I rescripto (n. 2) et in Pauli diac. Hist. Langob. lib. IV c. 32, ubi legimus, hanc Tusciae civitatem a Langobardis circiter a. 606 invasam fuisse. Episcopos, Romano pontifici, sicut reliqui Romanae provinciae episcopi, immediate subiectos, habet nostris quoque diebus, sed eorum series lacunarum plena est. Perpauca enim scimus de hoc episcopatu eiusque ecclesia s. Donati cathedrali.

Saec. XI, ut videtur, Balneoregiensis episcopatus auctus est unione episcopatus Polimartiensis *(Bomarzo)*, de quo cf. Ughelli [2] X[a] 159; Giorgi Diss. hist. de cathedra episc. Setiae p. 43 sq.; L. Vittori Memorie archeologico-storiche sulla città di Polimarzio oggi Bomarzo (Roma 1846); Cappelletti V 613; Moroni Dizionario CII 39 sq. Sed de Polimartiensi quoque ecclesia documenta antiqua omnino desiderantur, epistola illa excepta, quam Gregorius III a. 740 ad episcopos in Tuscia Langobardorum constitutos misit, qua monuit, ut apud Liutprandum regem Langobardorum ad Polimartium Romanae ecclesiae restituendum operam darent (J. 1736. JE. 2253). Plura nescimus.

Eadem sorte misera Ferentinus episcopatus afflictus est, cuius antistites saec. V et VI occurrunt. Is saec. VI cum Polimartiensi unitus esse videtur. Plura de eo invenies apud Ughelli [2] X[a] 93; Giorgi Diss. hist. de cathedra episc. Setiae p. 41 sq.; Ios. Sim. Assemani De sanctis Ferentinis in Tuscia Bonifacio ac Redempto episcopis deque presbytero et martyre Eutychio (Romae 1745); L. Canina Cenni topografici sull' antica città di Ferento in Etruria in: Bullettino dell' Istituto archeologico a. 1837 p. 62 sq.; Cappelletti V 621 sq.; P. Germano Memorie storiche sopra S. Eutizio di Ferento ed il suo santuario (Roma 1883); P. Germano Memorie archeologiche

e critiche sopra gli atti e il cimitero di S. Eutizio di Ferento (Roma 1886); Duchesne in Arch. della Soc. Rom. XV (1892) 489 sq.

In territorio Polimartiensi situm olim fuit monasterium s. Terentiani cum cellis suis s. Stephani, s. Mariae, s. Benedicti, s. Silvestri et s. Valentini, iam saec. X memoratum (cf. Agapiti II et Iohannis XII privilegia pro mon. s. Silvestri de Urbe JL. 3669. 3692). Inter insigniores habebatur ecclesia quoque s. Flaviani de Monte Flasconis Balneoregien. dioec. Castrum vero Montis Flasconis *(Montefiascone)* Urbanus V a. 1369 aug. 22 a Balneoregien. dioecesi exemit ibique ecclesiam b. Margaritae sub proprio episcopo in cathedralem erexit (cf. Corneto).

Iam Ughellus testatur, se ex ecclesiae Balneoregiensis archivo nihil aut certe parum referre potuisse, propter pleraque incendia, quae consumpserunt. Unicum documentum circa episcopatum Balneoregiensem in Gregorii I regestis invenitur.

**1* *(600 iun.)*

Gregorius I Ansfrid glorioso viro: monet, ut, si Iohannes diac., ab eo una cum habitatoribus castri Balneum regis episcopum ordinandum electus, aptus non fuerit, alium eligant, qui ad hoc officium aptus valeat inveniri.

Laud. in n. 2. — Reg. JE. —.

2 *(600 iun.)*

Gregorius I Ecclesio ep. Clusino: mandat, ut de vita actibusque Iohannis diac., quem gloriosus vir Ansfrid una cum habitatoribus castri Balneum regis episcopum ordinandum elegerit, requirere studeat et, si talis fuerit, eum ad se dirigat; si aptus non fuerit, alium eligant, sicut Ansfrido scripsit *(n. 1)*. — Gloriosus filius.

Reg. Gregorii I lib. X ep. 13. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. X n. 34. Mansi X 229 n. 34. Artemi p. 10. Cappelletti V 588. Troya I 484 n. 227. Migne LXXVII 1090 n. 34. Mon. Germ. Epp. II 247. — Regg. J. 1318. JE. 1782.

Ad eandem rem Gregorii I aliam epistolam ad Ecclesium ep. Clusinum missam (Reg. lib. XI ep. 3. J. 1330. JE. 1793) respicere, Troya I 490 n. 232, Hartmann aliique autumant, sed res valde incerta est.

CASTRO
(Castrum. Castrisanum)

Mariano Chezi Breve discorso sopra la salubrità dell' aria della città di Castro, a cui s'aggiunge nel fine: la vera e real cronica della famosa ed antichissima città di Bulcia ovvero Volcia, e del vescovado transferito e ridotto dopo la ruina di essa in Castro (Ronciglione 1610). — Benedetto Zucchi Informatione e cronica della città di Castro e di tutto lo stato suo, a. 1638 cod. Vat. Barb. 4844 (LIII 82). — Cronica di Castro, ms. s. XVII, Napoli Bibl. Brancacciana 5 F 3 (5 H 16). — Ughelli [1] I 617 sq.; [2] I 578 sq. — Flam. Maria Annibali Notizie storiche della casa Farnese, della fu città di Castro, del suo ducato e delle terre e luoghi che la componevano, coll'aggiunta di due paesi Latera e Farnese I. II (Montefiascone 1817). — Moroni Dizionario X 222 sq. — — Cappelletti V 552 sq.

Episcopatus Castrensis.

„Castri originem antiquissimam fuisse oportet, tametsi perobscuram, quum nullus omnino auctor reperiatur, qui eiusdem originem cum laude protulerit" (Ughelli). Ughellus aliique putant, post antiquae Volsciae civitatis ruinam episcopalem sedem huc translatam esse (cf. etiam Giorgi Diss. hist. de cathedra episc. Setiae p. 36 sq.); Duchesne (Arch. della Soc. Rom. XV 489) ex oppido Bisentio. Episcopus Castrensis olim Romano pontifici immediate subiectus fuit. Ecclesia cathedralis s. Sabino et s. Pancratio dedicata, floruit usque ad a. 1649, quando Castrensis urbs ab Innocentio X ob necem episcopi a fundamentis diruta est et solo aequata, sede episcopali ad oppidum Aquampendentem translata. Hodie pauca quidem vestigia supersunt; ubi stabat, surgit columna cum inscriptione: „Qui fu Castro".

Archivum Castrensis episcopatus hodie in oppido Valentano adservatur (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 207). Sed documentis antiquioribus omnino caret. Paulus II iam conquestus est, originales litteras fundationis ecclesiae Castrensis eiusque iura et privilegia ac donationes ei factae illarumque confirmationes minime reperiri, uno Leonis IX privilegio excepto (n. 2). Itaque nullum ex privilegiis ab antecessoribus Leonis IX sive ab imperatoribus seu marchionibus vel comitibus huic ecclesiae concessis, de quibus ipsa Leonis IX bulla loquitur, ad nos pervenit.

B = Transsumptum Pauli II a. 1465 nov. 14 Roma Arch. Vat. Arm. V c. VI n. 21. [Reg. Lat. Pauli II a. II t. 21 f. 155 hodie desideratur; cf. Gött. Nachr. 1902 p. 510]; cf. quoque Innocentii VIII bullam a. 1490 iul. 18 Roma Arch. Vat. Arm. V c. VI n. 24.

*1 *1042 mart. 30*

Benedictus IX Bonizoni Tuscanen. ep.: dirimit litem decimarum castrorum duorum inter eum et Godizonem ep. Castrensem.

v. Toscanella, Episc. n. 2.

2 *1053 april. 14*

Leo IX Ottoni ep. etc.: confirmat episcopatui s. Savini et s. Pancratii possessiones. — Petentium desideriis. Dat. 18 kal. maii p. m. Frederici diac. S. R. E. bibl. et canc. vice d. Hermanni Colonien, archiep., a. d. Leonis VIIII pp. 6, ind. 6.

B. — Ed. Gött. Nachr. 1900 p. 144 n. 4 ex B. — Reg. JL. —.

*3 *(1133—42)*

Innocentius II committit Ildiconi Suanen. et Ludovico Tuscanen. epp. controversiam, quae inter Adam ep. Castren. et Albertum abbatem mon. s. Columbani de (casale de) Camerone diutius agitata et in praesentia papae semel ac bis et tertio ventilata est.

Laud. in sententia Ildiconis et Ludovici epp. a. 1142 (ed. Campanari Tuscania e i suoi monumenti II 116 n. 15). — Reg. Hübner Gerichtsurkunden n. 1637. JL. —.

Monasterium s. Columbani.

„Vetustissimum est s. Columbani coenobium in territorio urbis Castri situm“ (Gattula Hist. Cassin. p. 416). Idem esse ac cellam s. Columbani in territorio Tuscanensi sitam puto, cuius praepositum et rectorem Amabilem invenimus in documento Amiatino a. 809—11 (ed. Brunetti Cod. dipl. Toscano II 381 n. 80; cf. C. Calisse Documenti Amiatini in: Arch. della Soc. Rom. XVI (1893) 296 n. 16). Inter alia documenta ad hoc coenobium spectantia profert Gattula Hugonis comitis Castri, filii b. m. Caduli, chartulam donationis a. 1027 iun. Iohanni abbati s. Columbani circa ecclesiam s. Pauli in Camillano factae, ubi legimus monasterium s. Columbani pos. iuxta flumen q. v. Armine *(La Fiora)*. Rectum ab abbatibus secundum regulam s. Benedicti, fuit oblatum monachis Casinensibus ex concessione Aldebrandini comitis palatini, ut patet ex Innocentii III bulla a. 1208 iul. 25 Potthast Reg. 3472, et laudatur una cum ecclesia s. Martini iuxta flumen Armini primum inter possessiones Casinensium in Anastasii IV privilegio (ed. Kehr in Miscellanea Cassinese 1899 p. 69 n. 22). Hodie ne vestigia quidem huius monasterii supersunt.

Documenta exstant in archivo archicoenobii Casinensis (cf. Gattula l. c.). Sed privilegia pontificum Romanorum ante Innocentium III inter ea frustra quaesivimus.

*1 *(1133—42)*

Innocentius II committit Ildiconi Suanen. et Ludovico Tuscanen. epp. controversiam inter Adam ep. Castren. et Albertum abbatem mon. s. Columbani de (casale de) Camerone diutius agitatam.

v. Castro, Episc. n. 3.

Monasterium s. Mamiliani.

Monasterium hoc olim monachorum ord. s. Benedicti, obscurae originis, situm iuxta pontem, in comitatu Castrensi, primum commemoratur in Leonis IX privilegio pro Castrensi episcopatu. Temporibus Alexandri III pertinuit ad monasterium s. Iusti prope Tuscaniam (JL. 13038a). Attamen, ut patet ex Cencio, iuris S. R. E. fuit, cui solvere debuit censum annuum XII Lucensium (Fabre-Duchesne I 57; cf. II 110). Sed nescimus, a quo pontifice hic census monasterio impositus fuerit. Memoria huius monasterii periit.

De archivi fortuna nihil pariter scimus. Unum Innocentii II privilegium (n. 2) traditur in Cencii camerarii codice Riccardiano 228 s. XIII [*B*]. Apographa ex hoc codice deprompta praeterimus.

**1* *(1073—85)*

Gregorius VII concedit totam terram illam, quae est sita in loco q. d. Planum de fonte Saxi prope monasterium.

Laud. in n. 2. — Reg. JL. —.

2 *Laterano 1140 iun. 11*

Innocentius II Stephano abbati etc.: monasterium s. Mamiliani, quod utique sedis apost. iuris exsistit, sub apost. protectione suscipit, confirmat possessiones propriis expressas vocabulis, inter quas totam terram in loco q. d. Planum de fonte Saxi, a Gregorio VII *(n. 1)* ei concessam, et concedit ius eligendi abbatem. — Quoniam sine verae. Dat. Lat. p. m. Aimerici S. R. E. diac. card. et canc., 3 id. iun., ind. 3, inc. d. a. 1140, pont. v. d. Innocentii pp. II a. 11.

B f. 333'. — Edd. PflugkH. Acta II 315 n. 351. Fabre-Duchesne II 42 n. 8. — Reg. JL. 8098.

Monasterium s. Augustini de Monte alto.

Ex privilegiis Innocentii III et Gregorii IX comperimus, hoc monasterium s. Augustini primum, nescimus tamen quo tempore, in Monte Castello conditum, temporibus Leonis IX aut Alexandri II in Montem Gentilem translatum fuisse. Huius translationis memoriam adhuc servant loca *Santo Agostino vecchio* et *Sant' Agostino nuovo* haud procul ab oppido Montalto di Castro (cf. Lubin p. 226, qui tamen huic monasterio titulum s. Anastasii adscripsit).

Antiquitus monachi regulam s. Benedicti professi et libertate a Romana ecclesia percepta gavisi sunt, pro qua annis singulis obolum unum aureum sedi apostolicae persolverunt, prouti ex Innocentii III privilegio patet (sed in Cencii Libro censuum S. R. E. notitia de re frustra quaeritur). Innocentium II Albarensi abbati dispositionem huius monasterii commisisse, salvo tamen iure apostolicae sedis, quum ad eius ius et proprietatem pertineret, Innocentius III in rescripto ad Albarensem abbatem misso (Potthast Reg. 2568,

ubi male legitur mon. s. Augustini de Monte Albo) refert. Post concilium generale, i. e. post a. 1215, monasterium s. Augustini institutionem Cisterciensium recepit, ut legimus in Gregorii IX privilegio (cf. Janauschek Orig. Cistercien. p. 236 n. 615, qui tamen monasterium in Apuliam collocat). Dein unitum monasterio s. Anastasii ad Aquas Salvias de Urbe (cf. Potthast Reg. 13958), ab Innocentio IV a. 1252 mai. 8 ecclesiae s. Salvatoris de Lavania Ianuen. dioec. collatum (Berger Les registres d' Innocent IV t. III 46 n. 5669; cf. quoque Innocentii IV rescripta a. 1251 feb. 20, a. 1253 feb. 9 et iun. 4—6 apud Berger II 234 n. 5311; III 270 n. 6785; III 272 n. 6795—6798), ab Alexandro IV monasterio s. Anastasii de Urbe restitutum esse, ex Honorii IV privilegio a. 1285 aug. 5 (M. Prou Les registres d'Honorius IV p. 98 n. 107) edocemur.

Archivum periisse videtur. Innocentii III bulla a. 1204 april. 28 Potthast Reg. 2198 Hugoni abbati concessa exstat in eius regestis. Gregorii IX amplissimum privilegium a. 1235 dec. 20 Pagano abbati indultum et ipsum periit, sed insertum est bullae Nicolai V a. 1453 mai. 8, quae olim legebatur in eius regestorum libro I nunc deperdito De exhibitis et de regularibus a. VII f. 259, unde transcriptum est in cod. arch. Vat. Arm. XXXI t. 53 f. 119 (cf. Gött. Nachr. 1902 p. 508 et 1903 p. 531).

**1* *(1049—54)*

Leo IX concedit privilegium protectionis et consentit translationi monasterii a Monte alto.

Laud. in Gregorii IX bulla a. 1235 dec. 20. — Reg. JL. —.

In Innocentii III privilegio Potthast 2198 consensus circa translationem monasterii a Monte Castello in Montem Gentilem Alexandro II (n. 2) tribuitur.

**2* *(1061—73)*

Alexander II concedit privilegium protectionis.

Laud. in privilegiis Innocentii III 1204 april. 28 Potthast Reg. 2198 et Gregorii IX a. 1235 dec. 20. — Reg. JL. —.

**3* *(1120—24)*

Calixtus II *ut supra n. 2.*

Laud. in Gregorii IX bulla a. 1235 dec. 20. — Reg. JL. —.

**4* *(1130—43)*

Innocentius II *ut supra n. 2.*

Laud. in Gregorii IX bulla a. 1235 dec. 20. — Reg. JL. —.

Tamen Innocentium II dispositionem monasterii Albarensi abbati commisisse, ut religionem in eodem conservaret et ad spiritualium et temporalium intenderet incrementum, ex Innocentii III mandato (Potthast Reg. 2568) colligitur.

**5* *(1159—81)*

Alexander III *ut supra n. 2.*

Laud. in Gregorii IX bulla a. 1235 dec. 20. — Reg. JL. —.

**6* *(1191—97)*

Celestinus III *ut supra n. 2.*

Laud. in Gregorii IX bulla a. 1235 dec. 20. — Reg. JL. —.

ORVIETO

(Urbs vetus)

Historie di Ciprian Manente da Orvieto lib. I. II (In Vinegia 1561—67). — Monaldo Monaldeschi della Cervara Commentarii historici .. dall' edificatione di Orvieto insino all' a. 1584 (In Venetia 1584). — Iac. Cohellius Istorie di Orvieto. Annali della città di Orvieto sino all' a. 1200, mss. s. XVII, Orvieto Bibl. Piccolomini (cf. Fumi praef. p. IX; Febei p. 366). — Giac. Lauro (Giac. Coelli) Historia e pianta della città di Orvieto (In Roma 1636). — Carlo Cartari Descrizione della città di Orvieto. De Urbeveteri vol. I—V. Degli uomini illustri di Orvieto vol. I—IV, mss. s. XVII, Orvieto Bibl. Piccolomini (cf. Fumi praef. p. X; Febei p. 360 sq.). — Ughelli [1] I *382 sq. V 1546 sq.; [2] I 1463 sq. — Filidio Marabottini Cathalogus episcoporum Urbisveteris [1] (Appendix constitutionum synodalium card. Fausti Poli. Romae 1650); [2] (Appendix constitutionum synodalium ep. Ios. Della Corgna a. 1666. Urbeveteri 1667). — F. Marabottini Istoria della città d' Orvieto sino all' a. 1300. Annali della città d' Orvieto vol. I. II, mss. s. XVII, partim perierunt, partim exstant Orvieto Arch. dell' Opera del Duomo (cf. Fumi praef. p. X; Febei p. 394). — Memorie istoriche d' Orvieto e dell' insigne basilica di S. Maria della Stella (In Roma 1758). — (C. Sannella) Notizie istoriche dell' antica e presente magnifica cattedrale d' Orvieto (In Roma 1781). — (Guglielmo della Valle) Storia del duomo di Orvieto (In Roma 1791). — Fil. Ant. Gualterio Cronaca inedita degli avvenimenti d' Orvieto . . di Franc. Montemarte conte di Corbara I. II (Torino 1846). — Cappelletti V 459 sq. — Moroni Dizionario XLIX 194 sq. — Vinc. Prinzivalle Orvieto, città dei pontefici (Orvieto 1857). — Lud. Luzi Il duomo di Orvieto descritto ed illustrato (Firenze 1866). — N. Benois Monographie de la cathédrale d' Orvieto (Paris 1877). — L. Fumi Codice diplomatico della città d' Orvieto in: Documenti di storia italiana pubbl. a cura della R. Deputazione per le provincie di Toscana, dell' Umbria e delle Marche VIII (In Firenze 1884). — G. Rondoni Orvieto nel medioevo in: Arch. stor. ital. Ser. IV t. XVIII (1886) 258 sq. XIX (1887) 383 sq. — L. Fumi Il duomo d' Orvieto e i suoi restauri (Roma 1891). — L. Fumi Orvieto. Note storiche e biografiche (Città di Castello 1891).

De auctoribus, qui de historia Urbevetana scripserunt, cf. Della Valle p. 88 sq.; Fumi Cod. dipl. praef.; G. Febei in Archivio stor. per le Marche e per l' Umbria III (1886) 347 sq.; G. Bracci-Testasecca Catalogo di vari libri e opuscoli stampati e manoscritti risguardanti la città di Orvieto o scritti da autori Orvietani (Orvieto 1889).

Episcopatus Urbevetanus.

Urbs vetus, licet hodie regioni Umbriae adscripta, olim ad patrimonium b. Petri in Tuscia pertinebat. De antiquitate civitatis et episcopatus viri docti inter se discordant. Urbs vetus, teste Paulo diac. (Hist. Langob. lib. IV c. 32), circiter a. 606 a Langobardis invasa est. In privilegiis tamen

ab imperatoribus Romanae ecclesiae concessis semper inter b. Petri civitates enumeratur. Sed postea memoria temporalis dominii s. sedis ita evanuit, ut temporibus Hadriani IV, qui civitatem b. Petro iterum acquisivit (cf. Civitas n. 1), ut ait Boso auctor Vitae Hadriani IV, ab omnibus diceretur, nullum umquam Romanorum pontificum eandem civitatem intrasse vel aliquam in ea temporalem potestatem habuisse (Lib. pontif. ed. Duchesne II 395).

Episcoporum prima notitia est apud Gregorium I; probabilior itaque habenda opinio Duchesnii, qui putat, antiquam Volsiniorum sedem episcopalem eo translatam esse (Arch. della Soc. Rom. XV 488). Urbevetanus episcopus Romano pontifici fuit immediate subiectus.

Ecclesia cathedralis, olim s. Constantio et b. Mariae Priscae dedicata, saec. XIII novis iisque magnificentissimis aedibus instaurata est in honorem b. Mariae. Praeterea in Libro pontificali legimus ecclesiam b. Pauli apost. q. app. Conventum a Leone III reaedificatam (Duchesne II 11).

De archivis Urbevetanis cf. Della Valle p. 79 sq.; Bethmann in Archiv XII 477; v. Pflugk-H. Iter p. 66; Fumi Cod. dipl. praef. p. XII sq.; Gregorovius in Arch. per le Marche e per l' Umbria II 368 sq.; Mazzatinti Gli archivi della storia d' Italia I 211 sq.; Gött. Nachr. 1901 p. 208 sq.

B = Instrumentarium, s. XIII—XIV, cod. B, Orvieto Arch. vescovile.

1 *(590 dec.)*

Gregorius I Iohanni ep. de Urbe vetere: hortatur, Agapito abbate mon. s. Georgii insinuante, ut ab inhumanitate monasterio illata desistat et mortuos ibidem sepeliri vel missas celebrari permittat. — Agapitus abbas.

Reg. Gregorii I lib. I ep. 12. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. I n. 12. Della Valle p. 5. Mansi IX 1036 n. 12. Cappelletti V 461. Troya I 146 n. 51. Migne LXXVII 458 n. 12. Mon. Germ. Epp. I 13. — Regg. J. 714. JE. 1079.

In pluribus saec. XI privilegiis (ad ex. Gregorii VII JL. 5044) huius rescripti Gregorii I ad Iohannem ep. circa Agapitum abbatem mentio fit, sed perperam in eis Agapitus Urbis veteris episcopus appellatur.

2 *(591 dec.)*

Gregorius I Candido ep. de Urbe vetere: hortatur, quatenus Calumnioso, latori praesentium, aegrotanti, consueta commoda, ab ecclesia sua negata, secundum loci eius ordinem praebere non desinat. — Cum percussio.

Reg. Gregorii I lib. II ep. 11. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. II n. 8. Mansi IX 1086 n. 5. Cappelletti V 461. Migne LXXVII 544 n. 8. Mon. Germ. Epp. I 109. — Regg. J. 797. JE. 1161.

3 *(596 mart.)*

Gregorius I Candido ep. de Urbe veteri maiore: licentiam dat monachos de monasteriis in eius parochia positis cum assensu abbatis tollere et presbyteros ordinare, solliciter tamen vita actibusque eorum inquisitis. — Indicavit nobis.

Reg. Gregorii I lib. VI ep. 27. — Edd. S. Gregorii M. Opp. ed. Maur. lib. VI n. 28. Mansi X 19 n. 27. Cappelletti VI 462. Migne LXXVII 820 n. 28. Mon. Germ. Epp. I 405. — Regg. J. 1039. JE. 1407.

†*4 *(1016)*

Benedictus VIII concedit ep. Urbevetano episcopatum Clusinum, conferens ei titulum archiepiscopi.

Laud. a Cipriano Manente p. 12. — Reg. JL. —.

Spurium.

*5 *(1102)*

Paschalis II subicit Aquampendentem sub ditione episcopatus Urbevetani.

Laud. a Cipriano Manente p. 37 et a Petro Paulo Blondo in Historia Aquaependentis (ap. Armellini Cronachetta mensuale Ser. V t. II (1889) 183. — Reg. JL. —.

Ciprianus Manente p. 37 insuper narrat, Paschalem a. 1102 ecclesiam s. Trinitatis in Petroio consecrasse (cf. Casimiro Mem. istor. dei frati Minori [1] p. 212; [2] p. 300), et episcopatui Urbevetano confirmasse Aquampendentem, s. Laurentium et Vulsinium. Causam itaque habemus, cur de re a Cipriano Manente, chronographo incertae fidei, tradita dubitemus.

*6 *(1130—43)*

Innocentius II rescribit super controversia inter Urbevetanum et Suanensem episcopos circa castrum Criptarum.

Laud. in libello supplici Iohannis presb. a. 1194 sept. 19 (ed. Fumi Cod. dipl. p. 41 n. 62). — Reg. JL. —.

*7 *(1145—53)*

Eugenius III *ut supra n. 6.*

Laud. ut supra n. 6. — Reg. JL. —.

†*8 *(1156)*

Hadrianus IV confirmat ep. Urbevetano episcopatum Clusinum et episcopatum Soanensem.

Laud. a Cipriano Manente p. 59. — Reg. JL. —.

Spurium.

9 *(1178)*

Alexander III Urbevetano ep.: hortatur, quatenus, sicut vir prudens et officii sui non immemor, ad profectum ecclesiae suae circa spiritualia et temporalia cum auxilio celestis gratiae studium adhibeat. — Nuntios et litteras.

Reg. Alexandri III ep. 40 (in cod. coll. Trinitatis Cantabrig. R 9. 17 s. XII f. 122). — Ed. Loewenfeld Epp. p. 158 n. 275. — Reg. JL. 13090.

De Riccardo ep. Urbevetano a. 1178 electo cf. Fumi Cod. dipl. p. 33.

10 *(1178)*

Alexander III Tebaldo sacerdoti: mandat, quatenus plebem et decimationes ipsius, ad R. Urbevetanum episcopum pertinentes et a se irrationabiliter detentas, in manum episcopi non differat resignare et ei sicut patri et episcopo promptam studeat oboedientiam et reverentiam impendere. — Ad nostram noveris.

Reg. Alexandri III ep. 41 (in cod. coll. Trinitatis Cantabrig. R 9. 17 s. XII f. 122). — Ed. Loewenfeld Epp. p. 158 n. 276. — Reg. JL. 13091.

*11 *(1159—81)*

Alexander III *ut supra n. 6.*

Laud. ut supra n. 6. — Reg. JL. —.

*12 (1181—85)

Lucius III *ut supra n. 6.*

Laud. ut supra n. 6. — Reg. JL. —.

*13 (1187—91)

Clemens III *ut supra n. 6.*

Laud. ut supra n. 6. — Reg. JL. —.

*14 (1191—93)

Celestinus III *ut supra n. 6.*

Laud. ut supra n. 6. — Reg. JL. —.

15 1193 iun. 28

Iordanus Suanen. ep. exponit Celestino III (aut eius delegatis) causam et querelam Suanensis ecclesiae contra Urbevetanam ecclesiam.

B f. 84'. — Ed. Fumi Cod. dipl. p. 40 n. 61 ex B. — Reg. JL. —.

*16 (1194)

Celestinus III delegat Vivianum praepositum Senensem et mag. Iohannem can. Urbevetanum ad causam inter Soanensem et Urbevetanum episcopos.

Laud. in processu a. 1194 sept. 19 (ed. Fumi Cod. dipl. p. 42 n. 62). — Reg. JL. —.

Ecclesia cathedralis s. Constantii.

Archivum exstat adhuc penes canonicos (cf. Gött. Nachr. 1901 p. 208).

A = Orig. Orvieto Arch. capitolare.
C = Libro di S. Costanzo, mb. s. XIII, ib.
D = Ios. Garampi Adversariorum vol. III, s. XVIII, Roma Arch. Vat.

*1 (1145—53)

Eugenius III concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 3. — Reg. JL. —.

2 Orvieto (1156) oct. 15

Hadrianus IV Rocco praeposito etc.: ecclesiam s. Constantii de Urbe veteri sub apost. protectione suscipit, confirmat possessiones propriis expressas vocabulis et quicquid in decimis, primitiis et oblationibus possidet, concedit sepulturam liberam. — Piae postulatio. Ego Adrianus etc. Subscr. 9 card. Dat. in Urbe veteri p. m. Rolandi S. R. E. presb. card. et canc., id. oct., ind. 5, inc. d. a. 1156, pont. v. d. Adriani pp. IIII a. 2.

A. [C. D p. 217]. — Edd. Monaldeschi f. 34' ex C. Ughelli [1] I 384; [2] I 1467 ex A = Bull. Rom. ed. Cocquelines II 355 n. 10 = Bull. Rom. ed. Taur. II 634 n. 10, = Migne CLXXXVIII 1477 n. 109. Gualterio II 231 n. 3 ex C. Fumi Cod. dipl. p. 23 n. 26 ex C. — Regg. Marabottini p. 8. J. 6948. JL. 10207.*

3 Tusculanum 1171 dec. 24

Alexander III Rocco priori etc.: ecclesiam s. Constantii Urbevetanae civ. ad exemplar Eugenii *(n. 1)* et Hadriani *(n. 2)* sub apost. protectione suscipit et confirmat possessiones et iura. — Effectum iusta postulantibus. Ego Alexander etc. Subscr. 13 card. Dat. Tusculan. p. m. Gratiani S. R. E. subdiac. et not., 9 kal. ian., ind. 5, inc. d. a. 1172, pont. v. d. Alexandri pp. III a. 13.

A. — Ed. Gött. Nachr. 1901 p. 221 n. 6 ex A. — Reg. Marabottini p. 9. JL. —.

Monasterium s. Georgii.

Ex monasteriis Urbis veteris duo praecipue antiquissima recensentur, s. Severi et s. Georgii.

Monasterium ss. Severi et Martyrii extra muros, originis incertae, a Matilda comitissa Tusciae, ut affirmat Ciprianus Manente p. 38, dotatum (cf. Overmann Gräfin Mathilde von Tuscien p. 171 n. 77), ab Honorio III Praemonstratensibus datum est; postea transiit ad abbates commendatarios (cf. Lubin p. 429). Sed huius monasterii chartae antiquae perierunt; quae enim in archivo civitatis ex monasterio eo translatae adservantur, ab a. 1256 tantum incipiunt (cf. Mazzatinti I 246).

Monasterium s. Georgii unam, ut sciam, memoriam reliquit, rescriptum nempe Gregorii I, quod ex eius regestis sumpsimus (cf. Lubin p. 429).

1 *(590 dec.)*

Gregorius I Iohanni ep. de Urbe vetere: hortatur, Agapito abbate mon. s. Georgii insinuante, ut ab inhumanitate monasterio illata desistat et mortuos ibidem sepeliri vel missas celebrari permittat.

v. Episc. Urbevetanus n. 1.

Monasterium s. Iohannis evangelistae.

Monasterium hoc, conditum aut a. 1001 aut a. 1003, si fidem Cipriano Manente tribuere potuerimus (p. 9), ab antiquis temporibus, ut affirmat Pennotti [2] p. 278, canonicorum regularium fuit. Unitur a. 1498 ab Alexandro VI congregationi s. Salvatoris de Bononia (cf. Lubin p. 428).

Documentum, quod in bullario ord. eremitarum s. Augustini (coll. a Laur. Empoli. Romae 1628) laudatur, ut cetera antiqua privilegia huius ordinis Romanis pontificibus attributa, omnino ficticium esse, nemo est quin intelligat.

†*1 *1154*

Hadrianus IV concedit ecclesiae s. Augustini de Urbe veteri indulgentias 3 annorum et totidem quadragenarum.

Laud. in bullario p. 390. — Reg. JL. —.

Spurium.

Civitas Urbevetana.

De archivo civitatis cf. L. Fumi L'archivio segreto del comune d' Orvieto (Siena 1875); Mazzatinti I 211 sq.; Gött. Nachr. 1901 p. 209.

Unum documentum, quod sequitur, apud Albinum et Cencium invenitur, ex quo transcriptum est in „Registrum curiae patrimonii b. Petri in Tuscia", s. XIV, Roma Arch. Vat. Arm. XXXV t. 14 [*C*]; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 370.

Praeterea multa pontificum Romanorum privilegia et civitati Urbevetanae et studio generali in eadem urbe instituto concessa Ciprianus Manente enumerat. Quae omnia prorsus ficticia, quum omni accuratiore indicatione careant, in nostris regestis omittenda esse putavimus.

1 *1158 feb.*

Pactum inter Hadrianum IV et populum Urbevetanum (ex parte d. papae mediantibus Iulio tit. s. Marcelli et Bernardo tit. s. Clementis et Rollando tit. s. Marci et cancellario et Henrico tit. ss. Nerei et Achillei presb. card. et Iacincto s. Mariae in Cosmidin et Iohanne Neapolitano ss. Sergii et Bachi et Bosone ss. Cosmae et Damiani diac. card.; ex parte vero Urbevetanorum Rocco priore s. Constantii et consulibus Willelmo Iohannis Lupi et Petro Alberici et nob. viris Willelmo Beccaio et Nero): consules fecerunt d. papae ligium hominium et fidelitatem. Papa dedit eis pro benefitio CCC libras affortiatorum.

Albinus lib. XI c. 35. Cencius c. 106. — Edd. Muratori Antiq. IV 35 = Fumi Cod. dipl. p. 26 ad n. 38. Theiner Cod. dipl. dom. temp. I 17 n. 23 ex C f. 48. Fabre-Duchesne I 390. — Reg. JL. —.

Hadrianum IV a. 1156 m. sept. et octob. Urbem veterem dominio b. Petri recuperasse, ex ipsius privilegiis datis ex civitate Urbe veteri (JL. 10206–08) patet. Conf. Vitam Hadriani IV auctore Bosone (Lib. pontif. ed. Duchesne II 395).

BOLSENA.

(Volsinii. Volsinium. Vulsinium)

Ughelli [2] X[a] 189. — Andr. Adami Storia di Volsena, antica metropoli della Toscana e del Patrimonio (Roma 1734–37). — Moroni Dizionario V 811 sq.; CII 7 sq. — Cappelletti V 537 sq. — Valerius Cozza Origine e vicende della città di Bolsena (Orvieto 1856). — V. Cozza Mémorie storiche della città di Bolsena (Roma 1887). — L. Fumi Volsiniensia. Dall' archivio storico d' Orvieto (Orvieto 1892).

Episcopatus Volsiniensis.

Volsinium secus lacum Volsiniensem olim episcopalis dignitatis honore ulgebat. Sed unum documentum illius aetatis, quando Volsinium proprium episcopum habuit, ad nos pervenit (n. 1). Invenimus episcopos tantum usque ad saeculum VII. Antiquam Volsiniensem dioecesim unitam esse partim episcopatui Balneoregiensi, partim Urbevetano Duchesne opinatur (Arch. della Soc. Rom. XV 488). Bolsena oppidum ipsum addictum est dioecesi Urbevetanae.

1 *(494—95)*

Gelasius I Secundino ep. Vulsinien. [*al.* Visinen.]: mandat, ut magistrum Paulum diac., qui honestam quandam feminam indecenter et in damnata arte magicae exsecrationis appetierit, aut ad adstruenda quae iactavit adstringat aut digna correctione compescat. — Atroces iniurias.

Coll. Britt. Gelasii I ep. 6. [Ivonis Decr. lib. XI c. 25]. — Edd. Mansi VIII 131. Migne LIX 146. Bull. Rom. ed. Taur. App. I 329. Thiel Epp. I 492 n. 16. — Regg. Ewald in N. Archiv V 511 n. 6. J. 444. JK. 642.

Burgus Bolseni.

1 *1157 oct. 11*

Aldibrandinus et Bernardinus, filii quondam Ugolini comitis de Calmaniare, vendunt Hadriano IV eiusque successoribus duo molendina cum ferratura et cunciatura sua et aquaeductu eorum et omnibus pertinentiis suis, pos. ad s. Christinam in loco q. d. Bulsinu, pro 190 libris affortiatorum. — Ego Andreas scrin. S. R. E. et s. Lat. pal. complevi.

Albinus lib. XI c. 32. Cencius c. 103. — Edd. Muratori Antiq. II 561. Fabre-Duchesne I 388. — Reg. JL. —.

cf. Vitam Hadriani IV auctore Bosone (Lib. pontif. ed. Duchesne II 396).

2 *1158 oct.*

Massucius et Bernardus et Raynerius refutant in manum Alexii pincernae et yconomi Hadriani IV medietatem unius molendini, quod est aedificatum in burgo Bulseni in Rivo capite prope lacum, pro 22 libris affortiatorum. — Ego Pingarius scripsi.

Albinus lib. XI c. 48. Cencius c. 115. — Edd. Muratori Antiq. II 561. Fabre-Duchesne I 397. — Reg. JL. —.

Acquapendente.

(Aquapendens)

Pietro Paolo Biondi Istoria d' Acquapendente a. 1588, Roma Arch. Vat. Misc. Arm. III t. 120, (ed. Armellini in Cronachetta mensuale Ser. V t. II (1889) 181 sq. III (1890) 1 sq.). — Ughelli [2] I 583 sq. — Casimiro Mem. istor. dei frati Minori [1] p. 1 sq.; [2] p. 21 sq. — Cappelletti V 549 sq. — Moroni Dizionario CI 251 sq. — Nazareno Costantini Memorie storiche di Acquapendente (Roma 1903).

Castrum Aquapendens, situm in confinio patrimonii b. Petri in Tuscia secus Paleam flumen, limites agri Senensis attingens, a. 1102 a Paschale II, ut affirmant Ciprianus Manente et Blondus, episcopo Urbevetano subiectum, a. 1649 sept. 13 ab Innocentio X, ut iam diximus (p. 217), sede episcopali ornatur, Castrensi cathedra in ultionem interfecti episcopi huc translata.

De archivis cf. Gött. Nachr. 1901 p. 207.

Monasterium s. Sepulcri.

Monasterium s. Sepulcri Aquaependentis ut monachorum Cisterciensium ecclesiam et Templariorum equitum domicilium, comitissae Matildae nobile aedificium, inde ab a. 1649 ecclesiam cathedralem, laudibus ornat Ughellus [2] I 583. Sed monasterium valde antiquius est. Abbatem enim s. Sepulcri invenimus litigantem cum clericis s. Marcelli de Urbe super ecclesiola ss. Cosmae et Damiani a. 1025—84 (n. 1—8), et cum plebano de Cripta *(Grotte)* super ecclesia s. Petri circiter a. 1149 (cf. Ughelli [1] V 1547; [2] I 1466; Fumi Cod. dipl. d' Orvieto p. 19 n. 30). Porro in rescripto quodam Innocentius III

narrat, monasterium s. Sepulcri, quod ad Romanam ecclesiam nullo medio pertinet, propter malitiam in eodem habitantium in spiritualibus et in temporalibus adeo graviter esse collapsum, quod nulla spes sit de cetero ut reformari in ordine suo possit; propterea mandat, ut Vallumbrosani id studeant reformare (ed. Quellen und Forschungen VII (1904) 41 n. 17). Ex his documentis patet, monasterium a suo abbate iuxta regulam s. Benedicti rectum esse usque ad Urbanum IV, qui a. 1263 mai. 23 abbati et fratribus concessit, ut hanc b. Benedicti regulam dimitterent et ad ordinem canonicorum regularium s. Augustini se conferrent (cf. I. Guiraud Les registres d'Urbain IV t. II 112 n. 251). Hoc monasterium iam olim ad ecclesiam s. Sepulcri Hierosolymitani immediate spectabat (cf. Lubin p. 19; Albarelli in Mon. ord. Servorum s. Mariae II 195).

Unum Lucii II privilegium, quod superest, in instrumentario episcopatus Urbevetani legitur (n. 11), ex quo transcripsit Garampius. Reliqua documenta ex bullis pro ecclesia s. Marcelli de Urbe sumpsimus (cf. vol. I p. 73 sq.).

B = Instrumentarium, s. XIII—XIV, cod. B, Orvieto Arch. vescovile.
C = Ios. Garampi Notizie ricavate dagli archivi .. di Viterbo etc., s. XVIII, Roma Arch. Vat. Fondo Garampi ms. 63; cf. Gött. Nachr. 1900 p. 393.

**1* *(1049—54)*

Leo IX iubet, ut poena, non impensa, quam abbas s. Sepulcri Aquaependentis clericis ecclesiae s. Marcelli de Urbe pro ecclesiola ss. Cosmae et Damiani intra claustrum eorum sita debebat, tantum legaliter emendetur.

Laud. in n. 8. — Reg. JL. —.

**2* *(1055—57)*

Victor II similiter praecipit.

Laud. in n. 8. — Reg. JL. —.

**3* *(1057—58)*

Stephanus IX itidem iubet *(ut n. 1. 2).*

Laud. in n. 8. — Reg. JL. —.

**4* *(1059—61)*

Nicolaus II itidem iubet *(ut n. 1. 2. 3).*

Laud. in n. 8. — Reg. JL. —.

**5* *(1061—73)*

Alexander II possessionem ecclesiolae ss. Cosmae et Damiani ecclesiae s. Marcelli de Urbe reddi iubet.

Laud. in n. 8. — Reg. JL. —.

**6* *(1080—84)*

Clemens III *(Wibertus)* pactum componit inter clericos s. Marcelli de Urbe et abbatem s. Sepulcri, ut monasterium retineat ecclesiolam ss. Cosmae et Damiani, singulis quibusque annis debitam poenam, non impensam per 44 annos, id est ab a. 2 Iohannis XIX *(1025)* usque ad a. 7 Alexandri II *(1068)*, persolvens.

Laud. in n. 8. — Reg. JL. —.

*7 *(1080—84)*

Clemens III *(Wibertus)* mittit nuntios ad abbatem, ut apostolico se conspectui praesentet, responsurus super querela clericorum s. Marcelli de Urbe.

Laud. in. n. 8. — Reg. JL. —.

8 *Laterano 1084 nov. 4*

Clemens III *(Wibertus)* fidelibus Christi: reddit clericis tit. s. Marcelli de Urbe possessionem ecclesiolae ss. Cosmae et Damiani et omnium bonorum eius ad usum et salarium, salva tamen abbatis s. Sepulcri, tertium contumacis, querela intra praesentis anni spatium.

v. Roma, Eccl. s. Marcelli in Via lata n. 16.

*9 *(1130—43)*

Innocentius II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 11. — Reg. JL. —.

*10 *(1143—44)*

Celestinus II concedit privilegium protectionis.

Laud. in n. 11. — Reg. JL. —.

11 *Laterano 1144 mai. 21*

Lucius II Radulfo abbati etc.: praecipit adnotari decisionem controversiae, quae de subiectione tam fratrum quam loci Massaepaludis inter monasterium s. Sepulcri et fratres Massaepaludis diutius agitata est, sicut in curia Romana ex mandato suo per concordiam terminata est. Praeterea ad exemplar Innocentii *(n. 9)* et Celestini *(n. 10)* locum ipsum sub apost. protectione suscipit. — Rerum gestarum series. Dat. Lat. p. m. Baronis S. R. E. subdiac., 12 kal. iun., ind. 7, inc. d. a. 1144, pont. v. d. Lucii pp. II a. 1.

B f. 124'. [C]. — Edd. Fumi Cod. dipl. d'Orvieto p. 109 ad n. 169 = Costantini p. 194 n. 4. — Reg. JL. 8618.

*12 *(1147 ian.)*

Eugenius III consecrat ecclesiam s. Sepulcri.

Laud. in processu a. 1194 (ed. Fumi l. c. p. 42 et p. 44). — Reg. JL. —.

Monasterium s. Mariae de Massapaludis.

(Marzapalo. Mazzapalo)

Ecclesia s. Mariae Mazapalensis, posita in comitatu Urbevetano in loco Aquaependentis, laudatur in chartis Urbevetanis a. 1072 et a. 1113 (cf. Fumi Cod. dipl. d'Orvieto p. 6 n. 8 et p. 9 n. 13). Monasterium, primum, ut videtur, ord. s. Benedicti, deinde eremitarum s. Wilhelmi ord. s. Augustini, fuit subiectum abbati s. Sepulcri Aquaependentis (n. 1), postea episcopo Urbevetano. Gregorius IX eremum de Mazapalu, in temporalibus et in spiritualibus deformatam, Rainerio s. Mariae in Cosmedin diac. card. a. 1238 aug. 11 reformandam commisit (cf. Fumi l. c. p. 110 et p. 159 n. 237).

De archivo nullam notitiam habemus.

1 *Laterano 1144 mai. 21*

Lucius II confirmat concordiam inter fratres Massaepaludis et Radulfum abbatem s. Sepulcri Aquaependentis de eorum locique subiectione factam, ita sane, ut fratres libere sibi priorem eligant etc.

v. Acquapendete, Mon. s. Sepulcri n. 11.

Basilica s. Petri in fundo Paciniano in Via Trivana.

Locus prorsus ignotus. Sunt qui emendent „Via Tiburtina“; Duchesne „Via Tiberina“ proponit; Christianus Hülsen quaestionem solvere se nequire confessus est.

*1 (498—514)
Symmachus „via Trivana [*al.* Tribuna], mil. XXVII ab urbe Roma, rogatus ab Albino et Glaphyra pp inlustris de proprio facientes a fundamento, basilicam b. Petro in fundum Pacinianum dedicavit“.

Laud. in Vita Symmachi (Lib. pontif. ed. Duchesne I 263; Mommsen p. 124). — Reg. JK. —.

Scorosa.

De loco Scorosa eiusque situ nullam notitiam invenimus.

1 (cr. 1193)
Petrus Iudicis Primicherii et Alexander Petri de Tocco, electi arbitri iudices a Centhio card. s. Luciae, camerario d. pp. (Celestini III), et Nicholao Bonefilie, praecipiunt, quatenus dictus camerarius det Nicholao Bonefilie 7 libras Proven. et dictus Nicholaus restituat duas domos in Scorosa.

Cencius c. 171. — Ed. Fabre-Duchesne I 427. — Reg. JL. —.

Castrum Palatiolum.

Unici documenti, quod sequitur, superest solum notitia. Ea ad quod castrum Palatiolum referenda sit, fateor me ignorare. Nescio etiam, qui fuerit ille Matafelone; quod cognomen aliquando occurrit in documentis Senensibus, Collensibus, Viterbiensibus. Certe historiae Libri censuum S. R. E. documentum nostrum lucem affert.

*1 (1159—81)
Alexander III concedit nob. viro Matafeloni in castro Palatioli singulis annis 40 solidos den. Papien., quos Romana ecclesia ibi consuevit recipere annuatim, insuper comestiones, banna, placita, forisfacta et omnia iura, quae ibi apost. sedes habet.

Laud. in Innocentii III rescripto, quod exstat in Decr. Gregorii IX lib. II t. 26 c. 13, ubi laudantur ipsum Alexandri III privilegium et „liber ecclesiae Romanae censualis“, qui tunc in G. card. s. Hadriani camera fuit. — Reg. JL. —.

Ex officina aulae Vimariensis typographica.

Date Due

FE 26 '68			
FE 29 '68			